

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL BIBL

17 AUG 1962

STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:22

SOU

1962:22 A

Inrikesdepartementet

SAMHÄLLSFARLIG ASOCIALITET

BETÄNKANDE AV
SÄRSKILT TILLKALLAD UTREDNINGSMAN

Stockholm 1962

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Kronologisk förteckning

1. Skogstillgångarna i Jämtlands län. Idun. 100 s. + 1 utvikskarta. S.
2. Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. Statens Reproduktionsanstalt. 71 s. Jo.
3. Totalförsvarets personalfrågor. Beckman. 305 s. Fö.
4. Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. Beckman. 165 s. I.
5. Vidgad vuxenutbildning på gymnasieområdet. Kihlström. 116 s. E.
6. Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. Idun. 92 s. K.
7. Kommunal beredskap. Idun. 198 s. I.
8. Finansplan för budgetåret 1962/63 samt Preliminär nationalbudget för år 1962. Marcus. XXIII + 61 s. Fi.
9. Städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. Kihlström. 259 s. Fi.
10. Svensk ekonomi 1960—1965. Idun. 220 s. Fi.
11. Svensk ekonomi 1960—1965. Bilagor 1—5. Idun. 296 s. Fi.
12. Aspekter på utvecklingsbiståndet. Idun. 268 s. U.
13. Skärpta regler för rusdrycksinköp. Idun. 125 s. Fi.
14. Atomansvarighet II. Idun. 205 s. Ju.
15. Den allmänna näringslagstiftningen. Idun. 212 s. H.
16. Korrespondensundervisningen inom skolväsendet. Tryckeribolaget Värmlands Folkblad, Karlstad. 140 s. E.
17. Arbetstidsförkortningens omfattning och utläggning. Idun. 141 s. S.
18. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Del II. Idun. 87 s. Fi.
19. Utlandssvenskars deltagande i allmänna val. Idun. 50 s. Ju.
20. Nedre justitierevisionens arbetsorganisation. Idun. 84 s. Ju.
21. Kommunalt stöd åt studerande från utvecklingsländerna. Kihlström. 35 s. I.
22. Samhällsfarlig asocialitet. Idun. 232 s. I.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:22

Inrikesdepartementet

SAMHÄLLSFARLIG
ASOCIALITET

BETÄNKANDE AV
SÄRSKILT TILLKALLAD UTREDNINGSMAN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1962

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Inrikesdepartementet	5
FÖRFATTNINGSFÖRSLAG	
Förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet	7
Förslag till lag om ändring i sinnessjuklagen	16
Förslag till lag om ändring i nykterhetsvårdslagen	16
Förslag till lag om ändring i socialhjälpslagen	17
Förslag till lag om ändring i barnavårdslagen	17
FÖRSTA KAPITLET	
Lösdrivarlagens bestämmelser	18
ANDRA KAPITLET	
Tidigare reformförslag	22
Inledning	22
Huvudpunkterna i de under åren 1922—1939 avgivna sex förslagen	23
Remissbehandlingen av 1937 års lösdrivarlagstiftningskommittés förslag.	37
Lösdrivarfrågans behandling mellan åren 1939 och 1948	39
1948 års lösdriveriutrednings förslag	43
Remissbehandlingen av 1948 års förslag	50
Lösdrivarfrågans behandling mellan åren 1949 och 1952	53
Psykopatvårdsutredningens förslag år 1952	58
Remissbehandlingen av 1952 års förslag	69
Prostitutionsproblemets behandling vid 1958 års A-riksdag.	72
Polisverksamhetsutredningens betänkande år 1958	76
Åtgärder i anledning av polisverksamhetsutredningens betänkande	83
Utredningens om administrativa frihetsberövanden betänkande år 1960	87
Remissbehandlingen av 1960 års betänkande	97
TREDJE KAPITLET	
Undersökningar om lösdrivarlagens tillämpning efter år 1945 m. m.	99
Allmänt om undersökningarnas uppläggning	99
Tillfrågade polismyndigheter om lösdrivarproblemet.	100
FJÄRDE KAPITLET	
Andra utredningar rörande asocialitetsklientelet	107
Utredning angående vissa förfallna och asociala individer i Göteborg	107
Undersökningar inom Stockholms stads socialnämndsförvaltning rörande rest- och slumklientel i en storstad	109
FEMTE KAPITLET	
Vårdlagstiftning av särskild betydelse för lösdrivarklientelet	111
Sinnessjuklagen	111
Nykterhetsvårdslagen	116

SJÄTTE KAPITLET

Allmänna överbäganden och förslag	120
Asocialitetsklientelet	120
Lösdrivarlagens tillämpning	120
Det nuvarande asociala klientelet	122
Frågan om behovet av särlagstiftning	126
Problemställningen	126
Angränsande vårdområden	127
Psykopatvård	127
Mentalsjukvård i övrigt	133
Nykterhetsvård	134
Socialhjälp	140
Öppen straffrättslig vård	143
Kriminaliseringsfrågan	146
Bettleri	146
Prostitution m. m.	148
Övrig kriminalitet	157
Slutsatser	158
Grunderna för särlagstiftningen	159
Avgränsningen av lagstiftningen	159
Samhällsfarlig asocialitet	159
Annan asocialitet	164
Övriga grunder för lagstiftningen	166
Ingripanden enligt lagen	166
Beslutande myndighet, förfarande och besvär	168
Villkorligt anstånd, anstaltsbehandling och eftervård	170

SJUNDE KAPITLET

Samordningsfrågor	173
Anstaltsorganisationen	173
Eftervårdsorganisationen	175
Lagstiftningen	175

ÅTTONDE KAPITLET

Särskild motivering	177
-------------------------------	-----

NIONDE KAPITLET

Sammanfattning	198
--------------------------	-----

BILAGOR

1. Undersökning rörande lösdrivarlagens tillämpning åren 1945—1959	201
2. Specialundersökning rörande Stockholms stads nykterhetsnämnds rörliga klientel	225
3. Utredning och förslag angående arbetshemmens framtida ställning	227
Socialstyrelsens framställning	227
Remissbehandlingen av förslaget	230

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Inrikesdepartementet

Genom beslut den 30 juni 1960 förordnades byråchefen i socialstyrelsen Sven-Hugo Ryman att från och med den 15 augusti samma år biträda inom inrikesdepartementet med utredning rörande lösdrivarlagstiftningen.

Utredningen innefattar i första hand en kartläggning av lösdriveriets utveckling och lösdrivarfrågans behandling sedan slutet på 1940-talet, då 1948 års lösdriveriutredning lämnade sitt betänkande med förslag om lösdrivarlagens upphävande.

Sålunda har närmare undersökts i vilken utsträckning och på vad sätt lösdrivarlagen tillämpats under denna tid. I anslutning härtill har vissa undersökningar företagits i syfte att få karaktären av storstädernas nuvarande asocialitets Klientel belyst.

Till utredningsmannen har överlämnats en framställning den 9 december 1961 till Konungen från samarbetskommittén för brottsförebyggande verksamhet i Göteborg angående vissa förfallna och asociala individer i staden. Företrädare för socialförvaltningar i Stockholm har benäget ställt till förfogande värdefullt utredningsmaterial.

Vidare har utredningsmannen gjort en översyn av lösdrivarlagen angränsande vårdlagstiftning i syfte att få belyst i vilken utsträckning det skulle kunna vara möjligt att inom sådan lagstiftning komma till rätta med asocialitet. Denna översyn har omfattat mentalsjukvården, socialvården och kriminalvården.

Utredningsmannen, som under utredningsarbetets bedrivande blivit övertygad om att en särslagstiftning rörande asocialitet alltså behövs, har utarbetat ett lagförslag, avsett att ersätta den nuvarande lösdrivarlagen.

Sedan uppdraget numera slutförts, får utredningsmannen härmed vörd-
 samtt överlämna betänkande med förslag till lag om åtgärder vid samhälls-
 farlig asocialitet.

Stockholm den 30 maj 1962.

Sven-Hugo Ryman

**Förslag till
lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet**

Härigenom förordnas som följer.

Ingripanden enligt lagen

1 §.

Om någon som fyllt 21 år för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet, må länsstyrelsen besluta att han skall intagas i arbetshem.

2 §.

Beslut om intagning i arbetshem må meddelas endast om det är uppenbart, att den som avses därmed icke kan genom sociala hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder förmås till ordnad livsföring. Sådant beslut må icke meddelas, därest han befinnes vara i behov av vård på sinnessjukhus eller intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare prövas utgöra en lämpligare åtgärd.

3 §.

Person som avses i 1 § må omhändertagas av polisman. Om det prövas erforderligt för utredningen, må polischefen eller den han bemyndigat besluta att den omhändertagne skall hållas i förvar. Han skall frigivas sist tredje dagen efter den då han omhändertogs, dock att med frigivandet må anstå ytterligare högst tre dagar, om särskilda skäl äro därtill.

4 §.

Föreligga enligt tillgänglig utredning sannolika skäl för att beslut bör meddelas om intagning i arbetshem av person som avses i 1 § eller att sådan person i stället kommer att bli intagen på sinnessjukhus för vård eller tvångsintagen på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare och kan skäligen befaras att han, innan länsstyrelsen meddelar slutligt beslut, avviker från orten och därigenom försvårar utredningen eller verkställigheten av kommande intagningsbeslut, må länsstyrelsen förordna att han skall för vidare utredning omhändertagas av polismyndigheten.

Omhändertagande som avses i första stycket må fortgå under högst två veckor, dock må länsstyrelsen, om särskilda skäl äro därtill, besluta om förlängning av tiden för omhändertagandet med ytterligare högst en vecka. Har förordnande meddelats om sinnesundersökning, skall omhändertagandet bestå intill dess utlåtande föreligger om sinnesundersökningen och länsstyrelsen i intagningsfrågan meddelat beslut som vunnit laga kraft.

Förfarandet

5 §.

Ansökan om intagning i arbetshem må göras av polismyndigheten i det distrikt där den som avses med åtgärden har sitt hemvist eller anträffas.

Innan ansökan ingives till länsstyrelsen, skall polismyndigheten verkställa utredning rörande alla omständigheter av betydelse för fallets bedömande.

Under utredningen skall den som är föremål för denna höras personligen och, såvida icke anledning uppenbarligen saknas därtill, undersökas av psykiater eller annan läkare. Annan person må jämväl höras under utredningen. I erforderlig utsträckning bör samråd ske med nykterhetsnämnd, socialnämnd och barnavårdsnämnd.

6 §.

Ansökan om intagning i arbetshem skall innehålla uppgift om namn, ålder, yrke (sysselsättning) och hemvist beträffande den som avses med åtgärden samt uppgifter om hans livsföring i de hänseenden denna åberopas såsom grund för ansökningen. Vid ansökningen skall fogas fullständig redogörelse för utredningen i ärendet och för de övriga åtgärder som vidtagits.

Finnes den förebragta utredningen ofullständig, skall länsstyrelsen ombesörja erforderlig komplettering.

7 §.

Har ansökan hos länsstyrelsen gjorts i behörig ordning, skola ansökningshandlingarna ofördröjligen delgivas den som ansökningen avser med föreläggande att inom viss kort tid skriftligen eller muntligen förklara sig över ansökningen vid äventyr, om det försummas, att ärendet ändock avgöres. Finnes någon böra lämnas tillfälle att yttra sig över handling, som inkommit efter det ansökningen utställts till förklaring, skall sådan handling delgivas honom.

Talan om intagning i arbetshem är förfallen, därest ej ansökningen om intagning delgivits den som avses med åtgärden inom ett år från det ansökningen inkom till länsstyrelsen.

8 §.

Förhör med den om vars intagning är fråga skall, därest ej särskilda skäl äro däremot, av länsstyrelsen anordnas, om han i förklaring begärt att bli muntligen hörd. Länsstyrelsen må jämväl eljest förordna om dylikt förhör ävensom förhör med annan person, som förväntas kunna lämna upplysning av betydelse för ärendets bedömande.

Föreläggande som i 7 § sägs skall innehålla erinran om rätten att påkalla förhör. Har länsstyrelsen vid föreläggandets meddelande beslutat anordna förhör, skall detta tillkännagivas i föreläggandet med angivande tillika att förklaring kan avgivas vid förhöret.

9 §.

Vid förhör inför länsstyrelsen skola förhandlingarna vara offentliga. Länsstyrelsen äger dock avvisa åhörare, som enligt vad som är känt eller må antagas ej fyllt 21 år. När den som ansökningen avser begär det, så ock eljest när länsstyrelsen finner omständigheterna föranleda det, skall handläggning äga rum inom stängda dörrar, varvid länsstyrelsen likväl må medgiva hans nära anhöriga ävensom andra vilkas närvaro kan förväntas bliva till nytta under förhöret att övervara det.

Polismyndigheten skall närvara vid förhöret såsom företrädare för det allmänna.

Protokoll skall föras över vad som förekommer vid förhöret.

10 §.

Finner länsstyrelsen av förhållandena påkallat att någon höres vid domstol såsom vittne, eller är den som skall höras upplysningsvis så avlägset boende att hans hörande vid länsstyrelsen är förenat med oskäligen omgång eller kostnad, äger länsstyrelsen förordna att förhör angående uppgivna omständigheter skall äga rum vid den underrätt som med hänsyn till tid och plats för dess sammanträden prövas lämplig.

Därest rätten finner det lämpligt, må rätten förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar.

11 §.

Den som är föremål för utredning enligt 5 eller 6 § må anlita biträde. Visar biträde oskicklighet eller oförstånd eller finnes han eljest vara olämplig, må han avvisas.

Offentligt biträde skall förordnas av länsstyrelsen, om det finnes erforderligt för att tillvarataga enskilds rätt.

Har länsstyrelsen skilt saken från sig, äger den till dess talan fullföljts eller tiden för fullföljd av talan utgått förordna offentligt biträde hos Konungen.

12 §.

Offentligt biträde äger åtnjuta arvode så ock gottgörelse för kostnad och tidsspillan efter vad länsstyrelsen prövar skäligt. Ersättningen skall gäldas av statsverket.

Ej må offentligt biträde av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett är det utan verkan.

13 §.

Den som skall höras under polismyndighetens utredning må kallas att inställa sig personligen inför polismyndigheten. Polismyndigheten må jämväl kalla den som är föremål för utredningen att inställa sig hos anvisad läkare.

Underlåter någon som enligt första stycket kallats till förhör eller läkarundersökning utan giltig orsak att hörsamma kallelsen, må han hämtas. Vad nu stadgas skall dock icke gälla, då annan person än den som utredningen avser kallats att inställa sig till förhör och väglängden mellan den plats som utsatts för förhöret och den där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig överstiger femton kilometer.

14 §.

Den som skall höras under länsstyrelsens utredning må kallas att inställa sig personligen inför länsstyrelsen. Länsstyrelsen må jämväl kalla den som är föremål för utredningen att inställa sig hos anvisad läkare. I kallelsen må föreskrivas vite av högst etthundra kronor.

Underlåter någon som enligt första stycket kallats till förhör eller läkarundersökning utan giltig orsak att hörsamma kallelsen, må länsstyrelsen förordna om hans hämtande. Blir han icke samma dag inställd genom hämtning, må länsstyrelsen i fall av tredska fälla honom till vite som föreskrivits i kallelsen. Annan person än den som utredningen avser må dock ej hämtas förrän det befunnits att han ej genom vite kunnat förmås till inställelse.

På framställning av länsstyrelsen skall rättens ordförande låta till rätten inkalla den som skall höras enligt 10 § ävensom underrätta sökanden i ärendet och den om vars intagning är fråga.

15 §.

I fråga om ersättning till den som enligt förordnande av länsstyrelse inställt sig för att vittna eller höras upplysningsvis skall vad som finnes stadgat angående ersättning av allmänna medel till vittne äga motsvarande tillämpning; dock skall ersättningen alltid stanna å statsverket.

Om ersättning som avses i denna paragraf beslutar länsstyrelsen. Ersättning till den vilken höres enligt den i 10 § stadgade ordningen bestämmes dock av rätten.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

16 §.

Länsstyrelsen må förordna om villkorligt anstånd med verkställande av beslut om intagning i arbetshem, därest grundad anledning finnes att antaga, att den som avses med beslutet kan förmås till ordnad livsföring utan att detta verkställas.

17 §.

Den som erhåller villkorligt anstånd skall ställas under övervakning av lämplig person.

Övervakningen skall fortgå under en provotid av två år.

Under prøvotiden är den som avses med anståndet skyldig att hålla övervakaren underrättad om sin bostad och arbetsanställning, på kallelse infinna sig hos honom och i övrigt enligt hans anvisningar upprätthålla förbindelse med honom.

18 §.

Under prøvotiden skall den som erhållit villkorligt anstånd föra ett ordentligt liv, efter förmåga söka försörja sig och fullgöra honom åvilande underhållsskyldighet. I övrigt skall han ställa sig till efterrättelse vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav.

19 §.

När det prövas lämpligt för att främja hans anpassning i samhället, skall den som erhåller villkorligt anstånd meddelas särskilda föreskrifter rörande vad han har att iakttaga under prøvotiden. Sådan föreskrift må avse vistelseort eller bostad, användande av fritid, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, utbildning, arbetsanställning eller förbud att använda rusdrycker. Annan liknande föreskrift må ock meddelas.

Om det finnes erforderligt må föreskrivas, att den som avses med anståndet skall under prøvotiden i eller utom sjukhus eller annan inrättning underkasta sig särskild vård eller behandling.

20 §.

Länsstyrelse som förordnat om villkorligt anstånd skall utöva tillsyn å den med anståndet förenade övervakningen.

Om anledning föreligger därtill, må länsstyrelsen överflytta tillsynen till annan länsstyrelse.

21 §.

Den som utsetts till övervakare må entledigas och annan förordnas i hans ställe.

Om den övervakades utveckling och personliga förhållanden i övrigt giva anledning därtill, må beslutas om ändring av meddelade föreskrifter, så ock nya föreskrifter meddelas.

Beslut i frågor som avses i denna paragraf meddelas av den länsstyrelse som utövar tillsyn å övervakningen.

22 §.

Åsidosätter den som erhållit villkorligt anstånd vad som åligger honom jämlikt denna lag eller med stöd därav lämnade föreskrifter, må anståndet förklaras förverkat. Om det finnes tillräckligt, må i stället beslutas om åtgärd jämlikt 21 § andra stycket.

Beslut i frågor som avses i första stycket meddelas på framställning av polismyndighet eller övervakare av den länsstyrelse som utövar tillsyn å övervakningen. Sådan fråga må jämväl upptagas av länsstyrelsen utan framställning som nu sagts.

Efter provotidens utgång må beslut som här sägs ej meddelas.

23 §.

Innan länsstyrelse meddelar beslut enligt 22 §, bör tillfälle lämnas den som avses med åtgärden att yttra sig. Om anledning föreligger därtill, skall han personligen höras av länsstyrelsen. Därvid skall vad som är stadgat i 9 §, 11 § första stycket samt 14 och 15 §§ äga motsvarande tillämpning.

Anstaltsvård och eftervård

24 §.

Har länsstyrelsen meddelat beslut om intagning i arbetshem utan att förordna om villkorligt anstånd med dess verkställande, skall polismyndighet på vars ansökan intagningsbeslutet meddelats utan tidsutdräkt vidtaga erforderliga åtgärder för verkställighet av beslutet.

Förklaras villkorligt anstånd förverkat, skola åtgärder för verkställighet ankomma på polismyndighet som länsstyrelsen utser därtill.

Har verkställighet av beslut om intagning i arbetshem ej påbörjats inom två år från beslutets meddelande, må verkställighet ej äga rum.

25 §.

Arbetshem skall stå under ledning av en styrelse. Vid arbetshem skall finnas föreståndare.

Arbetshemmen skola stå under tillsyn av socialstyrelsen.

Konungen meddelar närmare bestämmelser om arbetshemmens organisation samt om verksamheten och ordningen vid arbetshemmen.

26 §.

Vid behandlingen av dem som intagits i arbetshem skall eftersträvas att främja deras arbetsvilja och arbetsförmåga.

Envar intagen skall vara pliktig att följa de för arbetshemmet gällande föreskrifterna samt att fullgöra det arbete som ålägges honom.

27 §.

Den som intagits i arbetshem må kvarhållas under en tid av två år (kvarhållningstid).

Om utskrivning beslutar arbetshemmets styrelse.

28 §.

Har någon som intagits i arbetshem blivit häktad eller överflyttad till fångvårdsanstalt för att undergå frihetsstraff eller förvandlingsstraff för

böter eller har han avvikit från hemmet, skall den tid under vilken han sålunda ej vistas i hemmet icke inräknas i kvarhållningstiden.

29 §.

Så snart grundad anledning föreligger till antagande att den intagne efter utskrivning kommer att föra ett ordentligt och laglydigt liv, skall han utskrivas villkorligt. Därest icke särskilda skäl äro däremot, bör villkorlig utskrivning äga rum senast när nio månader förflutit av kvarhållningstiden.

30 §.

Om beslutad villkorlig utskrivning skall föreståndaren skyndsamt underätta den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet ävensom den polismyndighet som föranstaltat om verkställighet av detta beslut och polismyndigheten i det distrikt dit den villkorligt utskrivne begiver sig.

Föreståndaren skall med anlitande av skyddskonsulent, eftervårdskonsulent, arbetsförmedling, organisation som utövar social hjälpverksamhet eller enskild person söka i tid bereda den villkorligt utskrivne lämplig samsättning samt förhjälpa honom till ort där sådan erhållits eller vidtaga andra tjänliga åtgärder till hans bistånd.

31 §.

Vid villkorlig utskrivning skall arbetshemmets styrelse förordna, att den utskrivne skall stå under övervakning av lämplig person. Om det finnes erforderligt, må den villkorligt utskrivne tillika åläggas att efterkomma särskilda föreskrifter som sägs i 19 §.

32 §.

Tillsyn å övervakning som avses i 31 § utövas av den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet. Om anledning föreligger därtill, må länsstyrelsen överflytta tillsynen till annan länsstyrelse.

Länsstyrelse som utövar tillsyn å övervakningen må entlediga övervakaren och förordna annan i hans ställe ävensom besluta om ändring i meddelade föreskrifter.

33 §.

Undandraget sig den villkorligt utskrivne övervakning eller bryter han eljest mot meddelade föreskrifter, äger länsstyrelsen besluta om hans återintagning i arbetshem.

Om villkorligt utskrivnen återintages, skall den tid under vilken han visats utom arbetshemmet icke inräknas i kvarhållningstiden.

34 §.

Slutlig utskrivning skall äga rum beträffande villkorligt utskrivnen sist

när två år förflutit från det beslutet om villkorlig utskrivning meddelades och beträffande annan intagen senast när kvarhållningstiden går till ända.

När beslut meddelas om slutlig utskrivning av intagen som ej är villkorligt utskriven skall vad i 30 § andra stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Särskilda bestämmelser

35 §.

Misstänkes någon beträffande vilken beslut meddelats om intagning i arbetshem att hava före prövotidens utgång eller slutlig utskrivning från arbetshemmet begått brott, varå enligt lag icke kan följa högre straff än fängelse i högst ett år, och hör brottet under allmänt åtal eller har det av målsäganden angivits till åtal, ankommer det på statsåklagaren att pröva, huruvida åtal lämpligen bör ske.

Innan ställning tages till åtalsfrågan, skall statsåklagaren höra den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet. Står den som avses med beslutet under övervakning och utövas tillsynen å övervakningen av annan länsstyrelse, skall denna i stället höras.

36 §.

Beslut av polismyndighet må överklagas av den som beslutet rör, om beslutet innebär tagande i förvar eller avvisande av biträde. Över annat av polismyndighet meddelat beslut må klagan ej föras.

Klagan föres genom besvär, vilka prövas av länsstyrelsen.

Polismyndighets beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

37 §.

Beslut av arbetshems styrelse må av den beslutet rör överklagas hos länsstyrelsen i det län inom vilket arbetshemmet är beläget. Sådant beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

38 §.

Länsstyrelses beslut må överklagas av den som beslutet rör, om det innebär intagning i arbetshem, avslag å ansökan härom, villkorligt anstånd med verkställighet, förverkande av dylikt anstånd, meddelande av särskilda föreskrifter, återintagning i arbetshem eller utdömande jämlikt 14 § av vite, så ock då beslutet avser fråga om omhändertagande för utredning, avslag å ansökan om förordnande av offentligt biträde, ersättning åt sådant biträde eller ersättning åt den som kallats att höras upplysningsvis inför länsstyrelse.

Talan föres hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall skyndsamt infordra förklaring över besvären, om anledning ej uppenbarligen saknas därtill, samt, efter att hava införskaffat

den ytterligare utredning som kan vara erforderlig, till socialdepartementet insända samtliga målet rörande handlingar tillika med eget utlåtande.

Mot annat av länsstyrelse enligt denna lag meddelat beslut må talan ej föras.

39 §.

Därest länsstyrelsen ej förordnar annat, må dess beslut enligt denna lag gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

40 §.

Polismyndighet skall på begäran lämna handräckning för dels hämtande av den som enligt 14 § kallats till inställelse inför länsstyrelse eller hos läkare,

dels intagning i arbetshem av den som avvikit därifrån och av den som villkorligt utskrivits från dylikt hem men som enligt meddelat beslut skall återintagas i arbetshemmet,

dels ock verkställighet av beslut om överflyttning av den som är intagen i arbetshem till annat dylikt hem.

41 §.

Delgivning av kallelser och meddelanden skall ske genom posten, om ej särskilda skäl äro däremot. Om postdelgivning icke lämpligen kan ske, må biträde med delgivning påkallas hos polismyndigheten.

I övrigt skall beträffande delgivning i tillämpliga delar gälla vad som stadgas i 33 kap. 6, 7, 14, 23 och 25 §§ rättegångsbalken.

42 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger meddela närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft den

Genom denna lag upphäves lagen den 12 juni 1885 (nr 27) ang. lösdri-
vares behandling.

Förslag till

lag om ändrad lydelse av 46 § sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321)

Härigenom förordnas, att 46 § sinnessjuklagen den 19 september 1929 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

46 §.

Ej må enligt lagen den _____ om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet beslut meddelas om intagning i arbetshem utan föregående sinnesundersökning av den som beslutet skulle avse, om anledning föreligger till antagande att han är sinnessjuk.

Å sådan ———— läkarundersökningen sagts.

Förslag till

lag om ändrad lydelse av 19 § lagen den 27 juli 1954 (nr 579) om nykterhetsvård

Härigenom förordnas, att 19 § lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård skall tillföras ett nytt moment, betecknat 3 mom., av nedan angiven lydelse.

19 §.

3 mom. Utan hinder av att ansökan om tvångsintagning ej gjorts av myndighet som i 1 mom. sägs äger länsstyrelsen pröva fråga om sådan intagning i samband med prövning av ansökan om intagning i arbetshem enligt lagen den _____ om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

Förslag till

lag angående ändring i lagen den 4 januari 1956 (nr 2) om socialhjälp

Härigenom förordnas, att 49, 50 och 51 §§ lagen den 4 januari 1956 om socialhjälp skola upphöra att gälla.

Förslag till

lag om ändrad lydelse av barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97)

Härigenom förordnas, att 100 § barnavårdslagen den 29 april 1960 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

100 §.

Skyldig att — — — — — — — underhållsskyldighetens fullgörande.

Föreläggande att — — — — — — — tjuguettt år.

Den som — — — — — — — ett år.

Vad i 42, 43, 48, 55—57, 61 och 62 §§ lagen om socialhjälp — — — — —
motsvarande tillämpning.

FÖRSTA KAPITLET

Lösdrivarlagens bestämmelser

Lagen angående lösdrivares behandling utfärdades den 12 juni 1885 och har sedan dess undergått endast smärre ändringar. Lagen är inte tvingande. Ingripande kan ske, om det finns påkallat, men underlåtas, om så anses lämpligt. Det är sålunda möjligt att lämna lagen åsido, om social omvårdnad kan lämnas enligt annan lagstiftning.

Såsom lösdrivare behandlas enligt lagen *dels* den som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, där ej omständigheterna ådagalägger att han söker arbete, *dels* den som eljest, utan att äga medel till sitt uppehälle, underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika för ett sådant levnadssätt, att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet. Under lagen faller sålunda inte blott de s. k. luffarna utan även åtskilliga andra asociala element, de s. k. stationära lösdrivarna. Till sistnämnda grupp kan enligt stadgad praxis sådana kategorier hänföras som exempelvis spritlangare, bondfångare, yrkesspelare, sutenörer och prostituerade av båda könen. Det stationära lösdriveriet är huvudsakligen en storstadsföreteelse.

Personer under 21 år behandlas inte som lösdrivare (1 §). Lagen var ursprungligen tillämplig å personer över 15 års ålder, men åldersgränsen höjdes år 1924 i samband med barnavårdslagets tillkomst till 18 år samt år 1934 till 21 år samtidigt som barnavårdslagets tillämpning i vissa fall utsträcktes till att avse även personer mellan 18 och 21 års ålder. Också 1960 års barnavårdslag bygger på 21 år såsom gräns för ingripande.

Den som beträdes med lösdriveri må anhållas av polisman. Före socialhjälpslagets ikraftträdande den 1 januari 1957 kunde anhållande även ske av tillsyningsman, som jämlikt 92 § fattigvårdslagen utsetts att ha tillsyn å bettlare. I 15 § stadgas, att polisman skall hålla noggrann tillsyn över lösdrivare. Samma skyldighet ålåg sådan tillsyningsman som nyss nämnts, men redan före socialhjälpslagets tillkomst hade det länge varit ur bruk att utse sådana tillsyningsmän. Den anhållne skall ofördröjligen inställas till förhör, å landet inför landsfiskal och i stad där stadsfiskal finns inför denne. Befinns vid förhöret lösdriveri föreligga, må fiskalen meddela den anhållne varning. I stad kan denna befogenhet efter särskilt bemyndigande tillkomma poliskommissarie. Varningen blir inte omedelbart definitiv utan skall underställas länsstyrelsens prövning. Är den varnade missnöjd med

varningen, har han möjlighet att vid muntligt förhör eller genom skriftliga påminnelser försvara sig inför länsstyrelsen. Finner länsstyrelsen efter företagen prövning varningen befogad, kungör länsstyrelsen densamma för rikets polismyndigheter genom att införa den i tidningen Polisunderrättelser. Är anhållen lösdriverare okänd och kan hans identitet inte utredas, skall han häktas och sändas till länsstyrelsen, som införskaffar erforderliga upplysningar till fastställandet av hans identitet och därefter själv meddelar varning, om sådan anses böra ifrågakomma (2 §).

Jämte denna i lagen reglerade skriftliga eller s. k. offentliga varning tillämpas sedan länge av flertalet polismyndigheter även muntlig eller s. k. enskild varning. Då bestämmelser därom saknas i lagstiftningen, medför den enskilda varningen inte några rättsverkningar.

Den som inom två år från kungörandet av offentlig varning ånyo beträdes med lösdriveri må efter hållet förhör häktas och sändas till länsstyrelsen. Detsamma gäller om den som inom två år efter frigivning från tvångsarbetsanstalt ånyo gör sig skyldig till lösdriveri. Den häktade underkastas förhör av länsstyrelsen som, om lösdriveri anses föreligga, kan döma honom till tvångsarbete i minst en månad och högst ett år eller, om försvårande omständigheter förekommit, i högst tre år. Föreligger förmildrande omständigheter, kan länsstyrelsen låta det stanna vid förnyad varning (3 och 4 §§). Över utslag, varigenom länsstyrelse dömt någon till tvångsarbete, kan den dömda besvära sig i hovrätten. Beslut om varning får överklagas endast i samband med besvär över utslag, varigenom tvångsarbete ådömts (6 §).

Enligt 9 § skall tvångsarbete förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt, som skall vara så ordnad att för brott förut straffade i allmänhet skall vara skilda från andra samt att de dömda skall hållas till lämpligt arbete efter arbetsförmåga. För män verkställes tvångsarbete vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö. Till tvångsarbete dömda kvinnor intas numera på en vid fångvårdsanstalten Hinseberg anordnad avdelning för verkställighet av tvångsarbete, sedan motsvarande avdelning vid fångvårdsanstalten i Växjö nedlagts.

Om den som undergår tvångsarbete kommer i förändrade villkor, så att hans kvarhållande i anstalten inte längre är av nöden, kan enligt 13 § länsstyrelsen i det län, där anstalten är belägen, förordna om hans frigivande.

Den som till följd av ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte är oförmögen att genom arbete förvärva vad till livets uppehållande oundgängligen erfordras, må enligt 7 § lösdriverlagen ej dömas till tvångsarbete. Detta stadgande jämte bestämmelsen i 3 § 2 mom., att länsstyrelsen skall i sitt protokoll införa läkarbetyg, synes förutsätta att åtminstone den för vilken tvångsarbete ifrågasätts skall ha undersökts av läkare. Däremot torde någon läkarundersökning i allmänhet inte företas, då endast varning kan ifrågakomma; se dock vad som i saken anföres i 1951

års promemoria från inrikesdepartementet nedan. I detta sammanhang erinras om att 46 § sinnessjuklagen innehåller bestämmelser om sinnesundersökning i mål om ådömande av tvångsarbete. Sådan undersökning skall företas, där anledning föreligger till antagande, att vederbörande är sinnessjuk.

I stad med poliskammare, i vilken stadsfiskal inte är ledamot, utövar poliskammaren i fråga om lösdrivares behandling med vissa undantag den myndighet, som eljes tillkommer länsstyrelsen. Undantagen gäller huvudsakligen förfarandet i samband med frigivning.

Tvångsarbete kan ådömas även enligt socialhjälpslagen och barnavårdslagen.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 21 december 1949 uppdragit åt 1947 års psykopatvårdsutredning att inom inrikesdepartementet biträda med fortsatt utredning av vissa frågor om behandlingen av lösdrivarklientelet, föreslogs i proposition nr 90 till 1950 års riksdag att i avvaktan på resultatet av utredningens arbete vissa ändringar skulle genomföras i lösdrivarlagen, ägnade att för den tid, som kunde återstå till dess lagen i dess helhet kunde upphävas, undanröja de allvarligaste bristerna i lagen, främst i fråga om verkställighet av tvångsarbete och eftervård. Propositionen ledde till utfärdandet av en *lag den 1 december 1950* (om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling).

De väsentligaste nyheterna återfinns i 9 a §, 9 b §, 10 § och 12 § av lagen. Genom bestämmelserna i 9 a § skapades vissa möjligheter till permission under tvångsarbetstiden. I 9 b § stadgas, att den som undergår tvångsarbete må friges i förtid sedan hälften av den i domen bestämda tvångsarbetstiden, dock minst två månader, förflutit. Frågan om förtida frigivning skall prövas av anstaltens styrelse utan framställning från den dömdes sida. Härvid skall särskilt beaktas den dömdes uppförande under anstaltsvistelsen, hans sinnesriktning vid den tid, då frigivning ifrågasättes, samt de förhållanden, i vilka han kommer att försättas efter frigivningen. Arbetsanstaltens styrelse skall jämligt 12 §, där så kan ske, förordna lämplig och villig person att under två år från dagen för frigivningen bistå den frigivne och tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhället. I 10 § stadgas, att den frigivne skall av anstaltens föreståndare förpassas till ort, där han erhållit eller kan väntas erhålla lämplig arbetsanställning eller till sin hemort. Den frigivne skall efter ankomsten snarast anmäla sig hos den, som må ha förordnats att bistå honom. Genom lagen upphävdes de tidigare i 12 § 2—6 mom. meddelade bestämmelserna rörande vistelsetvång och anmälningskyldighet för polismyndighet m. m. I 16 a § stadgas slutligen, att Konungen äger meddela närmare bestämmelser för tillämpning av lösdrivarlagen.¹

¹ I en kungörelse den 1 december 1950 (nr 632) har bestämmelser meddelats om eftervård av dem som frigivits från tvångsarbete.

I inrikesdepartementet har i anslutning till den ovan angivna lagändringen den 1 december 1950 upprättats en den 5 januari 1951 dagtecknad promemoria med *anvisningar rörande tillämpning av lösdrivarlagen*. Denna promemoria har tillställts myndigheter, som har att ta befattning med lösdrivarärenden. I promemorian har anförts bland annat följande.

Statsmakterna anse, att lösdrivarlagen bör tillämpas med urskiljning och restriktivitet. Vid ingripande från polisens sida mot någon, som faller under lösdrivarlagen, bör därför synnerlig uppmärksamhet ägnas åt frågan om icke i stället för behandling enligt lösdrivarlagen åtgärd av annat slag kan vidtagas. I lösdrivarärenden böra polismyndigheterna i största möjliga utsträckning samråda med socialvårdsorgan, enskilda hjälporganisationer och den offentliga arbetsförmedlingen. Ett icke ringa antal av lösdrivarerna har tidigare varit föremål för samhälls-ingripande. Hos skilda myndigheter kan därför ofta utredning angående vederbörandes personliga förhållanden finnas tillgänglig. De möjligheter, som sålunda stå till buds att få en mångsidig bild av vederbörandes person, böra tillvaratagas.

En viktig uppgift vid bekämpandet av lösdriveri är att söka bereda lösdrivaren arbete. Särskilt då det gäller yngre personer kan yrkesutbildning vara lämplig. Det bör eftersträvas att med sådana medel motverka återfall i lösdriveri.

Önskvärt synes vara att envar, som anhållits för lösdriveri, åtminstone summariskt undersökes av läkare, om det icke är uppenbart att sådan undersökning är onödig. Det är angeläget att vid behov fattigvård eller kroppssjukvård beredes. De möjligheter till observation och eventuell vård på sinnessjukhus, vilka givas i sinnessjuklagen den 19 september 1929, böra i förekommande fall utnyttjas.

I vissa fall kan det vara påkallat att åtgärder vidtagas enligt alkoholistlagen den 12 juni 1931. I detta sammanhang erinras särskilt om innehållet i 1 § sista stycket, 10 § och 17 § sistnämnda lag.

Den som kan övertygas om brott skall i stället för att behandlas såsom lösdrivare lagföras, övervid möjligheterna till villkorlig dom med åtföljande omvårdnad böra tillvaratagas. Den som är föremål för öppen straffrättslig vård bör icke underkastas lösdrivarbehandling, utan mot honom böra, om så erfordras, de åtgärder vidtagas som äro möjliga jämlikt bestämmelserna om den tillämpade vårdformen. Härvid kan det ofta vara lämpligt att ärendet överlämnas till vederbörande skyddskonsulent.

Om varning befinnes ofrånkomlig, böra de hjälpåtgärder vidtagas, som äro möjliga för att motverka att den varnade återfaller i lösdriveri. Den varnade bör få vådorna i allmänhet av lösdriveri klarlagda för sig och icke blott risken att bliva ådömd tvångsarbete.

ANDRA KAPITLET

Tidigare reformförslag

Inledning

Frågan om revision av gällande lag angående lösdrivares behandling har varit aktuell sedan tiden omkring sekelskiftet. Redan år 1898 ingick fångvårdsstyrelsen till Kungl. Maj:t med en framställning om vissa ändringar i lagen, vilken inte ledde till någon omedelbar åtgärd. År 1907 uppdrog Kungl. Maj:t åt *fattigvårdslagstiftningskommittén* att utarbeta förslag till förändrad lagstiftning angående lösdrivares behandling. Innan denna kommitté till slutlig prövning upptagit lösdrivarproblemet, avgav den år 1903 tillsatta reglementeringskommittén¹ år 1910 ett betänkande, i vilket spörsmålet om revision av vissa bestämmelser i lösdrivarlagen upptogs. År 1922 avgav så fattigvårdslagstiftningskommittén betänkande med förslag till lag om lösdrivares behandling m. fl. författningar (SOU 1923:2). Sedan betänkandet remissbehandlats, uppdrog Kungl. Maj:t åt revisionssekreteraren *Ragnar von Koch* att inom socialdepartementet biträda med överarbetning av kommitténs förslag. År 1926 avgav von Koch betänkande med förslag till lag om behandling av vissa arbetsovilliga och samhällsvådliga m. fl. författningar (SOU 1926:9). Även detta förslag blev efter remiss föremål för yttranden av myndigheter m. fl. År 1927 tillkallade efter Kungl. Maj:ts bemyndigande chefen för socialdepartementet *tre sakkunniga* för att inom departementet biträda med överarbetning av 1926 års förslag. De sakkunniga avgav år 1929 betänkande med förslag till lagstiftning om åtgärder mot sedeslöst leverne av samhällsskadlig art (SOU 1929:9). Efter det yttranden avgivits över förslaget, blev detsamma omarbetat inom departementet, varefter Kungl. Maj:t i *proposition nr 240* för 1930 års riksdag framlade förslag till lag om åtgärder mot vanartigt levnadssätt (vanartslag). Med hänsyn till den sena tidpunkten under riksdagen för propositionens framläggande blev den ej föremål för sakbehandling utan avlogs av riksdagen. Efter ytterligare överarbetning inom socialdepartementet framlades i *proposition nr 100* till 1931 års riksdag nytt förslag till lag om åtgärder mot varnartigt levnadssätt (vanartslag). I avgivet utlåtande (nr 36) hemställde andra lagutskottet, att propositionen inte måtte av riksdagen bifallas. I motivering till utlåtandet framhöll utskottet, att det inte kunde

¹ Tillsatt för utredning om åtgärder för motarbetande av de smittsamma könssjukdomarnas spridning.

biträda den lösning, som vissa centrala frågor erhållit, samt att detta i främsta rummet gällde spörsmålet om de myndigheter, som enligt förslaget skulle handlägga ärenden enligt lagen. Riksdagen beslöt — med uteslutande av utskottets motivering — i enlighet med dess hemställan. Kungl. Maj:t uppdrog därefter åt *1937 års lösdriverilagstiftningskommitté* att verkställa utredning och framlägga förslag bl. a. angående en revision av gällande lag om lösdriveri. År 1939 avgav kommittén — med presidenten Karl Schlyter som ordförande — betänkande med förslag till lag om arbetsfostran m. m. (SOU 1939: 25). Över kommitténs förslag avgavs yttranden av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar.

Inte heller lösdriverilagstiftningskommitténs år 1939 framlagda förslag ledde till några lagstiftningsåtgärder. Frågan om lösdrivarlagens reformering har emellertid därefter varit aktuell vid flera tillfällen, och ytterligare två utredningsförslag har lämnats i ämnet, nämligen dels i december månad 1948 av *1948 års lösdriveriutredning* (SOU 1949: 4), dels i december månad 1952 av *1947 års psykopatvårdsutredning* (SOU 1952: 46). I det följande skall lämnas en redogörelse för de åtta olika förslagen jämte för vad som i övrigt tilldragit sig i lösdrivarfrågan sedan år 1939.

Huvudpunkterna i de under åren 1922—1939 avgivna sex förslagen

Samtliga sex förslag överensstämmer såtillvida, som enligt dem gällande lösdriverilagstiftning anses vara i behov av att reformeras. Däremot företer de sex förslagen väsentliga olikheter i fråga om lösningen av skilda spörsmål.

Behovet av särskild lösdrivarlagstiftning och kriminalisering av lösdriveri

I samtliga förslag intas den ståndpunkten att särskild lagstiftning är erforderlig beträffande lösdriveri i egentlig mening men att detta inte bör kriminaliseras. I de fem tidigare förslagen föreslås, att bestämmelser om ingripande mot prostitution skall ingå i den föreslagna lösdriverilagstiftningen eller upptas i särskild lagstiftning. 1937 års lösdriverilagstiftningskommittés förslag skiljer sig på sistnämnda punkt från de tidigare förslagen genom att kommittén inte upptar förslag om särslagstiftning beträffande prostitutionen utan föreslår, att ingripande mot denna företeelse skall ske inom ramen för gällande lagstiftning i övrigt.

I anslutning till uttalande av professor Thyren framhåller *fattigvårdslagstiftningskommittén*, att landstrykeri och bettleri till sin inre karaktär skiljer sig från vad som i allmänhet straffrättsligt betecknas som brott. Brotten inskränker sig i det hela till koncentrerade, skarpt markerade yttringar av samhällsfarlighet, under det att personens livsföring väl spelar en stor roll vid straffmätningen men inte är ägnad att utgöra ett underlag, på vilket brottets existens kan byggas. Lösdriveri åter manifesterar sig inte i enstaka

handlingar utan bildar ett uttryck för en persons hela levnadssätt. Enligt kommittén kan landstrykeri och bettleri såsom brott betraktade inte be-tecknas som svåra sådana, vilka kan beläggas med längre tids frihetsstraff. Ett kortvarigt frihetsstraff är särskilt för sådana företeelser av föga värde. En särskild lagstiftning om lösdriveriet medger ett omhändertagande på ett tidigare stadium, då förbättringsmöjligheterna är större. Innan en person intas på tvångsarbetsanstalt bör sådana åtgärder vidtas, att möjlighet anses utesluten att han kan förbättras utan sådan anstaltsvistelse. Vidare bör an-staltstiden utnyttjas på ett sätt, som verkligen ger förhoppningar om att den intagne utgår bättre rustad än han inträdde. Kommittén ifrågasätter om man inom straffrättens ram kan ordna stadgandena rörande lösdrivar-nas behandling på ett sätt som motsvarar sakens egen natur. En samman-koppling av lösdriveri med straffrätten kan vidare vara ägnad att inverka ogynnsamt med hänsyn till samverkan mellan lösdrivarens behandling enligt lösdrivarlagen och andra författningar, främst fattigvårdslagstift-ningen, som i anseende till det inre sambandet står densamma nära. En krimi-nalisering av landstrykeri och bettleri är, enligt kommittén, inte be-tingad av dessa företeelsers natur eller ägnad att medföra några fördelar med hänsyn till deras motarbetande eller behandlingen av den omhändertag-ne. Betydelsen av kriminaliseringen finner kommittén närmast vara att på denna väg lösdrivarmålen skulle falla under domstolarnas prövning, vari ligger en fördel ur rättssäkerhetens synpunkt. Erforderliga garantier för rättssäkerheten bör dock enligt kommittén kunna vinnas även utan krimi-nalisering. Av det lösdriveri som beskrives i 2 mom. av 1 § lösdrivarlagen är enligt kommittén den viktigaste arten den, då någon efter att ha begått brott fortsätter att leva under sådana omständigheter, som gör det sannolikt att han åter kommer att hemfalla till brottslighet. Det synes kommittén som om beträffande denna art av lösdriveri en kriminalisering inte kan äga rum. Sedan samhället bestämt vad som skall anses som brott och bestämt påföljden därför, kan samhället inte ytterligare stadga straff för den, som misstänkes skola begå ett sålunda bestämt brott. — I fråga om prostitutionen uttalar kommittén, att de prostituerades själva levnadssätt bör vara föremål för inskridande och inte, såsom på vissa håll skett, vissa yttringar av detsamma. Denna uppfattning talar enligt kommittén för en korrektionell behandling i stället för en straffrättslig.

I 1926 års *betänkande* framhålles, att det stundom hörda påståendet om obehövligheten av statens ingripande mot lösdrivare är i hög grad obefogat. Efter det att vissa uppgifter lämnats om i vilken utsträckning tvångsarbe-tarna är kriminella, psykiskt abnorma eller alkoholister förklaras i betän-kandet, att man med skäl kan tala om en betydande samhällsfara från lös-drivarnas sida. De omständigheter som åberopas till stöd härför är främst att lösdrivarna äventyrar andra samhällsmedlemmars säkerhet till person och egendom, att de, ju djupare deras förfall är, förorsakar det allmänna allt

större kostnader i form av sjuk- och fattigvård m. m. och att lösdriveriet, om det får florera utan reaktion från samhällets sida, innebär en betydande fara för ungdomens sundhet och samhällsduglighet. I betänkandet framhålles vidare, att samhället visserligen i stor utsträckning reagerar mot lösdrivarerna i straffrättslig väg och att lösdrivarerna i betydande utsträckning är föremål för internering enligt alkoholistlagen. Men, anföres det i betänkandet, möjlighet till ingripande i nu angiven ordning finns långt ifrån alltid, då ur samhällets synpunkt sådant vore önskvärt, vartill kommer, att de i allmänhet korta interneringstiderna innebär ett skydd, som inte är tillräckligt ur samhällets synpunkt, då det gäller en företeelse sådan som lösdriveriet, och inte heller ur individens synpunkt förslår, då det gäller att söka lära den åt lättja och dagdrivarliv hemfallne att arbeta. Vad särskilt beträffar ingripande på straffrättslig väg visar erfarenheten, att åtskilliga kriminella element i stor utsträckning lyckas undgå ingripande. Om möjligheter till reaktion mot det samhällsskadliga levnadssättet saknades, skulle i dylikt fall intet kunna göras till samhällets skyddande. I 1926 års betänkande framhålles vidare, att övertägande skäl torde tala för att samhällets reaktion mot lösdriveriet liksom dittills skall äga rum i form av åtgärder av preventiv natur, skilda från det straffrättsliga ingripandet. Till stöd för detta ståndpunktstagande åberopas, att genom ett särskiljande möjliggöres, att samhällets reaktion på det sätt som allmänt anses lämpligast, nämligen i form av uppfostrande behandling av ett eller annat slag, inträder redan på ett stadium, då den kan beräknas ha en gynnsam inverkan, något som omöjliggöres åtminstone om såsom förutsättning för tvångsarbete uppställs, att vederbörande visst antal gånger undergått straff för lösdriveri. Vidare är enligt betänkandet ett sammanförande av bestämmelserna om lösdriveri med strafflagstiftningen ägnat att medföra en mindre lycklig sammanblandning av straffet med det långvarigare frihetsberövande som består i tvångsarbete, något som lätt inger den föreställningen att tvångsarbete i själva verket är ett straff av svårare art. I övrigt ifrågasättes i 1926 års betänkande om man inom straffrättens ram kan i varje fall åstadkomma den smidiga och för individen lämpade behandling som är nödvändig, om man vill sträva efter att, så långt omständigheterna det medger, återföra lösdrivarerna till ordnade och sunda levnadsförhållanden. Det sist sagda gäller särskilt om man, såsom i förslaget förordas, vill anförtro en avsevärd del av befattningen framför allt med vissa mindre svårartade element åt härför lämpade kommunala och underordnade statliga ävensom frivilliga organ.

Under hänvisning i huvudsakliga delar till vad i fattigvårdslagstiftningskommitténs och 1926 års förslag anförts om behovet av särskild lagstiftning mot lösdriveri uttalar de sakkunniga i 1929 års *betänkande* sin anslutning till den uppfattning varåt i detta avseende givits uttryck i nämnda förslag. De sakkunniga understryker i synnerhet, att behov av särskild lösdriverilagstiftning föreligger för att möjlighet skall finnas att skydda ung-

domen mot att dras in i asocialt leverne och att söka tillrättaföra de unga som börjat hemfalla åt lösdriveri. Lagstiftningen bör enligt de sakkunniga ha ett dubbelt mål, nämligen dels samhällets skyddande mot den samhällsfara som lösdriveri innebär, dels lösdrivarnas uppfostran till arbetsvillighet och samhällsnyttig verksamhet. De sakkunniga finner vidare, att på sätt i 1926 års förslag framhållits, gällande bestämmelser i andra lagar inte bereder tillräckligt skydd mot farorna från lösdrivarnas sida. Även i 1929 års förslag avvisas tanken på kriminalisering av lösdriveriet. Till stöd härför återopas vad i de tidigare förslagen anförts, varjämte särskilt framhålles, att då huvudvikten bör läggas på den förebyggande och uppfostrande verksamheten det skulle strida mot grundidén för den lagstiftning man avser få till stånd att betrakta lösdriveriet som ett brott med straffrättsliga påföljder. Vidare bör den förebyggande verksamheten utövas under medverkan av eller genom kommunala ombud och nämnder och av föreningar och enskilda, varjämte ett intimt samarbete mellan dessa och den myndighet som i övrigt skall behandla dessa ärenden bör komma till stånd. Ett sådant samarbete skulle inte så lätt kunna åvägbringas med de allmänna domstolarna, vilkas struktur och arbetssätt inte medger den smidighet som är önskvärd.

I *propositionen till 1930 års riksdag* framhåller departementschefen, att det säkert är en villfarelse att tro att de faror för samhället som hotar från lösdrivarna kan avvärjas genom bruk av eljest gällande lagbestämmelser. Dessa är ingalunda alltid tillämpliga på lösdrivare mot vilka med hänsyn till allmän ordning och säkerhet eller till förebyggandet av samhällsskadliga verkningar ett ingripande är påkallat. Utan särskild lagstiftning mot lösdriveri skulle samhället mången gång stå utan medel att ingripa mot här avsedda samhällsvådliga personer. Särskilt med hänsyn till det nära sambandet mellan lösdriveri och kriminalitet är det emellertid, framhåller departementschefen, för samhällets skyddande nödigt att städse äga tillgång till sådana medel. Även i *propositionen* avvisas tanken på kriminalisering av lösdriveriet. Avgörande för denna ståndpunkt har varit, att då huvudvikten i lagstiftningen mot lösdriveri lägges och bör läggas på uppfostrande och hjälpande verksamhet samhällets ingripande mot lösdriveriet inte bör ta formen av straffrättsligt åtal. Lagstiftningens sociala syfte skulle därigenom uppenbarligen motverkas.

Beträffande frågan om behovet av särskild lagstiftning mot lösdrivare och spørsmålet om lösdriveriets kriminalisering ansluter sig *propositionen till 1931 års riksdag* till 1930 års förslag. Departementschefen uttalar särskilt sin anslutning till den grundläggande förutsättningen i 1930 års förslag, nämligen att ingripande mot avsedda företeelser skall ske i den mån de innebär en påtaglig samhällsfara.

1937 års lösdriverilagstiftningskommitté uttalar, att behovet av speciell lagstiftning mot de asociala företeelser som inrymmes under den gängse be-

teckningen lösdriveri — härmed åsyftas inte prostitutionen, vilken fråga kommittén behandlar särskilt — är allmänt omvittnat och att det inte torde vara nödvändigt att närmare belysa detta behov. I likhet med tidigare förslag avböjer kommittén att kriminalisera lösdriveriet.

Räckvidden av en framtida lösdriverilagstiftning

Fattigvårdslagstiftningskommitténs förslag överensstämmer i fråga om förutsättningarna för tillämpning av lagen med 1885 års lag utom på en enda punkt: den i 1885 års lag (1 § andra stycket) beträffande de stationära lösdriverarna upptagna förutsättningen att vederbörande inte äger medel till sitt uppehälle upptas inte i kommitténs förslag. Kommittén anser, att med hänsyn till den i samma stycke upptagna förutsättningen att vederbörande underlåter att efter förmåga ärligen försörja sig den ändrade formuleringen inte innebär någon ändring i sak.

I 1926 års *betänkande* framhålles, att det ingripande som i frågasättes i förslaget är avsett att vara i väsentlig mån av annan karaktär än det varom stadgas i 1885 års lag. Visserligen bibehålles för de svårare fallen vissa differentierade tvångsåtgärder, men för alla de fall där individens tillrättaförande kan med beaktande även av samhällets behov av skydd förväntas ske utan tvång har uppgjorts ett system av hjälp- och räddningsåtgärder. För att dessa åtgärder skall kunna i någon mera betydande utsträckning medföra åsyftat resultat, erfordras emellertid att de kommer till användning innan individen redan hunnit en sådan grad av förfall att han inte kan återupprättas. Det fordras därför att förutsättningarna för ingripandet inte bestämmes så snävt eller på ett sådant sätt, att lösdriverivården blott får karaktär av skyddsåtgärder mot oförbätterliga individer. En av de mera vägande invändningarna mot det gällande systemet är just att samhället i ett stort antal fall inte ingriper förrän det är för sent. — Förslaget skiljer mellan två olika grupper av lösdriverare: till den ena, den lindrigare, hänföres bettlare och kringstrykande, och till den andra, den mer svårartade, kriminella, prostituerade och vissa andra samhällsvådliga. I fråga om bettleriet anföres i 1926 års *betänkande*, att bestämmelserna om åtgärder däremot bör erhålla sin plats inte i fattigvårdslagstiftningen utan i den lag som avser att ersätta den nuvarande lösdriverlagen. I nära anslutning till fattigvårdslagen föreslås, att åtgärder må vidtas beträffande den som bettlar, tillåter barn som står under hans vård att bettla eller använder barn eller andra att bettla för sin räkning. Kringstrykande, som kan bli föremål för åtgärd, är enligt förslaget den som stryker omkring från en ort till en annan utan sysselsättning, varigenom han må antas kunna förtjäna sitt uppehälle, och utan att, såvitt omständigheterna ådagalägger, söka arbete eller eljest söka efter förmåga ärligen försörja sig. Den i 1885 års lag angivna förutsättningen medellöshet har sålunda inte upptagits utan ersatts med avsak-

naden av vilja att efter förmåga på ärligt sätt försörja sig. Härunder ingår, framhålles i betänkandet, strängt taget att den kringvandrande inte är arbetssökande, men som en garanti mot obehörigt ingripande mot oförvällat arbetslösa upptas en uttrycklig bestämmelse i nämnda hänseende. Till den andra gruppen, den mera svårartade, hänföres i 1926 års förslag den som lever ett lättjefullt liv under förhållanden, vilka ger grundad anledning till antagande att han genom brott förskaffar sig medel till sitt uppehälle. Vidare omfattar gruppen den som vanemässigt bereder sig inkomster genom otukt under förutsättning tillika antingen att han inte fyllt 21 år eller på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten är ur stånd att ta vård om sig själv eller ock att han genom förledande till, genom förmedlande eller eljest genom främjande av otukt bland ungdom under 21 år, genom arten av sitt framträdande å ställe som i 11 kap. 15 § strafflagen sägs eller genom sitt levnadssätt i övrigt är vådlig för allmän sedlighet, ordning eller säkerhet. Till denna mer svårartade grupp hänföres slutligen även dels den som eljest utan att, såvitt omständigheterna ådagalägger, söka efter förmåga ärligen försörja sig för ett sådant levnadssätt, att därav uppstår våda i nyss angivet hänseende, dels bettlare och kringstrykande som gjort sig skyldiga till återfall eller beträffande vilka mindre ingripande åtgärder får anses gagnlösa. I fråga om ingripande mot prostituerade anföres bland annat, att det inte kan ifrågasättas, att samhället skulle för sig uppställa som ett inom överskådlig tid realiserbart mål att utrota prostitutionen, men därför att det inte lär vara möjligt att nå allt synes man inte böra underlåta att söka komma de svåraste, de mest anstötliga och farliga formerna till livs. Till dessa former hör i första hand den prostitution som söker sina kunder på gator och i offentliga lokaler. En annan betydande fara utgör de prostituerade, vilka på ett eller annat sätt spelar en roll vid prostitutionens rekrytering, de som söker locka unga oerfarna flickor in i prostitutionen. Effektiva åtgärder bör därför i främsta rummet vidtas mot de prostituerade, som utbjuder sig på gatan eller i offentliga nöjeslokaler eller som eljest särskilt förleder till, förmedlar eller på annat sätt främjar otukt bland unga människor. Möjlighet till ingripande måste emellertid föreligga även mot bland andra sådana kvinnor, som utan att utbjuda sig på allmän plats, vet att under skydd av något skenyrke eller på annat dylikt sätt dra till sig den manliga ungdomen eller kunna antas vid sidan av prostitutionen ha inkomstkällor av kriminell art. Mot de nu behandlade kategorierna av prostituerade är, anföres i betänkandet, ett ingripande i främsta rummet betingat av ett samhällets behov av skydd; beträffande ett par andra kategorier framträder i första hand individens behov av värn mot förhållanden, i vilka den inte förmår att reda sig. Det sist sagda gäller sådana prostituerade, vilka på grund av ungdom eller på grund av rubbning av själsverksamheten inte kan anses vara i stånd att ta vård om sig själva. Den skillnad som enligt gällande rätt göres mellan hel-

och halvyrkesprostituerade bibehålles inte enligt 1926 års förslag, då grunden för samhällets rätt till ingripande är samhällsfaran och faran för individens förfall. Ingripande mot halvyrkesprostituerade synes därför böra få ske under samma förutsättningar som mot helyrkesprostituerade.

I 1929 års förslag framhålles, att även om det egentliga lösdriveriet och prostitutionen till en del bottnar i samma personliga förutsättningar hos män och kvinnor det dock å andra sidan är ovedersägligt, att företeelserna i annat hänseende är artskilda därigenom att prostitutionen sammanhänger med människans könsliv. De flesta torde också vara ense om att de två företeelserna från det allmännas sida måste bekämpas med olika medel och olika behandlingsmetoder. De sakkunniga anser, att prostitutionen bör regleras i särskilda bestämmelser. Däremot finner de sakkunniga, att det i praktiken inte alltid går att på sätt skett i 1926 års förslag skilja mellan bettlare och kringstrykande lösdrivare, å ena, samt mera kriminella och samhällsvådliga lösdrivare, å andra sidan, utan att kategorierna flyter mer eller mindre samman. De i 1929 års förslag upptagna åtgärderna skall enligt förslaget bli tillämpliga på den som undandrar sig att efter förmåga ärligen försörja sig och som tillika finnes antingen under kringstrykande eller annorledes föra ett levnadssätt, som ger grundad anledning till antagande, att han på ohederligt sätt söker skaffa sig medel till sitt uppehälle, eller som eljest innebär fara för allmän ordning eller säkerhet, eller ock göra sig förfallen till bettleri eller tillåta barn som står under hans lydnad eller uppsikt att bettla eller använda barn eller andra att bettla för sin räkning. De sakkunniga framhåller, att den för alla på vilka åtgärderna mot lösdriveri skall tillämpas i främsta rummet kännetecknande egenskapen är arbetskygghet. Genom uttrycket undandra sig att efter förmåga ärligen försörja sig dras enligt de sakkunniga en klar och tydlig gräns mellan lösdrivare och oförvällat arbetslösa, som verkligen söker och vill motta arbete. Uttrycket efter förmåga anger, att den som varaktigt är fullständigt oförmögen till arbete som regel inte faller under lagens bestämmelser. Vidare framhåller de sakkunniga, att det inte är en enstaka handling av en person, som föranleder ingripande, utan hela hans asociala livsföring eller levnadssätt. I likhet med 1926 års förslag har inte heller i 1929 års betänkande upptagits indikationerna sysslolöshet eller medellöshet. — Vad angår prostitutionsföreteelsen framhålles i 1929 års förslag, att frågans fullständiga och slutgiltiga lösning lär falla utom det möjligas gräns men att prostitutionen är ett svårt samhällsont, som måste bekämpas. Enligt de sakkunniga är det framför allt med tanke på ungdomens skyddande mot det moraliska och kroppsliga fördärv prostitutionen medför som samhället måste ingripa. Den ungdom som råkat på avvägar bör omhändertaras och hjälpas att föra ett ordnat och samhällsnyttigt liv, och ingripande bör ske mot personer, som genom sitt sedeslösa leverne förleder ungdom till otukt. Samhällets befogenhet och skyldighet att ingripa mot sedeslöst leverne av svårare art

bland ungdomen torde, framhåller de sakkunniga, åtminstone inte i högre grad vara föremål för meningsskiljaktighet. Ingripande till de ungas skydd och räddning bör äga rum så snart de till följd av sitt leverne löper uppenbar fara att bli oförmögna till hederlig självförsörjning och samhällsnyttigt liv. När det däremot gäller de till myndig ålder komna lär man, enligt de sakkunniga, vara nödsakad låta den synpunkten gälla, att deras leverne och förehavanden i sexuellt avseende hör privatlivet till. Undantag härifrån, som berättigar samhället att ingripa, är då någon genom lösaktigt leverne sjunker så djupt, att han blir oförmögen till hederlig självförsörjning och samhällsnyttigt liv, med andra ord nedsjunker till en samhällsparasit. Så länge någon, ehuru förfallen till sedeslöshet, likväl ägnar sig åt ordnat arbete eller eljest på hederligt sätt försörjer sig, kan vederbörande inte betecknas som samhällsparasit. Utifrån dessa utgångspunkter säger sig de sakkunniga inte kunna godta 1926 års förslags karaktärisering av de prostituerade såsom sådana, vilka under vissa angivna betingelser bereder sig inkomst genom otukt. Det avgörande bör enligt de sakkunniga inte vara om en prostituerad för otukts övande betingar sig ekonomisk ersättning utan huruvida personen förfallit till ett sedeslöst leverne av så svår beskaffenhet att det måste betraktas som samhällsskadligt. Lagstiftningen bör inte vara riktad mot prostitutionen som sådan, och företeelsen bör inte ses ur kriminell eller ur ordnings- eller polissynpunkt utan i lagstiftningen bör man i främsta rummet anlägga sociala och socialhygieniska synpunkter. Kännetecknande för mera svårartade former av samhällsskadlig sedeslöshet anser de sakkunniga vara att prostituerade drar in unga personer i sitt sedeslösa leverne och förleder dem till otukt eller genom sitt leverne åtminstone åstadkommer en fara därför, att de plägar på allmän plats utbjuda sig till otukt, ofta på ett sätt som är för anständigheten störande eller eljest förargelseväckande, samt att de utan hänsyn till närboende eller andra genom sitt leverne verkar grovt störande. Med utgångspunkt från vad sålunda anförts föreslås i 1929 års förslag, att de i förslaget upptagna åtgärderna mot sedeslöst leverne av samhällsskadlig art må vidtas beträffande den, som fyllt 18 men inte 21 år, där han är hemfallen åt otuktigt leverne i tillfälliga och lösa förbindelser samt till följd därav uppenbarligen är i fara att bli oförmögen till hederlig självförsörjning och samhällsnyttigt liv. Dylika åtgärder må enligt förslaget också vidtas beträffande den, som fyllt 21 år, där han utan att ägna sig åt ordnat arbete eller eljest på hederligt sätt försörja sig, hemfaller åt otuktigt leverne som ovan sagts samt antingen till otukt förleder ungdom under 21 år eller genom sitt leverne åstadkommer särskild fara för sådant förledande eller genom uppfordran eller inbjudan till otukt stör anständigheten eller eljest väcker förargelse å plats som i 11 kap. 15 § strafflagen sägs eller ock genom sitt leverne verkar grovt störande för närboende eller andra.

Propositionen till 1930 års riksdag ansluter sig beträffande räckvidden av särslagstiftningen till 1929 års förslag dock med vissa smärre jämkningar.

Däremot bibehålles i propositionen inte uppdelningen i 1929 års förslag med särskilda bestämmelser om åtgärder mot de egentliga lösdrivarna, å ena, och mot de prostituerade, å andra sidan.

Propositionen till 1931 års riksdag överensstämmer i fråga om räckvidden av lagstiftningen med propositionen till föregående års riksdag utom såtillvida, att som förutsättning för ingripande mot prostituerade över 21 år inte upptagits att den prostituerade undandrar sig att efter förmåga ärligen försörja sig. Till stöd för propositionens ståndpunkt anför departementschefen bland annat, att flertalet halvyrkesprostituerade visserligen torde kunna antas idka skörlevnaden under former, vilka inte är att anse som samhällsskadliga i den mening förslaget avser, och att därför ingripande i praktiken mot dem endast i mera flagranta fall torde komma att äga rum men att lagbestämmelser, som helt och hållet omöjliggör ingripande mot dem, då starka skäl talar härför, inte synes vara att förorda. Med hänsyn till risken vid vidtagande av tvångsåtgärder att den felande skulle förlora den anställning som han kan inneha föreslås i propositionen, att vissa särskilda villkor uppställas för vidtagande av dylika åtgärder mot halvyrkesprostituerade.

Den särslagstiftning beträffande de egentliga lösdrivarna som *1937 års lösdriverilagstiftningskommitté* framlade skulle enligt förslaget vara tillämplig där någon, som fyllt 21 år och som under kringstrykande eller eljest visat sig vara hemfallen åt ett lättjefullt eller oordentligt leverne, antingen på ohederligt sätt förskaffar sig medel till sitt uppehälle eller eljest genom sitt levnadssätt måste anses farlig för allmän ordning och säkerhet eller ock gör sig skyldig till bettleri eller låter annan bettla för sin räkning. Gemensam grund för ingripandet mot de egentliga lösdrivarna — de sedeslösa omtalas nedan — är deras arbetsskygghet. Denna beskrives genom uttrycket hemfallen åt ett lättjefullt eller oordenligt leverne, vilket enligt kommittén bättre än det tidigare använda uttrycket att vederbörande undandrar sig att efter förmåga ärligen försörja sig från lagstiftningen undantar oförvållat arbetslösa och underlättar avgörandet då fråga är om gift kvinna eller sådan, som erhåller sin försörjning genom avkastning av kapital eller understöd av anhöriga. För att inte göra definitionen så vag att den lämnar rum för godtycke har kommittén uppställt kravet att det skall vara styrkt — det är inte såsom enligt tidigare förslag tillfyllest att grundad anledning till antagande föreligger — att vederbörande på ohederligt sätt förskaffar sig medel till sitt uppehälle. — I fråga om de prostituerade intar kommittén den ståndpunkten att beträffande sedeslös ungdom samhället måste vara berättigat att till ungdomens eget skydd vidta uppfostrande åtgärder mot densamma, när den i sin livsföring ådagalägger egenskaper, vilka om de fritt får utvecklas kan ödelägga vederbörandes psykiska eller fysiska hälsa. När det däremot gäller vuxna prostituerade hävdar kommittén den ståndpunkten att samhälls-ingripande mot dem inte kan motiveras enbart av den sedliga förvillelse, som vederbörande ådagalägger i sitt levnadssätt. En till mogen

ålder kommen persons sexuella liv måste höra privatlivet till intill det ögonblick då därutöver föreligger omständigheter, som kan motivera samhällsliga åtgärder. Kommittén föreslår inte någon särslagstiftning beträffande de prostituerade utan framlägger förslag, varigenom inom den övriga lagstiftningens ram öppnas möjligheter till ingripande då sådant enligt kommitténs ståndpunkt anses påkallat. Sålunda föreslås ändringar i barnavårdslagen, varigenom möjligheten att enligt denna lag ingripa mot sedeslös ungdom under 21 år skulle vidgas, och under samma lag skulle komma vissa psykiskt efterblivna sedeslösa över 21 år, vilka kommittén anser kan principiellt jämnställas med de yngre, då de just på grund av sin försvarslöshet och omogenhet är i behov av särskilt skydd. Genom förslag om ändring i alkoholistlagen och lagen om villkorlig dom avser kommittén att vidga möjligheterna att bereda alkoholistvård åt alkoholiserade sedeslösa och åt alkoholism hemfallna sedeslösa, som begår brott. Vidare föreslår kommittén kriminalisering av vissa med prostitutionen sammanhängande gärningar. Sålunda förordas införande i strafflagen av stadganden med avseende å dels den som förleder någon som inte fyllt 21 år att för vinnings skull öva otukt med andra i tillfälliga förbindelser eller som förmedlar eller på annat sätt främjar sådant sedeslöst levnadssätt, dels den som genom sedeslöst levnadssätt verkar grovt störande för närboende eller andra eller genom oljud, oväsande eller eljest medverkar till dylikt störande och dels den som på ställe, som i 11 kap. 15 § strafflagen sägs, på anstötligt sätt inbjuder till könsförbindelser. Slutligen föreslås ytterligare ändring i lagen om villkorlig dom, varigenom beträffande sedeslösa, som är förfallna till ansvar — antingen för de av kommittén till kriminalisering föreslagna handlingarna eller annan gärning — skall kunna tillämpas vissa av de åtgärder som kommittén föreslår beträffande de egentliga lösdrivarna.

Åtgärder mot lösdrivarna, och de beslutande organen

Alla reformförslagen upptar bestämmelser om mindre ingripande åtgärder än tvångsarbete, avsedda att användas då utsikt finns att vinna rättelse utan att tillgripa tvångsarbete. I samtliga förslag utom fattigvårdslagstiftningskommitténs anföres vidare, att polismyndigheten ensam inte är ägnad att vidta dylika hjälpåtgärder. Ur denna synpunkt bör enligt de fem senare förslagen ett lekmannelement beredas ett större eller mindre inflytande. Å andra sidan anses ur rättssäkerhets- och ordningssynpunkt polismyndighetens inflytande inte kunna försvagas i allt för hög grad. Vid avvägningen av dessa mot varandra stående intressen kommer de skilda förslagen till olika lösningar beträffande spörsmålet om organisationen av det organ, som har att vidta hjälpåtgärder, frågan om *organet i första instans*.

Fattigvårdslagstiftningskommittén bibehåller polismyndigheten såsom organ i första instans. Den nyheten föreslås emellertid, att vid förhör inför

polismyndighet med lösdrivare skall närvara någon av förhørsledaren tillkallad person.

1926 års förslag uppdelar såsom ovan anförts lösdrivarna i olika grupper: en omfattande bettlare och kringstrykande och en annan, som avser kriminella, prostituerade och vissa samhällsvådliga. I fråga om den förra gruppen föreslås, att fattigvårdsstyrelsen eller av den utsedda delegerade skall vara organ i första instans. Ur den senare gruppen utbrytes enligt förslaget de prostituerade kvinnorna. Såsom organ i första instans beträffande dessa upptar förslaget ett nytt organ, kallat hjälputskott, som skall bestå av tre eller flera av fattigvårdsstyrelsen, barnavårdsnämnden och nykterhetsnämnden inom eller utom dessa myndigheter utsedda personer, av vilka flertalet skall vara kvinnor. Det föreslås emellertid, att hjälputskott skall inrättas endast i städerna och att beträffande mindre stad länsstyrelsen skall äga medge att hjälputskottets uppgifter skall fullgöras av fattigvårdsstyrelsens delegerade. Å andra sidan stadgas rätt för landskommun att tillsätta hjälputskott. Beträffande de kriminella och samhällsvådliga lösdrivarna bibehåller 1926 års förslag landsfiskalen respektive stadsfiskalen som primärorgan. I fråga om vissa bettlare och kringstrykande samt vissa prostituerade äger fattigvårdsstyrelsen respektive hjälputskottet göra anmälan hos fiskalen, varefter förfarandet beträffande dem blir detsamma som för de kriminella och samhällsvådliga. Dylig anmälan kan göras vid återfall och beträffande dem, för vilka de hjälpåtgärder som fattigvårdsstyrelsen och hjälputskottet äger vidta anses gagnlösa. Vid handläggning av ärenden hos fiskalen skall lekman delta.

I 1929 års förslag skiljes mellan egentliga lösdrivare, å ena sidan, samt de sedeslösa, å den andra. Enligt förslaget är primärorgan beträffande de egentliga lösdrivarna en förhørsmyndighet, som utgörs av vederbörande polismyndighet såsom förhørsledare jämte ett kommunalt ombud såsom bisittare. Såsom organ i första instans beträffande de prostituerade föreslås i fråga om stad med minst 20 000 invånare ett nytt organ, skyddsnämnd. Ledamöterna i denna utses av stadsfullmäktige till ett antal av minst fem. Skyddsnämnd får tillsättas även i annan kommun. I kommun där skyddsnämnd inte finns skall enligt förslaget fattigvårdsstyrelsen vara primärorgan beträffande de prostituerade, om inte kommunen uppdrar åt annan kommunal nämnd att vara det.

I propositionen till 1930 års riksdag, i vilken de egentliga lösdrivarna och de prostituerade behandlas gemensamt, upptas som primärorgan för alla som fyllt 21 år ett nytt organ, skyddsnämnd. Sådan skall finnas i varje stad och landsfiskalsdistrikt, så ock i köping med egen polischef. Skyddsnämnd kan inrättas i annan köping och i municipalsamhälle. Den i propositionen föreslagna skyddsnämnden skall bestå av ordförande, som skall vara polismästaren, stadsfiskalen respektive polischefen i orten, samt två bisittare, av vilka en skall vara vald av landstinget eller beträffande stad, som ej deltar i

landsting, av stadsfullmäktige och den andre vara förordnad av länsstyrelsen.

Propositionen till 1931 års riksdag bibehåller föregående års propositions förslag i ovan angivna del med den ändringen att ledamoten i skydds nämnden, som representerar polismyndigheten, inte automatiskt skall vara ordförande i nämnden; ordföranden skall i stället förordnas av länsstyrelsen.

1937 års lösdriverilagstiftningskommitté upptar förslag om särslagstiftning allenast för de egentliga lösdrivarna. Såsom primärorgan föreslår kommittén den övervakningsnämnd, varom stadgas i 25 § lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom. Då emellertid gällande lag allenast innebär att domstol har rätt att å dylik nämnd överlåta vissa befogenheter, föreslår kommittén, att övervakningsnämnderna göres obligatoriska. Kommittén anser, att nämnden bör vara gemensam för flera angränsande jurisdiktionskretsar. Nämnden skall bestå av tre ledamöter och lika många suppleanter utsedda av Kungl. Maj:t. En av ledamöterna skall vara lagfaren befattningshavare vid domstol inom nämndens verksamhetsområde. Enligt kommitténs förslag kan övervakningsnämnden komma att ta befattning även med de kriminella sedeslösa, som erhåller villkorlig dom. Domstolen äger nämligen enligt kommitténs förslag överlämna den villkorligt dömda till nämnden, som kan vidta åtgärder enligt de bestämmelser som kommittén föreslår för de egentliga lösdrivarna.

Även om de hjälpåtgärder, som organet i första instans har att vidta, enligt förslagen i vissa fall är förenade med visst tvång, så skall enligt förslagen ankomma på annat organ, *organet i andra instans*, att besluta om de egentliga tvångsåtgärderna. En av de synpunkter som stått i förgrunden vid bestämmandet av den myndighet, åt vilken denna uppgift skall anförtros, ävensom vid reglerandet av förfarandet inför denna myndighet har varit att garanti skall föreligga för att den enskildes krav på rättssäkerhet blir tillgodosett.

Fattigvårdslagstiftningskommittén, 1926 års och 1929 års förslag samt propositionen till 1930 års riksdag bibehåller nu gällande ordning med länsstyrelsen såsom organ i andra instans. Spörsmålet huruvida såsom enligt 1885 års lag i stad där poliskammare finns denna skall utöva den myndighet som eljest ankommer på länsstyrelsen löses på olika sätt i dessa förslag.

Propositionen till 1931 års riksdag avviker i detta hänseende från de tidigare förslagen. Såsom organ i andra instans upptas nämligen en särskild domstol, benämnd skyddskollegium. Sådant skall finnas i Stockholms stad och i varje län. Kollegiet skall bestå av ordförande och tre andra ledamöter. Ordföranden skall vara ordinarie innehavare av domarämbete och en av de övriga ledamöterna skall vara läkare. Dessa förordnas av Kungl. Maj:t. De övriga två ledamöterna väljes av stadsfullmäktige respektive landstingen.

Såsom organ i andra instans föreslår 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté allmän underrätt.

Åtgärder av organet i första instans

Fattigvårdslagstiftningskommittén bibehåller i sitt förslag varningen, vilken liksom enligt 1885 års lag skall underställas länsstyrelsens prövning. Enligt kommitténs förslag skall vid meddelande av varning lösdrivaren erinras om vådan av sitt levnadssätt samt tillhållas skaffa sig arbete, och den som meddelar varningen bör vara den varnade behjälplig med anskaffande av arbete, husrum och uppehälle och har för sådant ändamål att själv vidta lämpliga åtgärder eller att hänvända sig till arbetsförmedlingsanstalt, fattigvårdsstyrelsen eller kommunal myndighet eller om det kan anses lämpligare till enskild institution, som kan befinnas villig omhänderta den varnade. Någon närmare reglering av hjälpåtgärderna innehåller förslaget inte.

Samtliga senare förslag har närmare reglerat de hjälpåtgärder, som bör ankomma på organet i första instans. Gemensamt för dessa förslag är att de utsäger, att i första hand skall prövas huruvida vård i annan form bör komma till stånd — fattigvård, alkoholistvård, sjukvård m. m. — och att om så befinnes vara fallet organet skall söka föranstalta om dylik vård. Såsom de hjälpåtgärder, vilka i första hand skall komma i fråga, upptas i samtliga förslagen försök att anskaffa arbete åt lösdrivaren eller att bereda honom stöd eller skydd hos anhöriga eller andra eller också att få honom intagen på lämpligt hem. I avvaktan på utgången av dessa försök åligger det enligt samtliga förslag organet att bereda honom husrum och uppehälle. Samtliga dessa förslag upptar även bestämmelser, olika i de skilda förslagen, enligt vilka lösdrivaren kan ställas under övervakning. Det varningsförfarande som upptas i 1885 års lag bibehålles inte i något av dessa senare förslag; varningen ersättes med en mer formlös erinran.

Bland de åtgärder i övrigt som enligt de olika förslagen skall ankomma på organen i första instans må här nämnas följande.

Enligt 1926 års förslag äger stads- respektive landsfiskal förordna om vederbörandes intagande å arbetshem. Beslut därom skall underställas länsstyrelsen. Fiskalen kan meddela villkorligt anstånd med dylikt besluts verkställande. Kvarhållande av den, som på grund av dylikt förordnande intagits på arbetshem, kan äga rum i oavbruten följd under högst ett år, där ej vederbörande till följd av ålderdom, sjukdom, lyte eller eljest bristande kropps- eller själskrafter är oförmögen att genom arbete försörja sig.

1929 års förslag har upptagit bestämmelser, som möjliggör för lösdrivaren att frivilligt ingå på allmän arbetsanstalt. Om nämligen den, som gjort sig skyldig till lösdriveri och som inte är varaktigt oförmögen till arbete, skriftligen förbinder sig att kvarstanna å anstalten under viss tid, minst sex månader eller högst två år, må förhörmyndigheten, när den finner skäl därtill, gå i författning om hans intagande därstädes i den mån plats kan beredas honom.

Propositionerna till 1930 och 1931 års riksdagar upptar i nära anslutning till 1929 års förslag bestämmelser om frivilligt ingående på arbetsanstalt.

Vidare äger enligt propositionerna skyddsnämnden, om den felande mottar vid allmänt arbetsföretag anvisat arbete eller han vill ingå å hem eller anstalt, som upprättats av kommun, förening eller stiftelse, föreskriva, att han skall kvarbli i arbetet eller på hemmet eller anstalten under viss tid, högst sex månader, ävensom i övrigt meddela honom de föreskrifter, som finns erforderliga för hans rättelse.

1937 års lösdriverilagstiftningskommitté tillägger övervakningsnämnden befogenhet att i samband med förordnande om övervakning meddela särskilda föreskrifter för den övervakade: sålunda kan övervakningsnämnden ålägga honom att ställa sig till efterrättelse särskilda bestämmelser beträffande hans utbildning, arbetsanställning, vistelseort, bostad och användande av fritid, att avhålla sig från bruk av rusdrycker, att underkasta sig behandling på sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt och att underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Enligt kommitténs förslag äger övervakningsnämnden vidare, där det finns erforderligt för tillrättaförandet av vederbörande, förordna om hans intagning på arbetshem.

Förfarandet inför länsstyrelsen

Såsom förut anförts ankommer det på organet i andra instans att besluta om vidtagande av de egentliga tvångsåtgärderna. De fyra tidigare förslagen, enligt vilka länsstyrelsen bibehålles som organ i andra instans, innehåller i fråga om förfarandet inför länsstyrelsen flera nyheter i förhållande till 1885 års lag. Samtliga upptar möjlighet för länsstyrelsen att anordna förhör vid domstol och de tre senare möjlighet för länsstyrelse att vid förhör inför länsstyrelsen höra annan än den varom fråga är samt att förordna lämplig person att verkställa särskild undersökning angående angivna omständigheter. Enligt samtliga fyra nu ifrågavarande förslag äger vederbörande anlita biträde och enligt de tre senare förslagen kan biträde förordnas åt honom, varvid gällande bestämmelser angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad skall i huvudsak äga motsvarande tillämpning. I propositionen till 1931 års riksdag föreslås med hänsyn därtill att skyddskollegiet fått ställning av domstol, att i den mån inte i den föreslagna lagen särskilt är stadgat beträffande skyddskollegium och ärendenas behandling hos kollegiet vad om underrätt och rättegången därstädes finns föreskrivet, där det är tillämpligt, skall lända till efterrättelse. I den föreslagna lagen upptas särskilda bestämmelser, som nära ansluter sig till de i propositionen till 1930 års riksdag angivna; den väsentligaste avvikelsen är att vittnesförhör kan äga rum inför skyddskollegiet. Enligt 1937 års lösdriverilagstiftningskommittés förslag skall, när ett lösdrivarärende är föremål för domstols förhandling, i princip gälla sedvanliga straffprocessuella regler.

Tvångsåtgärd

Den tvångsåtgärd, som föreskrives i de olika förslagen, är intagande i tvångsarbetsanstalt, i de senare förslagen kallad allmän arbetsanstalt eller arbetsanstalt. I samtliga förslag utom 1926 års uppställs särskilda förutsättningar för att förordnande skall kunna meddelas om vidtagande av denna tvångsåtgärd. Förutsättningarna är olika i de skilda förslagen, men gemensamt för dem är att sådana omständigheter skall föreligga, som visar att de hjälpåtgärder som organet i första instans äger vidta inte är tillfyllest för vederbörandes tillrättaförande. Utom att förordna om vidtagande av nämnda tvångsåtgärd äger organet i andra instans emellertid besluta, enligt fattigvårdslagstiftningskommitténs förslag om varning och enligt samtliga övriga förslag utom 1937 års lösdriverilagstiftningskommittés om vidtagande av sådan hjälpåtgärd, som i första hand ankommer på organet i första instans. 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté föreslår i detta hänseende, att om domstolen inte dömer till intagande i arbetsanstalt, skall ärendet upptas av övervakningsnämnden för vidtagande av åtgärd, som ankommer på denna. Enligt de fem tidigare förslagen äger organet i andra instans meddela villkorligt anstånd med verkställande av beslut om intagande i tvångsarbetsanstalt respektive allmän arbetsanstalt.

Enligt alla sex förslagen skall i förordnande om intagande i tvångs- respektive arbetsanstalt inte anges den tid vederbörande skall vara intagen utan tiden blir obestämd. I de respektive lagförslagen regleras emellertid den tid, under vilken vederbörande må kvarhållas på anstalten. Tiderna är bestämda olika långa i de skilda förslagen; normaltiden är enligt de två första förslagen mellan ett och två år och enligt de senare mellan ett och tre år, dock att för särskilda fall tiden kan såväl förkortas som förlängas. Samtliga förslag upptar vidare bestämmelser, avsedda att underlätta den intagnes övergång från anstalten till livet i frihet.

Remissbehandlingen av 1937 års lösdriverilagstiftningskommittés förslag

Remissyttrandena överensstämmer därutinnan, att 1885 års lag anses behäftad med sådana brister att ny lagstiftning i ämnet anses böra komma till stånd. I ett stort antal av yttrandena uttalas emellertid beträffande åtskilliga betydelsefulla spörsmål, att kommitténs förslag inte kan godtas. På grund härav avstyrker åtskilliga myndigheter och sammanslutningar kommitténs förslag, helt eller i vissa delar.

Kommitténs uppfattning att behov föreligger av en speciell lagstiftning mot det egentliga lösdriveriet lämnas på det hela taget utan erinran. Dock anför en reservant i socialstyrelsen, att anordningar synes böra genomföras för att bringa hjälp åt sådana grupper, som inte kan reda sig själva, och att korrekationer mot dem, som inte vill leva enligt gängse och vedertagna

moralbegrepp, bör intas i gällande strafflag, samt avstyrker, att någon lagstiftning av det slag, som kommitténs förslag innebär, kommer till stånd. Vidare ifrågasätter medicinalstyrelsen om inte med hänsyn till den stora roll psykiska rubbningar och kroppsliga defekter av olika slag spelar för uppkomsten av lösdriveri hela problemet skulle kunna nöjaktigt lösas inom ramen av gällande lagstiftning och med hjälp av redan existerande vård- och understödsformer, därest vid anhängiggörandet av lösdriverimål en summarisk läkarundersökning bleve obligatorisk och i de fall resultatet av en sådan gäve vid handen, att undersökning enligt 46 § sinnessjuklagen vore erforderlig, även denna undersökning bleve obligatorisk. Mot kommitténs förslag i fråga om räckvidden av den av kommittén föreslagna särskilda lagstiftningen mot det egentliga lösdriveriet görs i flertalet yttranden inga erinringar; dock uttalas i vissa yttranden, att rekvisiten för nämnda lagstiftnings tillämplighet är alltför snäva. Sålunda anför socialstyrelsen, att ett par viktiga kategorier av det klientel, som lagen bör omfatta, alldeles saknas. Så är enligt styrelsen fallet med dels sådana förkomna individer, som är ur stånd att ta vård om sig själva utan att vara så psykiskt undermåliga att de kan bli omhändertagna som asociala imbecilla, dels parasiterande individer, som obehörigen ligger annan enskild person till last. Fångvårdsstyrelsen framhåller, att för bekämpande av lösdriveriet torde vara erforderligt, att förebyggande vård- och fostringsåtgärder vidtas innan lösdrivaren hunnit alltför långt i utförsbacken, samt anser att det stadgande som reglerar lagstiftningens tillämplighetsområde bör ändras så, att ett samhällsingripande i tillrättaförande syfte kan göras mot mindre asociala element än enligt kommitténs förslag. Kommitténs i fråga om de sedeslösa intagna principståndpunkt att samhällsingripande mot en vuxen prostituerad inte kan motiveras enbart av den sedliga förvillelse, som vederbörande ådagalägger i sitt levnadssätt, har rönt kritik i flera yttranden. Sålunda framhåller överståthållarämbetet vådorna av att varje reaktion mot prostitutionen som sådan avskaffas. Följden skulle enligt ämbetet bli den att prostitutionen småningom komme att anses såsom tillåtlig. En sådan uppfattning skulle sannolikt komma att på prostitutionens bana leda in en del svaga personer, som tidigare avhållits därifrån genom nuvarande samhällsreaktioner. Det måste framstå som ett samhällsintresse, att en person, som av lättja eller lyxbegär hemfallit till prostitution, förmås ägna sig åt någon nyttig verksamhet. Även ur de prostituerades egen synpunkt kan åtgärder anses befogade, då de prostituerades förnedrande levnadssätt obestriddligen ofta för dem själva innebär ett svårt lidande. Liknande synpunkter som dem överståthållarämbetet sålunda framhåller åberopas i åtskilliga andra yttranden. Å andra sidan möts kommitténs principiella ståndpunkt av flera remissinstanser med gillande. Socialstyrelsen t. ex. uttalar sålunda, att all hittillsvarande erfarenhet visar, att det är omöjligt att medelst lagstiftningsåtgärder komma tillrätta med prostitutionen som sådan och att det därför synes

klokt och riktigt, att samhället principiellt inskränker sig till att bekämpa vissa socialt skadliga yttringar av prostitutionen. Mot de av kommittén föreslagna ändringarna inom vissa andra lagstiftningsområden för att möjliggöra ingripande mot vissa av prostitutionens yttringar framförs i åtskilliga utlåtanden kritik.

Den i den föreslagna lagstiftningen mot det egentliga lösdriveriet av kommittén intagna ståndpunkten att befattningen med hjälpåtgärder och tvångsåtgärder skall ankomma på övervakningsnämnd respektive domstol möter slutligen ett bestämt motstånd. Det är blott i ett fåtal yttranden, som kommitténs förslag i denna del vinner gillande eller förklaras kunna godtas. Kommitténs huvudprinciper beträffande de åtgärder, som bör vidtas mot de egentliga lösdrivarna, vinner i stort sett gillande; på åtskilliga punkter framställs emellertid erinringar.

Lösdrivarfrågans behandling mellan åren 1939 och 1948

Såsom ovan nämnts ledde 1939 års förslag från lösdriverilagstiftningskommittén inte till några lagstiftningsåtgärder. Frågan om ändring av lösdriverilagstiftningen berördes emellertid i riksdagen ganska kort tid därefter, bland annat i interpellationer samt i samband med ändrad lagstiftning angående homosexualitetens straffrättsliga behandling (första lagutskottets utlåtande nr 12/1944) ävensom i anslutning till en år 1945 i andra kammaren väckt motion nr 72 av herr Hedlund i Östersund, som hemställde om framläggande för 1946 års riksdag av förslag till ny lösdriverilagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med 1939 års förslag (andra lagutskottets utlåtande nr 76/1945).

I det av strafflagberedningen år 1941 avgivna utlåtandet med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar (SOU 1941:32) föreslår beredningen i syfte att motarbeta den manliga prostitutionen viss ändring i lösdrivarlagen, innebärande en utsträckning av dess tillämplighetsområde. Enligt beredningens förslag skall nämligen såsom lösdrivare behandlas även den som vanemässigt på allmän plats eller eljest så att allmän förargelse kan uppkomma därav med ord eller åtbörd inbjuder annan av samma kön till otukt med sig och beträffande vilken särskilda åtgärder från samhällets sida krävs för hans tillrättaförande. I proposition nr 13 till 1944 års riksdag med förslag till lag om ändring i 18 och 25 kap. strafflagen m. m. anför departementschefen i anledning av förslaget, att det är tydligt, att detta innebär en väsentlig avvikelse från grunderna för lösdrivarlagstiftningen samt att anledningen till denna avvikelse framför allt torde vara att, såsom beredningen framhållit, manliga prostituerade ofta inte är helyrkesprostituerade. Departementschefen förklarar vidare, att han inte anser det lämpligt att i förevarande sammanhang göra ändring i lösdrivarlagen av den principiella

innebörd beredningen föreslagit utan finner övervägande skäl tala för att frågan upptas i samband med en mera omfattande revision av denna lagstiftning. Första lagutskottet anför i förenämnda utlåtande nr 12, att utskottet i likhet med beredningen anser, att frågan om utvidgade möjligheter att med lösdrivarlagens hjälp ingripa mot manlig prostitution inte bör anstå i avvaktan på den slutliga lösningen av reformfrågorna på detta område. Enligt utskottet kan lösdrivarlagen i sin nuvarande utformning inte anses erbjuda tillräckligt effektiva möjligheter till ingripande, och utskottet föreslår för den skull att frågan om en ändring i lösdrivarlagen i huvudsaklig överensstämmelse med strafflagberedningens förslag upptas till omedelbar omprövning. I utlåtande föreslår vidare utskottet, som anser, att en ändring i skärpande riktning av de i 18 kap. 13 § strafflagen upptagna förutsättningarna för straffbarhet utgör en tänkbar lösning av frågan om ökade möjligheter till ingripande i straffrättslig väg mot homosexualitetens förargelseväckande yttringar, riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt omarbete av 18 kap. 13 § strafflagen. Sedan riksdagen bifallit utskottets sålunda gjorda hemställanden, anmäldes riksdagens beslut i skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 mars 1944, nr 102.

Över den ovannämnda av herr Hedlund i Östersund inom andra kammaren vid 1945 års riksdag väckta motionen (nr 72) avgavs på begäran av andra lagutskottet, som behandlade motionen, yttranden av socialstyrelsen och strafflagberedningen. Utskottet anför i sitt utlåtande nr 76:

Det torde råda allmän enighet om att den gällande lösdriverilagstiftningen är i högsta grad otillfredsställande. Den kortfattade redogörelse som lämnats för utredningsarbetets gång och behandlingen av reformfrågan i riksdagen torde emellertid giva vid handen, att stora svårigheter finnas att komma till rätta med de problem som här möta. Även lösdriverilagstiftningskommitténs förslag har mött invändningar. Särskilt har kritik riktats mot kommitténs förslag beträffande spörsmålet vilka myndigheter skulle taga befattning med lösdrivarvården.

Den första frågan som möter när det gäller att taga ställning till förevarande motion är om det över huvud taget föreligger något behov av en särskild lösdriverilagstiftning, d. v. s. en speciallagstiftning mot de asociala företeelser som inrymmas under den gängse beteckningen lösdriveri. Att ett sådant behov föreligger har tidigare allmänt antagits. Jämväl lösdriverilagstiftningskommittén var av den uppfattningen. Beträffande den kvinnliga prostitutionen ansåg emellertid kommittén, att samhället borde begränsa sig till att vidtaga förebyggande åtgärder mot de tre grupperna unga, alkoholiserade och psykiskt abnorma prostituerade samt bekämpa vissa ur social synpunkt särskilt skadliga verkningar av prostitutionen men däremot icke borde söka lösa den praktiskt ogenomförbara uppgiften att genom lagstiftning komma prostitutionsföreteelsen som sådan till livs.

I strafflagberedningens yttrande över motionen har uttalats, att beredningens ledamöter och sakkunniga varit ense om att den nuvarande lösdriverilagstiftningen bör upphävas snarast möjligt. Beredningen delar lösdriverilagstiftningskommitténs uppfattning beträffande frågan om åtgärder mot kvinnliga prostituerade. Vad beträffar de manliga lösdrivarerna har beredningen icke ansett det utan vidare klart att de nuvarande reglerna i lösdrivarlagen, när de upphävas, behöva ersättas av en särskild mera socialt inriktad lösdriverilagstiftning. Enligt bered-

ningens mening borde det övervägas, huruvida icke det behov av samhälleligt ingripande mot ifrågavarande klientel, som kunde föreligga, kunde utan särskild lösdriverilagstiftning tillgodoses genom andra sociala vårdformer jämte straffrättskipningen.

Vad angår personer, som enligt gällande lag dömas till tvångsarbete, har beredningen erinrat om att antalet tvångsarbetare nedgått så väsentligt att vid den tidpunkt då yttrande avgavs endast 24 män och 10 kvinnor voro intagna på tvångsarbetsanstalt. Enligt beredningens mening gjorde verkställda utredningar sannolikt, att de personer som dömas till tvångsarbete lämpligen skulle kunna omhändertagas inom sådana former av socialvård — sinnessjukvård, sinnessölvård, alkoholvård och vård å arbetshem — för vilkas tillämplighet icke erfordrades någon särskild lösdriverilagstiftning. Undantag finge möjligen göras beträffande enstaka kvinnliga prostituerade, vilka emellertid, bl. a. med hänsyn till deras ålder, icke torde medföra några allvarligare olägenheter från samhällsskyddets synpunkt.

Beträffande den stora grupp av lösdrivare som icke dömes till tvångsarbete har inom beredningen gjorts gällande, att något behov av särskild lösdriverilagstiftning icke skulle föreligga under förutsättning att vissa mindre kompletteringar av strafflagen genomfördes. Flertalet av s. k. lösdrivare, som icke borde omhändertagas av den egentliga socialvården, skulle då kunna dömas till kriminalvårdande behandling. Beträffande återstoden betvivlade beredningen, att samhället genom att avskaffa det nuvarande varningsförfarandet skulle frånsäga sig ett viktigt avskräckningsmedel. Att införa en modernare anstaltsbehandling för vissa asociala som för närvarande lämnades på fri fot borde, särskilt med hänsyn till de skadliga biverkningar som vore förknippade med alla frihetsberövanden, om möjligt undvikas. Den viktigaste åtgärden för att tillrättaföra dem som hemfallit åt lösdriveri vore att skaffa dem arbete. I detta hänseende vore att märka, att under arbetsmarknadskommissionens ledning hölle på att tillskapas en fullständig organisation för arbetsberedning åt svårplacerad arbetskraft, till vilken även räknades personer som på grund av tidigare kriminalitet eller asocialitet hade svårt att vinna anställning.

Enligt vad som vidare anförts i beredningens yttrande hade beredningens ledamöter och sakkunniga varit ense beträffande det väsentliga av vad ovan återgivits. Men några hade likväl ansett det föga sannolikt, att samhället helt skulle kunna undvara en särskild lösdrivarbehandling av män. Frågan härom hade icke kunnat fullständigt belysas, eftersom beredningen icke haft tillräckligt material till sitt förfogande.

Socialstyrelsens majoritet har uttalat, att det icke funnes någon institution eller myndighet som ägde en sådan auktoritet och intoge en sådan ställning till förevarande problem att den kunde giva ett avgörande svar på frågan, huruvida behov föreligger av en särskild lösdriverilagstiftning. Socialstyrelsen har emellertid på anförda skäl kommit till det resultatet, att det icke kunde råda någon tvekan om att det föreläge behov av en ändamålsenligt social vårdform för att omhändertaga kroniskt antisociala och asociala element i samhället.

Utskottet, som delar strafflagberedningens åsikt att den nu gällande lösdrivarlagstiftningen snarast bör upphävas, anser att starka skäl tala för att något behov av en särskild lösdrivarlagstiftning ej föreligger, därest vissa mindre kompletteringar av strafflagen vidtagas. En viktig synpunkt som icke bör förbises i detta sammanhang är att kostnaderna för behandlingen av lösdrivarklientelet säkerligen skulle bliva avsevärt lägre, om den av beredningen skisserade lösningen av frågan kunde genomföras än om lösdrivarvården reformerades i anslutning till lösdriverilagstiftningskommitténs förslag. Emellertid är spørsmålet om behovet av en

särskild lösdriverilagstiftning icke tillräckligt belyst för att utskottet skall kunna taga slutlig ställning till detsamma. En förutsättning för en reform enligt de av beredningen uppdragna riktlinjerna är att densamma kommer att erbjuda erforderliga garantier för omhändertagande av asociala element, vilkas verksamhet utgör en fara för samhället, och för tillrättaförande av lösdrivarna på ett tidigt stadium, d. v. s. då deras asocialitet ännu icke är så utpräglad. Med hänsyn till det anförda synes frågan böra underkastas en mera ingående undersökning. Erforderliga utredningar torde kunna verkställas på relativt kort sikt.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om skyndsamt utredning beträffande frågan, huruvida behov förelåge av särskild lösdriverilagstiftning, och för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda. Riksdagen biföll utskottets utlåtande, varom skrivelse den 29 juni 1945, nr 527, avläts till Kungl. Maj:t.

Vidare må anmärkas, att i samband med en av riksdagen år 1948 behandlad fråga angående ändringar i lagen den 20 juni 1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar i syfte att effektivera kampen mot dessa sjukdomar även berördes frågan om viss ändring i gällande lösdriverlag. I ett av medicinalstyrelsen framlagt förslag, som legat till grund för lagstiftningsärendet, anföres sålunda, att i de fall, då undersökning av lösdrivare inte kan genomföras utan tvångsåtgärder, bör för könssjukdomarnas effektiva bekämpande finnas möjlighet för polismyndighet att få vederbörande underkastad läkarundersökning samt att det synes lämpligt att undersökningsåtgärderna förmedlas av sundhetsinspektör på samma sätt som vid fall av anmäld smittkälla. Medicinalstyrelsen föreslår därför ett tillägg till 2 § lösdriverlagen av innehåll att därest på grund av uppgifter, som lämnats vid förhör enligt lösdriverlagens bestämmelser, eller på grund av andra inträffade omständigheter med skäl kan antas, att den förhörde är angripen av könssjukdom i smittsamt skede, skriftlig anmälan därom ofördröjligen av polismyndigheten skall göras hos sundhetsinspektören i orten. I proposition nr 40 till 1948 års riksdag uttalar departementschefen på denna punkt, att då frågan om lösdriverlagens upphävande för närvarande utreds inom inrikesdepartementet, han inte är beredd att i förevarande sammanhang ta upp synpunkterna på den föreslagna ändringen i lösdriverlagen till diskussion samt att spørsmålet om den lämpligaste behandlingen av könssjuka lösdrivare torde få anstå till dess utredningen rörande lösdriverlagen föreligger.

Kort före avgivandet av förenämnda proposition nr 40/1948 eller i maj månad samma år hade tre sakkunniga efter Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallats av chefen för inrikesdepartementet för att inom detta departement fullfölja den tidigare inom socialdepartementet påbörjade utredningen rörande reformering av lösdriverlagstiftningen. De sakkunniga, vilka antog benämningen 1948 års lösdriveriutredning, utgjordes av landshövdingen

Thorwald Bergquist, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare Sigrd Ekendahl och förste byråsekreteraren Torgny Lindberg. De avgav den 18 december 1948 förutnämnd utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. (SOU 1949: 4).

1948 års lösdriveriutrednings förslag

Lösdrivarklientelet

Lösdriveriutredningen drar till en början vissa slutsatser om lösdrivarklientelets beskaffenhet av de statistiska och psykiatriska undersökningar av lösdrivarklientel, som verkställdes åren 1923 och 1925 av socialstyrelsen, år 1938 av nuvarande överläkarna Gunnar Adell och Gustav Jonsson samt, under utredningsarbetets gång, dels av chefen för statens rasbiologiska institut professor Gunnar Dahlberg och ledamoten av lösdriveriutredningen Lindberg, dels av socialläkaren Gunnar Inghe.

Det konstateras, att lösdrivarna i stor utsträckning utgör kriminella element, att alkoholmissbruk är synnerligen vanligt bland lösdrivarna samt att dessa i betydande omfattning företer avvikelser från det normala i psykiskt hänseende. Utredningen anser, att det på goda grunder kan antas, att kriminalitet föreligger i ännu högre grad än vad som kan statistiskt påvisas. Vissa brott kommer säkerligen ofta inte till myndigheternas kännedom, t. ex. sutenörernas utpressningar. I en del andra fall är bevissvårigheterna så stora, att vederbörande inte blir sakfälld. Som exempel härpå nämnes falskspel och vissa av de s. k. bondfångarnas bedrägliga åtgöranden. Flertalet lösdrivare är hemfallna åt bettleri, vilket anses åtminstone ur ordningssynpunkt störande och vilket därjämte emellanåt sker i former, som kräver samhällelig reaktion. Ett synnerligen allvarligt förhållande är, att lösdrivarna genom det inflytande de övar lockar andra, särskilt yngre personer, som ännu inte blivit rotfasta i samhället, att likaledes föra ett lättjefullt och oordentligt liv med risk att alltmera förfalla. Mycket ofta förorsakar lösdrivarna samhället betydande kostnader för vård av olika slag.

Vad särskilt angår de kvinnliga lösdrivarna finner utredningen med stöd av de gjorda undersökningarna, att beträffande varningsklientelet grunden för varningen varit prostitution i över 95 procent av fallen. De prostituerades brottslighet består i väsentlig utsträckning i tillgrepp från deras kunder. Antagligt är, att många dylika brott inte kommer till myndigheternas kännedom. De prostituerade utgör vidare ofta nog ett ordningsstörande element i samhället. Inbjudande till otukt är i den mån det sker på offentlig plats stötande för anständighetskänslan. Det med ifrågasvarande levnadssätt ofta förenade spritmissbruket leder till att de prostituerades hela livsföring ofta nog blir i hög grad ordningsstörande, särskilt för grannar och närboende. De prostituerade utgör vidare en fara därigenom att de till prostitution lockar flickor eller unga kvinnor med alla de risker, som detta

innebär för dessa att framdeles sjunka allt djupare. Enligt utredningens uppfattning är det inte minst i sistnämnda hänseende som de prostituerade utgör en samhällsfara. I fråga om de prostituerades roll vid spridning av veneriska sjukdomar konstaterar utredningen, att flertalet av de prostituerade visserligen så småningom smittas men att deras smittofarlighet inte är så stor som man kan befara. Samband mellan könssjukdomarnas utbredning och åtgärder enligt lösdrivarlagen har inte konstaterats. Otvetydigt är däremot, att prostitutionen för dem som hemfaller däråt synnerligen ofta leder till ett djupt förfall, vilket i sin tur föranleder att samhället får vidkännas betydande kostnader för vård åt dem i en eller annan form.

Huvudpunkterna i förslaget

1. I likhet med vad som framgått av de undersökningar och förslag, som tidigare framlagts beträffande lösdrivarfrågan, finner lösdriveriutredningen en reformering av gällande lösdriverilagstiftning vara i hög grad av behovet påkallad. Utredningen sammanfattar sin kritik mot gällande lösdrivarlag på följande sätt:

Gällande lösdrivarlag avviker i flertalet punkter från de — — — principer, vilka enligt utredningen bör vara avgörande för samhällets ingripande mot lösdriveri och prostitution. Förutsättningarna för gällande lösdrivarlags tillämplighet äro allt för vagt angivna; de ha öppnat möjlighet för ingripande bl. a. mot oförvållat arbetslösa. Lösdrivarlagens ståndpunkt, att ingripande enligt nämnda lag kan ske mot alla helyrkesprostituerade men ej mot halvyrkesprostituerade strider mot den uppfattning, varåt utredningen ovan givit uttryck. Genom att lösdrivarlagen endast giver rätt men ej föreskriver skyldighet för polismyndigheten att ingripa har uppkommit sådan ojämnhet i tillämpningen, att betydande rättsosäkerheter råder på ifrågavarande område. De åtgärder som vidtagas enligt lösdrivarlagen framstå samtliga som mer eller mindre olämpliga. Lagen innehåller intet om det som enligt utredningen är bland det viktigaste, nämligen vidtagande av hjälpåtgärder. Det i lagen reglerade varningsinstitutet, som ej är förbundet med åtgärder till vederbörandes hjälp, medför i flertalet fall icke någon effekt. Den i samband med utredningen verkställda undersökningen av varningsklientelet visar sålunda, att över hälften av såväl männen som kvinnorna tidigare offentligen varnats, att risken för de år 1932 och år 1939 varnade männen att inom sex år ånyo varnas uppgår till omkring 20 procent samt att av de åren 1932 och 1939 varnade kvinnorna efter varningen omkring 35 procent ånyo varnats och omkring 27 procent ådömts tvångsarbete. — — — Såsom — — — framhållits ha även ingripanden i annan form i betydlig utsträckning förekommit efter varningen. Det tidsbestämda tvångsarbetet, till vilket klientelet sammanföres utan differentiering, har ej sådan utformning, att det på något mera väsentligt sätt bidrager att öka tvångsarbetarnas möjligheter att efter undergåendet av detsamma få en hederlig utkomst i samhället; fastmera har tvångsarbetet närmast karaktär av straff — utan att dock vara förbundet med de i nutida svensk kriminalvård förekommande åtgärderna till den straffades stöd och uppfostran. Ingen föreskrift om eftervårdande verksamhet efter lösgivandet från tvångsarbetsanstalt förekommer, men däremot väl bestämmelser om viss polisuppsikt, vilken mången gång torde mera hindra än hjälpa vederbörande att an-

passa sig i samhället. De medicinska synpunkter, som äro att iakttaga vid lösdrivarbehandlingen, beaktas knappast alls i gällande lagstiftning. Först då fråga är om ådömande av tvångsarbete gives möjlighet — vilken dock i praxis torde hava föga använts — att få till stånd undersökning av vederbörandes sinnesbeskaffenhet. Ej heller förfarandet vid handläggningen av lösdrivarärendena kan anses tillfredsställande. Sålunda saknas t. ex. möjlighet för den häktade att erhålla biträde; i lagen saknas ock stadganden, som garantera utredningens fullständighet, såsom om hörande av annan person än den häktade.

2. I fråga om förutsättningarna för ingripande mot lösdriveri och prostitution konstaterar utredningen, att lösdriveri i egentlig mening utgör en samhällsfara, mot vilken samhället till de oförvitliga samhällsmedlemmarnas skydd måste kunna ingripa. Lösdriveri är emellertid intet specifikt fenomen utan allenast en bland flera yttringar av ett asocialt levnadssätt. På grund härav och då betydande svårigheter möter att på ett sätt, som är tillfredsställande ur såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkter, avgränsa det lösdriveri som bör föranleda tvångsingripande anser utredningen det vara lämpligare att såsom utgångspunkt för ingripande ta andra yttringar av lösdrivarens asociala livsföring.

Även prostitutionen konstateras vara ett samhällsont. Då det gäller unga personer anser utredningen hemfallenhet till prostitution i och för sig utgöra tillräcklig grund för ingripande med tvångsåtgärder. I fråga om de äldre prostituerade däremot stannar utredningen för att inte med dylika åtgärder ingripa mot prostitutionen som sådan. Utredningen anser därför, att — fränsett de fall, då den prostituerade för ett över huvud asocialt levnadssätt med jämväl andra yttringar, vilka då bör läggas till grund för ingripande — tvångsåtgärder mot vuxnas prostitution bör vidtas endast då densamma tar sig något uttryck, som utgör särskild samhällsfara.

3. En utifrån ovan angivna utgångspunkter gjord undersökning om i vilken utsträckning de särskilda sociala vårdformerna och kriminalvården är tillämpliga på lösdrivarna och de prostituerade ger vid handen, att det övervägande flertalet av de manliga tvångsarbetarna kan omhändertaras inom andra vårdformer — sinnessjuk-, sinnesslö-, alkoholist- och fattigvård samt straffrättslig eftervård — medan bland det manliga varningsklientelet finns en restgrupp, antagligen inte oväsentligt understigande 20 procent, som inte faller in under berörda vårdformer. Inom det kvinnliga lösdrivarklientelet synes inom gruppen inom andra vårdformer ej omhändertagbara vara väsentligt större än bland det manliga klientelet.

Ur samhällsskyddets synpunkt tillräckligt effektiva ingripanden mot vissa inom andra vårdformer ej omhändertagbara anser utredningen kunna möjliggöras genom vissa nedan under 5—8 närmare nedan omförmälda ändringar inom socialvårds- och strafflagstiftningen.

Emellertid är många av lösdrivarna och de prostituerade att hänföra till den stora grupp själsligt abnorma, som plägar sammanföras under den ge-

mensamma beteckningen psykopater. Någon tillfredsställande vårdform för dessa finns inte för närvarande. Med hänsyn härtill skulle enligt utredningens mening ett omedelbart avskaffande av lösdrivarlagstiftningen medföra inte obetydliga olägenheter. Utredningen anser därför, att tidpunkten för ett upphävande av lösdrivarlagstiftningen måste i viss mån göras beroende av lösningen av psykopatvårdsproblemet, vilket är föremål för särskild utredning av tillkallade sakkunniga, 1947 års psykopatvårdsutredning. Lösdriveriutredningen anför härom närmare:

Beträffande lösdrivare, som äro att hänföra till psykopater, är sålunda läget för närvarande det att utom lösdrivarlagstiftningens område vissa, nämligen de, som kunna anses vara i behov av vård å sinnessjukhus, kunna tvångsvis omhändertagas enligt sinnessjuklagen, medan övriga, i den mån de ej falla in under andra vårdformer, såsom t. ex. alkoholistvård, icke kunna bliva föremål för tvångsåtgärder. Resultatet av undersökningarna å det manliga tvångsarbetsklientelet torde dock utvisa, att flertalet psykopatiska manliga lösdrivare kunna omhändertagas tvångsvis. Uteslutas kan dock icke att inom varningsklientelet ej alltför obetydliga restgrupp finnas vissa psykopater, som ej med nu gällande lagstiftning kunna beredas vård mot sitt bestridande. Vad åter angår de prostituerade synes det som om bland dem finnes ganska många psykopater, som icke med nu gällande lagstiftning kunna omhändertagas annorledes än enligt lösdrivarlagen. Utredningens principiella ståndpunkt är visserligen att ingripande mot prostitutionen som sådan ej bör ske, men enligt utredningens uppfattning är det likväl nödvändigt att kunna ingripa mot de prostituerade, som äro att hänföra till psykopaterna. Då det nämligen får antagas, att det just är deras psykiska abnormitet, som föranleder eller i vart fall bidrager till att de hemfalla åt prostitutionen, måste därigenom en sådan omständighet anses föreligga, som berättigar samhället att i deras eget intresse vidtaga åtgärder mot dem. Även om enligt redan nu gällande lagstiftning ingripande är möjligt mot en stor del av de psykopatiska lösdrivarna och prostituerade, kvarstår dock, att den sjukhusvård, som nu kan beredas dem, ej är särskilt anpassad för de för dem utmärkande egenskaperna, låt vara att dylik vård dock är bättre än den som beredes dem enligt lösdrivarlagstiftningen, samt att de utgöra ett element, som ofta verkar störande och är till olägenhet på sjukhusen.

Åtskilliga av psykopaterna bland lösdrivarna och de prostituerade äro säkerligen icke i behov av vård å anstalt men å andra sidan måste man räkna med att de i många fall ej frivilligt vilja medverka, då fråga uppkommer att vidtaga rena hjälpåtgärder. Det är därför nödvändigt, att möjlighet finnes att kunna ingripa även mot vederbörandes bestridande och det oavsett om behov av vård på anstalt föreligger. Huru stor den grupp bland de psykopatiska lösdrivarna och prostituerade kommer att bliva, som icke kan omhändertagas på de blivande psykopatanstalterna, kan för närvarande icke angivas utan beror på vad bestämmelserna om psykopatvården komma att innehålla om förutsättningarna för intagning på nämnda anstalter. Utformningen av förutsättningarna för ingripande mot psykopatiska lösdrivare och prostituerade, vilka kräva endast öppen vård, är avhängig av hur lagstiftningsfrågorna rörande vården på psykopatanstalterna lösas. Det synes därför lämpligast att även spörsmålet om meddelande av öppen psykopatvård tvångsvis upptages av psykopatvårdsutredningen. Här må blott anmärkas, att då en person med sådan psykisk abnormitet, som brukar hänföras under beteckningen psykopati, hemfaller åt sådant asocialt levnadssätt som lösdriveri eller åt prostitution, enligt utredningens uppfattning förutsättningar föreligga för

ingripande från samhällets sida, vid behov med tvångsåtgärder. Ingripandets art — öppen eller sluten vård — får bero på omständigheterna i det särskilda fallet.

Efter tillkomsten av en särskild psykopatvård och efter genomförandet av de nedan under 5—8 angivna lagändringarna ernås enligt utredningens mening ett tillfredsställande skydd för samhället mot den fara som lösdrivarna och de prostituerade utgör. Ur samhällsskyddets synpunkt är följaktligen därefter någon särslagstiftning inte erforderlig. Då det därjämte ur behandlingssynpunkt är fördelaktigast att lösdrivare och prostituerade omhändertas inom de särskilda vårdformerna, anser utredningen lösdrivarlagstiftningen kunna upphävas utan att ersättas med annan särslagstiftning. Tidpunkten för upphävandet kan dock inte nu anges utan får bli beroende av när en lösning av psykopatvårdsproblemet kommer till stånd. På sistnämnda punkt anföres skiljaktig mening av ledamoten Lindberg, som anser att lösdrivarlagen omedelbart kan upphävas utan att ersättas med någon särslagstiftning.

4. Utformningen av sinnessjuk- och sinnesslövärderna, fattigvården och alkoholistvården, den sistnämnda enligt förslag av 1946 års alkoholistvårdsutredning, samt den öppna straffrättsliga vården finner utredningen vara så anpassad, att den i flertalet hänseenden tillfredsställer även de särskilda krav som med hänsyn till lösdrivarna och de prostituerade måste ställas. Dock uttalar utredningen, såsom framgår av det ovan rörande psykopatvårdsproblemet citerade, önskemål om att frågan om meddelande av öppen sinnessjuk- och sinnesslövärd tvångsvis måtte upptas till närmare undersökning, och i fråga om fattigvården framlägger utredningen förslag om ändringar i fattigvårdslagen, syftande till att bringa de åtgärder, som på fattigvårdsanstalt kan vidtas mot där intagna ordningsstörande, i bättre överensstämmelse med nutida uppfattning och till att ge den arbetsskyldighet, som åligger för fattigvård omhändertagen, sådan inriktning att utsikterna för honom att kunna försörja sig främjas. De bestämmelser i fattigvårdslagen och barnavårdslagen, enligt vilka ordningsstörande intagna och försumliga familjeförsörjare kan tilldelas varning och ådömas tvångsarbete, föreslås upphäva utan att ersättas med nya stadganden av liknande innehåll.

5. Upphävande av lösdrivarlagstiftningen bör föranleda, att de i fattigvårdslagen upptagna bestämmelserna om motverkande av bettleri och om skyldighet för bettlare och lösdrivare, som överlämnats till fattigvården, att kvarstanna å fattigvårdsanstalt likaledes bör upphävas. För att möjliggöra ingripande med tvångsmedel mot inom andra vårdformer inte omhändertagbara bettlare föreslår utredningen kriminalisering under vissa förutsättningar av vanemässigt bettleri. Då till ansvar förfallna bettlare ofta lämpligen kan omhändertas på fattigvårdsanstalt, upptas förslag om ändring i lagen om villkorlig dom av innehåll, att föreskrift skall kunna meddelas

om skyldighet för den dömda att underkasta sig vård på fattigvårdsanstalt. För att uppnå erforderlig effektivitet har brottsbeskrivningen å bettleri måst ges en så vid utformning, att den omfattar även fall, som lämpligen kan omhändertaras inom de särskilda vårdformerna. Utredningen föreslår därför bestämmelser om rätt att fria från straff och efterge åtal.

I fråga om yrkestjuvar, bondfångare, spritlangare, yrkes- eller falskspelare och andra som hemfallit åt för lösdrivarklientelet betecknande kriminalitet föreslås inte någon ny lagstiftning. Utredningen anser någon tvekan inte kunna råda därom, att genom ett effektivt utnyttjande av de möjligheter till ingripande som de särskilda vårdformerna och kriminalisering av bettleri erbjuder omhändertagande kan ske i sådan utsträckning, att den återstående gruppen blir relativt liten. Ehuru det i och för sig måste anses önskvärt att kunna ingripa mot alla lösdrivare av denna typ, anser utredningen dock med hänsyn till rättssäkerheten nu gällande ordning betänklig. Enligt denna kan vid misstanke om brott, även om denna misstanke inte blir bestyrkt, något så obestämt och svårbedömt som en oordentlig livsföring tas till intäkt för ett ingripande av betydande stränghet.

6. De s. k. parasiternas möjligheter att utnyttja understöd, som annan uppbär från det allmänna, avses skola minskas genom bestämmelser om ökade möjligheter att utbetala folkpension och bidragsförskott på sätt, som garanterar att desamma kommer den berättigade själv till godo.

7. De yttringar av prostitutionen som utgör sådan samhällsfara, att de motiverar tvångs-ingripande, finner utredningen vara förledande till prostitution samt på allmän plats på anstötligt sätt gjord inbjudan eller uppmaning till otukt. I ett tillägg till 18 kap. 11 § strafflagen föreslås därför, att den skall vara förfallen till ansvar som förleder eller förmår annan att mot ersättning öva otukt i tillfälliga förbindelser, så ock den som eljest förmedlar eller främjar sådan otukt. Enligt ett förslaget andra stycke i 18 kap. 13 § strafflagen skall det bli straffbart, om någon på allmän plats eller eljest offentligen uppmanar eller inbjuder till otukt på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten.

Tilläggen till 18 kap. 11 och 13 §§ strafflagen har givits sådan utformning, att de äger tillämpning inte endast på manliga eller kvinnliga prostituerade utan även på andra, i främsta rummet sutenörerna. För att ytterligare öka möjligheterna att på straffrättslig väg ingripa mot dessa kriminaliseras genom tillägget till 18 kap. 11 § strafflagen även det förhållandet, att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans mot ersättning övade otukt i tillfälliga förbindelser.

8. Åtskilliga kvinnor börjar hemfalla åt prostitution något av åren närmast efter uppnådda 21 års ålder. Möjligheten att vidta åtgärder mot dessa utan att ta prostitutionen som sådan till utgångspunkt för ingripande är begränsad. I dessa fall måste emellertid hemfallenhet åt prostitution anses utgöra tillräcklig grund för ingripande med tvångsåtgärder. Utredningen

föreslår därför, att under e) i 22 § barnavårdslagen upptas en bestämmelse av innehåll, att barnavårdsnämnd har att vidta åtgärder beträffande person i åldern 21—23 år, som vanemässigt mot ersättning inlåter sig i tillfälliga sexuella förbindelser och beträffande vilken särskilda åtgärder uppenbarligen krävs för hans anpassning i samhället.

I samband därmed föreslås ändringar beträffande åtskilliga stadganden i barnavårdslagen i syfte att tydligare framhäva, att vidtagna åtgärder skall syfta till att bibringa den som är föremål för ingripandet även utbildning. För att markera skillnaden mellan de rena hjälpåtgärderna och de tvångsåtgärder vid öppen vård, som bör ankomma på barnavårdsnämnd, har omarbetning skett av 23 § barnavårdslagen. Tvångsåtgärderna vid öppen vård föreslås närmare reglerade i själva lagen, och utredningens förslag härutinnan ansluter sig nära till stadgandet i 8 § lagen om villkorlig dom. Vad angår behandlingen av de för skyddsuppfostran omhändertagna anser utredningen, att överlämnande till enskilt hem bör kunna ske i större utsträckning än vad som är fallet enligt barnavårdslagen i dess gällande lydelse. Även de ålägganden, som vid villkorlig utskrivning skall kunna föreskrivas för den utskrivne, anser utredningen böra regleras i själva barnavårdslagen. Bestämmelser därom upptas i nära anslutning till 8 § lagen om villkorlig dom. Slutlig utskrivning av den, som omhändertagits med stöd av föreslagna 22 § e), samt upphävande av tillsynen efter slutlig utskrivning av sådan omhändertagen anser utredningen böra ske senast då vederbörande fyller 25 år.

9. I mål om ansvar för bettleri, för de i 14 kap. 21 § och 18 kap. 11 § strafflagen upptagna brotten samt för i 18 kap. 13 § kriminaliserad uppmaning eller inbjudan till otukt beror valet av straffrättslig påföljd i flertalet fall av de åtalades livsföring. Utredningen föreslår därför, att sådan särskild förundersökning, som avses i lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål, i regel skall äga rum i dessa mål.

10. I barnavårdslagens bestämmelser om förfarandet föreslår utredningen betydande ändringar.

De tvångsåtgärder som barnavårdsnämnd äger vidta vid öppen vård kan innebära betydande ingrepp. Mot beslut om dylik åtgärd bör därför i rätts säkerhetens intresse talan kunna fullföljas till länsstyrelsen. För att ernå ett enhetligt förfarande i ärendena angående omhändertagande för skyddsuppfostran anser utredningen den nu för personer, som avses i 22 § d) barnavårdslagen, föreskrivna obligatoriska underställningen inte böra bibehållas. I stället föreslås, att det för de yngre nu gällande systemet, att samtycke skall lämnas till verkställighet av beslutet om omhändertagande för skyddsuppfostran och att först om sådant samtycke inte lämnats underställning skall äga rum, utsträcker att gälla även personer som avses i 22 § d) och e).

Handläggningen inför länsstyrelsen av underställningsärendena och av

de efter besvär under länsstyrelsens prövning komma ärendena angående tvångsåtgärder vid öppen vård anser utredningen böra regleras i nära anslutning till 1946 års alkoholistvårdsutrednings förslag rörande förfarandet vid tvångsingripande mot alkoholmissbrukare. Det föreslås sålunda, att länsstyrelsen vid saklig prövning av dessa ärenden skall ha en särskild sammansättning: beslutanderätten skall gemensamt tillkomma landshövdingen, landssekreteraren eller länsassessor såsom ordförande samt tre sakkunniga. Den vars omhändertagande ifrågasatts och hans vårdnadshavare tillförsäkras en ovillkorlig rätt att bli muntligen hörda inför länsstyrelsen samt berättigas att städse anlita biträde, i vissa fall på det allmännas bekostnad.

11. Utredningen berör även frågan om förebyggande åtgärder mot lösdriveri och prostitution samt framhåller, att dessa åtgärder för de praktiskt viktigaste fallen hör till barna- och ungdomsvården. En mycket lämplig tidpunkt för ingripande i förebyggande syfte är vid övergången från skolan till arbetslivet. Viktiga förutsättningar för ett gynnsamt resultat är ett nära samarbete mellan barnavårdsnämnderna samt ungdomsförmedlingens och yrkesvägledningens organ ävensom ett sorgfälligt utnyttjande av möjligheterna att erhålla vägledning genom den psykiska barna- och ungdomsvården.

12. Med hänsyn till utredningens förslag att tidpunkten för lösdrivarlagens upphävande skall göras beroende av psykopatvårdsproblemets lösning och till de svårigheter, som vid nuvarande ekonomiska läge finns att inrätta för modern psykopatvård erforderliga anstalter, anser utredningen det vara ovisst när upphävandet av lösdrivarlagen kan ske. Till övervägande upptas därför frågan om provisoriska åtgärder, som kan och bör vidtas för att undanröja de allvarligaste av de med lösdrivarbehandlingen förknippade olägenheterna. Därvid finner utredningen, som avvisar tanken på att genomföra en provisorisk modernisering av lösdrivarlagen, att med ändrad tillämpning av lagen åtskilliga av de mest betänkliga olägenheterna kan undvikas. I syfte att uppnå en sådan ändrad tillämpning föreslås, att anvisningar i särskilda hänseenden skall utfärdas i administrativ ordning.

Remissbehandlingen av 1948 års förslag

Ingen remissinstans ger uttryck åt den meningen, att lösdriveri i egentlig mening bör lämnas utan åtgärder från samhällets sida. Utredningens tanke att samhället måste ha möjligheter att inskrida understryks allmänt. Meningarna delar sig emellertid, då det gäller att välja medlen. Å ena sidan ansluter sig åtskilliga remissinstanser till utredningen och anser, att genomförandet av dess förslag kommer att ge samhället tillräckliga medel i kampen mot lösdriveriet. Hit hör exempelvis fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och strafflagberedningen. Å andra sidan framför åtskilliga andra re-

missinstanser betänkligheter mot de av utredningen föreslagna lagändringarna.

Lösdriveriutredningens synpunkter på behandlingen av de alkoholmissbrukande lösdrivarna lämnas i stort sett utan erinran. Några remissinstanser framhåller emellertid, att möjligheterna till tvångsingripande enligt alkoholistlagen i praktiken är begränsade.

Förslaget om kriminalisering av bettleri röner stark kritik. Svea hovrätt framhåller bland annat, att det bör vara uteslutet att tillgripa kriminalisering av bettleri för att därmed vinna tillträde till ett ingripande, inte mot gärningen som sådan, utan mot en viss grupp medborgare, vars allmänna livsföring man vill reformera. För ett sådant ändamål kan ett godtyckligt bestraffande av en enstaka, i och för sig ej straffvärd yttring av denna livsföring inte få utgöra medlet. Än mindre kan det förmenta brottet beläggas med annat straff än gärningens beskaffenhet föranleder eller i förevarande fall, därest en ordningsförseelse skall anses föreligga, böter. Tanken att lösdrivande bettlare skall intas på fattigvårdsanstalter avvisas av ett stort antal socialvårdsorgan, främst med hänsyn till klienteletets ofta djupt asociala karaktär.

Utredningens ståndpunkt, att inskridande mot prostituerade bör ske endast i speciella fall, delas av åtskilliga remissinstanser, bland andra av strafflagberedningen och medicinalstyrelsen. Vissa instanser anser emellertid, att prostitutionen som sådan bör kunna föranleda tvångsåtgärder. Erinringar riktas mot förslaget att göra barnavårdslagen tillämplig på prostituerade i åldern 21—23 år. Dessa går i huvudsak ut på att det inte är lämpligt att inordna äldre personer under barnavårdslagen, då det kan befaras att barnavårdsnämnderna inte skall kunna bemästra de svårigheter, som härvid kan uppkomma. Nämndernas arbetsbelastning är för övrigt redan nu hård. Några remissinstanser finner det visserligen vara önskvärt att tillfredsställande möjligheter finns till ingripande mot unga prostituerade, som fyllt 21 år, men föredrar att spørsmålet regleras genom särskild lag. Vidare framhålles från flera håll, att det inte är lämpligt att föregripa den bebådade översynen av barnavårdslagens bestämmelser.

Strafflagberedningen ansluter sig till de sakkunnigas allmänna syn på frågan om lösdrivarlagens upphävande och om lösdrivarklienteletets omhändertagande genom andra vårdformer, men kan inte dela den av de sakkunnigas majoritet uttalade meningen, att upphävande av lösdrivarlagen bör göras beroende av att psykopatvårdsproblemet vinner sin lösning genom uppförandet av nya psykopatanstalter. Lösdrivarlagens upphävande kan nämligen enligt beredningens mening inte tänkas komma att medföra en mera väsentlig ökning av antalet personer i behov av sluten psykiatrisk vård utöver de i 46 § sinnessjuklagen förutsatta fallen. Av större vikt bedömes den av de sakkunniga berörda frågan vara om införande av öppen sinnessjuk- och sinnesslötvård. Denna fråga har beträffande de för brott

lagförda efter medgivande av chefen för justitiedepartementet redan upptagits till behandling av strafflagberedningen, som därvid tydligen måste ta hänsyn till lösdrivarklientelet.

I ett till strafflagberedningens utlåtande fogat särskilt yttrande av professor Kinberg anföres bland annat följande:

Ingångsporten för sociala åtgärder beträffande lösdrivarna måste självfallet vara polisen. När polisen anhållit iakttagna eller anmälda fall kunde den fortsatta proceduren — när brott inte föreligger och strafflagsmaskineriet sålunda inte sättes igång — ordnas så att utredningen överlämnades till en särskild socialbyrå under ledning av en socialläkare på sådana platser där tillgång finnes på dylika organ. Så är förhållandet i Stockholm, Göteborg och några andra städer och det är väl en tidsfråga när länsstyrelsernas residensstäder kommer att ha tillgång till dylika socialvårdsorgan. Där så ännu icke skett kunde dylika socialbyråer anordnas under ledning av psykiater som är förtrogen med psykosociala utredningar, exempelvis läkare vid länslasarettens psykiatriska avdelningar. Vid socialbyrån skulle företagas en preliminär undersökning av fallet, innefattande även läkarundersökning. Härvid skulle byrån ha tillgång till allt material angående den undersökte som står till polisens förfogande och äga rätt att påkalla polisens medverkan vid utredningen.

Befinns fallet vara av så lindrig natur att det lämpligen kan tagas om hand av vederbörande socialvårdsorgan inom kommunen bör det överlämnas dit, varmed polisens omedelbara befattningsmeddelande med saken upphör. Detta gäller exempelvis flertalet fall av alkoholism. Dessa överlämnas till vederbörande nykterhetsnämnd. Endast då farlighet föreligger handlägges enligt alkoholistlagens bestämmelser dessa ärenden av polismyndighet.

I andra fall där ett direkt ingripande från ett socialvårdsorgan inte anses kunna ske eller där fallets natur kräver en mera ingående och tidskrävande utredning och medicinsk undersökning beslutes om intagande på en under medicinsk ledning stående anstalt för fortsatt observation och behandling.

Behörighet att fatta beslut härom kunde lämpligen anförtros åt ett särskilt organ bestående av en domare, den socialläkare som deltagit i den preliminära utredningen samt en socialvårdare. Finner detta organ i likhet med den socialvårdsbyrå som utfört den preliminära utredningen, att fortsatt undersökning och observation är nödvändiga beslutar det att den anhållne skall intagas på den medicinskt ledda anstalten där en sådan fortsatt undersökning och utredning kan verkställas.

Denna anstalt skulle vara en »psykopat»anstalt för lösdrivare och alkoholister. — — —

Sedan en lösdrivare intagits på denna sorterings- och behandlingsanstalt skulle en ingående medicinsk-psykiatrisk och social utredning företagas för att ställa en så noggrann psykiatrisk och socialpsykiologisk diagnos på fallet som möjligt.

I sådana fall där det befinnes lämpligt erhåller den intagne medicinsk och psykiatrisk vård på anstalten. I andra fall kan vård å allmänt sjukhus eller å sinnessjukhus befinnas vara den lämpligaste vårdåtgärden. I andra åter överlämnas fallet till alkoholistvården, vilket i många fall innebär att individen kan överföras till en öppen alkoholistanstalt. I andra fall slutligen överlämnas den intagne till någon annan form av socialvård inom sin hemortskommun (fattigvård, ungdomsvård, sinnessjukvård på kommunal anstalt etc.).

Lösdrivarfrågans behandling mellan åren 1949 och 1952

Lösdriveriutredningens förslag upptogs till behandling i den under närmast föregående avsnitt berörda *propositionen nr 90 till 1950 års riksdag*. Där uttalar föredragande departementschefen, att han delar lösdriveriutredningens mening att en speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur inte bör finnas. Lagen fyller emellertid en viss funktion i kampen mot asocialiteten. Att upphäva den utan särskilda åtgärder inom andra lagstiftningsområden bör inte komma i fråga. Det måste tillses, att samhället vid lagens upphävande är utrustat med tillräckliga medel för att erforderliga ingripanden skall kunna ske. I detta sammanhang anför departementschefen vidare följande:

Uppenbart är, att de lösdrivare, som äro sinnessjuka eller sinnesslöa eller kunna betecknas som psykopater, böra behandlas medicinskt. Socialläkaren i Stockholm Inghe, som 1947 undersökt ett visserligen icke så stort antal tvångsarbetare och i Stockholm anhållna lösdrivare, har funnit att av de undersökta männen 24 procent lämpligen borde åtnjuta sinnessjukvård, 4 procent sinnesslövård och 28 procent psykopatvård samt att motsvarande procenttal för kvinnorna vore 4, 14 och 41. Det måste tillses att vid lösdrivarlagens upphävande möjligheter finnas att bereda vård åt dessa grupper. För närvarande äro åtskilliga psykopater underkastade behandling enligt sinnessjuklagen, vilket torde vara den enda form av medicinsk vård som med nuvarande lagstiftning kan användas mot ifrågavarande klientel. På grund av platsbristen på sinnessjukhusen kan detta emellertid endast ske i begränsad utsträckning och överhuvud finnes icke nu inom denna vårdform utrymme för en ökad tillströmning av patienter. Medicinalstyrelsen har också med skärpa understrukt, att platsbristen inom sinnessjuk- och sinnesslövården måste undanröjas för att icke en reform på lösdrivarlagstiftningens område skall gå ut över andra sjuka. Jag ansluter mig helt härtill. I samband med psykopatvårdsproblemets teoretiska och praktiska lösning torde man emellertid kunna förvänta att läget förbättras. Även genom att möjligheterna till öppen vård utvidgas synes en lättnad i sinnessjukhusens beläggning kunna ernås. De platser, som härigenom möjligen bliva tillgängliga, lära dock knappast kunna utnyttjas för lösdrivarklientelet. Med hänsyn till detta klientels grava asocialitet synes det nämligen mindre lämpligt att psykopaterna bland lösdrivarna intagas på sinnessjukhus. Öppen vård för dem torde endast i undantagsfall vara att räkna med. Även om den av lösdrivarutredningen föreslagna lösningen av lösdrivarfrågan i princip skulle godtagas är det, såsom också utredningsmajoriteten funnit, ur dessa synpunkter ofrånkomligt att avvakta skapandet av en tillfredsställande psykopatvård med tillräckligt antal vårdplatser. Jag kan därför redan på denna grund icke ansluta mig till den av de sakkunniga uttalade meningen att lösdrivarlagen omedelbart skall upphävas.

I propositionen erinras vidare om att flertalet lösdrivare är grovt ordningsstörande, vilket skärps av att de ofta missbrukar sprit. Genom sitt levnadssätt råkar de i ett alltmera markerat förfall och förorsakar därför med tiden samhället betydande kostnader för vård av olika slag. En inte oväsentlig omständighet är att de stundom lockar andra, särskilt yngre

personer, till att hemfalla åt lösdriveri med alla dess menliga följder. Lösdriverarna gör sig även i stor utsträckning skyldiga till brott, som emellertid ofta inte såsom sådana föranleder någon reaktion från samhällets sida därför att de inte kommer till myndigheternas kännedom eller därför att bevissvårigheterna är oöverstiglida. Därmed är emellertid inte sagt, att erforderliga ingripanden från samhällets sida alltid bör ske med tvång. Även hjälpåtgärder av olika slag bör komma i fråga.

Tvångsngripande mot lösdrivare bör dock ske — fortsätter departementschefen — endast då starka skäl föreligger. Så är inte fallet då lösdriveriet är en isolerad företeelse, såsom exempelvis i fråga om vissa prostituerade och oförargliga luffare. I likhet med de sakkunniga anser departementschefen därför, att till utgångspunkt för inskridande från samhällets sida bör tas de vid sidan av lösdriveriet dokumenterade formerna av grov asocialitet eller grava psykiska defekter.

I fråga om alkoholisterna finner departementschefen det vara självfallet, att vårdbehovet för den stora grupp lösdrivare, som missbrukar alkoholhaltiga drycker, bör tillgodoses inom alkoholistlagstiftningens ram. Vad som under remissbehandlingen anförts om svårigheterna att styrka förefintligheten av specialindikation enligt alkoholistlagen synes honom inte vara av beskaffenhet att motivera en lagstiftning av lösdrivarlagens natur.

Den av de sakkunniga föreslagna kriminaliseringen av bettleriet avvisas av departementschefen med hänvisning främst till principiella betänkligheter — under inga förhållanden vill han medverka till att det ofta mycket besvärliga lösdrivarklientelet via en villkorlig dom tas in på ålderdomshemmen — men även till de bevissvårigheter som kan förutses uppkomma.

I stort sett likartade anmärkningar riktas mot de föreslagna ändringarna i 18 kap. strafflagen. Dock anses åtminstone några av de gärningar, som avses med dessa ändringar, i och för sig straffvärda. Då emellertid straffrättskommittén är sysselsatt med bland annat en överarbetning av nämnda kapitel i strafflagen, synes det knappast finnas anledning att föregripa denna genom att införa några helt nya regler av omstridd betydelse.

Beträffande prostitutionen erinras om att en del remissmyndigheter uttalat, att prostitutionen som sådan med hänsyn till graden av dess samhällsfarlighet bör kunna föranleda tvångsåtgärder. Departementschefen anser dock, att nämnda myndigheter överskattat samhällsfarligheten. Han är av den uppfattningen, att prostitutionen i och för sig inte bör föranleda tvångsåtgärder, åtminstone såvitt angår vuxna prostituerade. Med det anförda vill han dock inte säga, att samhället över huvud inte bör ingripa mot vuxna prostituerade. Denna form av lösdriveri har ofta sådana konsekvenser både för samhället och för de prostituerade själva, att de inte helt kan lämnas åt sitt öde.

Vad beträffar den av de sakkunniga förordade ändringen i barnavårdslagen, som skall möjliggöra ingripande enligt denna lag mot prostituerade i åldern mellan 21 och 23 år, finner departementschefen det vara föga lämpligt att inränga detta klientel under barnavårdslagen. Barnavårdsnämnderna har redan betydande svårigheter med de ungdomar i åldern mellan 18 och 21 år, som kan omhändertas jämlikt 22 § d) barnavårdslagen och därefter blir föremål för åtgärder i högst tre år. Från olika synpunkter kan det inte vara lyckligt, att ett primärt ingripande enligt barnavårdslagen skall kunna ske mot person, som uppnått myndig ålder. Inte heller övriga föreslagna ändringar i barnavårdslagen anser sig departementschefen kunna biträda under hänvisning till att lagen är föremål för allmän översyn.

Under återopande av det anförda föreslås i propositionen endast vissa smärre ändringar i lösdrivarlagen av provisorisk karaktär. Propositionens huvudsakliga innehåll framgår av den i denna intagna sammanfattningen, vilken lyder som följer:

I anslutning till den ståndpunkt, som intagits av 1948 års lösdriveriutredning, uttalas, att lösdrivarlagen bör upphävas så snart omständigheterna det medgiva men att det icke är möjligt att med omedelbar verkan göra det nu. Då en stor del av lösdrivarna måste betraktas som psykopater och vårdmöjligheterna för dessa äro mycket begränsade, anses det nödvändigt att, innan tidpunkten för upphävandet fastställs, avvakta det förslag till förbättring av psykopatvården, som kan väntas från 1947 års psykopatvårdsutredning. Vidare framhålles, att den möjlighet till direkt ingripande mot vissa grovt asociala element, som lagen ger polisen, icke helt kan undvaras och att en förutsättning för lagens upphävande därför vore att en lagstiftning av motsvarande innebörd komme till stånd. Frågan härom utredes f. n. av psykopatvårdsutredningen enligt ett i december 1949 lämnat uppdrag.

Då det måste antagas dröja ett antal år, innan de antydda hindren för lagens upphävande undanröjts, och lagen i synnerhet i vad angår reglerna om verkställighet av tvångsarbete är mycket föråldrad och i behov av modernisering, förordas på denna punkt vissa ändringar. Sålunda föreslås, att den som undergår tvångsarbete skall kunna få permission för utträttande av viktiga angelägenheter samt att de nuvarande stela reglerna om tvångsarbetstidens längd mjukas upp genom att möjlighet införes till frigivning i förtid av den som undergår tvångsarbete. Den nuvarande polisuppsikten över frigivna tvångsarbetare avses skola avskaffas. Viss eftervård av frigivna föreslås skola anordnas. Vidare föreslås bl. a. en viss kvalitativ förstärkning av de organ, som i första hand ha att handlägga lösdrivarärendena.

Även i fattigvårdslagen föreslås en ändring, innebärande, att jämväl den som avtjänar tvångsarbete, som ådömts enligt nämnda lag, skall kunna få permission för utträttande av för honom viktiga angelägenheter.

Lagändringarna äro avsedda att träda i kraft den 1 juli 1950.

I anledning av propositionen avläts i riksdagen *åtta motioner*, fyra inom vardera kammaren (nr 395, 396, 397 och 402 i första kammaren samt 481, 493, 494 och 495 i andra kammaren).

I motionen 395/I hemställas, att riksdagen måtte, med avslag å propositionen nr 90, antingen besluta att lösdrivarlagen skall upphöra att gälla från och med den 1 juli 1950, eller, därest detta inte lämpligen kan ske, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa att förslag till bestämmelser om lösdrivarlagens upphävande och de frågor, som har nödvändigt samband därmed — dit hänförs inte bettleriets rättsliga reglering och inte heller frågan om omhändertagande av psykopater — måtte framläggas för riksdagen snarast möjligt och senast vid höstsessionen av 1950 års riksdag.

Motionerna 396/I och 481/II, vilka är likalydande, utmynnar i en hemställan, att de föreskrifter i fråga om lösdrivarlagens tillämpning, som enligt departementschefens uttalande i propositionen nr 90 skall utfärdas i administrativ ordning, måtte underställas riksdagens prövning.

I likalydande motionerna 397/I och 494/II samt i motionen 493/II hemställas på i stort sett samma grunder som anförts av ledamoten Lindberg i 1948 års lösdriveriutredning, att riksdagen ville besluta att lösdrivarlagen omedelbart skall upphöra att gälla.

I likalydande motionerna 402/I och 495/II hemställas, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 90 ville dels uttryckligt uttala, att lösdrivarlagen snarast möjligt efter det att andra behandlingsmöjligheter i erforderlig mån står till buds bör upphävas och, därest verkligt behov kan anses föreligga, därvid ersättas med en helt ny lagstiftning samt att ändringar i den nuvarande lösdrivarlagen inte bör föranleda något uppskov därmed, dels för sin del besluta vissa i motionerna föreslagna ändringar i lösdrivarlagen samt att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext. Ändringarna avser vidgad möjlighet till särskild förundersökning och summarisk läkarundersökning samt reglering av avgången från tvångsarbetsanstalt i överensstämmelse med vad som enligt alkoholistlagen gäller för tvångsintagna alkoholist.

Andra lagutskottet anför i utlåtande över propositionen nr 90/1950 samt över nyss angivna motioner bland annat följande:

Med hänsyn främst till de svårigheter som möta att med utgångspunkt från livsföringen avgränsa de fall, då ett ingripande är motiverat, måste det betraktas som en avsevärd vinning, därest man till grund för ingripandet kunde taga andra, mera bestämda yttringar av asocialiteten. Förutom den större rättssäkerhet, som skulle följa därav, skulle vederbörande individ erhålla just den vård och behandling, som han är i behov av. Vad angår prostitutionsföreteelsen är såväl utredningen som departementschefen av den uppfattningen, att prostitutionen i och för sig icke bör föranleda tvångsåtgärder från samhällets sida, åtminstone icke när det gäller vuxna prostituerade. Såsom framhållits, kan det dock icke ifrågakomma, att samhället skall underlåta att ingripa med tvångsåtgärder i de fall, då prostitutionen är förenad med yttringar, som medföra särskild fara för samhället. Utskottet vill i anslutning härtill understryka önskvärdheten av att samhället i största möjliga utsträckning medelst rena hjälpåtgärder söker förmå envar prostituerad att övergå till ordentligt och samhällsnyttigt

liv. Av särskild vikt torde vara att sådana åtgärder sättas in på ett så tidigt stadium som möjligt.

Utskottet ansluter sig sålunda till den i propositionen framförda meningen, att till utgångspunkt för inskridande mot lösdrivarklientelet bör tagas icke själva livsföringen såsom sådan utan andra former av grov asocialitet eller psykiska defekter, och att någon speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur icke bör finnas.

Vad härefter angår den lösning av lösdrivarfrågan, som utredningen med nu angivna utgångspunkter föreslagit, anser sig utskottet, i likhet med departementschefen och ett flertal remissmyndigheter, i vissa väsentliga delar icke kunna ansluta sig till densamma. Utskottet avser härvid främst den föreslagna kriminaliseringen av bettleri och den tilltänkta användningen av villkorlig dom ävensom utredningens förslag att göra barnavårdslagen tillämplig på prostituerade i åldern 21—23 år. Mot utredningens förslag härutinnan har riktats tungt vägande kritik.

Av de verkställda klientelundersökningarna får anses framgå, att därest lösdrivarlagen upphäves utan att övriga av lösdriveriutredningen föreslagna lagändringar samtidigt genomföras, det s. k. restklientelet skulle bli ganska avsevärt. De föreslagna lagstiftningsåtgärderna ha emellertid av psykopatvårdsutredningen i dess remissyttrande ansetts i stort sett överflödiga sedan en psykopatvårdsorganisation kommit till stånd. Psykopatvårdsutredningen har förmenat, att efter ett förverkligande av en sådan organisation och under förutsättning att polismyndigheterna sättas i tillfälle att taga initiativ till erforderlig undersökning av lösdrivarklientelet, det skulle visa sig möjligt att för praktiskt taget samtliga fall åstadkomma lämplig vård. Utskottet finner frågan om dylik möjlighet för samhällets organ att kunna taga initiativ till ingripande vara av särskild vikt. Bortsett från lösdrivarlagen torde de nuvarande möjligheterna härvidlag få anses vara begränsade. Därest lösdrivarlagen skulle upphävas utan att ersättas av någon lagstiftning, som kunde utgöra grund för dylikt ingripande, skulle samhället sannolikt i många fall komma att sakna möjlighet att ingripa, oaktat detta skulle framstå såsom befogat. Utskottet har således icke blivit övertygat om att samhället kan undvara en dylik lagstiftning, som lämnar möjlighet i första hand åt polisen, att ingripa och omhändertaga vederbörande för att, när förutsättningar därför föreligga, hänvisa honom till socialvård eller sjukvård.

Då det sålunda måste vara av vikt för bedömande av lösdrivarproblemet att i varje fall äga vetskap om hur psykopatvården kan tänkas bli utformad och då framför allt den till synes ofrånkomliga frågan om lagstiftning angående polisens initiativrätt är under utredning, har utskottet kommit till den uppfattningen, att psykopatvårdsutredningens förslag som är att förvänta inom en nära framtid bör avvaktas, innan slutlig ställning tages till frågan om när lösdrivarlagen kan upphävas. Utskottet kan således icke tillstyrka, att riksdagen nu skall besluta om lagens upphävande.

Med det anförda vill utskottet emellertid inte ha sagt, att lösdrivarlagen inte kan upphävas förrän den planerade psykopatvårdsorganisationen blivit utbyggd. Detta kan antas komma att dröja ganska avsevärd tid. På grund härav och med hänsyn till den förhållandevis lilla grupp av psykopatklientelet, varom här är fråga, anser utskottet, att det bör allvarligt övervägas, huruvida inte frågan om upphävande av lösdrivarlagen kan bringas till en lösning utan avbidan på den tillämpade psykopatvårdsor-

ganisationens utbyggnad. Utskottet förklarar sig förvänta, att Kungl. Maj:t, sedan psykopatvårdsutredningens förslag avgivits, skall ta frågan under omedelbar omprövning och — därest så skulle befinnas möjligt— förelägga riksdagen förslag till lagens upphävande.

De i propositionen nr 90 föreslagna provisoriska ändringarna i lösdrivarlagen tillstyrks av utskottet. Vad som i de ovan berörda motionerna anförts rörande dessa ändringar föranleder sålunda inte utskottet att påyrka någon ändring i Kungl. Maj:ts förslag. Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1950.

Riksdagen (skrivelse nr 384) följde utskottets förslag.

Psykopatvårdsutredningens förslag år 1952

Såsom tidigare framhållits hade Kungl. Maj:t redan i december månad 1949 uppdragit åt 1947 års psykopatvårdsutredning att inom inrikesdepartementet biträda med fortsatt utredning av vissa frågor om behandlingen av lösdrivarklientelet. *Direktiven* för utredningen innefattas i följande, av chefen för inrikesdepartementet efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och socialdepartementen avgivna yttrande:

I sitt den 18 december 1948 avgivna betänkande med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. (SOU 1949: 4) har 1948 års lösdriveriutredning förordat att lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling skall upphävas samt att lösdrivarklientelet i den mån detsamma kan anses vara i behov av vård skall omhändertagas inom andra vårdformer.

Jag delar lösdriveriutredningens mening att lösdrivarlagen icke bör bibehållas samt att lösdrivarklientelet, i den mån det i samhällsskyddets intresse eller av hänsyn till lösdrivarens eget bästa kan anses påkallat, bör bli föremål för behandling inom andra vårdformer. Såsom utredningen påvisat torde lösdriveri i stort sett icke utgöra ett specifikt fenomen utan allenast en bland flera yttringar av asocialt levnadssätt. Dessa yttringar vid sidan av lösdriveri såsom sådant böra föranleda ingripande och omvårdnad. Härvid stå redan under nuvarande förhållanden flera vårdformer till buds, nämligen sinnessjuk-, sinnesslö-, alkoholist- och fattigvård samt straffrättslig vård. Samhällets möjligheter att mot någons vilja föranstalta om intagning för observation på sinnessjukhus äro emellertid starkt begränsade. Alkoholistlagen medger visserligen tvångsngripande på sociala indikationer, bland annat på den grund att vederbörande för ett kringflackande liv, men sådant ingripande förutsätter hemfallenhet åt alkoholmissbruk. Fattigvård bör icke ifrågakomma som en tvångsåtgärd. Straffrättslig vård förutsätter, att vederbörande begått en kriminell handling, som kan förskylla frihetsstraff.

Lösdriveriutredningen har vid sitt ståndpunktstagande företrädesvis tagit sikte på lösdrivarlagens otillfredsställande utformning i allmänhet samt dess omöjliga reaktionssystem med det teoretiskt och praktiskt synnerligen förlegade tvångsarbetsinstitutet. I dessa delar är jag av alldeles samma mening som utredningen.

Utredningen har emellertid icke tillräckligt beaktat, att polismyndigheterna med stöd av lagen äga möjlighet att anhålla grovt asociala element och åtmin-

stone ytligt undersöka deras fall. Visserligen skulle de av utredningen föreslagna ändringarna i strafflagen medföra, att samhället skulle kunna inskrida i straffprocessuell ordning mot åtskilliga, som icke nu kunna föranleda ingripanden annorledes än enligt lösdrivarlagen. Men sannolikt skulle likväl efter lösdrivarlagens upphävande ett antal personer, mot vilka ingripande i samhällsskyddets intresse torde vara nödvändigt, icke kunna gripas av polismyndigheterna eller eljest tvångsvis omhändertagas. Därtill kommer, att jag av skilda orsaker icke anser mig kunna förorda de ifrågasatta kriminaliseringarna.

Utredningen har icke i vidare mån tagit ställning till frågan om samhällets rätt till ingripande än att utredningen hänvisat till de möjligheter, som nu i allmänhet stå till buds vid sidan av lösdrivarlagen, samt i allmänna ordalag uttalat, att initiativet till ingripande antagligen i flertalet fall komme att åvila polisen och att polismyndigheten måste ha befogenhet att påkalla vidtagande av åtgärder. Däremot har utredningen icke allsidigt belyst frågan om rättsgrunden för polisens ingripande.

Saken har under betänkandets remissbehandling uppmärksammats av flera remissinstanser. Sålunda har den berörts av 1947 års psykopatvårdsutredning, som i sitt remissvar anför, att det vore en oundgänglig förutsättning för lösdrivarlagens upphävande, att polismyndigheterna sattes i tillfälle att taga initiativ till erforderlig undersökning av lösdrivarklientelet för att möjliggöra dess omhändertagande med rätt att på grund av asocialt beteende begära intagning av vederbörande för observation och eventuellt vård på sinnessjukhus eller psykopatsjukhus.

Sedan departementschefen härefter refererat det huvudsakliga av vad som ovan återgivits av professor Kinbergs yttrande över lösdriveriutredningens förslag anföres ytterligare följande.

De synpunkter, som anförts i de nu refererade yttrandena, finner jag förtjänta av beaktande. Åtskilliga av de personer, som enligt nuvarande praxis hänföras under lösdrivarlagen, äro i behov av vård eller tillsyn i någon form från det allmännas sida. Möjligheterna för samhällets social- och sjukvårdsorgan att komma i kontakt med de vårdbehövande bland detta klientel äro begränsade. I själva verket torde emellertid lösdrivarlagen på denna punkt — trots sin otillfredsställande utformning — fylla en viss uppgift, i det att den reglerar polisens befogenhet att omhändertaga vederbörande för att i den mån förutsättningar för åtgärd från de social- och sjukvårdande myndigheternas sida föreligga, hänvisa honom till sådan myndighet. Till de oförvitliga medborgarnas skydd och även av hänsyn till det ifrågavarande klientelet eget bästa torde samhället ej heller framdeles kunna undvara bestämmelser om rätt för polisen att anhålla grovt asociala element. Jag kan sålunda icke ansluta mig till utredningens förslag om upphävande av lösdrivarlagen, med mindre en lagstiftning av antydd innebörd genomföres.

Psykopatvårdsutredningen har i sitt remissvar utgått från, att lösdrivarklientelet till en alldeles övervägande del är av sådan beskaffenhet, att intagning på psykopatvårdsanstalt kan ifrågasättas. Med hänsyn härtill anser jag det tänkbart, att polismyndighetens möjlighet att ingripa mot grovt asociala personer skulle kunna ske inom psykopatvårdslagstiftningens ram sålunda, att polisen erhöles rätt att på sociala indikationer anhålla sådana personer med skyldighet att föranstalta om undersökning av om de äro i behov av vård å psykopatvårdsanstalt eller böra omhändertagas inom annan samhällelig vårdform. I detta sammanhang synes jämväl frågan om tillskapande för lösdrivarklientelet av någon form

av övervakning eller tillsyn, när andra socialvårdsformer ej stå till buds eller lämpa sig, vara förtjänt av ett övervägande.

Såsom förut sagts är jag ense med lösdriveriutredningen därom att lösdriverlagen bör upphävas. Beträffande det förfarande, som efter lagens upphörande bör tillämpas vid inskridandet mot grovt asociala individer, kan jag i stort sett ansluta mig till de synpunkter, som legat till grund för det av professor Kinberg skisserade programmet. Detta program synes mig innehålla uppslag, som böra kunna utgöra en grundval för fortsatt utredning på området. Då utformade förslag icke föreligga i fråga om väsentliga delar av problemkomplexet, anser jag det nämligen ofrånkomligt att detsamma ytterligare utredes. För att möjliggöra att lösdriverlagen upphäves snarast möjligt bör denna utredning komma till stånd utan dröjsmål.

Departementschefen anför slutligen, att då utredningen nära berör psykopatvårdsutredningens uppdrag densamma bör anförtros åt psykopatvårdsutredningen. Härvid kommer jämväl i betraktande att om möjligheter till särskild observation av det slag, som skisserats i professor Kinbergs yttrande, bör finnas, det bör övervägas, huruvida inte sådan observation kan ordnas inom ramen för psykopatvårdens anstaltsorganisation.

Psykopatvårdsutredningen lämnade sitt betänkande den 1 december 1952. Betänkandet omfattar tre delar. I fråga om första och andra delarna, vilka hänför sig till ett åt utredningen år 1947 lämnat uppdrag att inom inrikesdepartementet biträda med fortsatt utredning rörande psykopatvårdens organisation samt därmed sammanhängande lagstiftningsfrågor, hänvisas till den särskilda framställningen i det följande rörande psykopatvården, sid. 127 ff. Här skall närmast lämnas en redogörelse för tredje delen, som innefattar fortsatt utredning och förslag rörande behandlingen av lösdrivare, varvid första och andra delarna emellertid kommer att beröras i den mån så är erforderligt för sammanhanget.

Utredningen ägnar först uppmärksamhet åt frågan hur man skall kunna bereda *vård på sinnessjukhus åt psykopater tillhörande lösdrivarklientelet*.

Efter att ha lämnat en sammanfattande redogörelse för de av 1948 års lösdriveriutredning åberopade klientelundersökningarna finner psykopatvårdsutredningen det vara tydligt, att möjligheter bör skapas att bereda vårdbehövande psykopater inom lösdrivarklientelet erforderlig vård, och detta alldeles oavsett om lösdriverlagen upphävs eller inte. I sitt förslag till lagstiftning angående psykopaters omhändertagande för vård på sinnessjukhus (Del II) har utredningen emellertid anknutit möjligheterna att tvångsvis inta psykopater på sinnessjukhus — bortsett från straffrifyklarade — huvudsakligen till gällande socialvårdslagstiftnings regler angående omhändertagande för samhällsvård. Såsom allmän förutsättning för rätten att mot hans egen vilja inta en psykopat för vård på sinnessjukhus har utredningen sålunda uppställt, att i socialvårdslagstiftningsformer beslut har meddelats, som innebär att anstaltsvård är motiverad. I övrigt skall enligt förslaget möjligheter till tvångsmässig omhändertagande

av psykopater föreligga endast beträffande sådana personer, som är farliga för annans personliga säkerhet eller eget liv. En följd av denna utredningens principiella inställning är, att om lösdrivarlagen upphäves möjligheter inte skulle finnas att ingripa mot psykopater tillhörande lösdrivarklientelet med mindre de kan omhändertas för anstaltsvård enligt annan sociallagstiftning (exempelvis alkoholistlagen) eller de är farliga i ovan angiven betydelse. De föreslagna bestämmelserna måste därför kompletteras med föreskrifter, som gör det möjligt att inta på sinnessjukhus även sådana psykopater bland lösdrivarklientelet, mot vilka ett tvångsvis ingripande måste anses påkallat utan att de kan anses farliga för annans personliga säkerhet eller eget liv.

En första förutsättning för att ett dylikt ingripande skall få ske måste enligt utredningens mening vara, att den psykiska abnormiteten och det därav betingade behovet av sluten vård vitsordats av läkare i vårdattest. I rättssäkerhetens intresse är detta emellertid inte tillräckligt, utan ytterligare förutsättningar måste vara uppfyllda. Utöver det medicinskt konstaterade vårdbehovet måste man sålunda för lösdrivarklientelet kräva, att ett på sociala indikationer uppbyggt rekvisit bör vara uppfyllt och att prövningen härav sker i former, som kan anses tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkter.

Utredningen övergår härefter till att närmare behandla det sociala rekvisitets innehåll och anför härom i huvudsak följande.

Lösdrivarlagen tillämpas på fyra kategorier av människor, nämligen dels kringstrykande lösdrivare, dels stationära lösdrivare, dels (jämlikt 92 § fattigvårdslagen) bettlare eller dem som låter annan bettla för sin räkning, oavsett huruvida de är lösdrivare enligt lösdrivarlagen eller inte, dels slutligen (jämlikt 74—76 §§ fattigvårdslagen) understödstagare eller försörjningspliktiga, som enligt vissa bestämmelser i fattigvårdslagen och barnavårdslagen intagits på fattigvårdsanstalt eller inställt sig eller hämtats till förrättande av arbete utanför sådan anstalt.

I fråga om den sistnämnda gruppen konstaterar utredningen några särskilda regler inte vara behövlige utöver dem, som föreslagits i Del II.

Beträffande det klientel i övrigt, som blir föremål för lösdrivarbehandling, framhåller psykopatvårdsutredningen, att enligt lösdriveriutredningens undersökningar ett gemensamt drag är motviljan mot ordnat arbete. Klientelet utmärkes vidare av att asocialitet i någon form — särskilt bettleri, vissa typiska former av kriminalitet och prostitution — genomgående kunnat konstateras. Antalet bettlare, luffare och nasare utgör omkring tre fjärdedelar av det manliga varningsklientelet. Spritmissbruk är i denna grupp vanligt, och i viss utsträckning förekommer även kriminalitet, företrädesvis i form av stölder eller snatterier. Förutom av bettlare, luffare och nasare utgöres det manliga varningsklientelet av personer, som i undersökningarna rubricerats såsom langare, bondfångare, sutenörer och vålds-

verkare. Det kvinnliga varningsklientelet utgöres i 95 procent av fallen av prostituerade. Av resten rubriceras flertalet såsom langare eller bettlare. Sammanfattningsvis anser sig psykopatvårdsutredningen kunna säga, att lösdrivarklientelet består av individer, vilka haft svårt att anpassa sig i arbetslivet och i stället hemfallit åt ett levnadssätt, som tagit sig sådana uttryck som bettleri, vissa slag av kriminellt beteende eller prostitution.

Psykopatvårdsutredningen framhåller vidare — efter att ha redogjort för 1948 års lösdriveriutrednings och departementschefens i propositionen nr 90/1950 framförda synpunkter på frågan om ingripandet mot lösdrivare till samhällets skydd — att den principiella ställning, som utredningen intagit till frågan om psykopaters omhändertagande för vård på sinnessjukhus, medför att psykopater tillhörande lösdrivarklientelet inte bör bli föremål för tvångsingripande från samhällets sida med mindre man skulle vara beredd att företa motsvarande ingripande även om vederbörande inte vore psykopat. Ingripandet bör enligt utredningens mening grundas på den omständigheten, att vederbörande är hemfallen åt en så asocial livsföring, att samhället inte anser sig kunna tolerera densamma. De psykiska defekterna däremot kommer i betraktande endast så till vida, att de motiverar en viss vårdform.

När det sedan gäller att ta ställning till frågan, vilken grad av samhälls-farlighet som motiverar samhällsingripande, ansluter sig lösdriveriutredningen till den väsentliga modifikation i lösdriveriutredningens förslag som departementschefen förordat beträffande ingripande mot vuxna prostituerade. Ett sådant ingripande bör kunna ske endast där prostitutionen lett till ett sådant levnadssätt, att livsföringen även i övrigt måste betraktas såsom klart asocial.

En med utgångspunkt från livsföringen gjord avgränsning föranleder emellertid stora svårigheter. Vad exempelvis angår bettlarna är det ingalunda givet, att bettleriet såsom sådant innefattar tillräcklig anledning till ingripande. Det är långtifrån säkert, att bettlare för ett sådant levnadssätt, att åtgärder från samhällets sida är påkallade (annat än möjligen från ren ordningssynpunkt). Mången gång kan dock bettleriet vara ett utslag av eller ett dominerande inslag i en livsföring, som gör ett omhändertagande önskvärt. Den form, under vilken bettleriet utövas — om det sker öppet eller i maskerad form, genom dörrknackning, försäljning av skosnören eller med anlitande av barn eller andra — torde härvidlag spela mindre roll. Avgörande bör i stället vara den bakomliggande livsföringen. Detsamma gäller de kriminella element, som ingår i lösdrivarklientelet. Sutenörskap är belagt med straff enligt 18 kap. 11 § andra stycket strafflagen, men denna bestämmelse tillämpas endast i ytterst begränsad omfattning med hänsyn till de svårigheter, som föreligger att bevisa att vederbörande stadigvarande utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Däremot torde det sällan möta svårigheter att konstatera, att veder-

börande saknar ordnat arbete samt sammanbor med eller regelmässigt sällskapar med en eller flera prostituerade under omständigheter, som även i övrigt gör det sannolikt, att han samarbetar med dessa i deras verksamhet. I fråga om andra brottstyper, som är vanliga bland lösdrivarklientelet — småstöldar och kundstöldar av prostituerade, koppleri, utpressning, falskspel, bondfångeri, olaga sprithantering — är likaledes bevissvårigheterna stora. Personer, som tidigare straffats för dylika brott eller i varje fall upprepade gånger förekommit i sammanhang med dylik brottslighet och som underlåter att utnyttja de arbetstillfällena, som erbjuder sig, och fortsätter att förekomma i misstänkt sammanhang, synes emellertid ofta böra kunna omhändertas. Lösdriveriutredningen anmärkte visserligen i denna del, att nu gällande ordning med hänsyn till rättssäkerheten måste anses betänkelig, även om det måste anses önskvärt att kunna ingripa mot lösdrivare av nu nämnda typer. Psykopatvårdsutredningen delar emellertid departementschefens uppfattning i frågan, nämligen att i fall av förevarande art åtgärder synes motiverade för att förebygga brottslighet, och detta särskilt som de av lösdriveriutredningen framförda betänkligheterna minskas väsentligt, därest ingripandet har till ändamål att bereda lösdrivaren ändamålsenlig vård. Dessutom kan erinras om att lösdriveriutredningen med sitt förslag i fråga om bettlarna just åsyftat att ingripa mot den oordentliga livsföringen såsom sådan.

Beträffande slutligen de prostituerade anser psykopatvårdsutredningen det ligga i sakens natur, att konkreta omständigheter, som motiverar omhändertagande, svårligen kan anges. Avgörande för behovet av ett omhändertagande måste vara totalbilden av det levnadssätt som den prostituerade för. Härvid kommer i betraktande sådana förhållanden som att granar och närboende höggradigt störes, att den prostituerade förleder andra, särskilt ungdomar, till prostitution och att den prostituerades uppsökande av kunder sker på ett sätt, som är ägnat att oro och störa den allmänna ordningen.

Mot bakgrunden av det nu angivna finner psykopatvårdsutredningen det sociala rekvisitet böra anges i ordalag, som hänsyftar på att vederbörandes livsföring är asocial i den mening och omfattning, som antytts i det föregående. Utredningen föreslår för den skull, att ett ingripande för att bereda vård på sinnessjukhus åt psykopater skall kunna ske, om vederbörande är hemfallen åt ett så oordentligt eller lastbart levnadssätt, att fara därav uppstår för allmän ordning eller säkerhet.

Då det i direktiven för utredningen förutsatts, att polisen skulle ta initiativet till omhändertagandet, synes det utredningen vara en fördel, att bestämmelsen anknyter till vad som är polisens uppgift, nämligen att sörja för upprätthållandet av den allmänna ordningen och säkerheten. Beträffande bestämmelsens avfattning kan också hänvisas till 31 § barnvårdslagen, där enahanda uttryckssätt använts för att ange de fall, där polis-

myndighet äger provisoriskt omhändertaga ungdom i åldern mellan 18 och 21 år. Bland annat med tanke på de prostituerade synes denna överensstämmelse i uttryckssätt vara en fördel. Den innebär givetvis inte, att samma normer kommer att gälla för omhändertagande av vuxna prostituerade och prostituerade ungdomar, eftersom i fråga om de senare 22 § d) barnavårdslagen ger utrymme för ett vidsträcktare omhändertagande än vad 31 § medger.

Psykopatvårdsutredningen ägnar i ett följande avsnitt särskild uppmärksamhet åt frågan om *polismyndighets ingripande mot vårdbehövande psykopater*.

Utredningen erinrar om att det enligt direktiven ålegat denna att närmare utforma en lagstiftning, som skapar möjligheter för polisen att i samhällsskyddets intresse men även av hänsyn till vederbörandes eget bästa ingripa mot lösdrivarklientelet i syfte att, om så erfordras, bereda den omhändertagne vård. Grunden till detta uppdrag är, att polisens möjligheter att med stöd av lösdrivarlagen föranstalta om undersökning av en lösdrivares förhållanden skulle försvinna, om lösdrivarlagen upphävdes. De vårdbehov, som föreligger beträffande en stor del av lösdrivarklientelet, skulle då i många fall inte kunna bli tillgodosett, eftersom de vanliga social- och sjukvårdande organens möjligheter att nå kontakt med detta klientel är begränsade. Personer tillhörande lösdrivarklientelet bildar sällan familj (70—90 procent av såväl männen som kvinnorna var ogifta vid första varningen). De saknar genomgående fast arbete och ofta även fast bostad. Den vanliga vägen, på vilken de social- och sjukvårdande myndigheterna erhåller kontakt med klientelet, d. v. s. genom familjen eller arbetsplatsen, ligger sålunda här inte öppen.

Visserligen finns vid sidan av lösdrivarlagen enligt särskilda bestämmelser härom i alkoholistlagen, sinnessjuklagen, fattigvårdslagen och barnavårdslagen viss möjlighet för polisen att ingripa i fall, då behov av vård eller omhändertagande uppenbarligen föreligger, men dessa möjligheter är i viss mån begränsade och syftar endast till undersökning rörande behovet av den i respektive speciallagstiftning avsedda vården. Beträffande lösdrivarklientelet kan det emellertid redan från början stå klart, att vård i någon form är motiverad, men närmare undersökning kan vara önskvärd för att avgöra vilken vårdform som skall tillämpas. Härtill kommer, att bestämmelser, som syftar till ett omhändertagande för psykopatvård, kommer att helt saknas i den mån sinnessjuklagen ändras på sätt psykopatvårdsutredningen föreslagit i det föregående. Det synes därför utredningen erforderligt att i samband med lösdrivarlagens upphävande skapa möjligheter för polismyndigheterna att tillfälligt omhändertaga personer tillhörande lösdrivarklientelet för undersökning rörande deras behov av vård i en eller annan form.

Det måste självfallet ofta vara svårt för polisen att avgöra när vårdbe-

hov skall anses föreligga. Omhändertagande för närmare undersökning av vårdbehovet bör därför få ske endast i de mera påtagliga fallen, d. v. s. då det med fog kan antas att behov föreligger av slutna vård eller vård på anstalt, som vederbörande inte får lämna utan lov. I här aktuella fall kan sålunda närmast bli fråga om intagning på sinnessjukhus, alkoholistanstalt, ungdomsvårdsskola, arbetshem samt — med tillämpning av lex veneris — kroppssjukhus. I enlighet med det anförda skulle alltså ett ingripande inte vara berättigat när ett vårdbehov föreligger men det står klart, att endast öppen vård kan komma i fråga. I dylika fall ger de i det föregående antydda bestämmelserna polisen möjligheter att — liksom för närvarande — genom anmälan till vederbörligt socialvårdsorgan fästa dess uppmärksamhet på önskvärdheten av att vårdåtgärder vidtas.

○ Beträffande förfarandet vid tillämpningen av den här ifrågakvarande lagstiftningen på lösdrivarklientelet kan psykopatvårdsutredningen inte ansluta sig till professor Kinbergs, i direktiven åberopade förslag. Utredningen finner i stället goda skäl föreligga för att den fortsatta handläggningen av hithörande ärenden verkställas av den myndighet, som enligt det föregående skall företa det preliminära ingripandet, d. v. s. polismyndigheten. Polisen är den myndighet, som genom sin allmänna verksamhet närmast kommer i kontakt med och förvärvar kännedom om lösdrivarklientelet. Den kommer också genom sin verksamhet i kontakt med de sociala myndigheterna i kommunen.

○ Beträffande ärendenas fortsatta handläggning framhåller utredningen, att sedvanlig polisutredning måste verkställas rörande ifrågasatt brottslig verksamhet. Om vederbörande är föremål för öppen straffrättslig vård, kan åtgärder mot honom enligt gällande föreskrifter ifrågasättas. I andra fall träder det i förevarande lagstiftning närmast åsyftade förfarandet i kraft. Skulle det visa sig, att förutsättningar för ingripande enligt den ifrågasatta lagstiftningen inte föreligger, skall den omhändertagne givetvis omedelbart frigges och ärendet avskrivras. I motsatt fall bör polisen snarast söka kontakt med de socialvårdsmyndigheter, som kan komma i fråga, nämligen nykterhetsnämnd, barnvårdsnämnd, fattigvårdsstyrelse och hälsovårdsnämnd. Uppgifter angående den omhändertagne bör redan dessförinnan ha inhämtats från socialregistret. Redan på detta förberedande stadium av undersökningen kan det konstateras, om den omhändertagne är känd för de kommunala myndigheterna. Ofta nog torde det också omedelbart framgå, om myndigheterna finner erforderligt att vidta hjälper vårdåtgärder gentemot honom. Därest de sociala myndigheterna finner önskvärt, att läkarundersökning kommer till stånd innan myndigheten fattar beslut, synes sådan böra kunna ske genom polisens försorg. Om de sociala myndigheterna, eventuellt efter det att läkarundersökning skett, förordar att vederbörande överlämnas till dem för åtgärd enligt respektive speciallagstiftning, skall polismyndigheten förordna om sådant överläm-

nande, varigenom polisen skiljer ärendet ifrån sig. I andra fall har polismyndigheten, om den finner åtgärd mot den omhändertagne påkallad, att föranstalta om att läkarundersökning företas i syfte att utröna, huruvida behov föreligger av psykiatrisk vård. Anses den omhändertagne böra släppas, saknas däremot anledning att låta läkare undersöka honom. För läkarundersökningen bör om möjligt anlitas psykiater.

Om vid läkarundersökningen befinns, att den omhändertagne är sinnessjuk och i behov av vård på sinnessjukhus, har läkaren att utfärda sedvanlig vårdattest, varefter jämlikt 6 § sinnessjuklagen ansökan om intagning görs av polismyndigheten. Lider den omhändertagne av annan psykisk abnormitet och är han tillika farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, kan polismyndigheten likaledes göra ansökan om hans intagning på sinnessjukhus i enlighet med vad psykopatvårdsutredningen härvidlag föreslagit i Del II. Även bestämmelserna i 28 § sinnessjuklagen om intagning på sinnessjukhus (psykopatsjukhus) för observation av personer som är farliga för annans personliga säkerhet eller eget liv kan komma till användning. Finner läkaren återigen, att den omhändertagne inte är sinnessjuk — och inte heller farlig i ovan angiven mening — men likväl själsligt abnorm och i behov av vård på sinnessjukhus (psykopatsjukhus), bör enligt utredningens mening frågan om omhändertagandet eller i varje fall prövningen av den sociala indikationen underställas någon icke-medicinsk myndighet.

Frågan vilken myndighet som är lämpligast för denna uppgift liksom frågan om utformningen av förfarandet inför denna myndighet berör — fortsätter psykopatvårdsutredningen — spörsmålet rörande förfarandet vid administrativa frihetsberövanden över huvud taget. Utredningen har mot bakgrunden av vad alkoholistvårdsutredningen anfört i sitt betänkande med förslag rörande förfarandet i alkoholistärenden (SOU 1948: 23) och med hänsyn till den stora överensstämmelse, som i många avseenden föreligger mellan ärenden rörande omhändertagande för psykopatvård och alkoholistärenden, funnit lämpligt att de handlägges på likartat sätt. Det anförda innebär, att länsstyrelsen bör bli det organ som har att träffa avgörandet i vårdfrågan och att förfarandet inför länsstyrelsen bör utformas i huvudsaklig överensstämmelse med alkoholistvårdsutredningens förslag. Tills vidare och i avbidan på att förfarandet vid administrativa frihetsberövanden får en generell lösning bör emellertid i sådana lösdrivarärenden som de här ifrågasatta gälla vad som för närvarande är föreskrivet för ärenden angående alkoholistvård.

I enlighet med det anförda har sålunda polismyndighet, som vill föranstalta om vård på sinnessjukhus (psykopatsjukhus) av någon som omhändertagits enligt den här ifrågasatta lagstiftningen, att — om polismyndigheten inte eljest äger göra ansökan om sådan intagning — hänskjuta frågan, huruvida sådan ansökan bör ske till länsstyrelsen. Det torde även-

ledes, sedan länsstyrelsen fattat beslut i ärendet, böra ankomma på polismyndigheten att vid bifall till framställningen fullfölja ärendet genom sådan ansökans ingivande. I enlighet med lagens fakultativa karaktär synes det dock böra stå polismyndigheten fritt att, om så skulle anses lämpligt, avvakta den fortsatta utvecklingen innan ansökning sker. Under alla förhållanden bör dock efter mönster av alkoholistlagstiftningen uppskov med verkställigheten inte få äga rum längre än ett år.

Vid handläggningen i länsstyrelsen har denna att i första hand pröva, huruvida förutsättningar för tillämpning av det sociala rekvisitet föreligger. Länsstyrelsen bör givetvis även konstatera, att vederbörlig vårdattest finns. Länsstyrelsen synes ytterligare — likaväl som polismyndigheten äger begagna sig av lagstiftningen eller underlåta att göra detta — böra ha befogenhet att besluta, att omhändertagande för psykopatvård inte skall äga rum, även om vårdattest utfärdats och det sociala rekvisitet är uppfyllt. Härvid kan ifrågakomma, att länsstyrelsen i stället hänvisar vederbörande till öppen vård enligt vad som därom gäller i exempelvis alkoholistlagstiftningen. Det synes inte erforderligt att skapa möjligheter till besvär i administrativ ordning över länsstyrelsens beslut, detta med hänsyn till den medicinska karaktären hos ifrågavarande ärenden och möjligheten att klaga hos de medicinska instanserna.

I anslutning härtill anmärker psykopatvårdsutredningen, att syftet med lagstiftningen näppeligen kan vinnas med mindre polismyndigheten tillerkännes rätt att under viss kortare tid kvarhålla den omhändertagne i avbidan på utredningens verkställande. Under hänvisning till vad som stadgas i 24 kap. 12 § rättegångsbalken rörande tid för kvarhållande av anhållen föreslår utredningen, att den omhändertagne skall få kvarhållas i högst fem dagar.

Någon begränsning för polisens primära ingripande till att avse personer över 21 år — såsom fallet är i lösdrivarlagen — bör enligt utredningens mening inte stadgas. Däremot bör polismyndighetens rätt att hos länsstyrelsen inhämta medgivande att göra ansökan om intagande på sinnessjukhus begränsas till att avse personer, som fyllt 21 år. Ungdomar under 21 år förutsättes skola i första hand omhändertagas med stöd av barnavårds-lagstiftningen.

Utredningens förslag har sammanförts i nedanstående särskilda lag om åtgärder för omhändertagande av vissa vårdbehövande.

1 §.

Kan någon som är hemfallen åt ett så oordentligt eller lastbart levnadssätt att fara därav uppstår för allmän ordning eller säkerhet med fog antagas vara i behov av omhändertagande från samhällets sida för vård å sinnessjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt, som han ej äger lämna utan lov, må polismyndighet för åtgärd enligt denna lag taga honom i förhör och, där så är erforderligt, kvarhålla honom i högst fem dagar.

2 §.

Polismyndigheten skall skyndsamt verkställa utredning angående den omhändertagnes personliga förhållanden. För utredningen äger polismyndigheten påfordra biträde av nykterhetsnämnd, barnavårdsnämnd, fattigvårdsstyrelse och hälsovårdsnämnd.

Där så finnes erforderligt, skall den kvarhållne genom polismyndighetens försorg underkastas undersökning av läkare, om möjligt en psykiater.

3 §.

Finnes den kvarhållne ej vara i behov av vård som i 1 § sägs, skall han omedelbart frigivas.

4 §.

Har vid utredning som i 2 § sägs nykterhetsnämnd, barnavårdsnämnd, fattigvårdsstyrelse eller hälsovårdsnämnd tillstyrkt att ärendet överlämnas till myndigheten för åtgärd, varom denna äger föranstalta, skall polismyndigheten förordna om sådant överlämnande.

Föreligger ej fall som i första stycket sägs men har vid utredningen befunnits, att den kvarhållne är i behov av vård å sinnessjukhus, skall beträffande sinnessjuk och sinnesslö, så ock beträffande annan själsligt abnorm, som är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, polismyndigheten enligt vad därom är föreskrivet ansöka om hans intagning för vård å sådant sjukhus. Beträffande annan själsligt abnorm än nu sagts må, om han fyllt 21 år, polismyndigheten till länsstyrelsen hänskjuta frågan, huruvida ansökan om sådan intagning bör göras. Beslutar länsstyrelsen att så får ske, ankommer det å polismyndigheten att göra sådan ansökan. Har ansökan ej gjorts inom ett år från det länsstyrelsen meddelat sitt beslut, vare medgivandet förfallet.

5 §.

Över beslut som meddelas enligt denna lag må klagan ej föras.

Avslutningsvis berör psykopatvårdsutredningen *frågan om tillskapande av öppen vård för lösdrivare.*

Utredningen framhåller, att en stor del av de undersökta måste antas befinnas inte vara i behov av vård- eller hjälpåtgärder från de social- eller sjukvårdande myndigheternas sida. I andra fall kan lagstiftningens begränsning dessutom medföra, att någon vård inte kan komma till stånd. Om ingripanden i sådana fall är helt uteslutna, kan detta tänkas komma att försvåra bekämpandet av viss asocialitet, varvid särskilt prostitutionen måste uppmärksammas.

Psykopatvårdsutredningen finner i fråga om prostitutionsproblemet, att vissa skäl otvivelaktigt kan åberopas för genomförande av lösdriveriutredningens förslag om höjande av barnavårdslagens åldersgräns till 23 år men att man bör avvakta barnavårdskommitténs förslag, innan ståndpunkt tas till frågan om tillskapande av något slag av övervakning eller tillsyn av prostituerade i åldersgrupperna närmast över 21 år. Något annat slag av icke-medicinsk tillsyn eller övervakning av personer tillhörande lösdrivar-klientelet synes utredningen däremot inte lämpligen kunna genomföras.

Ett sådant system skulle förutsätta, att även i fråga om äldre personer möjligheter finns att tillgripa tvångsmedel, om givna föreskrifter åsidosätts, och detta i sin tur skulle leda till ett förfarande, som i mycket erinrar om det av alla vederbörande avvisade varnings- och tvångsarbetsystemet.

Utredningen erinrar till sist om att den i Del II funnit sig böra ställa frågan om en särskilt för psykopater lämpad öppen vård på framtiden.

Remissbehandlingen av 1952 års förslag

Psykopatvårdsutredningens förslag i fråga om behandlingen av lösdrivarna möttes av remissinstanserna med stark kritik. Endast ett fåtal remissinstanser anser sig i huvudsak kunna godta förslaget, medan det övervägande flertalet avstyrker, att det upphöjes till lag.

Till en början riktas från flera håll kritik mot att *den föreslagna omhändertagandelagen inte medger ingripanden i tillräcklig omfattning* och att frågan om *restklientelet* sålunda inte blivit löst. I denna riktning uttalar sig nästan utan undantag samtliga hörda läns- och polismyndigheter från landets tre största städer. Överståthållarämbetet finner, att förslaget lämnar stora luckor i möjligheterna att ingripa mot lösdrivarna, eftersom ingripande skall få ske endast mot psykopater och personer, som redan kan omhändertas med stöd av speciallagstiftning. Enligt ämbetets mening behövs alltså jämt en lösdrivarlagstiftning av generell natur. Polismyndigheterna i Stockholm och Göteborg vänder sig särskilt mot att vårdbehovet enligt utredningsförslaget skall bli avgörande för frågan, huruvida ingripande skall få ske. Skulle detta bli fallet, skulle friska personer, som lever på bettleri eller som parasiterar, exempelvis sutenörer, få fortsätta sin asociala verksamhet ostörda. Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att lösdrivarlagen visserligen bör upphävas men att polisen måste ges tillräckliga befogenheter att ingripa. Länsstyrelsen ifrågasätter, huruvida detta syfte skulle kunna nås genom ändring av 12 § polisinstruktionen.

Farhågor för att restklientelet skulle bli betydande, om psykopatvårdsutredningens förslag upphöjes till lag, uttalar också bland andra Svea hovrätt, justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet, barnavårdskommittén och strafflagberedningen.

Riksåklagarämbetet anser, att lösdrivarlagen bör upphävas och lösdrivariet kriminaliseras. Eftersom detta kräver lång tid, förordar ämbetet i första hand modernisering av lösdrivarlagen. För det första skulle omhändertaganderekvisitet ändras så att medellösa och prostituerade faller utanför; asocialt levnadssätt föreslås. För det andra skulle polismyndigheten bli skyldig att beträffande varje anhållen lösdrivare göra undersökning och medverka till behövlig social- eller sinnessjukvård. För de inte vårdbehövande skulle såsom nu varning och tvångsarbete tillämpas. Ingen omhändertagandelag skulle i så fall vara erforderlig.

Barnavårdskommittén finner, att utredningen alltför lättvindigt har avisat tanken på icke-medicinsk tillsyn eller övervakning. Enligt kommitténs mening finns från samhällsskyddets synpunkt inte anledning att göra principiell skillnad mellan psykiskt abnorma asociala och övriga asociala. Det är inte styrkt, att man skulle kunna avvara större möjligheter att ingripa än de föreslagna. Kommittén, som anser det föreslagna omhändertaganderekvisitet vara för restriktivt, ifrågasätter huruvida inte polisens rätt till ingripande bör ersättas med en plikt och kunna grundas redan på en på sannolika skäl grundad misstanke om förhandenvaron av det sociala rekvisitet. Polisen bör ha att ta i förhör envar som beträdes med eller på grund av sannolika skäl misstänkes för ohederligt, osedligt eller eljest ur samhällets synpunkt skadligt levnadssätt eller handlande, om därjämte vårdbehov finns. Så snart det står klart, att åtgärder från visst socialorgan kan ifrågakomma, bör detta organ inkopplas och ta del i eller överta utredningen. Polisen är inte lämpligt utredningsorgan i socialvårdsfall.

Enligt strafflagberedningen finns det ett visst restklientel, mot vilket man måste kunna inskrida. Det finns personer som lever endast på egna eller andras brott, som har pengar utan laglig inkomstkälla eller som på annat sätt utgör en fara för samhället, samhällets s. k. undre värld. Även om många av dessa är i behov av vård, är det inte säkert att det gäller alla. En inte ringa del av klientelet torde utgöras av kriminella element. Vissa av de förslag om kriminaliseringar som ingår i straffrättskommitténs förslag till brottsbalk är av betydelse för frågan om lösdriverilagstiftningen. Enligt beredningens mening täcker emellertid dessa förslag inte hela det område av asociala beteenden som återstår efter det att ökade vårdmöjligheter för psykopater öppnats vid ett genomförande av psykopatvårdsutredningens förslag om nya anstalter.

I det läge vari lagstiftningsfrågan sålunda befinner sig och vilket synes utesluta möjligheten att tills vidare räkna med kriminaliseringar i vidsträcktare omfattning än straffrättskommittén föreslagit kan lösdriverlagen inte avskaffas i ett slag utan blott i etapper. Såsom första och mest brådskande åtgärd framstår enligt beredningens mening en omarbetning av indikationerna i 1 § lösdriverlagen utan avvaktan på uppförandet av någon psykopatanstalt. I en andra och sista etapp bör undersökas, huruvida i rättssäkerhetens intresse prövningen av sagda indikationers förhandenvaro kan överflyttas från administrativ myndighet till domstol. Genom att vidare komplettera omhändertagandelagen med alltjämt användbara bestämmelser i lösdriverlagen, skulle denna definitivt kunna upphävas.

I enlighet härmed föreslår beredningen, att man omedelbart vidtar följande åtgärder. Det av psykopatvårdsutredningen föreslagna omhändertaganderekvisitet skulle efter en omredigering i objektiv riktning tas till utgångspunkt för angivande av lösdriverlagens tillämpningsområde. Rekvisitet skulle förslagsvis kunna utformas på ett sådant sätt, att den som är

hemfallen åt ett asocialt levnadssätt, så att fara därav uppstår för allmän ordning eller säkerhet, må behandlas som lösdrivare på sätt i lagen sägs; ett sådant levnadssätt borde den anses föra som vanemässigt bereder sig inkomst såsom sutenör, kopplare, så kallad bondfångare, bettlare eller på annat dylikt olovligt sätt. Efter en sådan omredigering skulle lösdrivarlagen inte såsom indikationer uppta medellöshet eller sedeslöst leverne. För ingripande mot prostitution torde de föreslagna kriminaliseringarna och tillgängliga sociala vårdformer vara tillräckliga. För det klientel som inte skulle omhändertas för nykterhetsvård, barnavård, sinnessjukvård eller fattigvård skulle varning och tvångsarbete tills vidare bibehållas.

Beredningen föreslår därutöver, att en särskild omhändertagandelag införas, som ger förbättrade möjligheter till undersökningsförfarande. Sådana bestämmelser behövs nämligen oberoende av om lösdrivarlagen upphävs eller inte och de bör gälla även annat klientel än lösdrivarlagens. Psykopatvårdsutredningens förslag på denna punkt bör dock ändras. Kinbergs förslag till socialbyrå bör allvarligt övervägas, eftersom värdet av den föreslagna lagstiftningen till stor del måste bli beroende av om undersökningarna enligt lagen bedrivs med omsorg och skicklighet. Beredningen ansluter sig till psykopatvårdsutredningens tanke, att en förutsättning för lagens tillämpning bör vara att det finns goda skäl att anta att den ifrågavarande personen är i behov av anstaltsvård, som enligt en vårdlag kan anordnas tvångsvis. I lagtexten bör uttömmande anges vilka lagar som därvid åsyftas. Bland dem bör sinnessjuklagen nämnas, och så länge lösdrivarlagen är i kraft bör även lösdrivarbehandling utgöra ett alternativ, om än i sista hand. Lagförslagets 4 § 2 st. torde, utan inskränkning till psykiskt abnorm som är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, böra ersättas med en bestämmelse om att polismyndigheten enligt vad i sinnessjuklagen är föreskrivet skall ansöka om intagning på sinnessjukhus av sinnessjuk eller sinnesslö som är i behov av vård på sådant sjukhus. Såsom förutsättning för ingripande bör krävas, att den ifrågavarande personen ådagalagt asocialitet av sådan beskaffenhet att den inte bör tolereras, och indikationen bör därför överensstämma med den ovan för lösdrivarlagen föreslagna. Den av psykopatvårdsutredningen föreslagna länsstyrelseprövningen rörande en av polisen anhållen psykopats behov av vård på psykopatanstalt innebär i själva verket ett nytt administrativt frihetsberövande av mycket allvarlig beskaffenhet, som beredningen bestämt måste avstyrka.

Till sist uttalar strafflagberedningen, att omhändertagandelagen bör sättas i kraft omedelbart utan att vare sig lösdrivarlagens upphävande eller den föreslagna nya psykopatanstaltens uppförande avvaktas. Genom tillämpning av den nya lagen skulle sannolikt lösdrivarlagens betydelse reduceras. Lösdrivarlagen skulle kanske visa sig bli obehörlig framdeles, och i vart fall skulle i den sista etappen för lösdrivarlagens upphävande däri alltjämt aktuella bestämmelser kunna överflyttas till omhändertagandelagen.

För *kriminalisering* av lösdriveriet eller de allvarligaste beteenden, som hör ihop med lösdriveri, uttalar sig — förutom riksåklagarämbetet — länsstyrelsen i Jönköpings län och landsfogden i Norrbottens län.

Några remissorgan uppehåller sig vid frågan om *samverkan mellan polismyndigheten och socialvårdsorganen* och finner den föreslagna omhändertagandelagen vara för vagt utformad på denna punkt. Länsstyrelsen i Kronobergs län, som ansluter sig till uppfattningen, att någon egentlig lösdrivarlagstiftning inte är erforderlig utan att lösdrivarna bör beredas vård inom socialvården, sinnessjukvården och psykopatvården, erinrar sålunda om att enligt de föreslagna rekvisiten frågan om omhändertagande skall prövas såväl från ordnings- och säkerhetssynpunkt som med hänsyn till vårdbehovet. Länsstyrelsen kan därför inte finna det lämpligt att frågan i vissa fall skall hänskjutas till socialvårdsorgan. Frågan om omhändertagande av lösdrivare anser länsstyrelsen böra prövas av KB enligt samma förfarande som gäller för omhändertagande av farliga och kringflackande alkoholmissbrukare. Länsstyrelsen i Örebro län är inne på samma linje, då den yttrar att det är mindre lämpligt att ärendena ovillkorligen skall överlämnas till socialvårdsorgan, om detta så begär.

Medicinalstyrelsen vill ha samma intagningsregler för *lösdrivare* som för *sinnessjuka* och framhåller, att polismyndighet bör ha rätt att göra ansökning om intagning på sinnessjukhus av samtliga omhändertagna personer, som enligt företagen utredning befunnits vara i behov av vård.

Ett antal remissorgan avstyrker förslaget huvudsakligen på den grund, att utredningen inte löst frågan om *öppen vård* för lösdrivarklientelet. Bland dessa märks förutom barnavårdskommittén även socialstyrelsen och stadsfullmäktige i Stockholm. Socialstyrelsen yttrar sålunda, att förslaget inte utgör någon godtagbar lösning på grund av avsaknaden av varje organiserad förebyggande verksamhet. Det finns enligt förslaget över huvud taget — slutar styrelsen — inte något samhällsorgan, som skall ha till uppgift att ta sig an detta klientel.

Medicinalstyrelsen jämte några andra myndigheter framhåller, att lösdrivarlagen *inte bör upphävas förrän de planerade psykopatsjukhusen* blivit färdiga, medan fångvårdsstyrelsen och stadsfullmäktige i Stockholm anser, att *lagen kan upphävas omgående* utan att ersättas av annan lagstiftning.

Utöver barnavårdskommittén framhåller några myndigheter, att *utredningen* bör anförtros *socialvårdsorgan* och inte polisen. Till sist riktar ett stort antal remissorgan erinran mot den föreslagna *tiden för kvarhållandet* — fem dagar — vilken de finner vara för kort.

Prostitutionsproblemets behandling vid 1958 års A-riksdag

I de likalydande, till 1958 års A-riksdag väckta motionerna I: 151 av fru *Gärde Widemar* och fru *Hamrin-Thorell* samt II: 175 av fröken *Elmén m. fl.*

hemställdes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära tillsättande av en utredning — med juridisk, social och medicinsk sakkunskap — med uppdrag att framlägga förslag till åtgärder, ägnade att effektivt komma till rätta med prostitutionsproblemet.

Motionerna

I motionerna framhålles bland annat, att prostitutionen är ett problem, som blivit allt svårare att bemästra, särskilt som kvinnor i allt yngre åldrar ägnar sig åt prostitution och pojktopstitutionen ökar. Dessa flickor är ofta psykiskt skadade och har växt upp under bedrövliga förhållanden. Den lag som tillämpats mot prostitutionen har varit den s. k. lösdrivarlagen, men denna är föråldrad och bör enligt en av inrikesdepartementet år 1951 utfärdad promemoria tillämpas restriktivt och med urskillning, vilket också sker, åtminstone i Stockholm. Ett av de viktigaste sociala problemen är hur man skall komma till rätta med de prostituerade och sutenörerna samt minska prostitutionens omfattning. Den primära orsaken till prostitutionen är givetvis efterfrågan på prostituerade och det synes vara ett länge förbisett problem att man inte genom upplysning eller på annat sätt sökt komma åt även kundkretsen. Noggranna klientelundersökningar ur såväl medicinsk som psykologisk och social synpunkt bör göras både av de prostituerade och av deras kunder. Det kan övervägas, om prostitutionen skall kriminaliseras och båda parterna drabbas av samma ansvar. För flickor, som råkat in i prostitutionen, bör förordnas övervakare med goda resurser att kunna återföra dem till ett normalt liv. Samhället måste ordna med yrkesutbildning och arbete samt bättre bostadsförhållanden. På ungdomsvårdsskolorna bör klientelet kunna differentieras på lämpligt sätt. Eftervården måste utsträckas så lång tid att flickorna i möjligaste mån skyddas från återfall.

Remissyttrandena

Motionerna hänvisades till beredningsutskottet, vilket inhämtade yttranden däröver från medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, överståthållarämbetet, polisverksamhetsutredningen, poliskammaren i Göteborg, poliskammaren i Malmö, Sveriges läkarförbund och Svensk kurators förening.

Några remissorgan — bland dem poliskammaren i Malmö — uppehåller sig utförligt vid prostitutionens utbredning och karaktär. I ett flertal yttranden behandlas frågan om de åtgärder mot prostitutionen som kan företagas från det allmännas sida och av enskilda organisationer, samtidigt som kritik riktas mot otillräckligheten av denna verksamhet. Remissorganen anvisar i allmänhet olika lösningar av prostitutionsproblemet. Till grund för dessa ligger ofta den samhällsfara som sutenörernas verksamhet utgör. Allmänt sett synes man vara ense om att samhället måste kunna ingripa mot de svårare arterna av prostitution.

Beredningsutskottet

Utskottet framhåller för egen del, att prostitutionen, oavsett om den tenderar att öka eller minska, utgör ett samhällsproblem av mycket allvarlig art, inte minst med hänsyn till att den synes sprida sig till lägre åldersgrupper. Härtill kommer, att den enligt säkra iakttagelser i mycket stor utsträckning är förbunden med kriminalitet av olika slag, ofta grov sådan. Det är framför allt sutenörerna, tillhörande bottenskiktet av kriminella element, som visat sig ha en förödande inverkan när det gäller att draga prostituerade flickor in i brottsliga sammanhang. Utskottet finner angeläget att stora ansträngningar göres för att komma till rätta med de problem som sammanhänger med prostitutionen. Särskild vikt bör därvid fästas vid de yngre åldersgruppernas situation.

Enligt utskottets mening står de djupast liggande orsakerna till prostitutionen oftast att finna i social misär eller konstitutionella psykiska särdrag hos de prostituerade. Detta får anses klart ådagalagt genom de klientelundersökningar av de prostituerade som verkstälts i olika sammanhang. Betingelserna för prostitutionen i vad gäller de prostituerade anser utskottet vara så väl belysta genom föreliggande material, att några ytterligare klientelundersökningar av dem inte är påkallade. Däremot är kundkretsen relativt okänd. Det skulle givetvis vara av värde med vetenskaplig forskning på området, och utskottet vill uttrycka förhoppningen att en dylik kommer till stånd i någon form.

De områden där åtgärder mot prostitutionen framför allt kan sättas in synes utskottet vara barna- och ungdomsvården, nykterhetsvården och mentalsjukvården, den polisiära verksamheten och lagstiftningen.

Vad först angår barna- och ungdomsvården erinrar utskottet om att det av barnavårdskommittén år 1956 avgivna förslaget till ny barnavårdslag är föremål för närmare övervägande av vederbörande departement. I fråga om de rent ungdomsvårdande uppgifterna har det ofta omvitnats, att resurserna inte är tillräckliga för verklig effektivitet beträffande vare sig de förebyggande åtgärderna eller eftervården. Ungdomsvårdsskolornas klientel är i stor utsträckning flickor, som prostituerat sig, och det har visat sig att de i många fall, sedan de lämnat skolorna, åter dragits in i sin tidigare miljö och ånyo blivit prostituerade. Det synes utskottet av vikt att detta spörsmål ägnas ökad uppmärksamhet.

Med hänsyn till att alkoholmissbruk regelmässigt förekommer bland de prostituerade erinrar utskottet vidare om att nykterhetsvården här har ett stort och viktigt arbetsfält.

Även socialvården i övrigt anses vara av betydelse på många områden för bekämpande av prostitutionens orsaker och verkningar. Socialvården i dess helhet är emellertid under ständig utveckling, och utredningar pågår beträffande åtskilliga frågor av betydelse. De framsteg inom socialvården som kan förväntas ske kommer givetvis, allmänt sett, att kunna i olika hän-

seenden verka tillbakahållande på bl. a. rekryteringen till prostitutionen. Utskottet framhåller i detta sammanhang, att förbättrad upplysning i sexualfrågor och en effektiv verksamhet för psykisk rådgivning och behandling har ett givet värde som medel i kampen mot prostitutionen.

Vad polisverksamheten beträffar erinrar utskottet om att utredning härom pågår genom polisverksamhetsutredningen. Självfallet beaktas prostitutionsproblemen av utredningen, och utskottet finner det särskilt värdefullt om utredningen, såsom framgår av dess remissyttrande över motionerna, avser att föreslå att de sedan länge aktuella önskemålen om effektivisering av polisen realiserats genom bl. a. inrättande av en särskild ungdoms- och socialpolis med uppgift bl. a. att kunna ingripa i ett tidigt skede för att hindra rekrytering till prostitutionen. Polisen skall intimt samarbeta med barnavårdsnämnder och andra sociala organ.

I fråga om lagstiftningsarbetet erinras om att straffrättskommittén i sitt förslag till brottsbalk upptagit en ny brottstyp — »inbjudan till otukt». Härigenom ges bl. a. möjlighet att lagföra och straffa jämväl de prostituerades kunder. Bestämmelsen kan väl inte beräknas få någon avgörande effekt på prostitutionen men torde, särskilt om polisen erhåller ökade resurser, ha ett obestriddligt värde när det gäller den för allmänheten mest stötande formen av prostitution, gatuprostitutionen. Allra viktigast synes det emellertid utskottet med bestämmelser, varigenom man i större utsträckning kunde komma åt de element inom prostitutionen som åstadkommer de ojämförligt största skadorna, sutenörerna. Straffrättskommittén är enligt utskottets mening här inne på rätt väg genom sitt förslag att det nu i strafflagens 18 kap. 11 § angivna villkoret för att en sutenör skall kunna straffas, nämligen att han bedriver sin verksamhet stadigvarande, skall utgå. Det synes dock utskottet som om ytterligare möjligheter att komma åt sutenörerna borde övervägas, eventuellt i samband med en översyn av lösdriverilagstiftningen.

Utskottet finner för egen del tiden mogen för en revision av lösdriverilagstiftningen. Det synes utskottet som om man nu hade nått en särskilt lämplig tidpunkt för en dylik revision med hänsyn till att förslaget till brottsbalk är aktuellt samt att såväl polisverksamhetsutredningen som översynen av barnavårdsfrågorna kan beräknas bli avslutade inom kort.

Starka skäl synes utskottet tala för att den otidsenliga lösdrivarlagen, som till hela sin anda står i dålig överensstämmelse med den moderna synen på strafflagstiftning och socialvård, bör få helt försvinna. Såvitt utskottet kunnat bedöma måste den dock ersättas av andra möjligheter till ingripanden. Utskottet har inte ansett sig böra gå närmare in på frågan hur dessa bör utformas men finner angeläget att vad utskottet anfört i tillämpliga delar beaktas av den blivande utredningen.

Det är enligt utskottets uppfattning inte givet att utredningsarbetet skall utmynna i endast ett förslag till lag, avsedd att träda i stället för den gamla

lösdrivarlagen. Det kan sålunda tänkas att förslag bör framläggas exempelvis till ett flertal författningar på olika områden, till ändringar i strafflagstiftningen eller till andra åtgärder än lagstiftning. Huvudsyftet bör vara att åstadkomma ökade möjligheter till effektiva ingripanden vad gäller såväl det förebyggande arbetet som efterföljande omhändertaganden eller straffreaktioner beträffande parterna i prostitutionen.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av de angivna motionerna till Kungl. Maj:t skulle hemställa om utredning med uppgift att framlägga förslag till lagstiftning m. m. att ersätta den nu gällande lösdrivarlagen. *Riksdagen* fattade beslut i överensstämmelse med utskottets förslag (skr. nr. 243).

Polisverksamhetsutredningens betänkande år 1958

Den 29 juni 1956 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för inrikesdepartementet att tillkalla sakkunniga för att verkställa utredning rörande lämpliga åtgärder i syfte att effektivisera polisens verksamhet för bekämpande av brottsligheten m. m. De med stöd av detta bemyndigande tillkallade sakkunniga lämnade — under ordförandeskap av ordföranden i arbetsdomstolen, f. d. justitierådet Gunnar Dahlman — den 4 september 1958 sitt första betänkande inom ramen för det dem meddelade uppdraget, Socialpolis och kvinnlig polis (SOU 1958:34). I detta betänkande ägnades lösdrivarfrågan en betydande uppmärksamhet, och i det följande skall lämnas en sammanfattning för vad utredningen anfört i fråga om hithörande problem.

Lösdrivarlagens tillämpning

Polisverksamhetsutredningen uppehåller sig först vid frågan om lösdrivarlagens faktiska tillämpning på grundval av uppgifter härom, som utredningen införskaffat från samtliga städer i landet med polismästare. Dessa uppgifter behandlar utredningen mera utförligt beträffande Stockholm, Göteborg och Malmö var för sig, medan en sammanfattande redogörelse lämnas för motsvarande uppgifter från övriga här aktuella städer, nämligen Norrköping, Hälsingborg, Örebro, Uppsala, Västerås, Borås, Linköping, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlstad, Halmstad, Karlskrona, Lund och Sundsvall.

I *Stockholm* var före tillkomsten av 1951 års promemoria från inrikesdepartementet (se sid. 20) cirka 12 kriminalpolismän sysselsatta med övervakning av lösdrivarklientelet. Övervakningen kunde bedrivas varje kväll och natt i stadens centrala delar, och ett utförligt register upprättades över de av polismännen gjorda observationerna. Sedan inrikesdepartementet i januari 1951 genom förut berörda promemoria hade anbefallt restriktiv tillämpning av lösdrivarlagen, minskade man personalstyrkan till endast

två man. Några regelbundna observationer kunde inte längre göras, registreringerna upphörde och antalet ingripanden minskade högst betydligt. Efterhand skedde emellertid en sådan försämring av ordningen på gatorna och en sådan ökning av den konstaterbara prostitutionen, att man måste förstärka övervakningen av lösdrivarklientelet. Hösten 1953 fick sålunda två befattningshavare vid kriminalpolisens nyorganiserade spaningsrotel uppdrag att hålla uppsikt över lösdrivarklientelet i samarbete med ordningspolisens uniformerade personal och civilpatruller i stadens centrala distrikt. Man kunde därigenom göra observationer i avsevärt större omfattning än tidigare. Ingripanden sker i de mest kvalificerade fallen, och antalet varnade och häktade har ökat från och med år 1954.

I *Göteborg* hade man före tillkomsten av förutnämnda promemoria tilllämpat lösdrivarlagen i viss utsträckning. Promemorian uppfattades emellertid som en fingervisning om att lösdrivarlagen skulle sättas ur spel, varför antalet behandlade, varnade och häktade lösdrivare sjönk till ett minimum. Polismyndigheten kom dock snart till insikt om att de i promemorian angivna samhällsorganen saknade resurser att komma till rätta med lösdrivarna. Ordningen på stadens gator försämrades, och de täta klagomålen däröver ledde till att kriminalpolisens tredje rotel i slutet av 1954 förstärktes med 20 man kriminalstatspolis från andra delar av landet. Under mindre än sex månader åstadkom man därigenom en upprensning i Göteborgs undre värld. Genom en mycket effektiv observationsverksamhet grundlades också ett omfattande lösdrivarkartotek. Denna verksamhet påvisade behovet av en speciell permanent styrka för spaningsändamål, övervakning av lösdrivare och vissa andra arbetsuppgifter. Under följande år inrättades också en helt fristående avdelning för dessa uppgifter. Avdelningen bestod av 15 polismän med tillfälliga förstärkningar för att nattpatrullering skulle kunna bedrivas i tillfredsställande utsträckning.

Efter en den 1 oktober 1957 genomförd omorganisation av kriminalavdelningen åvilar nyssnämnda uppgifter en särskild sektion inom kriminalavdelningens andra rotel. Sektionen består av 1 kriminalkommisarie, 6 förste kriminalassistenter, 20 kriminalassistenter och 2 poliskonstaplar. I enlighet med utfärdad instruktion skall sektionen bland annat efterspana och gripa efterlysta personer, handlägga ärenden om försvunna personer och fullgöra kriminalavdelningens uppgifter i vad dessa avser lösdrivarlagen. Sektionen skall svara för den brottsförebyggande verksamheten, varvid personalen skall samarbeta inte endast med ordningsavdelningen utan även med sociala organ. Förstärkningen av den brottsförebyggande verksamheten i Göteborg har haft en gynnsam inverkan på ordningen och säkerheten i staden. Ett stort antal personer av lösdrivartyp har överlämnats till nykterhetsnämnd för intagning på anstalt för alkoholmissbrukare, till socialnämnd för intagning på vårdhem eller till polisens utlänningsavdelning för åtgärd enligt utlänningslagen. I vissa fall har polisen genom egna förbindelser kunnat ordna

arbete. Beträffande ett visst antal villkorligt dömda eller villkorligt frigivna har sektionens iakttagelser lett till att den villkorliga domen eller den villkorliga frigivningen förklarats förverkad.

I *Malmö* har lösdrivarlagen sedan lång tid tillbaka tillämpats med urskiljning och återhållsamhet. Redan för cirka 30 år sedan sökte polisen alltid i första hand hjälpa vederbörande till anställning. Under de sista åren har lösdriveriet i staden varit relativt godartat, och lagens tillämpning har efter tillkomsten av inrikesdepartementets promemoria blivit ytterligare restriktiv. Ett mycket ringa antal tvångsarbetsdomar har meddelats, och dessa har gällt synnerligen kvalificerade fall. Det yttre övervakningsarbetet beträffande lösdrivarna jämte vissa andra arbetsuppgifter handhas av en särskild spaningsavdelning om åtta man. Dess uppgifter är i stort sett desamma som för spaningsavdelningen i Göteborg. Avdelningens personal skall sålunda bland annat ha uppmärksamheten riktad på förhållanden av beskaffenhet att kunna föranleda åtgärder enligt lösdrivarlagen och barnavårdslagen. Mellan spaningsavdelningen och den för den mera skrivbordsmässiga handläggningen av ärenden rörande lagarna inom socialvårdens område inrättade socialavdelningen råder ett livligt samarbete. I den mån spaningsavdelningen gör iakttagelser eller företar åtgärder, som påkallar särskild utredning från polisens sida, överlämnas ärendet till socialavdelningen. Det har nämligen ansetts önskvärt, att spaningsavdelningens personal i största möjliga utsträckning befrias från utredningsarbete. För spaningsavdelningen ligger tyngdpunkten i det yttre arbetet. Meningen är, att personalen under så stor del av dygnet som möjligt skall finnas ute i staden, medan däremot skrivbordsarbetet är avsett att vara av så liten omfattning som möjligt. Grundvalen för verksamheten är ett flitigt ingripande genom s. k. polisieringar av personer, som vistas ute om nätterna på sådana platser och under sådana omständigheter, att personalen finner situationen miss-tänkt.

Under åren 1955 och 1956 ingrepp spaningsavdelningen mot 496 respektive 455 personer, mot vilka åtgärder av skilda slag befanns påkallade. Under de första åtta månaderna 1957 — sedan personalstyrkan fördubblats — uppgick siffran till inte mindre än 459. En granskning av de redogörelser, som utredningen erhållit beträffande spaningsavdelningens verksamhet, visar att det i ett stort antal fall förelegat anledning till ingripande jämlikt lösdrivar-, sinnessjuk-, nykterhetsvårds- eller barnavårdslagarna. I *Malmö* strävar man efter att upprätthålla ett gott samarbete mellan polisen och de socialvårdande myndigheterna. Som ett led i denna strävan hålls var fjortonde dag konferenser. I dessa deltar polismän samt representanter för barnavårdsnämnd, ungdomsstyrelse, nykterhetsnämnd, arbetsförmedling och andra organ.

Enligt de uppgifter, som lämnats från *övriga städer med polismästare*, har antalet ingripanden enligt lösdrivarlagen under en lång följd av år under-

gått en minskning, som varit särskilt påtaglig efter tillkomsten av departementspromemorian år 1951. Varningar och häktningar är numera sällsynta, och tvångsarbetsdomar förekommer praktiskt taget aldrig. Åtskilliga polismyndigheter har i detta sammanhang framhållit, att den uppfattningen nu råder bland det asociala klientelet, att de inte längre står under någon som helst uppsikt från polisens sida. Många polismyndigheter har också riktat uppmärksamheten på det förhållandet, att de socialvårdande myndigheterna inte äger erforderliga resurser för att tillrättaföra det asociala klientelet. Särskilt gäller detta i fråga om de svårt alkoholiserade och de psykiskt abnorma lösdrivarna. Vidare har man framhållit de problem, som föreligger beträffande den öppna kriminalvårdens klientel, d. v. s. i huvudsak sådana personer, som står under tillsyn efter villkorlig dom eller villkorlig frigivning från fängvårdsanstalt. En stor del av detta klientel visar en mycket hög grad av misskötsamhet och åsidosätter på ett flagrant sätt de villkor, som gäller för dem. Ett förverkande av den villkorliga domen eller den villkorliga frigivningen framstår i sådana fall ofta som den enda möjligheten att komma tillrätta med dem.

Även i några av här aktuella städer har den stigande brottsligheten föranlett polismyndigheterna att vidta särskilda åtgärder för att återställa ordningen och säkerheten på gator och andra allmänna platser.

I Hälsingborg inrättades sålunda den 1 januari 1957 en särskild spaningssektion inom kriminalavdelningen. Sektionen består av 3 kriminalpolismän, som har till uppgift att bedriva brottsförebyggande verksamhet enligt i huvudsak samma riktlinjer, som gäller för motsvarande avdelningar i Göteborg och Malmö. Vidare kan nämnas, att personal från kriminalavdelningens spaningsrotel i Eskilstuna tillsammans med en assistent från stadens barnavårdsnämnd under vissa kvällar och nätter besöker sådana gator, kaféer och nöjesplatser, som är kända som tillhåll för det asociala klientelet. Utredningen har också erfarit, att kriminalpolispersonal i Solna patrullerar tillsammans med en representant från barnavårdsnämnden. Patrulleringen avser i första hand att spåra upp barn och ungdom, som sent på kvällarna och nattetid driver omkring på gatorna. En verksamhet av här angivet slag bedrivs också i Stockholm, ehuru bristen på polispersonal gjort att verksamheten fått obetydlig omfattning. Även i Göteborg, Västerås och Huskvarna bedriver polispersonalen viss ungdomsverksamhet med syfte att tillrättaföra asocial ungdom.

Vissa åtgärder i förebyggande syfte genom socialvårdens försorg

I detta sammanhang redovisar utredningen i korthet resultatet av en undersökning i Stockholm beträffande sammansättningen av det klientel över 21 år, som genom socialvårdsmyndighets försorg bereddes natthärbärge under vintern 1955—1956. Undersökningen, som omfattade 200 personer, ger be-

träffande de undersökta personernas arbetsförhållanden vid handen, att inte mindre än 52 procent helt saknat arbete och att 37 procent endast haft tillfälliga diversearbeten. I fråga om deras bostadsförhållanden utvisar undersökningen, att 22 procent varit utan bostad minst en vecka. Inte mindre än 42 procent var hemmahörande i landsorten, och 17 procent var utlänningar. En relativt stor del av de undersökta var belastade med brott och förseelser av olika slag. Sålunda kan nämnas, att 48 procent under de två sista åren gjort sig skyldiga till fylleri och att 10 procent varit omhändertagna på vårdanstalt för alkoholmissbrukare. En tilläggsundersökning avseende ytterligare 30 personer ger vid handen, att 13 procent under de två senaste åren undergått frihetsstraff.

Synpunkter och förslag

Av lämnade redogörelser anser sig utredningen kunna konstatera, att kriminaliteten under en följd av år befunnit sig i stark tillväxt och att denna utveckling kommer att fortsätta även i framtiden. Inte minst spritmissbruket inger allvarliga bekymmer. Det är i stor utsträckning detta missbruk, som är den direkta orsaken till många av de grovt ordningsstörande uppträdanden som förekommer. Erfarenheten visar också, att det är i spritpåverkat tillstånd som många av de allvarliga brotten förövas. Med hänsyn till de risker för en asocial livsföring och kriminalitet som följer med missbruk av narkotika är det av största vikt, att även denna företeelse ägnas stor uppmärksamhet.

Vidare har utredningen inhämtat, att prostitutionen är mycket utbredd. Detta gäller både den hetero- och den homosexuella prostitutionen. Det är framför allt två faktorer, som därvidlag inger oro. Prostitutionen har sålunda trängt djupt ner i de lägre åldersklasserna. Det är inte ovanligt att minderåriga pojkar och flickor prostituerar sig. Och när så unga människor blivit invanda i ett asocialt levnadssätt, ter det sig ofta mycket problematiskt att återföra dem till ordnad livsföring. Prostitutionen ger dessutom ofta upphov till brott av olika slag såsom koppleri, misshandel, rån, stöld m. m.

De upplysningar som erhållits berättigar enligt utredningens mening till antagande, att asocialiteten i stort sett företer samma utvecklingslinje som den egentliga brottsligheten.

Med hänsyn till de erfarenheter, som här antytts, finner utredningen det vara angeläget, att i allmänna polisinstruktionen införes ett stadgande av innehåll, att polisen skall vara verksam till förebyggande även av asocialitet ävensom att det därvid åligger polisen att samarbeta med socialvårdsmyndighet och att till sådan myndighet göra anmälan om förhållanden, som påkallar dess åtgärder.

För att skapa garantier för en större effektivitet i det brottsförebyggande arbetet föreslår utredningen, att en bestämmelse införes i polislagen om

skyldighet att i vissa polisdistrikt — nämligen sådana distrikt över 50 000 invånare — inrätta socialpolisavdelning.

Utredningen framhåller, att en av de viktigaste uppgifter av polisiär natur, som en socialpolisavdelning har att fullgöra, är övervakningen av och ingripandet mot lösdrivarna. Utredningen har nämligen vid åtskilliga tillfällen under sitt arbete kunnat konstatera, att polismännen endast i obetydlig utsträckning ingriper mot asocialitet och andra missförhållanden, som erfarenhetsmässigt ger upphov till kriminalitet. Lösdrivarlagens bestämmelser har sålunda nästan helt kommit ur bruk i det praktiska polisarbetet. Om man bortser från storstäderna, är anhållanden och varningar sällsynta, och några tvångsarbetsdomar förekommer praktiskt taget aldrig. Visserligen anbefalldes år 1951 en restriktiv tillämpning av lösdrivarlagen, men en så ytterst restriktiv tillämpning kan knappast ha varit avsedd. Och beträffande polisens rätt att under vissa förutsättningar omhänderta ungdom, som för ett lastbart levnadssätt, har utredningen funnit, att i städer av sådan storleksordning som Karlstad och Jönköping några omhändertaganden av detta slag inte alls förekommit under åren 1954—1956. Att det föreligger en bristande aktivitet i fråga om den asocialt betonade verksamheten framgår även därav, att polisledningen i Göteborg och Malmö funnit det påkallat att i särskild order till all polispersonal rikta uppmärksamheten på betydelsen av ett aktivt handlande, då det gäller att undanröja brottsframkallande faktorer av olika slag.

Vad lösdrivarna beträffar anser sig utredningen kunna konstatera, att klientelet i huvudsak utgöres av prostituerade kvinnor och män och andra personer, som underlåter att försörja sig på hederligt sätt. Av erfarenhet vet man, att svår brottslighet ofta växer fram i denna krets av personer. Samhällsskyddet är därför i hög grad beroende av vad som kan åstadkommas för att förmå detta klientel till en mera ordnad livsföring.

Lösdrivarlagen, som ger polisen möjligheter att ingripa mot detta klientel, har ansetts föråldrad och därför böra upphävas samt ersättas med en mera tidsenlig lagstiftning. I samband med vissa ändringar i denna lag, vilka trädde i kraft den 1 januari 1951, uttalade sålunda departementschefen (prop. nr 90/1950), att lösdrivarlagen borde upphävas så snart omständigheterna det medgäve men att det inte vore möjligt att med omedelbar verkan göra det i dåvarande läge. Då en stor del av lösdrivarna måste betraktas som psykopater och vårdmöjligheterna för dessa vore mycket begränsade, ansågs det nödvändigt att, innan tidpunkten för upphävandet fastställdes, avvakta det förslag till förbättring av psykopatvården, som kunde väntas från 1947 års psykopatvårdsutredning. Vidare framhölls, att den möjlighet till direkt ingripande mot vissa grovt asociala element, som lagen ger polisen, inte helt kunde undvaras och att en förutsättning för lagens upphävande därför vore, att en lagstiftning av motsvarande innebörd komme till stånd.

Såsom tidigare nämnts utsändes i detta sammanhang en promemoria från

inrikesdepartementet, vari framhölls, att lösdri varlagen borde tillämpas med urskiljning och restriktivitet och att polismyndigheterna i lösdri varlärenden borde ägna synnerlig uppmärksamhet åt frågan, huruvida inte i stället för behandling enligt lösdri varlagen åtgärd av annat slag kunde vidtas, samt att i största möjliga utsträckning samråda med socialvårdsorgan, enskilda hjälporganisationer och den offentliga arbetsförmedlingen.

Utredningen framhåller i anslutning till ovannämnda uttalande från departementschefen, att något förslag till ny lagstiftning ännu inte föreligger. Inte heller har vårdbehovet för psykopaterna i lösdri varklientelet ännu blivit tillgodosett.

Utredningen har kommit till den uppfattningen att behov fortfarande föreligger av en lösdri varlagstiftning. En sådan har uppenbarligen sitt stora värde som samhällets sista resurs för att hålla prostitution och annat lösdri veri inom rimliga gränser. Denna ståndpunkt har utredningen hävdat i ett yttrande över de två i det föregående nämnda, under 1958 års A-riksdag väckta motionerna rörande prostitutionsproblemet.

Under de konferenser, som hållits med polismän från olika orter i landet, har utredningens uppmärksamhet blivit riktad på behovet av viss komplettering av bestämmelserna i lösdri varlagen i syfte att få till stånd en effektivare tillsyn över lösdri varna. Härom vill utredningen anföra följande.

Den som dömts till tvångsarbete kan friges i förtid, sedan hälften av den i domen bestämda tvångsarbetstiden, dock minst två månader, förflutit. Vid frigivningen skall arbetsanstaltens styrelse, där så kan ske, förordna lämplig och villig person att under två år från dagen för frigivningen bistå den frigivne och tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhället. Frigivningen är emellertid inte förenad med några villkor, vilkas uppfyllande utgör förutsättning för att han skall få förbli på fri fot. Så är däremot fallet beträffande den som villkorligt frigivits efter att ha undergått fängelse eller straffarbete. I beslutet om villkorlig frigivning skall fastställas en prøvotid, under vilken den frigivne skall föra ett ordentligt och ostraffligt leverne, undvika dåligt sällskap och bemöda sig om utväg till försörjning på lovligt sätt samt i övrigt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som meddelats honom. Under prøvotiden skall han som regel stå under tillsyn. Åsidosätter den frigivne vad som åligger honom, inträder en viss form av reaktion. Bland annat kan den villkorligt medgivna friheten förklaras förverkad. Risken för den frigivne att återintås, om han missköter sig, tjänar som ett psykologiskt påtryckningsmedel, ägnat att förmå honom till skötsamhet och villighet att foga sig i de eftervårdande åtgärder, som anses erforderliga.

Enligt samstämmig uppfattning utgör de till tvångsarbete dömda personerna i allmänhet ett bottenskikt ur social synpunkt. Deras vilja eller förmåga att skaffa sig försörjning på ärligt sätt och att i övrigt ställa sig till efter-

rättelse samhällets krav är genomgående synnerligen svag. Det incitament till större villighet i detta hänseende, som villkorligheten i frigivningen innebär, är därför ofta mera påkallat beträffande detta klientel än i fråga om andra till frihetsstraff dömda personer.

Den som beträdes med lösdriveri kan erhålla skriftlig varning. Sedan dylik varning meddelats, lämnas emellertid den varnade utan någon som helst tillsyn. Utredningen anser, att detta är ett mycket otillfredsställande förhållande. De personer, varom här är fråga, utmärkes — såsom tidigare framhållits — av en utpräglad motvilja mot att återinpassa sig i samhället. Därtill kommer, att de i viss omfattning på grund av psykisk undermålighet ofta saknar förmåga att själva ta de initiativ, som erfordras för att de skall komma in i en mera ordnad livsföring. Av erfarenhet vet man också, att varningen sällan leder till någon mera påtaglig förbättring av deras livsföring. Den varnade iakttar kanske större försiktighet under den närmaste tiden efter varningen, men han lyckas som regel inte av egen kraft bryta sig ur de miljöförhållanden, i vilka han lever. Det föreligger med andra ord ett starkt behov av att den varnade under viss tid ställes under uppsikt av en tillsynsman med uppgift att tillse, att den varnade erhåller lämpligt arbete och att de åtgärder i övrigt vidtas, som är påkallade för hans tillrättaförande. De sålunda utvecklade synpunkterna torde böra tas under övervägande vid en kommande utredning med uppgift att framlägga förslag till lagstiftning avsedd att ersätta den nu gällande lösdrivarlagen.

Åtgärder i anledning av polisverksamhetsutredningens betänkande

Polisverksamhetsutredningens förenämnda betänkande ledde i första hand till ändring av allmänna polisinstruktionen. I K.K. den 30 september 1959 (nr 473) förordnade Kungl. Maj:t om sådan ändring av instruktionen, att dess 1 § skulle tillföras ett nytt stadgande om samarbete mellan polisen och socialvårdens organ. Till följd härav har 1 § allmänna polisinstruktionen numera följande lydelse.

Polisen har att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att fullgöra den verksamhet i övrigt, som på grund av särskilda stadganden eller hävdvunnet bruk ankommer på polisen. Därvid åligger det polisen bland annat

att söka förebygga brott samt hindra att ordningen och säkerheten eljest störes;
att uppdagade och utreda begångna brott samt vidtaga erforderliga åtgärder då ordningen och säkerheten eljest blivit kränkt;

att i övrigt lämna allmänheten skydd, upplysning och annan hjälp; samt
att meddela statliga och kommunala myndigheter handräckning enligt vad därom är särskilt stadgat.

I fråga om brott, som ej må åtalas av annan än målsägande, föreligger dock skyldighet att ingripa endast då det erfordras för att avvärja påbörjat eller omedelbart förestående angrepp mot person eller egendom samt ingripande påkallas av målsäganden eller måste antagas överensstämma med hans vilja.

Det åligger polisen att fortlöpande uppehålla samarbete med socialvårdens organ och då polisen erhåller kännedom om förhållande, som bör föranleda ingripande av sådant organ, ofördröjligen underrätta organet därom.

Polisinstruktionens bestämmelser rörande de s. k. polisieringarna finns intagna i 12 och 13 §§ samt har följande lydelse.

12 §. Om det för att upprätthålla allmän ordning är nödvändigt, har polisman att tillfälligt omhändertaga den vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för ordningen. Omhändertagande skall även ske, där det eljest erfordras för att avvärja straffbelagd gärning, mot vilken polisman är pliktig att ingripa.

Då någon enligt vad nu sagts omhändertagits, skall anmälan därom skyndsamt göras hos vederbörande förman, vilken omedelbart har att pröva huruvida åtgärden skall bestå.

13 §. Vid omhändertagande skall tillses, att åtgärden ej orsakar vederbörande större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet.

Den omhändertagne må hållas i förvar endast så länge fara föreligger för att han kommer att fortsätta störa ordningen. Vid förvaringen får den omhändertagne ej underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet. Den som omhändertagits skall förhöras så snart det kan ske.

I anslutning till förenämnda ändring i allmänna polisinstruktionen utfärdade Kungl. Maj:t samma dag (SFS nr 474) cirkulär till samtliga länsstyrelser och lokala polismyndigheter angående polisens brottsförebyggande verksamhet. I cirkuläret framhålles angelägenheten av att denna verksamhet intensifieras och att därvid fortlöpande samarbete äger rum med socialvårdsmyndigheterna. Sålunda föreslås exempelvis att i de större polisdistrikten speciell för verksamheten avdelad polispersonal gemensamt med befattningshavare vid barnavårdsnämnden företager patrullering, framför allt på nätterna, och därvid ägnar särskild uppmärksamhet åt barn och ungdom, som driva omkring på gatorna eller hålla till på platser och i lokaler, vilka äro kända såsom tillhåll för misskötsamma personer. Vidare framhålles i cirkuläret värdet av att ett samarbetsorgan upprättas för regelbundna, ofta återkommande informella överläggningar mellan polisen, de socialvårdande myndigheterna och övriga myndigheter med brottsförebyggande uppgifter. Polischeferna i de större och medelstora distrikten uppmanas i cirkuläret, i den mån så icke redan skett, taga initiativ till bildandet av dylika samarbetsorgan.

Kungl. Maj:t utfärdade därefter ytterligare två cirkulär i saken, nämligen dels ett cirkulär den 13 november 1959 (nr 492) till samtliga socialnämnder, barnavårdsnämnder, nykterhetsnämnder, arbetsförmedlingsorgan, socialvårdskonsulenter och skyddskonsulenter angående samarbete med polisen i brottsförebyggande syfte, dels ett cirkulär den 11 december 1959 (nr 604) till centrala, regionala och lokala skolmyndigheter angående vissa åtgärder i brottsförebyggande syfte.

I cirkuläret till *socialvårdsmyndigheterna* framhåller Kungl. Maj:t vikten

av att de å sin sida medverka till att ett gott samarbete med polisen kommer till stånd i angivna brottsförebyggande verksamhet.

I cirkuläret till *skolmyndigheterna* uppmärksammar Kungl. Maj:t dessa myndigheter på angelägenheten av att även skolan medverkar till ett vidgat samarbete myndigheterna emellan i fråga om den brottsförebyggande verksamheten.

I rikets större städer har vidare åtgärder vidtagits från de lokala myndigheternas sida i syfte att ge polisen en sådan uppbyggnad och organisation, att den får större möjligheter att i samverkan med socialvårdande organ och skolmyndigheter lägga tyngdpunkten i sin verksamhet på det brottsförebyggande arbetet. Sålunda har ett flertal av rikets större städer i detta syfte byggt upp en *socialpolisinstitution*. I det följande skall lämnas en kortfattad redogörelse för den sociala polisverksamhetens bedrivande och planerade utbyggnad i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Stockholm

Från och med den 1 januari 1961 äger framför allt i brottsförebyggande syfte ett intimt och fortlöpande samarbete rum mellan barnavårdsnämnden, polisen och skolmyndigheten i Stockholm. Samarbetet bedrivs dels genom konferenser centralt mellan förvaltningsledningarna (en gång i kvartalet), och dels lokalt mellan företrädare för myndigheternas fältorganisationer (i stort sett en gång per månad).

För samarbetet på det lokala planet är Stockholm indelat i sex områden, och inom varje område är de olika verksamhetsområdena representerade av

- a) från polisen: cheferna för vaktdistrikten, en representant för civilpatrullerna från varje inom samarbetsområdet beläget vaktdistrikt och minst en kriminalpolisman,
- b) från barnavårdsnämnden: vederbörande socialinspektör, sektionschef och en socialassistent,
- c) från skolmyndigheten: tre representanter för rektorer och skolans övriga personal.

Den i fältarbetet verksamma personalen från de olika förvaltningarna utövar ett intimt samarbete i syfte att ägna ungdomens fritidsverksamhet fortlöpande uppmärksamhet dels genom särskild tillsyn av ordnings- och nykterhetsförhållandena på platser där ungdom samlas, dels genom övervakning av gängbildningar med asociala tendenser eller kriminell inriktning, dels genom uppmärksamhet på dagdriveri, pojk- och flickprostitution samt på svårare former av skolskolk. Dessutom utövas brottsförebyggande och ungdomsfostrande verksamhet genom undervisning i enhetsskolans klass 8, genom kontakter med skolornas föräldraföreningar samt deltagande i diskussioner på de olika rektorsområdenas pedagogdagar. Föreläsningsverksamhet sker vidare på ungdomsgårdarna, hos polisens »deckarklubbar» samt vid ideella och kulturella föreningars sammankomster.

Göteborg

Den i det föregående å sid. 77 nämnda, år 1957 bildade sektionen inom kriminalavdelningen bedriver patrullering såsom ett led i den brottsförebyggande verksamhet för vilken den svarar. I patrulleringen deltagar en kurator vid stadens barnavårdsnämnd. Vidtagna åtgärder sammanfattas en gång i månaden i en promemoria, som överlämnas till barnavårdsnämnden. Barnavårdsnämnden meddelar i sin tur vilka åtgärder som vidtagits i anledning av promemorian.

Ett liknande samarbete förekommer, då anledning föreligger därtill, med arbetsförmedlingen, nykterhetsnämnden och socialnämnden. Den 9 december 1959 bildades en samarbetskommitté, vari ingår polismästaren, barnavårdsdirektören, socialdirektören, byråföreståndare vid nykterhetsnämnden, skoldirektören, länsarbetsdirektören, skyddskonsulenterna i staden, byråföreståndaren vid skyddsvärnet och socialstyrelsens eftervårdskonsulent. Kommittén sammanträder minst en gång i månaden. I flera stadsdelar med särskilt svåra ungdomsproblem har även bildats särskilda stadsdelskommittéer. Utredning pågår om förstärkning av socialpolisen i Göteborg.

Malmö

Den i Malmö inrättade spaningsavdelningen (sid. 78) består numera av tolv man. Avdelningen har till huvudsaklig uppgift *dels* att kontinuerligt kontrollera och övervaka kända lösdrivare, prostituerade kvinnor, sutenörer, alkoholister och brottslingar, *dels* att övervaka och kontrollera missanpassad ungdom »på glid», *dels* att efterspana och gripa för brott misstänkta personer och omhändertaga rymmare från olika anstalter och sinnessjukhus, *dels* att kontrollera klädmäklare, pantbanker, hotell och sådana lokaler, som är kända såsom tillhåll för kriminellt och asocialt klientel.

Personalen vid spaningsavdelningen är uppdelad på patruller om två man, och tjänstgöringstiden är fördelad på sådant sätt, att en patrull varje natt är i tjänst till kl. 03.00. Denna nattpatrull gör i en särskild promemoria anteckningar om iakttagelser rörande det kriminella och asociala klientelet. Därjämte antecknas ingripande mot eller iakttagelser av ungdom, som är på glid eller driver omkring på gatorna. Över den ungdom som iakttagits eller polisierats mer än fem gånger göres en sammanställning, som överlämnas till barnavårdsnämnden. Beträffande äldre personer företages efter tio iakttagelser undersökning, huruvida anledning finns att behandla vederbörande enligt lösdrivarlagen eller att vidtaga annan åtgärd. Människor, som av skilda anledningar kommit ur balans och har svårigheter att anpassa sig till samhällslivet, beredes tillfälle att få erforderlig hjälp. Kontakt tages med lämpligt socialvårdsorgan, men i många fall har kontakt med arbetsförmedlingen visat sig vara tillräcklig.

Samarbete har skapats mellan polisen och olika sociala organ, såsom barnavårdsnämnden, nykterhetsnämnden, socialnämnden, ungdomsnämnden, skyddskonsulenten och arbetsförmedlingen. Detta samarbete har resulterat i att personalen vid spaningsavdelningen och chefstjänstemännen för angivna organ eller deras ställföreträdare sammanträder en gång varannan vecka. Samarbetet sker under den betingelsen, att polisen skall spåra upp fallen och de socialvårdande myndigheterna behandla dem. Representeranter för olika socialvårdande organ, framför allt från barnavårdsnämnden, deltar ofta i patrulleringen.

Utredningens om administrativa frihetsberövanden betänkande år 1960

Den 4 december 1953 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla sakkunniga för att inom departementet utreda frågan om ökade rättsliga garantier vid administrativa frihetsberövanden och därmed sammanhängande spörsmål. De med stöd av detta bemyndigande tillkallade sakkunniga, vilkas ordförande var häradshövdingen Erik Alexandersson, lämnade den 30 juni 1960 sitt betänkande i ämnet med förslag till lag om socialdomstol (SOU 1960: 19). Förutom förslaget till lag om socialdomstol innefattade betänkandet ett flertal andra lagförslag, däribland förslag till lag om ändring i vissa delar av lösdrivarlagen. I detta sammanhang skall uppmärksamheten särskilt ägnas åt sistnämnda förslag, sett i belysning av utredningens principiella ställningstagande till frågan om socialdomstolar.

Lagförslaget rörande socialdomstolar

Utredningen framlägger i första hand förslag till ökade rättssäkerhetsgarantier vid handläggningen å länsplanet av mål om administrativa frihetsberövanden beträffande alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare, lösdrivare samt sådana psykiskt efterblivna, vilkas inskrivning vid särskola eller vårdanstalt ifrågasättes. För handläggningen av dylika mål föreslår utredningen inrättande av särskilda socialdomstolar inom varje län och inom Stockholms stad. Socialdomstol skall vara organiserad såsom en kollegial förvaltningsdomstol med en domarkompetent jurist såsom ordförande och två lekmän med erfarenhet i allmänna värv såsom bisittare. Utredningens majoritet föreslår, att socialdomstolen organiseras inom länsstyrelserna och överståthållarämbetet med landssekreteraren eller dennes ställföreträdare, resp. underståthållaren eller kanslidirektör, såsom ordförande. En minoritet inom utredningen föreslår, att socialdomstolen skall ha en fristående ställning med en ordförande, vilken bör vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete.

Erforderliga bestämmelser om socialdomstolens organisation och handläggningen vid denna upptas i ett förslag till lag om socialdomstol. Reglerna

om ärendenas handläggning är utformade med särskild tanke på att tillgodose den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet men även på att åstadkomma ett smidigt och effektivt förfarande för genomförande av de inom olika vårdområden erforderliga ingripandena.

För att det beslutande organet, socialdomstolen, skall få en fullt fristående och opartisk ställning föreslår utredningen, att det allmännas intresse, vilket vanligen går ut på att ingripande i visst fall kommer till stånd, skall tillvaratas av den myndighet, som inom varje tillämpningsområde har att föranstalta om ingripande: beträffande lösdrivare polismyndighet. Härigenom kommer förfarandet vid socialdomstolen i viss mån att präglas av att två parter, en allmän och en enskild, står emot varandra.

Domstolen är skyldig att svara för att utredningen är fullständig samt äger vid behov påkalla utredning och införskaffa bevisning. Handläggningen bör enligt utredningens mening i stor omfattning präglas av muntlighet. Vid skriftlig handläggning tillgodoses rättssäkerheten genom regler om delgivning av åberopat material, om infordrande av förklaring samt om det material, som må ligga till grund för beslutet.

Part skall äga anlita ombud eller biträde vid utförande av sin talan. Biträde på det allmännas bekostnad kan förordnas för enskild part, om det befinner vara av synnerlig vikt.

Socialdomstol skall äga höra vittnen på ed. Förhandling skall i princip vara offentlig, dock att undantag krävs från sistnämnda regel.

Mot beslut av socialdomstol skall talan kunna föras i regeringsrätten.

Lagförslaget rörande lösdrivarna

Efter att ha lämnat en redogörelse för tidigare reformförslag i fråga om lösdrivarlagstiftningen framhåller utredningen, att lösdrivarlagen allmänt anses föråldrad och otillfredsställande. När det gäller frågan om reformering av lagstiftningen, går emellertid meningarna i sär. Medan på vissa håll den uppfattningen råder, att lösdriveriet kan i huvudsak bemästras inom befintliga — eller i viss omfattning utbyggda — sociala och medicinska vårdformer samt genom viss ökad kriminalisering av lösdriveriets yttringar, hävdas på andra håll med styrka, att en ny lösdrivarlagstiftning av generell natur erfordras vid sidan av de ingripanden, som kan göras inom barnavård, nykterhetsvård och psykisk sjukvård.

De försök, som under lång tid gjorts att reformera lösdrivarlagstiftningen visar — framhåller utredningen — med stor tydlighet, hur komplicerade här föreliggande spörsmål är. Utredningen om administrativa frihetsberövanden kan inte närmare gå in på frågan, hur spörsmålen bör lösas, då ett ställningstagande härutinnan skulle gå utöver utredningens uppdrag, som inte avser frågan om de materiella grunderna för administrativa frihetsberövanden. Vad utredningen i förevarande sammanhang främst har att

beakta synes vara den enskildes rättssäkerhet vid de administrativa ingripanden mot lösdrivarklientelet — främst avseende frihetsförlust — som kan göras enligt gällande lag eller enligt den reformerade lagstiftning, som kan vara att vänta inom ifrågavarande område. Utredningen utgår därvid ifrån att spörsmålet om åtgärder mot lösdrivarklientelet inte kan lösas enbart genom kriminalisering av lösdriveriet. Vad som i detta hänseende förekommit under det tidigare reformarbetet visar enligt utredningens mening, att man har anledning räkna med att ingripanden mot lösdrivare också i framtiden kommer att kunna ske i administrativ väg. Det är givetvis inte möjligt att nu avgöra, hur sådana ingripanden kommer att närmare utformas, och utredningen utgår därför vid sin diskussion av rättssäkerhetsfrågorna från lösdrivarlagens nuvarande bestämmelser.

De frihetsberövanden som förekommer enligt lösdrivarlagen är anhållande, häktning och ådömande av tvångsarbete. Anhållande beslutas av polisman och häktning av stadsfiskal eller landsfiskal, medan tvångsarbete ådömes av länsstyrelse eller poliskammare. Prövningen i högre instans är anförtrodd hovrätt och högsta domstolen. Vid sidan av dessa frihetsberövanden förekommer såsom en i lag reglerad åtgärd mot lösdrivare den offentliga varningen, vilken i regel beslutas av stadsfiskal eller landsfiskal och alltid skall underställas länsstyrelsens eller poliskammarens prövning.

Av nu nämnda åtgärder är *ådömande av tvångsarbete* den för lösdrivaren mest ingripande. I första hand bör därför upptas frågan om ökade garantier för den enskildes rättssäkerhet i samband med denna åtgärd.

Det synes utredningen, att socialdomstol skulle vara väl lämpad att i första instans handlägga frågor rörande ådömande av tvångsarbete. Sådana frågor äger i många fall beröringspunkter med de spörsmål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare å allmän vårdanstalt, omhändertagande av barn och ungdom för skyddsuffostran samt intagning av försunliga försörjare i arbetshem som domstolen enligt utredningens förslag har att ta befattning med. Detta förhållande medför också enligt utredningens mening, att socialdomstol är bättre lämpad än allmän domstol att handlägga mål angående frihetsberövande åtgärder mot lösdrivarklientelet. Genom att prövningen förlägges till socialdomstol kommer handläggningen att ske med tillämpning av den i förslaget till lag om socialdomstol upptagna utbyggda handläggningsordningen.

Som regel är det polismyndigheten, som tar initiativ till ingripande mot lösdrivare och därvid ombesörjer den utredning, som befinnes erforderlig. Utredningen torde ofta vara tämligen omfattande. I enlighet med de önskemål, som framkommit under det tidigare reformarbetet, bör myndigheten under utredningen ta kontakt med socialvårdande organ, såsom barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd och socialnämnd samt uppehålla ett intimt samarbete med dessa. Ofta lär i utredningen böra ingå läkarundersökning. Det är givetvis önskvärt, att myndigheten under utredningen träder i personlig

kontakt med den, mot vilken ingripande är i fråga. Så torde också för närvarande regelbundet ske.

Enligt lösdrivarlagen anhängiggöres mål om ådömande av tvångsarbete genom att lösdrivaren häktas och sändes till länsstyrelsen i länet. Något yrkande om ådömande av tvångsarbete framställs inte, och den myndighet, som verkställt häktningen, är inte part vid handläggningen inför länsstyrelsen. I den allmänna motiveringen har utredningen anfört de skäl, som talar för att handläggningen inför socialdomstol bör ske under medverkan av två mot varandra stående parter. Dessa skäl gäller med ökad styrka i mål angående ådömande av tvångsarbete, där ingripandet står närmare ingripande i straffrättslig väg än fallet är med övriga här aktuella frihetsberövanden. Vid handläggningen inför socialdomstol av sådana mål bör därför det allmännas talan föras av särskild part.

För närvarande åligger det stadsfiskal eller landsfiskal att hålla förhör med anhållen lösdrivare och att, om skäl därtill föreligger, meddela den anhållne varning. Samma myndighet har också att meddela beslut om häktning. Det är emellertid polismyndigheten, som verkställer den erforderliga utredningen och som främst kommer i närmare kontakt med lösdrivaren. Det synes därför ur olika synpunkter lämpligt, att polismyndigheten även får verkställa förhöret samt ta ställning till frågorna om varning och häktning. I praktiken är detta redan nu fallet på många håll, och några nämnda olägenheter torde inte uppstå, om en sådan ordning genomföres över hela landet. Öppnas i enlighet med vad utredningen i det följande förordar möjlighet till prövning vid socialdomstol av frågor om varning och häktning, torde ur rättssäkerhetssynpunkt några invändningar inte kunna göras mot att polismyndighet anförtros handläggningen av ärenden rörande förhör, varning och häktning. Om så sker, synes det lämpligt, att polismyndigheten även får till uppgift att föra det allmännas talan vid handläggningen inför socialdomstol av mål om tvångsarbete. Myndigheten bör hos domstolen göra ansökan om ådömande av tvångsarbete och vid ansökningen foga den utredning som åberopas. Behörig att göra ansökan bör vara myndigheten i den ort, där den som ansökningen avser vistas, även om vistelsen är av tillfällig natur.

För handläggningen vid socialdomstol av mål angående ådömande av tvångsarbete bör reglerna i lagen om socialdomstol gälla. Ansökningen bör delges den enskilde parten, vilken bör beredas tillfälle att avge förklaring. Ofta torde förklaringen i dessa mål kunna avges i samband med muntlig förhandling. Därest så finnes erforderligt, bör domstolen äga besluta om komplettering av utredningen. Om läkarundersökning inte skett, torde domstolen som regel böra förordna därom. 46 § sinnessjuklagen medger möjlighet till en omfattande sinnesundersökning, om anledning föreligger till antagande, att lösdrivaren är sinnessjuk. I många fall torde det dock vara tillräckligt med läkarundersökning av enklare beskaffenhet.

I mål som här avses föreligger ett särskilt behov av biträde åt den enskilde parten. Det måste vara värdefullt inte blott att han själv äger utse biträde utan även att enligt reglerna i lagen om socialdomstol offentligt biträde kan förordnas för honom. Behovet av offentligt biträde i dessa mål — särskilt då parten är tillfälligt omhändertagen — torde vara större än inom åtskilliga andra områden av socialdomstols behörighet.

För närvarande gäller, att länsstyrelsen alltid skall hålla förhör i mål angående ådömande av tvångsarbete. Enligt 21 § lagen om socialdomstol skall förhandling anordnas, om det med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest finnes erforderligt, samt — om inte särskilda skäl är däremot — om part påkallat förhandling. Vid förhandlingen skall enskild part höras personligen, om inte hans hörande kan antas sakna betydelse för utredningen. Formellt innebär väl detta ett försvagande av den enskilde partens ställning, i det hans rätt att bli personligen hörd inför den beslutande myndigheten inte är obligatorisk såsom enligt gällande lag. Om lösdrivaren, som för närvarande är fallet, alltid är häktad i mål angående ådömande av tvångsarbete, är en föreskrift om obligatoriskt förhör naturlig. Detta är inte i samma grad fallet om, såsom utredningen föreslår, möjligheter finns att låta lösdrivaren vistas på fri fot under målets handläggning. Vidare må framhållas, att det inte synes böra förekomma, att socialdomstolen dömer till tvångsarbete utan att förhandling hållits, där sådan påkallats av den enskilde parten.

För utredningen i mål angående ådömande av tvångsarbete torde inte sällan bli av betydelse, att möjlighet finns att vid socialdomstolen höra vittnen på ed.

I mål som här avses bör socialdomstolen alltid pröva, om inte den enskilde parten bör omhändertas på annat sätt än genom tvångsarbete. Särskilt kan ifrågakomma omhändertagande inom nykterhetsvården eller den psykiska sjukvården. Genom att domstolen även handlägger frågor om tvångsintagning av alkoholmissbrukare å allmän vårdanstalt, har den särskilda förut-sättningar att pröva, om en lösdrivare bör omhändertas enligt lagen om nykterhetsvård i stället för jämlikt lösdrivarlagen. Då enligt utredningens förslag domstolen är bunden av det i målet framställda yrkandet, kan domstolen visserligen inte förordna om tvångsintagning å allmän vårdanstalt i sådant fall, där yrkandet avser ådömande av tvångsarbete, men i ett senare mål kan givetvis domstolen få att pröva frågan om åtgärd enligt nykterhetsvårdslagen. Det må anmärkas, att det för sådant fall måste anses vara av värde, att prövningen är anförtrödd samma organ. Det är givetvis inte otänkbart, att i samma mål framställs alternativa yrkanden om ådömande av tvångsarbete och om tvångsintagning å allmän vårdanstalt, där sådant fall är för handen, att sökanden är behörig att göra ansökan även i sistnämnda hänseende. Naturligtvis kan också förekomma, att sökanden och nykterhetsnämnden samråder och att den sistnämnda gör ansökan om tvångsin-

tagnig å allmän vårdanstalt. Skulle vård å mentalsjukhus visa sig erforderlig, torde sådan vård böra åvågbringas genom ansökan om intagnig å sådant sjukhus enligt 2 kap. sinnessjuklagen. Sådan ansökan kan göras bland annat av polismyndigheten.

För närvarande gäller, att lösdrivaren alltid är häktad, då målet angående ådömande av tvångsarbete anhängiggöres vid länsstyrelsen. I de flesta fall torde också vara erforderligt, att den sökande myndigheten beslutar om tillfälligt omhändertagande av det klientel, varom här är fråga. I en del fall torde dock behov av sådant omhändertagande inte föreligga. Den obligatoriska häktningen bör därför inte bibehållas i ett moderniserat förfarande. Häktning bör kunna ske, även efter det ansökan gjorts om ådömande av tvångsarbete. Meddelas förordnande härom, innan ansökan gjorts om ådömande av tvångsarbete, skall sådan ansökan göras utan uppskov. Det är givetvis möjligt att ersätta begreppet häktning med tillfälligt omhändertagande. Utredningen har dock inte ansett sig böra framlägga något förslag i detta hänseende.

De i lagen om socialdomstol föreslagna reglerna innebär att, sedan ansökan om ådömande av tvångsarbete inkommit till socialdomstolen, frågan om beslutat tillfälligt omhändertagande skall bestå, snabbt kommer att prövas av denna. Enligt 32 § skall domstolen utan särskilt yrkande pröva omhändertagandets bestånd, vilken prövning enligt 38 § skall ske inom fyra dagar. Domstolen äger alltså att innan målet avgöres förordna, att av sökande myndighet beslutat omhändertagande skall upphöra. Den som dömts till tvångsarbete må — såsom också för närvarande gäller — kunna vistas å fri fot, till dess domstolens beslut vunnit laga kraft. Om lösdrivaren är häktad, bör det åligga domstolen att i beslut om tvångsarbete pröva, huruvida häktningen skall bestå. Domstolen bör ock äga att i beslutet förordna om häktning av lösdrivare, som vistas på fri fot. Med hänsyn till lösdrivarklienteletts sammansättning får antas, att de fall kommer att bli tämligen fåtaliga, då den som dömts till tvångsarbete kan vistas å fri fot.

Den som ådömts tvångsarbete äger över utslaget anföra besvär hos hovrätt. Över hovrättens beslut fullföljes talan till högsta domstolen. Denna ordning för fullföljden har gällt sedan år 1948. Tidigare skedde fullföljd av talan mot länsstyrelsens utslag omedelbart till högsta domstolen. Gällande ordning för fullföljden innebär den fördelen framför fullföljd i administrativ väg, att möjlighet finns till muntlig förhandling i fullföljdsinstanserna, varjämte prövning kan ske i två instanser i stället för en. Nämda förhållande talar för bibehållande av den i lösdrivarlagen stadgade fullföljdsordningen. Emellertid synes vara av väsentligt värde, att enhetliga regler gäller för talan mot socialdomstols beslut. Utredningen har i det föregående utgått från att besvär över domstolens beslut i nykterhetsvårdsmål, barnavårdsmål och mål mot försumliga försörjare skall prövas av regeringsrätten. Nämda förhållande gör det önskvärt, att även besvär över beslut i mål

angående tvångsarbete prövas i samma ordning. Härför talar starkt även det förhållandet, att de frågor som uppkommer i dessa mål i åtskilliga fall äger beröringspunkter med spörsmål, som föreligger särskilt i nykterhetsvårds- och barnavårdsmål, varför målen även i högre instans bör bedömas av samma organ. Det är också av värde, att mål mot samme person angående ådömande av tvångsarbete och vidtagande av annan åtgärd, som handlagts gemensamt vid socialdomstolen, kan handläggas gemensamt även i högre instans, varigenom valmöjligheten mellan de olika åtgärderna kan bibehållas. Det är givetvis också möjligt, att ordningen för handläggning i regeringsrätten av socialvårdsmål kan komma att ändras och att i framtiden här kan komma att införas någon form av muntligt förfarande. Utredningen anser med hänsyn till det anförda, att talan mot socialdomstolens beslut i mål angående ådömande av tvångsarbete bör prövas i regeringsrätten i stället för i hovrätt och högsta domstolen.

Varaktigheten av *anhållande* enligt lösdrivarlagen är inte närmare reglerad. I lagen anges endast, att den anhållne ofördröjligen skall inställas till förhör inför stadsfiskal eller landsfiskal. I praxis synes tiden för anhållandet i allmänhet sträcka sig över en natt. I särskilda fall kan dock anhållningstiden bli längre. Ur rättssäkerhetssynpunkt torde böra krävas, att i lagen uttryckligen anges en viss längsta tid, under vilken anhållande får bestå. I allmänhet synes — om häktning inte ifrågakommer — frigivning av den anhållne böra ske dagen efter anhållandet, men där särskilda skäl föreligger, bör tiden för anhållandet kunna utsträckas ytterligare högst fyra dagar.

Den offentliga varningen enligt lösdrivarlagen är intet frihetsberövande. Varningen ingår dock i lagens system av åtgärder mot lösdrivare såtillvida som den är en absolut förutsättning för ådömande av tvångsarbete, därest lösdrivaren inte förut inom viss tid undergått sådan behandling. Varningen står därför i nära samband med övriga ingripanden. Med hänsyn härtill synes även varningen böra prövas av socialdomstol. Behov synes dock inte föreligga att bibehålla den nuvarande obligatoriska prövningen av meddelad varning, utan den varnades intressen torde vara tillgodosedda, om tillfälle beredes honom att hos socialdomstolen anföra besvär över meddelad varning. Vid socialdomstolens handläggning av frågor angående varning torde ofta en förenklad handläggningsordning kunna tillämpas. Sålunda torde inte sällan ett skriftligt förfarande vara tillfyllest.

Enligt gällande lag kan såsom tidigare nämnts även vid handläggning av fråga om varning häktning äga rum, nämligen om anhållen lösdrivare är okänd och inte uppger namn och hemort. Detta stadgande torde numera sakna praktisk betydelse och bör därför utgå ur lagen.

Under det tidigare reformarbetet på lösdrivarlagstiftningens område har från åtskilliga håll betonats behovet av en reformerad lagstiftning. Härvid torde framför allt ha avsetts en omarbetning av lösdrivarrekvisitet och av

de processuella reglerna för ingripande mot lösdrivare. Den av utredningen här förordade ordningen för handläggning av frågor om sådana ingripanden innebär en tämligen djupgående omdaning av gällande handläggningsregler. Därest förslaget genomföres, kommer moderna processuella principer att tillämpas vid handläggningen, varigenom den enskildes rättsskydd i högre grad beaktas än för närvarande är förhållandet. Det föreslagna systemet tillgodoser därför enligt utredningens mening önskemålet om en väsentlig reform av de i lösdrivarlagen upptagna processuella bestämmelserna. Det må framhållas, att systemet medför, att den befogenhet, som nu finns stadgad för poliskammare i vissa större städer att i fråga om behandling av lösdrivare utöva den myndighet, som eljest tillkommer länsstyrelse, kommer att upphöra och att alltså även målen från dessa städer kommer att handläggas vid socialdomstol.

Även med hänsyn till vårt lands internationella förpliktelser skulle vara av betydelse, om handläggningen av mål angående ådömande av tvångsarbete förlades till socialdomstol. Såsom i annat sammanhang berörts, har Sverige biträtt 1930 års tvångsarbetskonvention, enligt vilken tvångsarbete inte må avfordras en person med mindre det sker på grund av en i judiciell väg meddelad dom. Då den beslutande myndigheten enligt utredningens förslag ges sådan sammansättning, att den är att anse såsom domstol, tillgodoses härigenom de anmärkningar som av den expertkommitté, vilken har till uppgift att övervaka konventionens efterlevnad, riktats mot vår nu gällande ordning på detta område.

De utskrivningsfrågor, som uppkommer beträffande de till tvångsarbete dömda, är i viss mån av annan natur än de spörsmål av hithörande slag, som berör å anstalt omhändertagna alkoholmissbrukare, barn och försumliga försörjare. Skillnaden ligger framför allt däri, att tvångsarbete ådömes på viss tid. Såsom framgår av vad förut anförts kan den dömda beviljas permission och frigges i förtid. I fråga om permission beslutar anstaltens styrelse eller, efter dess bemyndigande, föreståndaren för anstalten. Fråga om förtida frigivning prövas utan framställning från den dömdes sida av arbetsanstaltens styrelse och skall upptas till prövning å sådan tid, att den dömda kan frigges, då hälften av tvångsarbetstiden gått till ända. Om frigivning då inte sker, skall frågan ånyo prövas, så ofta det finnes påkallat, dock minst var tredje månad. Styrelsens beslut i fråga om permission och förtida frigivning kan av den dömda överklagas till länsstyrelsen. Över länsstyrelsens beslut får talan föras hos Konungen.

Med hänsyn till den ordning, som sålunda gäller för utskrivning av tvångsarbetare, synes knappast erforderligt, att prövning av utskrivningsfrågorna skall kunna ske vid socialdomstol. Vissa skäl talar dock för att möjlighet bör beredas till villkorlig utskrivning av den som undergår tvångsarbete. Om så sker, blir skälen för prövningen av utskrivningen vid social-

domstol starkare. Utredningen har dock inte ansett sig böra framlägga något förslag i nu berört hänseende.

Den utformning, som grunderna för ingripande mot lösdrivarklientelet kan komma att få i framtiden, påverkar givetvis också förfarandet vid ingripandena. Det ter sig därför ovisst, om de här uppdragna riktlinjerna för handläggning vid socialdomstol av mål angående ingripande mot lösdrivare kommer att kunna träda i tillämpning. Utredningen har likväl velat visa, hur enligt dess mening ett förbättrat förfarande vid handläggningen av de enligt lösdrivarlagen möjliga åtgärderna skulle kunna åvägabringas genom att förlägga prövningen därav till socialdomstol. Utredningen har därför också utarbetat ett förslag till ändringar i lagtexten. Även om lösdrivarlagen skulle komma att i en nära framtid upphävas och ersättas av lagstiftning om administrativa ingripanden av annan art, kan det vara lämpligt att hänföra även dylika ingripanden under socialdomstolarnas prövning. Också en ny lagstiftning kan komma att innebära möjligheter till såväl ingripanden av förberedande art genom polismyndighet för verkställande av viss utredning som mera långvariga frihetsberövanden i sådana fall, där varaktigt omhändertagande finnes påkallat. I dessa fall ter det sig naturligt att prövningen förläggas till socialdomstol. Det är vidare möjligt, att ett moderniserat förfarande kan upptaga regler om villkorligt omhändertagande med övervakning i sådana fall, där den vars omhändertagande är i fråga kan väntas låta sig rätta utan frihetsförlust. Det synes lämpligt, att det bedömande, som i sådant fall erfordras, verkställs av socialdomstol. Också för en lagstiftning av dylik utformning har det syntts vara av värde att uppdra riktlinjer för handläggningen vid socialdomstol av mål angående ingripanden mot lösdrivare.

Det av utredningen på grundval av nu angivna synpunkter framlagda *förslaget till lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling* har följande lydelse.

Härigenom förordnas, att 2 § 4 mom., 15 § och 16 § lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling skola upphöra att gälla, att 2 § 1—3 mom., 3 §, 4 §, 5 § och 6 § samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges samt att 16 a § nämnda lag skall betecknas 16 §.

2 §.

1 mom. Den som beträdes med lösdriveri må anhållas av polisman. *Polismyndigheten skall skyndsamt verkställa utredning rörande den anhållnes personliga förhållanden, varvid i erforderlig utsträckning samråd bör ske med nykterhetsnämnd, barnavårdsnämnd och socialnämnd. Under utredningen skall den anhållne höras. Där så finnes erforderligt, skall den anhållne undersökas av läkare, om möjligt en psykiater.*

Befinnes vid *utredningen* sådant fall vara för handen, som i 1 § avses, må *polismyndigheten* meddela den anhållne varning. *Skriftligt besked angående varningen och skälen därför skall omedelbart överlämnas till den anhållne.*

Över vad i huvudsak vid utredningen förekommit skall upprättas protokoll. Meddelas varning, skall i protokollet upptagas intyg om att beslutet angående varningen tillställts den anhållne.

Den som anhållits enligt vad i första stycket sägs skall, om han ej häktas, frigivas sist dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades, dock att där särskilda skäl därtill föranleda med frigivandet må anstå i ytterligare högst fyra dagar.

2 mom. Över beslut angående varning äger den som erhållit varningen anföra besvär hos socialdomstolen. I besked angående varningen skall angivas, vad den har att iakttaga som vill föra talan mot beslutet.

3 mom. Har beslut av polismyndighet om varning icke inom vederbörlig tid överklagats eller har efter anförda besvär socialdomstolen fastställt sådant beslut, har den som meddelat varningen att kungöra den för rikets polismyndigheter.

3 §.

Varder någon, innan två år förflutit sedan honom meddelad varning blivit kungjord, beträdd med lösdriveri, må socialdomstolen på ansökan av polismyndigheten döma honom till tvångsarbete från och med en månad till och med ett år. Har han förut undergått dylikt tvångsarbete eller förekomma eljest försvårande omständigheter, må tvångsarbetstiden utsträckas till högst tre år. Äro omständigheterna mildrande, äger domstolen meddela honom förnyad varning. Sådant varning skall kungöras av polismyndigheten.

I samband med ådömande av tvångsarbete må befogenheten av den dömda tidigare tilldelad varning, som ej förut prövats av socialdomstol, komma under bedömande.

Polismyndigheten må förordna, att den om vars dömande till tvångsarbete är fråga skall häktas. Meddelas dylikt förordnande, innan ansökan gjorts om ådömande av tvångsarbete, skall sådan ansökan utan uppskov göras.

Dömes lösdrivaren till tvångsarbete och är han häktad, skall domstolen pröva, huruvida han skall i häkte avbida, att beslutet vinner laga kraft; är den dömda å fri fot, må domstolen förordna, att han skall häktas.

4 §.

Har den som undergått tvångsarbete inom två år efter frigivandet blivit beträdd med lösdriveri, må han utan vidare varning dömas till tvångsarbete i den ordning som i 3 § sägs.

5 §.

Om förfarandet vid socialdomstol i mål enligt denna lag stadgas i lagen den om socialdomstol.

I mål vid socialdomstol angående prövning av polismyndighets beslut enligt denna lag ankommer på polismyndigheten att föra talan.

6 §.

Socialdomstols beslut i fråga om häktning eller ådömande av tvångsarbete må överklagas av den beslutet rör. Domstolens beslut angående varning må överklagas endast i samband med klagan över beslut, varigenom tvångsarbete blivit ådömt.

I övrigt gäller om klagan över socialdomstols beslut, vad därom finnes särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Remissbehandlingen av 1960 års betänkande

I det följande skall endast de yttranden över betänkandet om administrativa frihetsberövanden uppmärksammas i vilka de i betänkandet framlagda lagförslagen behandlats med sikte särskilt på lösdrivarklientelet.

Åtskilliga remissinstanser uppehåller sig vid den nära *överensstämmelse* som föreligger mellan *kriminalitet och asocialitet* i lösdrivarlagens mening. Åklagarmyndigheten och kriminalpolisintendenten i Stockholm framhåller sålunda, att lösdrivarna ofta är kriminellt belastade och att utredning om brott ofta löper parallellt med utredning om lösaktigt leverne. Styrelserna för statens tvångsarbetsanstalter å Svartsjö och Växjö ger uttryck för samma tanke, då de erinrar om att ådömande av tvångsarbete står närmare ingripanden i straffrättslig väg än vad fallet är med övriga av utredningen behandlade frihetsberövanden. Socialnämnden i Stockholm, som kraftigt understryker samhällets ansvar för att alla vårdbehövande, även vårdbehövande lösdrivare, får god och adekvat behandling, anser det emellertid vara en illusion att tro att alla lösdrivare i storstädernas träsk skulle vara i behov av mentalsjukvård, psykopatvård, nykterhetsvård, kronikervård o. s. v. Det hel- och halvkriminella bottenskiktet må ha avancerade alkoholvanor och i vissa fall förete psykopatiska drag, men vad som enligt nämndens mening gör problemet allvarligt är skiktets asociala parasiterande livsföring och delvis farliga aktivitet.

Under hänvisning till den ovan angivna överensstämmelsen mellan kriminalitet och asocialitet uttalar sig ett antal remissorgan för att lösdrivarärenden handläggas av *allmän domstol* redan i första instans. Hit hör åklagarmyndigheten, kriminalpolisintendenten och socialnämnden i Stockholm och styrelsen för statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö samt länsstyrelsen i Hallands län. Även andra remissinstanser finner hänsynen till rättssäkerheten kräva att förfarandet i lösdrivarärenden anknytes till domstol men anser sig i princip kunna tillstyrka, att dessa ärenden handläggas vid fristående *socialdomstol*. Bland dessa remissorgan återfinnes styrelsen för statens tvångsarbetsanstalt i Växjö och Sveriges advokatsamfund. Samfundet kan emellertid inte godtaga förslaget att regeringsrätten skulle bli enda fullföljdsinstans i lösdrivarärenden i stället för de nuvarande båda fullföljdsinstanserna hovrätt och högsta domstolen. En tredje grupp remissorgan slutligen finner inrättandet av särskilda socialdomstolar inte vara påkallat ur rättssäkerhetssynpunkt utan föredrar att beslutanderätten även framdeles anförtros *länsstyrelserna*. Polismästaren i Stockholm motiverar detta sitt ställningstagande med att kontinuiteten därigenom skulle främjas och den sakkunskap som finns hos länsstyrelserna även framdeles kunna utnyttjas. De brister som vidlåder det nuvarande systemet anses inte vara större än att de kan botas med partiella reformer. Föreningen Sveriges häradshövdingar erinrar om att den möjlighet till domstolspröv-

ning som föreskrives i Europakonventionen är tillgodosedd redan enligt gällande rätt genom att dom å tvångsarbete kan överklagas till hovrätt. Med hänsyn härtill ifrågasätter föreningen om i förevarande sammanhang någon ändring bör företagas i lösdrivarlagen.

Vilken myndighet som än kommer att anförtros hithörande ärenden är samtliga remissmyndigheter likväl ense om att *förfarandet* bör reformeras för att bättre tillgodose den enskildes rättssäkerhetsanspråk. Tvångsarbete anses inte böra få ådömas utan att den enskilde blivit läkarundersökt och personligen hörd i målet. Om häktningen bibehålles erinras om att häktningstiden måste få tillgodoräknas den dömde; eljest blir besvärsrätten inte en fullvärdig rättssäkerhetsgaranti. Allmänt vitsordas, att behovet av biträde är framträdande i lösdrivarärenden. På sina håll ställs för övrigt redan nu biträde till den enskildes förfogande i dylika ärenden. Genom polis-kammarens förmedling i Stockholm har exempelvis under senare år rätts-hjälpsanstalten där ställt biträde till förfogande för dem som i huvudsta-den blivit häktade för lösdriveri.

TREDJE KAPITLET

Undersökningar om lösdrivarlagens tillämpning efter år 1945 m. m.

Allmänt om undersökningarnas uppläggning

Tidigare undersökningar rörande lösdrivarklientelet

I lösdriveriutredningens betänkande (SOU 1949: 4) redovisas *dels* i bilaga 1 en statistisk undersökning rörande lösdrivarlagens tillämpning i vissa delar fram till mitten på 1940-talet, *dels* i bilaga 2 socialpsykologiska synpunkter på lösdrivare och prostituerade. Den statistiska undersökningen, som utfördes av professorn Gunnar Dahlberg och ledamoten i utredningen Torgny Lindberg, sökte belysa frekvensen av åtgärder enligt lösdrivarlagen jämte varningsklienteletets allmänna och speciella karaktär. De socialpsykologiska synpunkterna framlades av numera professorn Gunnar Inghe. Dessa vilade på kompletterande undersökningar av ett antal manliga och kvinnliga tvångsarbetare samt för att kunna göra vissa jämförelser även av en del anhållna lösdrivare. De båda undersökningarna, som var synnerligen ingående och omfattande, hade enligt lösdriveriutredningen till huvudsakligt syfte att belysa karaktären av lösdrivarlagens klientel samt att därigenom bidra till kännedom om lösdrivarbehandlingens funktion och till bedömandet av behovet och tillämpligheten av andra vårdformer, om lösdrivarlagen skulle upphävas.

Undersökningar i anslutning till utredningsmannens uppdrag

Under den pågående fortsatta översynen av lösdrivarlagstiftningen har utredningsmannen låtit utföra vissa undersökningar rörande lösdrivarklientelet efter år 1945, vilka är avsedda att belysa klienteletets nuvarande omfattning och allmänna karaktär. De till grund för undersökningarna liggande uppgifterna har utvalts och bearbetats på sådant sätt, att det redovisade materialet i görligaste mån skall kunna jämföras med lösdriveriutredningens motsvarande material. De kompletterande undersökningarna har emellertid begränsats starkt till sin omfattning.

I första hand har med biträde av förste aktuarien vid socialstyrelsen Jonas Elmdahl verkställts en undersökning rörande lösdrivarlagens tillämpning under åren 1945—1959. Denna undersökning, som redovisas i bilaga 1, ansluter sig i tillämpliga delar till den ovannämnda, inom lösdriveriutredningen verkställda statistiska undersökningen.

Eftersom den sålunda verkställda undersökningen redan tidigt gav en antydning om att lösdriveriet numera i allt väsentligt är en storstadsföreteelse, anmodades i början av år 1961 polismyndigheterna i rikets större städer (samtliga städer med ett invånarantal av minst 50 000 jämte ytterligare några städer) att efter samråd med vederbörande socialvårdschef lämna en allmän redogörelse för lösdrivarsituationen inom polisdistriktet. Denna redogörelse angavs böra innefatta en beskrivning av klienteletets karaktär i stora drag jämte svårhetsgraden av lösdriveriets asociala yttringar. Särskilt framhölls, att det vore av intresse att få belyst vilka typer inom lösdrivarklientelet som dominerade och huruvida någon påtaglig förändring kunnat förmärkas i klienteletets sammansättning under 1950-talet. Därjämte uttrycktes önskemål om att redogörelsen borde avslutas med synpunkter på frågan om lösdrivarlagens eventuella upphävande eller reformerande. Svaren på de sålunda ställda frågorna redovisas i det följande.

Vidare har från statens tvångsarbetsanstalter å Svartsjö och Växjö inhämtats uppgifter om tvångsarbetsklientelet från och med år 1945. Antalet till tvångsarbete under den angivna perioden dömda har emellertid varit så ringa, att det inte låter sig göra att tillförlitligt bearbeta materialet statistiskt. För den skull kan endast uttalas allmänna omdömen om de inhämtade uppgifterna. De överensstämmer i stort sett med de av Inghe för tiden dessförinnan lämnade upplysningarna rörande motsvarande klientel. Tvångsarbetsklientelet synes sålunda alltjämt förete en omfattande kriminell eller asocial belastning, vilken inte sällan varit förenad med alkoholmissbruk och ofta haft sin grund i psykiska avvikelser. Det allvarligaste problemet är tydligen, att hos tvångsarbetarna förekommande alkoholmissbruk och psykiska avvikelser inte varit av den art, att tvångsomhändertagande enligt nykterhetsvårdslagen eller sinnessjuklagen ansetts kunna komma i fråga.

Flertalet personer tillhörande lösdrivarklientelet har visat sig missbruka alkohol i större eller mindre utsträckning. Möjligheterna för nykterhetsvårdens organ i en storstad att hjälpa sådana människor till rätta belyses närmare av en specialundersökning som gjorts rörande Stockholms stads nykterhetsnämnds rörliga klientel och som redovisas i Bilaga 2.

Tillfrågade polismyndigheter om lösdrivarproblemet

Klienteletets nuvarande karaktär och utvecklingstendenser

Stockholm

Lösdrivarklientelet består av huvudsakligen stationära, parasiterande, arbetsskygga element, företrädesvis prostituerade och deras beskyddare. Under senare år har iakttagits en ökning av alkoholmissbruket, spritlangningen och intresset för narkotika. Handgripligheter i samband med bettleri företer

också en stegring. En tydlig förskjutning av lösdriveriet mot lägre åldersgrupper har ägt rum. I sammanhanget måste beaktas, att cirka 300 på prov utskrivna förvaringsinterner vistas i Stockholm.

Göteborg

Det vuxna lösdrivarklientelet har inte undergått nämnvärda förändringar under 1950-talet. Det är huvudsakligen fråga om asociala, arbetskygga och kriminella element. Spritmissbruk förekommer i avsevärd utsträckning framför allt hos män. Många av männen och några av kvinnorna är spritlangare. Kvinnorna är i huvudsak prostituerade. Typiskt för alla är, att de till det yttersta utnyttjar samhällets välfärdsorgan, socialvård, sjukkassor etc. Bettleriet har minskat under det sista decenniet.

Malmö

Det finns ett visst lösdrivarklientel av båda könen, även om det inte är påfallande stort. Klientelet utgör emellertid ett ständigt aktuellt problem för polisen, och det är i allmänhet koncentrerat till vissa bestämda delar av staden. Lösdrivarna har ofta mentala defekter, men dessa är inte av den art att slutentalsjukvård kan komma i fråga. Alkoholmissbruk är vanligt, dock utan att nykterhetsvårdslagen kan tillämpas. De kvinnliga lösdrivarna är undantagslöst prostituerade, och en del av dem har hemfallit åt alkoholmissbruk. Kringströvande lösdrivare finns däremot knappast, utan samtliga tillhör den stationära typen. De är arbetskygga, lättjefulla och i vissa fall mer eller mindre kriminella. Många är mentalt undermåliga. Ett särskilt problem utgör de prostituerades kunder, av vilka flertalet färdas omkring i bil. De orsakar trafik hinder och bullerstörningar för de i trakten boende.

Norrköping

De manliga lösdrivarna består huvudsakligen av bettlare, langare, bondfångare, våldsverkare och sutenörer. Dessa visar ofta motvilja mot ordnat arbete i en eller annan form. Spritmissbruk och kriminalitet förekommer ofta. De alkoholiserade och psykiskt avtrubbade lösdrivarna utgör ett restklientel, vilket endast mera sällan kan beredas nykterhets- eller sjukhusvård. De kvinnliga lösdrivarna kan uteslutande hänföras till prostituerade, som inte sällan är hemfallna åt alkoholmissbruk. De bestäl ofta sin kunder, som berusats av merendels olagligt anskaffade spritdrycker.

Uppsala

Lösdrivarlagen har inte tillämpats de senaste åtta åren. Detta beror inte på att det inte finns asociala element utan på att dessa inte kan betraktas som luffare eller lösdrivare i lösdrivarlagens mening. Det är främst fråga om från anstalter frigivna och om alkoholiserade personer.

Hälsingborg

Flertalet lösdrivare är kringflackande alkoholmissbrukare, som inte kunnat beredas rationell nykterhetsvård. I övrigt är det fråga om arbetsskygga individer, som söker maskera sin motvilja mot ordnat arbete genom kortvariga arbetsanställningar omväxlande med längre intervaller »sjukperioder» med sjukersättning. Klientelet har ökat sedan 1955, och detta beror sannolikt på den tilltagande brännvinslangningen. Till denna födkrok söker sig gärna arbetsovilliga. Dessutom har det blivit allt vanligare med illegal narkotikahandel. Socialrefomernas baksida är att de lett till ökat alkoholmissbruk.

Västerås

Lösdrivarfrågan utgör inte något problem för staden. Bettlare, luffare eller nasare tillhör inte socialvårdsbyråns klientel. För stadens del kan inte göras något uttalande om vilka typer som dominerar och inte heller om förändringar i klientelet's sammansättning.

Örebro

Till Örebro såsom genomfartsort kommer personer tillhörande lösdrivarklientelet. Dessutom tillföres staden sådana personer från den angränsande landsbygden. Alkoholisterna dominerar. En del lösdrivare är försumliga försörjare. Sutenörverksamhet förekommer endast periodvis. Spritlangningen är allvarigare. Storlangare, som är ringa till antalet, har stadigvarande bostad men saknar fast arbete. De vanligare förekommande smålangarna har både fast bostad och fast arbete; de driver langningen som en bisyssla. Tattare förekommer, men luffare och nasare har försvunnit. Det är främst arbetsskyggheten som är utmärkande för lösdrivarna. Gången är ofta denna: Socialhjälp, sjukkasseersättning, försäljning, tiggeri, snatteri, grövre tillgrepp och våldsdåd. Denna utveckling har varit klart märkbar de senaste 5—10 åren. — På grund av bristande effektivitet hos nykterhetsvården tenderar de kringflackande alkoholisterna att öka. Det sedeslösa och oordentliga levnadssättet har tilltagit, främst i åldrarna under 21 år.

Borås

Bristande personalresurser har under senare år inte medgivit övervakning av lösdrivare. Prostitution förekommer inte. I stället finns ett visst stationärt, sysslolöst klientel, som vistas utomhus på vissa centrala platser. Personerna är ofta spritpåverkade och uppträder störande. Slagsmål och ofredande är ganska vanligt. Det är fråga om villkorligt frigivna, tidigare straffade, från alkoholistanstalt utskrivna, arbetsskygga, langare och liknande. Övriga många är sjukskrivna, och understöden går ofta åt till sprit. Spritlangningen spelar en betydande roll.

Linköping

Lösdrivarklientelet har ändrats något. Tidigare var det i huvudsak fråga om i staden hemmahörande personer. Genom strängare ingripande har dessa numera nästan försvunnit och efterträts av kringfläckande lösdrivare, som emellanåt dyker upp. Sedan de fått erfarenhet av polisuppsikten, brukar de dock försvinna. Det förefaller vara fråga om personer, som är mer eller mindre alkoholiserade och som lever ett lättjefullt liv i förvissning om att samhället sörjer för deras och deras familjers materiella behov.

Eskilstuna

Under senare år har lösdriveri knappast förekommit, sannolikt beroende på den rikliga tillgången till arbete i förening med nykterhetsnämndens större personella resurser.

Gävle

De flesta kvalificerade lösdrivarna finns bland den fria alkoholistvårdens och den öppna kriminalvårdens klientel.

Jönköping

Numera ett mera elakartat stationärt lösdrivarklientel. Det är främst fråga om slumkvarterens arbetsskygga, mer eller mindre alkoholiserade och i andra avseenden asociala, som ägnar sig åt spritlangning, bondfångeri, kortspel, slagsmål och dylikt. Klientelet är ofta kriminellt belastat och alltmera svärbemästrat. Motbokens slopande har ökat spritlangningen, som för med sig häleri, koppleri, prostitution, misshandel m. m. Minst ett femtiotal sådana personer finns i Jönköping. De livnar sig delvis på sjukkassorna. Det här angivna klientelet utgör en pesthärd, varifrån brottslingskåren rekryteras.

Halmstad

Med stöd av lösdrivarlagen har polisieringar skett, men det har inte behövt gå längre än till enskild varning.

Sundsvall

Sutenörer förekommer inte. Gatuprostitutionen är relativt obetydlig. Spritlangare finns dock i förhållandevis stor omfattning, och bland dem även personer med fast anställning och bil. Bettlare uppehåller sig utanför systembolagens försäljningsställen. Lösdrivarna är huvudsakligen alkoholist.

Synpunkter på lösdrivarlagens reformering

Stockholm

Lösdrivarlagen kan inte upphävas utan att genom ändring av indikationerna för omhändertagande enligt sinnessjuk- och nykterhetsvårdslagarna eller genom särskild lagstiftning skapas möjligheter för polismyndighet att ingripa mot vårdbehövande lösdrivare. Om lösdrivarlagen upphäves, är det vidare från både polisens och allmänhetens synpunkt angeläget att polisens befogenheter med avseende å poliseringen av lösdrivare lagligen regleras. 12 § polisinstruktionen ger inte polisen befogenhet att avkräva en för lösdriveri misstänkt person uppgift om namn, adress m. m., begära legitimation och vid vägran omhändertaga vederbörande för identifiering. Lösdrivare bör kunna hållas fortlöpande under uppsikt.

Göteborg

Lösdrivarlagen kan inte upphävas utan att ersättas med annan lagstiftning. Under behandlingen av ett lösdrivarärende utnyttjas redan nu alla möjligheter att söka komma tillrätta med fallet inom vederbörlig sociallagstiftning. Om man kompletterar denna lagstiftning och eventuellt skapar nya slutna vårdformer, psykopatvård o. dyl., och dessa åtgärder vore tillfyllest, skulle småningom lösdrivarlagen helt sättas ur funktion. Man har tyvärr överskattat sociallagstiftningens användbarhet på utpräglade lösdrivartyper. Att på förhand konstatera att viss lagstiftning helt skulle ersätta lösdrivarlagen och att upphäva denna är inte tillrådligt.

Malmö

Även framdeles måste av allmänpreventiva skäl möjlighet till frihetsberövande ingripanden av någon art finnas. I motsatt fall kommer uppenbarligen en viss del av klientelet — sådana lösdrivare, som inte kan omhändertas för vård som alkoholister, psykopater eller liknande — att kunna utan risk för någon form av kännbart ingripande fortsätta sin asociala livsföring. Ett slopande av lösdrivarlagen bör vidare inte få ske på bekostnad av polisens möjligheter att övervaka och kartlägga lösdriverifallen. Huvudparten av ansträngningarna på längre sikt att bekämpa lösdriveriet bör inriktas på försök att motverka detta klientels nyrekrytering från yngre åldrar. Dessutom måste socialvårdens och sjukvårdens resurser förstärkas.

Norrköping

Lösdrivarlagen fyller trots sin nuvarande otillfredsställande utformning en viss funktion i kampen mot asocialiteten. Den ger polismyndigheterna möjlighet att anhålla asociala element och undersöka deras fall och sedan vidta de åtgärder, som kan anses vara behövliga. Att upphäva lösdrivarlagen utan särskilda åtgärder inom andra lagstiftningsområden måste med be-

stämdhet avvisas. Vidare måste beaktas, att samhället står rustat med tillräckliga medel för att erforderliga ingripanden skall kunna ske mot lösdrivarklientelet.

Uppsala

Med nuvarande socialvårdslagstiftning synes någon reformering av lösdrivarlagen eller helt ny lösdrivarlag inte vara erforderlig.

Hälsingborg

Lösdrivarlagen kan inte upphävas med mindre den ersättes med annan lagstiftning, som ger polisen möjlighet att effektivt ingripa mot de ljus- och arbetsskygga element av båda könen, som i olika former profiterar på alkoholmissbrukares, narkomaners och andra i olika avseenden själsligt snedvridna individers svaghet eller lastbarhet.

Västerås

Den moderna sociallagstiftningen har i många och viktiga avseenden kommit att ersätta lösdrivarlagen, men därmed är inte sagt att lösdrivarlagen helt spelat ut sin roll. Behov torde i vissa fall finnas av en moderniserad lösdrivarlag, då polisinstruktionen och de allmänna sociala lagarna inte är tillräckliga. Det bör vara en lag mot asociala element utan hänsyn till åldersgränsen 21 år eller under. Vid ingripandet enligt lagen bör det sakna betydelse, att den omhändertagne bör underkastas vård jämlikt annan lag.

Örebro

I samhället finns och kommer troligen alltid att finnas ett visst klientel, som varken kan angripas av barnvårdsnämnd, nykterhetsnämnd eller socialnämnd eller omhändertas med hjälp av mental- eller annan lagstiftning. De personer som här avses är till antalet synnerligen ringa, men det är detta fåtal, som sprider olust och som är välkänt bland brottslingar. Lösdrivarlag behövs som sista utväg, men lagen bör omarbetas med hänsyn till nuvarande förhållanden. Först undersökning om socialvård, går inte det, utredning för lösdrivarbehandling.

Borås

Enligt polisens mening ger nuvarande lagar om nykterhetsvård, sinnessjukdom och annan hithörande lagstiftning inte polismyndigheterna tillfälle till ingripande i tid mot lösdrivarklientelet. Från de sociala vårdorganens synpunkter anses lösdrivarlagen dock inte fylla någon större uppgift.

Någon form av lösdrivarlagstiftning behövs för tidiga ingripanden. Varning utan effektiv övervakning är utan betydelse. Kraftigare ingripanden måste kunna ske omedelbart, om med övervakningen förknippade villkor

ej följs. Önskvärt att skyldigheten att ärligen försörja sig utgör tyngdpunkten.

Linköping

Lösdrivarlagen kan enligt poliskammarens bestämda uppfattning inte upphävas utan att ersättas med annan lagstiftning, och det skall vara en lagstiftning, som ger de för ordningen i samhället ansvariga myndigheterna möjligheter att hålla ordning. Önskvärt vore dessutom med ett klarläggande av begreppet anhållande enligt lösdrivarlagen jämfört med motsvarande i rättegångsbalken.

Eskilstuna

I oförändrat läge kan lösdrivarlagen upphävas utan större fara, men annorlunda skulle det sannolikt gå, om arbetstillfällena skulle minska. Lagen bör ersättas med annan lämplig lagstiftning.

Jönköping

För att komma tillrätta med de stationära lösdrivarna, som tenderar att bli ett stort socialt problem, erfordras antingen att nuvarande lösdrivarlag i större utsträckning tillämpas eller att polisen får annan möjlighet att på ett effektivt sätt ingripa.

Halmstad

Lösdrivarlagen fyller sin uppgift beträffande de fall, som inte kan behandlas enligt anvisningarna i Kungl. Maj:ts promemoria den 5 januari 1951. Lösdrivarlagen är en utmärkt grund för ingripande även mot de personer, om vilkas förhållanden man ofta intet vet förrän ingripande skett och som sedan befins böra bli föremål för åtgärd enligt promemorian.

Sundsvall

Antalet polisieringar ger belägg för att det föreligger behov att kunna kontrollera lösckerfolk genom att införa dem till polisstationen för identifiering och undersökning. Om lösdrivarlagen upphävs, är det önskvärt att polisens befogenhet att företa polisieringar blir otvetydigt fastslagen exempelvis i polisinstruktionen. Dessutom önskvärt om någon lämplig form av omhändertagande kunde skapas för de lösdrivare, i fråga om vilka samhällsvården visat sig vara otillräcklig för att åstadkomma återanpassning i samhället.

FJÄRDE KAPITLET

Andra utredningar rörande asocialitetsklientelet

Utredning angående vissa förfallna och asociala individer i Göteborg

Till utredningsmannen har överlämnats en framställning den 9 december 1961 till Konungen från samarbetskommittén för brottsförebyggande verksamhet i Göteborg angående vissa förfallna och asociala individer i staden. Till grund för framställningen ligger en inom polismyndigheten i Göteborg under tiden den 17 april—den 10 juni 1961 företagen inventering av vissa förfallna personer. Vid framställningen har fogats dels ett protokoll hållet vid sammanträde med samarbetskommittén den 16 november 1960, dels en redogörelse för en undersökning rörande femtio härbärgesklienter med socialhjälp¹ av socialläkaren i Göteborg C.-G. Berglin, dels en sammanställning rörande de inventerade personerna, utvisande återfall i alkoholmissbruk och vidtagna åtgärder.

I framställningen framhålles till en början, att särskilt i de centrala delarna av Göteborg ett inte ringa antal förfallna individer uppehåller sig, vilka med tiden kommit att bli ett allt allvarligare problem för såväl myndigheter som allmänhet. De karakteriseras som mer eller mindre alkoholiserade, mer eller mindre kriminellt belastade, mer eller mindre arbetskygga och mer eller mindre fysiskt eller psykiskt sjuka eller undermåliga personer, som sjunkit ner till ett slags samhällets bottenskikt och som varken har vilja eller förmåga att själva ändra sin livsföring. De saknar merendels fast bostad, logera på ungarshotell eller härbärgen, hos tillfälliga bekantskaper eller i det fria och lever på hjälp från det allmänna så långt sådan kan utverkas samt tar vid behov några timmars tillfälligt arbete då och då. Många av dem bettlar och är därvid påträngande och efterhängsna. Merendels driver de omkring spritpåverkade, gör sig i många fall skyldiga till fylleriförseelser och begår stundom mindre förmögenhetsbrott, mestadels för att skaffa sig medel till sprit. Klientelet utövar även ett dåligt inflytande på det uppväxande släktet.

Samarbetskommittén finner, att alkoholmissbruket utgör en gemensam faktor i praktiskt taget samtliga fall. Vissa av fallen anses vara av sådan karaktär, att ett energiskt arbete av nykterhetsvårdande och andra organ inom ramen för de lagliga möjligheter som står till buds torde kunna leda

¹ Socialmedicinsk tidskrift 37: 8/60: 295

till rehabilitering. Andra fall åter utgöres av individer, som lång tid under grovt alkoholmissbruk helt förslummats och så förslöats att de helt saknar både vilja och förmåga att klara upp sina förhållanden. Vissa av dessa förslummade antages i fråga om sin personlighet ha undergått så varaktiga förändringar i negativ riktning att de över huvud taget inte kan återanpassas till ett normalt liv i samhället.

Enligt samarbetskommitténs mening är det ur mänsklig synpunkt angeläget att dessa nedgångna individer kan beredas skydd och speciell behandling vid ett mera varaktigt omhändertagande. Samtidigt framhålles, att det även från samhällsskyddets synpunkt måste anses angeläget att bereda det här aktuella klientelet mera varaktig vård, eftersom de utgör en viss fara för allmän ordning och säkerhet därigenom att de driver omkring spritpåverkade, bettlar och begår brott.

Samarbetskommittén uppehåller sig därefter vid möjligheterna att bereda hithörande människor vård inom nykterhetsvårdens ram och anser för egen del laglig möjlighet finnas härtill i fråga om en del av dem, om erforderligt antal vårdplatser skulle stå till förfogande. Man anser det emellertid vara olyckligt att för detta klientels arbetsförmåga avpassat arbete inte står till buds.

Framställningen utmynnar i en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om att *dels* de avsigkomna alkoholiserade personer av nu förevarande kategori, som är i behov av lång tids behandling på vårdanstalt för alkoholmissbrukare, må kunna erhålla sådan vård, *dels* de övriga socialt förkomna individer av denna kategori, som behöver varaktigare vård, genom ändring i lösdrivarlagen eller annorledes kan omhändertagas under längre tid.

Enligt den till framställningen fogade undersökningen rörande härbärgesklientelet karakteriseras den »typiske» härbärgesklienten med socialhjälp på följande sätt. Han är en man med undervikt och i framskriden ålder samt är ogift eller frånskild och har en fruktsamhet som är högst hälften av den normala. Han är sedan ett 20-tal år hemfallen åt spritmissbruk, har två gånger varit intagen på alkoholistanstalt och en gång dömts för brott. Han lider av neurolabilitet, antingen sedan barndomen eller som en följd av ideliga alkoholförgiftningar i vuxen ålder. Förgiftningarna har bidragit till att utlösa diverse kroppsliga sjukdomar under livet, t. ex. lung-, mag- eller nervsjukdomar. I sitt yrke har han deklinerat, och hans arbetsprestationer på senare år har varit 25 procent av det normala. Han är på grund av åldern och alkoholskadorna närmast hänvisad till skyddat arbete men har vissa utsikter att efter tillnyktring kunna återinpassas på arbetsmarknaden.

Undersökningar inom Stockholms stads socialnämndsförvaltning rörande rest- och slumklientel i en storstad

Av stort intresse för utredningen om lösdrivarfrågan är den redogörelse för »Rest- och slumklientel i en storstad» vilken lämnats av socialdirektören i Stockholm Helge Dahlström i svenska socialvårdsförbundets tidskrift, första häftet år 1962. Redogörelsen har såsom underrubrik »Några data från vissa undersökningar av bl. a. klientelet på försörjningshemmen, natthärbärgena och de restarbetslösa i Stockholm».

Till en början redogör Dahlström för en av Gunnar Inghe år 1957 gjord undersökning av långvarigt understödda personer i staden. Undersökningen som omfattade 500 understödstagare jämte lika många kontrollfall¹ visade, att stora grupper av *understödklientelet* bestod av ett i fråga om psykisk och fysisk sjukdom, asocialitet i form av kriminalitet och alkoholism m. m. hårt belastat bottenklientel. Dahlström anser det vara orealistiskt att begära, att de olika socialvårdsorganen skall lyckas återanpassa dylika restgrupper med nuvarande resurser inom egna och angränsande samhällliga vård- och hjälporgan. Det befins så mycket svårare att göra detta, som i varje fall nykterhetsnämnder och socialnämnder inte inom respektive lagstiftning ålagts någon allmän skyldighet att vidtaga allmänt asocialitetsförebyggande åtgärder.

I redogörelsen redovisas vidare ett antal andra av Inghe utförda undersökningar, nämligen dels en år 1957 gjord inventering av klientelet på de manliga försörjningshemsavdelningarna inom Stockholms stads socialförvaltning, dels en samma år gjord intervjuundersökning avseende samtliga personer som en viss natt utnyttjat natthärbärgena i staden, dels en år 1960 verkställd socialmedicinsk undersökning rörande de restarbetslösa i Stockholm.

Beträffande *försörjningsklientelet* framkom av undersökningen, som omfattade cirka hälften av 514 på försörjningshemsavdelningarna en viss dag vistande personer, att flertalet utgjordes av ensamma individer med inga eller obetydliga sociala kontakter med medmänniskor. Omkring hälften hade periodvis brukat bo i det fria eller på ungarshotell, andra i baracker, skjul eller nödbostäder. Ett inte obetydligt antal hade periodvis brukat ligga i det fria om nätterna under längre eller kortare perioder. Många hade kommit till försörjningshemsavdelningarna direkt från andra anstalter såsom fängelser, sinnessjukhus, alkoholistanstalter etc.

I fråga om *arbetslöshetsklientelet* — här var det fråga om 220 undersökta fall som under en tvåmånadersperiod fått arbetslöshetshjälp — konstaterades, att psykiska sjukdomar eller andra psykiska avvikelser förekom hos nästan 83 procent av hela antalet. Psykisk insufficiens ingick som ett vä-

¹ Undersökningen är närmare redovisad i andra häftet år 1960 av socialvårdsförbundets tidskrift.

sentligt arbetshinder hos 71 procent. De undersöktas arbetsförmåga ansågs som lätt nedsatt i drygt 44 procent och starkt nedsatt i drygt 34 procent av hela antalet fall. Endast hos 17 procent bedömdes arbetsförmågan som god.

Vad därefter angår *natthärbärgenas klientel* — 168 personer som vistats en viss natt på Skrubba och Pilgården intervjuades — kunde konstateras, att varje person under en period av åtta år i medeltal varit föremål för polisutredning fyra gånger angående strafflagsbrott, farlig alkoholism eller psykisk sjukdom. Därutöver framkom, att varje person i medeltal varit föremål för polisens intresse tre gånger under kortare tid än ett år på grund av fylleri, ordningsstörande uppträdande eller liknande.

I anslutning till utredningen om restarbetslöshetsklientelet framlade Inghe vissa konkreta förslag till förbättringar i olika avseenden. I huvudsak innebar dessa, att vidgade personella resurser bör tillföras såväl den statliga som den kommunala arbetsvårdsorganisationen främst för att vidga de kurativa insatserna samt att ökad medicinsk sakkunskap bör tillföras både arbetsnämnden och arbetslöshetsnämnden i Stockholm. Resurserna för skyddade arbetsplatser ansågs böra utökas liksom möjligheterna att bättre tillgodose behoven av bostäder för klientelet i fråga. Behoven av en intensifierad samordning av de arbetsmarknadsmässiga och sociala åtgärderna ansågs vara särskilt framträdande.

Dahlström framhåller, att samtliga undersökningar i viss utsträckning berör identiska persongrupper men att de skarpt och entydigt belyser de oerhörda personliga och sociala problem som i Stockholm ryms inom ett bottenskikt, vilket liksom i ett kommunicerande kärn flyter upp än hos den ena än hos den andra samhälleliga institutionen och myndigheten. Den berörda kategorien uppskattas till minst 5 000 personer.

Sedan Dahlström därefter redogjort för de åtgärder som från stadens sida inom ramen för tillgängliga resurser vidtagits för att åstadkomma förbättrade förhållanden, anser han sig i allt väsentligt kunna instämma i vad Inghe anför. En förutsättning för att de föreslagna åtgärderna skall få någon verkligt varaktig effekt anser Dahlström emellertid vara, att de för närvarande otillräckliga resurserna inom mentalsjukvården och alkoholistvården, särskilt när det gäller det svårast alkoholiserade klientelet, samt eftervården för villkorligt och slutligt utskrivna kraftigt förstärkes. I annat fall befarar han, att det rent kurativa arbetet — hur nödvändigt det än är — inte medför avsedd verkan. Dahlström slutar sin redogörelse med att kraftigt understryka, att det är orealistiskt att räkna med att de olika arbetsvårdande och socialvårdande organen, vilkas klientel i allt större utsträckning kan väntas komma att utgöras av utpräglade restfall som medicinska och andra organ misslyckats med, skall kunna ha någon framgång i sitt arbete utan att somatisk och mental sjukvård, nykterhetsvård, arbetsvård m. m. kraftigt förstärkes och i de individuella fallen sätts in på ett långt tidigare stadium.

FEMTE KAPITLET

Vårdlagstiftning av särskild betydelse för lösdrivarklientelet

Sinnessjuklagen

Sinnessjuklagen den 19 september 1929 reglerar den slutna sinnessjuk- och sinnesslöfvården. Intagning på sinnessjukhus är av två slag, intagning för observation i syfte att få sinnesbeskaffenheten undersökt och intagning för vård.

Intagning för observation

Bestämmelser om intagning för observation har meddelats i fjärde kapitlet. Sådan intagning kan ske efter ansökan av vederbörande själv till den för sjukvården vid sinnessjukhuset ansvarige läkaren, sjukvårdsläkaren. Är sökanden omyndig, skall vid ansökningen fogas skriftligt medgivande till intagningen av den, som enligt lag har att sörja för sökandens person. Även annan än vederbörande själv äger föranstalta om intagning för observation. Finnes nämligen av någons uppträdande framgå, att han är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, och är anledning till antagande, att han är sinnessjuk, må polismyndighet föranstalta om dylik intagning. Föreligger sådana omständigheter beträffande den som är intagen på vissa anstalter — ungdomsvårdsskola, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, arbetshem eller tvångsarbetsanstalt — tillkommer det i stället den, som enligt de rörande anstalten meddelade föreskrifterna har att sörja för vård åt honom, att föranstalta om intagning för observation.

Vid ansökan om intagning för observation skall vara fogat bland annat observationsattest, d. v. s. av läkare utfärdat utlåtande, grundat på personlig undersökning, som verkställt högst en månad före den dag, då ansökningen göres, samt innefattande försäkran att anledning finns till antagande, att den undersökte är sinnessjuk. Sjukvårdsläkaren är pliktig att skyndsamt och sist inom 48 timmar efter intagningen ha företagit en första undersökning av den intagne. Observation får inte pågå längre tid än som oundgängligen erfordras för bedömande av den intagnes sinnesbeskaffenhet och skall som regel vara avslutad inom två månader efter intagningen. Har intagningen skett efter egen ansökan, äger den intagne när som helst påkalla att observationen avbrytes, medan däremot i andra fall den intagne i avbidan på observationens avslutande skall kvarhållas på sjukhuset.

Befinnes vid observationen, att den intagne är i behov av vård på sinnes-

sjukhus, skall sjukvårdsläkaren besluta, att han skall kvarbli där för vård. Denna bestämmelse gäller även i fråga om den som intagits på egen begäran. Kommer sjukvårdsläkaren däremot vid sitt bedömande till uppfattningen, att något vårdbehov inte föreligger, skall den intagne skiljas från sjukhuset. Härvid gäller olika regler för olika fall. Har intagningen skett på grund av ansökan från polismyndighet, skall denna omedelbart under rättas om utgången av observationen, och om polismyndigheten inte inom viss tid omhändertagit den intagne skall denne skiljas från sjukhuset. Har intagningen skett på ansökan av den som har att sörja för vård åt på anstalt intagen, skall vederbörande återföras till anstalten. Vid intagning, som skett på egen begäran, skall den intagne omedelbart skiljas från sjukhuset.

Intagning för vård med kvarhållningsrätt

Förutsättningar för att någon skall kunna intagas för vård är att han är sinnessjuk och i behov av vård på sinnessjukhus. Med sinnessjukdom jämställs sinnesslöhet. Rätt att göra ansökan om någons intagande på sinnessjukhus för vård tillkommer enligt bestämmelserna i andra kapitlet, förutom den sjuke själv, hans förmyndare, gode man, make, anförvant eller annan, som är skyldig att föranstalta om erforderlig vård åt den sjuke. Beträffande dem som intagits på vissa anstalter — bland andra ungdomsvårdsskola, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, arbetshem, tvångsarbetsanstalt eller anstalt under fångvårdsstyrelsens inseende — äger endast den som enligt de rörande anstalten meddelade föreskrifterna har att sörja för vård åt vederbörande att göra ansökning om intagning för vård på sinnessjukhus. Då i andra fall förmyndare, god man, make eller annan underlåter att vidta åtgärd för beredande av erforderlig vård åt sinnessjuk, är ordföranden i hälsovårdsnämnden eller socialnämnden eller polismyndigheten i den ort där den sjuke vistas pliktig att föranstalta om vård åt honom, och för sådant ändamål äger myndighet som nu sagts ansöka om den sjukets intagning för vård på sinnessjukhus.

Ansökan om intagning för vård skall göras skriftligen hos sjukvårdsläkaren och vara egenhändigt undertecknad av sökanden. Om ansökningen göres av den sjuke själv, skall den tillika vara försedd med intyg av två ojäviga personer, att han frivilligt tecknat sitt namn därpå. Då ansökning göres av annan än den sjuke, skall vid ansökningen fogas vårdattest och levnadsberättelse. Med vårdattest avses av läkare utfärdat utlåtande, grundat på personlig undersökning, som verkställt högst en månad före den dag då ansökningen göres samt innefattande förklaring att vederbörande är i behov av vård på sinnessjukhus. För vissa brådskande fall gäller mindre stränga krav.

Då ansökan om någons intagning på sinnessjukhus kommit sjukvårdsläkaren tillhanda, har denne att ta ställning till om framställningen bör bi-

fallas. Av naturliga skäl kan mången gång någon verklig prövning i sak inte äga rum enbart med ledning av de handlingar som är tillgängliga. Det torde därför knappast förekomma, att en patient avvisas på den grund att materiella förutsättningar för intagning inte föreligger. Finner sjukvårdsläkaren ansökningen inte kunna bifallas, skall handlingarna, med angivande av skälen till beslutet, återställas till sökanden. Om däremot sjukvårdsläkaren samtycker till intagning, skall han ofördröjligen underrätta sökanden härom och samtidigt ange, huruvida den sjuke omedelbart kan beredas plats (73 § sinnessjukvårdsstadgan). Vid bestämmande av den ordning vari intagning skall ske har sjukvårdsläkaren att beakta utsikterna för den sjukes tillfrisknande eller förbättring vid omedelbar sjukhusvård, dennes farlighet för person eller egendom och i övrigt förekommande omständigheter, som påkallar skyndsamt intagning. Företräde skall enligt uttrycklig bestämmelse lämnas bl. a. den av vars uppträdande uppenbarligen framgår, att han är farlig för eget eller annans liv (72 § sinnessjukvårdsstadgan).

Först efter det intagning på sjukhuset kommit till stånd kan den egentliga prövningen från sjukvårdsläkarens sida äga rum. I syfte att skapa garantier för att den, som inte är i behov av vård på sinnessjukhus, inte kvarhålls på sjukhuset längre än en kortare tid har bestämmelse meddelats om att sjukvårdsläkaren sist å fjortonde dagen — eller för visst fall sist å tionde dagen — efter den då patienten intagits för vård skall på grund av verkställd undersökning av den intagne ha prövat, huruvida denne är i behov av vård på sinnessjukhus. Framgår inte vid denna prövning att den intagne är i behov av vård skall han ofördröjligen utskrivas. Detsamma gäller, om det senare visar sig att vårdbehov inte förefunnits vare sig vid intagningen eller under vistelsen på sjukhuset.

Den som intagits på sinnessjukhus för vård enligt bestämmelserna i andra kapitlet är underkastad det tvång, som finnes vara nödvändigt med hänsyn till ändamålet med intagningen eller till skydd för honom själv eller omgivningen. Innebörden härav är främst, att patientens rörelsefrihet är på olika sätt inskränkt och att han mot sin vilja kan kvarhållas på sjukhuset.

Den öppna vården av psykiskt sjuka och abnorma är inte utbyggd och författningsvis reglerad i samma utsträckning som den slutna vården. I sinnessjukstadgan meddelas emellertid vissa bestämmelser om kontrollerad familjevård och hjälpverksamhet. Familjevård avser vård i enskilt hem i anslutning till statens sinnessjukhus av där intagna stillsamma och renliga sinnessjuka, som anses kunna vistas utom sjukhuset utan fara för annans personliga säkerhet eller eget liv. De som är placerade i familjevård är alltså att anse som intagna på sinnessjukhus. Hjälpverksamheten avser dels att meddela sinnessjuka eller personer, hos vilka utbrott av sinnessjukdom kan befaras, ävensom dem närstående de råd och anvisningar som må

erfordras rörande vården av den sjuke eller till förekommande av det befarade sjukdomsutbrottet, dels att bistå på sinnessjukhus intagna eller därifrån utskrivna i personliga och ekonomiska angelägenheter. Hjälpverksamheten avser sålunda även inte intagna. Till sin natur är den emellertid en ren hjälpåtgärd. Någon möjlighet föreligger inte att tvångsvis bereda vård åt en sinnessjuk, som inte är i behov av vård på sinnessjukhus.

Utskrivning

Utskrivning från sinnessjukhus skall enligt bestämmelserna i tredje kapitlet i princip ske, när den sjuke blivit till hälsan återställd eller, ehuru inte återställd, så förbättrad att han inte längre är i behov av vård på sådant sjukhus. Anstånd med utskrivningen kan dock äga rum, då det anses påkallat av omsorg om den intagne samt denne inte uttryckligen påyrkar utskrivning. Kan sinnessjuk, som för vård intagits på sinnessjukhus, vistas utom sjukhuset utan fara för annans personliga säkerhet eller eget liv, må, oaktat behov av vård på sådant sjukhus fortfarande anses föreligga, utskrivning ske, om det erfordras för att bereda plats å annan sinnessjuk, som uppenbarligen är i större behov av vård, eller om det är på tillfredsställande sätt sörjt för den sjukas vårdande utom sjukhuset. Möjligheten till utskrivning av intagen, som allttjämt är vårdbehövande, får dock inte utnyttjas såvitt angår den som på grund av sin sinnesbeskaffeneht av domstol förklarats inte kunna fällas till ansvar för begånget brott (N-fall) eller som enligt vad känt är under inflytande av sinnessjukdom begått mot annans personliga säkerhet riktat brott, vilket inte blivit beivrat (O-fall) eller som intagits på sinnessjukhus i samband med frigivning från straffarbete eller fängelse eller utskrivning från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt (PN-fall).

Den som intagits för vård kan, om hans tillstånd inte innefattar fara för annans personliga säkerhet eller eget liv, utskrivas på försök för viss bestämd tid eller tills vidare. Sådan utskrivning må förbindas med åläggande att iaktta de föreskrifter, som meddelas med anledning av utskrivningen. Åsidosättes sålunda givna föreskrifter eller befinnes eljest fortsatt vård på sinnessjukhus erforderlig, må förordnande meddelas att den sjuke skall återintagas på sjukhuset. Behörighet att meddela dylikt förordnande tillkommer sjukvårdsläkaren.

Beträffande ordningen för utskrivning från sinnessjukhus finns för närvarande bestämmelser dels i sinnessjuklagen, dels i lagen den 21 december 1949 med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus. I förevarande sammanhang redogöres endast för bestämmelserna i sistnämnda lag, vilken gäller för de statliga och de större kommunala sinnessjukhusen.

Beslut om utskrivning från sinnessjukhus meddelas enligt nämnda lag antingen av lokal utskrivningsnämnd eller av sjukvårdsläkaren. Den lokala

nämnden är utskrivningsmyndighet beträffande straffriförklarade och därmed likställda. I övriga fall (P-fallen) ankommer det på vederbörande sjukvårdsläkare att förordna om utskrivning, dock med rätt för honom att i dylika fall hänskjuta ärendet till utskrivningsnämndens prövning. I de fall då sjukvårdsläkaren är behörig att fatta beslut om utskrivning, äger även överinspektören för sinnessjukvården rätt att förordna därom. Har framställning om utskrivning lämnats utan bifall, kan utskrivningsfrågan genom skriftlig framställning hänskjutas till sinnessjuknämndens prövning. Varken den lokala utskrivningsnämnden eller sinnessjuknämnden är skyldig att mer än en gång var fjärde månad pröva framställning om utskrivning.

Intagning för vård utan kvarhållningsrätt

Genom lagändring den 28 maj 1959 (SFS nr 284), vilken trädde i kraft den 1 juli 1959, tillfördes sinnessjuklagen ett nytt kapitel — nionde kapitlet — med särskilda bestämmelser om vård på sinnessjukhus utan kvarhållningsrätt. Syftet med de nya bestämmelserna var att söka undanröja de i kvarhållningsrätten bottnande betänkligheterna mot att frivilligt i ett tidigt skede söka vård på sinnessjukhus.

De nya bestämmelserna innebär, att det numera är möjligt att bli intagen för vård på sinnessjukhus efter egen ansökan utan att bli underkastad eljest gällande föreskrifter om utskrivning. Förutsättningarna härför är endast, att vederbörandes psykiska tillstånd är sådant, att dylik vård kan vara till nytta för honom, och att sjukvårdsläkaren finner intagning lämplig. För sådan intagning fordras varken skriftlig ansökan eller andra intagningshandlingar.

Den intagne — bortsett från nedan angivet fall — får inte hindras att lämna sjukhuset och får inte heller i övrigt underkastas inskränkningar i den personliga friheten i annan mån än som finnes nödvändigt till skydd för honom själv eller omgivningen eller som påkallas av att han vårdas tillsammans med sjuka, som kan kvarhållas mot sin vilja. Om han själv så önskar, skall den intagne utskrivas av sjukvårdsläkaren. Han skall också utskrivas, då fortsatt vård på sjukhuset inte finnes påkallad eller då det erfordras för att bereda plats åt någon, som uppenbarligen är i större behov av vård.

Om särskilda skäl föreligger, äger sjukvårdsläkaren emellertid besluta, att en enligt nu angivna bestämmelser intagen skall anses intagen jämlikt bestämmelserna i andra kapitlet om intagning för vård med kvarhållningsrätt. Sådant beslut får inte meddelas med mindre ansökan och de intagningshandlingar i övrigt som erfordras enligt sagda kapitel finns tillgängliga. Ansökan får göras av den sjuke, hans förmyndare, gode man, make eller anförvant, liksom av ordföranden i hälsovårdsnämnden eller social-

nämnden eller av polismyndigheten i den ort där den sjuke vistades innan han intogs. I avbidan på prövning huruvida sådant beslut skall fattas må den intagne kvarhållas på sjukhuset under högst 10 dagar, om han av sjukvårdsläkaren bedömes inte kunna vistas utom sjukhuset utan fara för annans personliga säkerhet eller eget liv.

Förordnande om sinnesundersökning

Bestämmelse om sinnesundersökning i mål om ådömande av tvångsarbete finns intagen i 46 § sinnessjuklagen. Sådan undersökning skall företas, om anledning föreligger till antagande att vederbörande är sinnessjuk. Härvid skall i tillämpliga delar gälla vad som stadgas rörande sinnesundersökning i brottmål.

Nyktershetsvårdslagen

Lagens tillämpningsområde

I förhållande till 1931 års alkoholistlag innefattar lagen den 27 juli 1954 om nyktershetsvård en utvidgning av området för samhällets nyktershetsvård. Redan då någon missbrukar alkoholhaltiga drycker skall nämligen enligt nyktershetsvårdslagen åtgärder vidtagas för hans återförande till ett nyktert liv. Alkoholmissbruk föreligger enligt 1 § då någon, ej blott tillfälligt, använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan. De olika åtgärder som kan vidtagas är beroende på graden av missbruket. För de lindriga fallen kan endast hjälpåtgärder ifrågakomma, fränsett att även för dessa lindriga fall kan förordnas, att under viss tid, högst ett år i sänder, rusdrycker inte må utminuterats till vederbörande. Hjälpåtgärderna är närmare beskrivna i 14 § och innebär, att nyktershetsnämnden skall söka stödja alkoholmissbrukaren på olika sätt, exempelvis genom att förmå honom att hålla fortlöpande kontakt med nämnden, ansluta sig till nyktershetsförening eller rådfråga läkare.

Därutöver har bestämmelser givits i lagen, vilka tar sikte på den mindre grupp alkoholmissbrukare, som utgörs av de från samhällets synpunkt mera allvarliga fallen. Det är här fråga om personer, vilkas alkoholmissbruk nått en viss intensitet eller omfattning och vilkas missbruk i allmänhet utgör endast en sida av vederbörandes asociala livsföring. Vikten av att en sådan alkoholmissbrukare kommer under behandling är ofta i dessa fall så starkt, att tvångsåtgärder — övervakning och internering — må tillgripas till vederbörandes bättring och samhällets skydd, i den mån hjälpåtgärder inte ger åsyftad verkan.

I fråga om denna mera allvarligt belastade grupp av alkoholmissbrukare utgör 15 § rörande övervakning huvudstadgandet. Såsom en första förut-

sättning för övervakning — generalindikation — gäller, att vederbörande skall vara hemfallen åt alkoholmissbruk. Härutöver fordras emellertid, att den åt alkoholmissbruk hemfallne kan hänföras även till någon eller några av de i paragrafen upptagna specialindikationerna. En åt alkoholmissbruk hemfallen kan ställas under övervakning, om han till följd av sitt missbruk befinnes a) vara farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, eller b) utsätta någon, som han är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person, eller c) ligga det allmänna, sin familj eller annan till last, eller d) vara ur stånd att taga vård om sig själv, eller e) föra ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt. Likaså må den som är hemfallen åt alkoholmissbruk ställas under övervakning, som antingen blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna gärningar, innefattande fylleri eller vissa andra särskilt angivna brott, sammanhängande med alkoholmissbruk, eller utan att söka årligen försörja sig för ett kringflackande liv.

För att tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare skall kunna ske fordras i första hand, att enahanda villkor skall vara uppfyllda som för anordnande av övervakning. Därutöver krävs — enligt 18 § — antingen att a) hjälpåtgärder vidtagits eller övervakning varit anordnad utan att vederbörande kunnat återföras till ett nyktert liv, eller b) hjälpåtgärder och övervakning uppenbarligen skulle vara gagnlösa, eller c) försök med hjälpåtgärder eller övervakning med hänsyn till vederbörandes farlighet icke kan avvaktas.

Tvångsåtgärder

Såsom den lindrigaste åtgärden kommer *övervakning* i fråga i första hand. Övervakning beslutas av nykterhetsnämnden och får enligt 16 § som regel inte fortgå längre tid än ett år, dock att tiden, om särskilda förhållanden så påkallar, kan utsträckas till två år. Bestämmelser om övervakning har meddelats i 17 §. Övervakaren har att öva tillsyn över den övervakade och söka befordra vad som kan lända till hans hjälp. Han får därvid inte ut sättas för allmän uppmärksamhet eller i onödan störas i lovlig verksamhet. Den övervakade skall föra ett nyktert liv, kontinuerligt hålla övervakaren underrättad om sin bostad och på kallelse infinna sig hos honom.

Om *tvångsintagning* å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare beslutar länsstyrelsen (18 §). Ansökan härom göres av nykterhetsnämnden och — brådskande fall — av polismyndigheten i orten (19 §). I allmänhet ankommer det på nykterhetsnämnden att ombesörja verkställighet av ett intagningsbeslut; i mera allvarliga fall vilar dock även denna uppgift på länsstyrelsen (34 §). Villkorligt anstånd med verkställigheten kan ifrågakomma (35 §). I sådant fall skall vederbörande ställas under övervakning, var-

jämte han kan underkastas lydnadsföreskrifter (36 §). Beslut om tvångsintagning förfaller som regel, om det inte bringas till verkställighet inom ett år (39 §).

Allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, på vilken tvångsintagning sker, är av staten antingen inrättad eller erkänd och står under tillsyn av socialstyrelsen (40—41 §§). Antalet sådana anstalter utgör för närvarande 30 med tillhoppa 2 120 vårdplatser. Vårdtiden är i allmänhet ett år men uppgår till två år för den som förut varit intagen på anstalt, om intagningsbeslutet ligger inom fem år från sista utskrivningen (44 §). Under vissa förutsättningar kan vårdtiden förlängas med två år för farliga, straffriförklarade och fjärdegångsinternerade alkoholmissbrukare; beslut om sådan förlängd vårdtid får meddelas för högst sex månader i sänder (45 §). Vårdtid är enligt lagen den tid varunder vederbörande må kvarhållas på anstalt. Den tid varunder vederbörande faktiskt skall vara intagen på anstalt — intagnings tiden — är i princip beroende av vårdens resultat. I praxis brukar försökspermission normalt beviljas efter tre månaders vistelse på anstalt. Utskrivning skall ske senast vid vårdtidens utgång. Om vården utfaller gynnsamt, kan utskrivning följaktligen ske före utgången av denna tid, och det ankommer på anstaltsstyrelsen att fatta beslut härom (53 §). Den utskrivne ställes normalt under övervakning och meddelas vid behov lydnadsföreskrifter. Beslut härom skall avse viss tid, högst ett år, från dagen för utskrivningen (54 §). Inom denna tid kan återintagning bli aktuell, om den utskrivne missbrukar alkoholhaltiga drycker samt undandrar sig övervakning eller bryter mot meddelade lydnadsföreskrifter (55 §).

Härjämte finns särskilda bestämmelser om frivillig intagning (58 §).

Polisens skyldigheter och befogenheter

Nyktterhetsvårdslagen ålägger polismyndigheten att i vissa hänseenden vara verksam i nyktterhetsfrämjande syfte. Om det kommer till polismyndighetens kännedom, att någon gjort sig skyldig till fylleri eller eljes använt alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig själv eller annan, skall polismyndigheten ofördröjligen göra anmälan härom till nyktterhetsnämnden (10 § första stycket). Anmälan skall alltså ske inte endast så snart någon blivit omhändertagen för fylleri utan så fort en alkoholbetingad händelse iakttages, som innefattar uppenbar skada för den onyktre eller hans omgivning. Det bör särskilt observeras, att anmälningsskyldigheten avser även fall, som från polisiär synpunkt inte föranleder vidare åtgärd.

Vidare skall polismyndigheten jämlikt 19 och 55 §§ i fall, då framställning från nyktterhetsnämnd inte hinner avvaktas, hos länsstyrelsen göra ansökan om tvångsintagning resp. återintagning av tre kategorier alkoholmissbrukare, nämligen farliga, kringfläckande och de som är i trängande behov av omedelbar vård. I anslutning därtill stadgas i 21 § skyldighet för

polismyndigheten att tills vidare omhändertaga farliga och kringflackande alkoholmissbrukare samt rättighet att omhändertaga dem, som är i trängande behov av omedelbar vård.

Slutligen må framhållas, att polismyndigheten enligt 56 § har att lämna handräckning för återhämtning av en från anstalt avviken alkoholmissbrukare eller av en försökspermitterad, vilkens permission indragits, samt för verkställighet av beslut om intagens överflyttning från en anstalt till en annan.

1930		1931		1932		1933	
Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
107	100	112	104	120	107	112	105
102	95	107	95	115	103	102	97
45	42	47	42	50	44	45	42
38	35	39	35	42	37	38	36
23	21	24	21	25	22	25	24
12	11	13	12	14	12	14	13
7	6	8	7	8	7	8	8

SJÄTTE KAPITLET

Allmänna överväganden och förslag

Asocialitetsklientelet

Vid behandlingen av lösdrivarproblemet har särskilt under det senaste decenniet ifrågasatts, huruvida numera över huvud taget något behov föreligger av en lösdriverilagstiftning. I första hand synes man därför böra söka vinna klarhet om i vilken utsträckning gällande lösdrivarlag tillämpas och om karaktären av det asociala klientelet. Under tidigare reformarbeten har flera utredningar gjorts i dessa frågor. Här må framför allt hänvisas till de omfattande och djupgående undersökningar för tiden fram till mitten av 1940-talet som verkställdes inom 1948 års lösdriveriutredning och som finns redovisade i bilagorna 1 och 2 till utredningens betänkande (SOU 1949: 4). Närmast skall i korthet redogöras för resultatet av de kompletterande undersökningar om lösdrivarlagens tillämpning som utredningsmannen låtit vidtaga för tiden från och med år 1945 (Bilaga 1).

Lösdrivarlagens tillämpning

Antalet anhållanden enligt lösdrivarlagen — totalt och avseende yngre personer — vissa år under perioden 1945—1959 i hela riket framgår av nedanstående tabell.

År	Totala antalet anhållanden		Anhållanden avseende personer mellan 21 och 25 år			
	Män	Kvinnor	Antal		Procent	
			Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1945	729	376	113	74	15,5	19,7
1950	634	199	124	64	19,6	32,2
1951	261	103	63	47	24,1	45,6
1954	239	235	54	119	22,6	50,6
1957	446	233	84	101	18,8	43,3
1959	244	193	75	65	30,7	33,7

Sammanställningen nedan visar fördelningen av totala antalet anhållanden mellan »Stockholm, Göteborg och Malmö», »övriga städer med minst 50 000 invånare» samt »riket i övrigt».

År	Stockholm, Göteborg Malmö		Övriga städer över 50.000		Riket i övrigt	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1945	567	366	109	9	53	1
1950	559	194	60	2	15	3
1951	232	100	15	1	14	2
1954	199	229	27	6	13	0
1957	269	220	171	13	6	0
1959	167	181	68	12	9	0

Av de sålunda i hela riket anhållna blev motsvarande år följande antal offentligt varnade¹ och dömda till tvångsarbete.

År	Offentlig varning		Tvångsarbete	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1945	152	58	45	11
1950	62	26	23	17
1951	8	11	5	2
1954	29	52	2	12
1957	83	60	11	15
1959	43	51	12	16

¹ Jämte den offentliga varningen, som här avses och som är den i lagen stadgade varningen, tillämpas av flertalet polismyndigheter muntlig eller enskild varning, som saknar särskild rättsverkan; den enskilda varningen kungöres sålunda inte.

Av de statistiska uppgifterna framgår otvetydigt, att lösdriveriet, sådant det avspeglar sig i tillämpningen av lösdrivarlagen, numera i allt väsentligt är en storstadsföreteelse. Därutöver visar uppgifterna, att den i januari månad 1951 från inrikesdepartementet utsända promemorian i stort sett fått avsedd återhållande effekt. Denna var särskilt klart markerad redan nämnda år. Även om efter år 1951 en ökning av antalet anhållanden kan konstateras — framför allt under år 1957 — har antalet anhållanden inte något år under 1950-talet stigit intill 1945 års höga nivå. Det sagda gäller i huvudsak även åtgärden offentlig varning. Antalet kvinnor som dömts till tvångsarbete visar däremot en klar stegring efter år 1951. Ett markant drag i utvecklingen är ökningen efter år 1945 av andelen anhållna kvinnor i åldern 21—25 år. Speciellt hög var denna andel under förra delen av 1950-talet, då 40—50 procent av de anhållna kvinnorna befann sig i denna ålder mot 20—30 procent under senare delen av 1940-talet. Andelen ungdomar i angivna åldrar utgjorde år 1959 inom vardera gruppen män och kvinnor inte mindre än cirka en tredjedel av hela klientelet.

Av den statistiska undersökningen framgår även vilka andra åtgärder än varning och tvångsarbete som följt efter ett anhållande. Sådana åtgär-

der har varit överlämnande till socialvård (sjukvård), hänvisning till arbetsförmedling, enskild varning och häktning.

Resultatet av det övervägande flertalet anhållanden har emellertid blivit, att den anhållne frigivits utan att några ytterligare åtgärder vidtagits. Såväl bland män som bland kvinnor var andelen frigivna utan åtgärd större under 1950-talet än under 1940-talet. Viss osäkerhet föreligger emellertid om den närmare innebörden av de uppgifter som upptagits under rubriken »frigivna utan åtgärd». Det kan inte anses uteslutet, att härunder döler sig fall som blivit föremål för sociala hjälpåtgärder eller andra positiva åtgärder vilka det mött svårigheter för den uppgiftslämnande myndigheten att närmare specificera.

Överlämnande till socialvård (sjukvård) har blivit en allt vanligare åtgärd i överensstämmelse med riktlinjerna i förutnämnda departementspromemoria. Medan under åren 1945—1947 av männen 10 procent och av kvinnorna 3 procent hänvisades till socialvårdande eller sjukvårdande myndighet, blev under åren 1957—1959 inte mindre än 32 procent av männen och 15 procent av kvinnorna föremål för motsvarande åtgärd. Hänvisning till arbetsförmedling har däremot redovisats i endast ringa omfattning, sannolikt sammanhängande med att denna åtgärd ofta ingått såsom ett led i åtgärden överlämnande till socialvård.

Åtgärden enskild varning tillgreps mot närmare hälften av de anhållna kvinnorna under förra delen av 1940-talet, mot 25 procent åren 1951—1953 och mot cirka 10 procent under tiden därefter. Ännu kraftigare har under motsvarande tidrymd åtgärden minskat i användning i fråga om männen.

Häktning slutligen har kommit till användning för endast några få procent av männen, medan andelen häktade bland kvinnorna har varit betydligt större. Sistnämnda andel ökade mycket kraftigt under 1950-talets senare del (jfr utvecklingen i fråga om tvångsarbete för kvinnor, redovisade i andra tabellen på sid. 121).

Det nuvarande asociala klientelet

Vid en bedömning av det sålunda redovisade statistiska materialet måste man hålla i sikte, att lösdriveri i själva verket är ett lagtekniskt begrepp eller en av vissa i lösdrivarlagen angivna faktorer kännetecknad situation. Enligt lagen är ett sådant kännetecken medellöshet och ett annat sysslöshet. Härutöver fordras antingen kringstrykande liv eller underlåtenhet att efter förmåga söka ärligen försörja sig i förening med sådan livsföring att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet.

Sedan lösdrivarlagens tillkomst har samhället förändrats och utvecklats i sådan riktning, att den i lagen angivna beskrivningen på asocialitet numera i flera hänseenden framstår som föråldrad. Med avseende å för-

utsättningen medellöshet har lösdrivarlagen med fog stämplat såsom en klasslag. På grund av denna förutsättning har nämligen lösdrivarbehandling lagligen inte kunnat tillämpas mot något så när välsituerade personer, som varken arbetat eller gjort något försök att arbeta och som genom sin livsföring ådagalagt samhällsfarlig asocialitet. Innehav av medel som härrör från prostitution har dock inte hindrat att medellöshet ansetts föreligga. Vidare har sannolikt rekvisitet sysslolöshet, åtminstone tidigare, under lågkonjunkturer med ökad arbetslöshet stegrat antalet av dem bland vilka lösdrivarklientelet utvalts. Särskilt för dem som varit handikappade på ett eller annat sätt — fysiskt, psykiskt eller socialt — måste risken för långvarig arbetslöshet ha blivit stor i sådana krissituationer. Ökad kunskap om människan som individ och samhällsvarelse jämte förbättrade resurser på sjukvårdens och socialvårdens olika områden har dock på senare tid givit helt andra och mera fördjupade aspekter på den asociala attityd som i lösdrivarlagen benämnes sysslolöshet.

Samhället har förändrats mycket även strukturellt. En sådan förändring utgör den markerade befolkningsökning i storstäderna som i alltmera ökat tempo skett och alltjämt sker på bekostnad av övriga landsdelar. Härmed sammanhänger uppenbarligen, att lösdrivarlagen på senare tid kommit att tillämpas framför allt på storstädernas stationära asocialitetsklientel. Den asociala attityd som »kringstrykande» innebär har samtidigt avtagit i betydelse.

Lösdrivarlagens successivt minskade användning får sin förklaring även i bättre insikt om eftervårdens avgörande roll då det gäller att återanpassa de omhändertagna till samhället. I detta avseende uppvisar lagen stora brister.

Tillbakaträngandet i praxis av lösdrivarlagen innebär emellertid inte, att asocialiteten skulle ha upphört att utgöra ett allvarligt samhällsproblem.

Mot lösdrivarlagens minskade användning svarar åtminstone delvis en vidgad tillämpning av annan lagstiftning, som söker komma till rätta med asocialitet genom att rikta in sig på grunden till den asociala livsföringen. Till denna lagstiftning hör i viss utsträckning sinnessjuklagen men kanske främst nykterhetsvårdslagen. Utanför det statistiska materialet rörande lösdrivarlagens tillämpning faller sålunda bland annat nykterhetsvårdens klientel. Som framgår av bilaga 2 omfattar detta ett inte ringa antal personer av lösdrivartyp. Dessa återfinns framför allt bland dem som omhändertagits enligt specialindikationen »upprepade fylleriförseelser» men inbegriper även — ehuru i mindre utsträckning — sådana på vilka indikationen »kringflackande liv» ansetts tillämplig.

Samstämmiga vittnesbörd från ett flertal på olika områden verksamma myndigheter ger även vid handen, att asocialiteten i själva verket kommit att utgöra ett alltmera brännande problem, vilket samhället saknar

såväl legala möjligheter som resurser för att helt kunna bemästra. Ett påtagligt sådant vittnesbörd utgör den förstärkning av polisens resurser i Stockholm, Göteborg och Malmö som myndigheterna i dessa städer nödgades vidtaga i mitten av 1950-talet för att kunna hålla gatuprostitution och annan svårare asocialitet inom rimliga gränser. Andra sådana vittnesbörd utgör *dels* polisverksamhetsutredningens beskrivning av storstädernas lösdrivarklientel, *dels* remissmyndigheternas uttalanden om prostitutionens utbredning och former i anslutning till motionerna vid 1958 års A-riksdag om denna företeelse.

De i tredje kapitlet redovisade svaren på den förfrågan som utredningsmannen i början av år 1961 riktade till polismyndigheterna och socialvårdscheferna i rikets större städer ger också klart belägg för att asocialiteten i dess nuvarande svåra former från ansvarigt håll uppfattas såsom ett allvarligt samhällsproblem. Allmänt sett synes särskilt alkoholmissbruket och spritlangningen ha ökat, och den illegala handeln med narkotika har tillkommit som ett nytt oroande moment i den asociala livsföring som det här är fråga om. Man konstaterar på sina håll en tydlig förskjutning av lösdriveriet mot lägre åldersgrupper och en mera elakartad karaktär av de större städernas stationära lösdrivarklientel. Erfarenheten anses visa, att svår brottslighet ofta har sin rot i lösdrivarnas krets, och man befarar, att asocialiteten följer samma allvarliga utvecklingslinje som den egentliga brottsligheten, vilken under en följd av år befunnit sig i stark tillväxt och tenderar att även framdeles öka.

För att få en mera nyanserad bild av asocialiteten måste man emellertid rikta blicken utöver det begränsade fält där samhällsskyddet utgör den dominerande faktorn. Att en människa är asocial i den meningen att hon inte uppfyller samhällets krav på medborgerliga insatser behöver nämligen inte innebära att hon därmed ådagalägger sådan asocialitet som kräver ingripande från samhällets sida.

I första hand må här uppmärksammas *socialstyrelsens* skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 januari 1961 med utredning och förslag angående arbetshemmens framtida ställning. I denna skrivelse, som närmare redovisats i Bilaga 3, uppehöll sig styrelsen i samband med behandlingen av de störande vårdtagarna¹ även vid det s. k. försörjningsklientelet, för vilket socialvårdskommittén i sitt betänkande med förslag till lag om socialhjälp m. m. (SOU 1950: 11) förordat, att särskilda av landstingen drivna försörjningshem skulle inrättas. Med försörjningshem hade kommittén åsyftat anstalter för vård av yngre och medelålders tämligen arbetsföra men inte försörjningsdugliga personer. Enligt kommitténs beskrivning var det i stor utsträckning fråga om människor, vilka utan att vara sinnesslöa dock var intellektuellt undermåliga. Kroppskrafterna ansågs ofta vara goda,

¹ Äldre och andra inte arbetsföra personer som är i behov av vård på ålderdomshem men som på grund av sitt störande levnadssätt inte kan vistas på sådana hem.

men vederbörande hade svårt att erhålla och behålla en anställning. En annan grupp befanns bestå av bildade personer, som förfallit till asocialt levnadssätt och därför blivit i behov av anstaltsvård. I många fall rörde det sig här om goda yrkesarbetare. Slutligen hänfördes till en tredje grupp de som hade vandrartendenser och ofta måste tagas om hand på försörjningshem över vintern. Socialstyrelsen, som föreslog att vårdhem under landstingens huvudmannaskap skulle inrättas för störande vårdtagare, fann däremot, att socialvårdskommitténs förslag rörande försörjningsklientelet numera saknar tillräckligt underlag för att kunna genomföras. Styrelsen ansåg därför, att frågan borde hänskjutas till beaktande i samband med översynen av lösdrivarlagen jämte angränsande lagstiftning.

Ett liknande klientel beskrevs av *nykterhetsvårdsutredningen* i dess huvudbetänkande (SOU 1961:58). Här riktades uppmärksamheten särskilt på sådana asociala människor hos vilka visserligen alkoholmissbruk kan motivera nykterhetsvårdande åtgärd men där missbruket inte har karaktären av centralt personligt problem utan bottnar i den sociala missanpassningen. Inom de här avsedda, särskilt i storstäderna befintliga skikten av socialt svårt förkomna med inslag av alkoholmissbruk, kriminalitet och annan missanpassning befanns en effektivare sanering önskvärd, men denna ansågs inte alltid och i vart fall inte uteslutande böra ske inom nykterhetsvårdens ram. Utredningen fann liksom socialstyrelsen det vara önskvärt, att frågan, som tangerar ett flertal vårdområden, närmare överväges i samband med översynen av lagstiftningen om behandlingen av lösdrivare.

I linje med angivna redogörelser för asocialiteten, tagen i mera vidsträckt bemärkelse, ligger de i fjärde kapitlet redovisade undersökningarna från Göteborg och Stockholm. Framställningen från samarbetskommittén för brottsförebyggande verksamhet i Göteborg utmynnar i en hemställan, att sådana socialt förkomna individer, som inte kan interneras på vårdanstalt för alkoholmissbrukare men som behöver varaktigare vård, genom ändring i lösdrivarlagen eller annorledes måtte kunna bli omhändertagna under längre tid, medan socialvårdsförvaltningen i Stockholm däremot lägger mera vikt vid en utbyggnad av resurserna inom sjukvårdens och socialvårdens ram.

Sammanfattningsvis torde man i fråga om utvecklingen efter mitten av 1940-talet av den asocialitet som i allmänhet förknippas med lösdriveri kunna uttala, att landsbygdens ofta oförargliga luffare nästan helt försvunnit för att efterträdas av ett till storstäderna koncentrerat stationärt asocialitetsklientel, sannolikt mindre omfattande än det tidigare lösdrivarklientelet men betydligt samhällsfarligare. De mera svårartade fallen återfinns framför allt i storstädernas träskområden, vilka enligt erfarenhet utgör grogrund för kriminalitet och vilka torde utgöra det huvudsakliga rekryteringsunderlaget även för ungdomsasocialiteten. Klientelet företer i stor utsträckning tecken på psykiska avvikelser från det normala (psyko-

pati eller sociopati). Alkoholmissbruk är vanligt. Prostitution i förening med grov kriminalitet synes utgöra ett allvarligt och vanligt inslag i bilden, varjämte bettleri på sina håll bedrives i utmanande former eller på ett påträngande sätt. Synnerligen betänklig är den från flera håll påvisade tendensen hos asocialiteten att tränga ned i allt yngre åldersgrupper. Till de mera samhällsfarliga elementen ansluter sig över ett flytande gränsområde ett stort antal förslummade och djupt förkomna människor, vilka främst behöver vård i en eller annan form men som antingen inte kan beredas eller inte vill mottaga hjälp från samhällets sida.

Frågan om behovet av särlagstiftning

Problemställningen

Från intet håll har ifrågasatts nödvändigheten av att samhället på ett eller annat sätt ingriper mot de mera allvarliga formerna av asocialitet. Enighet råder också om att lösdrivarlagen är alltför föråldrad och bristfällig för att längre kunna få utgöra ett instrument för samhället i dess bekämpande av asocialiteten. När det gäller frågan om på vilket sätt lösdrivarlagstiftningen bör reformeras går meningarna emellertid isär. På vissa håll hyser man den uppfattningen, att asocialitet i huvudsak kan bemästras inom befintliga, i erforderlig omfattning utbyggda medicinska och sociala vårdformer samt genom kriminalisering av vissa yttringar av lösdriveri. På andra håll hävdar man med styrka, att en ny generell lagstiftning rörande asocialitet erfordras vid sidan av de ingripanden som kan göras inom barnvården, nykterhetsvården och mentalsjukvården. Det finns också de som anser att en särlagstiftning väl behövs beträffande annan asocialitet än prostitution men att ingripande mot prostitutionen bör ske endast inom ramen för redan befintlig vårdlagstiftning.

De försök, som under lång tid gjorts att reformera lösdrivarlagstiftningen utan att man ännu lyckats finna en lösning, ger en antydning om problemets omfattning och svårbemästrade natur. För att kunna taga ställning till frågan, huruvida någon särlagstiftning rörande asocialitet alltjämt behövs, måste man först söka bilda sig en uppfattning om *restklientele*s storlek och karaktär. Med restklientelet menas här personer, vilkas asocialitet är av så allvarlig art, att samhället inte rimligen kan förhålla sig passivt därtill, men som inte heller skulle kunna omhändertagas inom befintliga vårdformer (främst nykterhetsvården, mentalsjukvården eller kriminalvården), om lösdrivarlagen upphävdes utan att ersättas med en modern särlagstiftning rörande asocialitet.

I det följande skall närmare granskas nuvarande möjligheter att inom de olika vårdområdena komma till rätta med asocialitet. I anslutning härtill får man söka bedöma i vilken utsträckning det skulle vara möjligt att nu genomföra lagändringar eller andra reformer inom hithörande

vårdområden i syfte att få dessa att omfatta restklientelet. Först därefter kan man ta ställning till frågan, huruvida det skulle vara försvarligt att upphäva lösdrivarlagen utan att ersätta den med en motsvarande speciallagstiftning, som möjliggör ingripande åtminstone vid samhällsfarlig asocialitet.

Det torde vara lämpligt att vid den förestående undersökningen utgå från år 1949, då lösdriveriutredningen framlade sitt betänkande med förslag om lösdrivarlagens upphävande, i vilket man för första gången sökte sig fram till en lösning av lösdrivarfrågan inom ramen för redan befintlig vårdlagstiftning. Sedan dess har nämligen inom samtliga hithörande vårdområden genomförts betydande reformer, som bör ge bättre förutsättningar än tidigare att renodla de här aktuella problemen. Gällande nykterhetsvårdslag, socialhjälpslag och barnavårdslag har sålunda alla tillkommit under det senaste decenniet. På mentalsjukvårdens område bedrivs sedan flera år ett ingående utredningsarbete av sinnessjukvårdslagstiftningskommittén och mentalsjukvårdsberedningen. Inom dessa utredningar hittills vunna resultat ger redan konturerna till mentalsjukvårdens framtida utformning, organisation och utbyggnad, och det finns skäl att förvänta att statsmakterna inom en nära framtid kommer att kunna ta ställning till dessa frågor. Till sist har av strafflagberedningen och straffrättskommittén även strafflagstiftningen blivit föremål för en genomgripande översyn, som resulterat i den nyligen för riksdagen framlagda propositionen med förslag till brottsbalk.

Angränsande vårdområden

Psykopatvård

Inom lösdriveriutredningen företagna klientelundersökningar visade, att många lösdrivare och prostituerade kunde hänföras till den stora grupp själsligt abnorma som brukar sammanföras under den gemensamma beteckningen psykopater. Åtminstone tidigare har psykopaterna brukat inordnas under en grupp psykiskt abnorma med utvecklingsrubbingar på känslö- eller viljelivets områden, som är så svåra att de har kunnat påvisas redan under den tidiga barndomen. Svårigheter har emellertid mött att ställa en på medicinska grunder hållbar diagnos på de olika psykiska avvikelser som kan hänföras under ett psykopatibegrepp med angivet innehåll. Detta har lett till att många psykiatrer numera föredrar att tala om sociopati, varigenom tyngdpunkten i diagnosen förskjutes till individens attityd till samhället eller snarare till samhällets uppfattning om denna attityd. Med en sociopat förstås sålunda en person, som har framträdande svårigheter att anpassa sig till samhället, utan att dessa kan påvisas ha sin grund i något visst bestämt mentalt sjukdomstillstånd. Uppenbarligen fal-

ler så gott som hela asocialitetsklientelet under ett sådant vidsträckt socio-patbegrepp.

Frågan om möjligheten att bereda psykopater vård har en formell och en praktisk sida, av vilka den första avser de lagliga förutsättningarna för sådan vård och den andra kapaciteten hos de inrättningar, där vårderna skall beredas. Här skall nu sinnessjukvårdens psykopatvårdsproblem granskas från bägge dessa sidor.

Ehuru sinnessjuklagen saknar bestämmelser, som gör den direkt tillämplig på andra själsligt abnorma än sinnessjuka och sinnesslöa, har lagen likväl enligt stadgad praxis sedan länge tillämpats på vissa psykopater, och det är inte ringa antal psykopater som för närvarande vårdas på sinnessjukhusen. I sitt år 1952 lämnade betänkande föreslog *psykopatvårdsutredningen* — såsom närmare utvecklats i det föregående — att samhället skulle få möjlighet att vid sidan av sinnessjuklagen ingripa mot vårdbehövande psykopater tillhörande lösdrivarklientelet och omhändertaga dem för vård på psykopatsjukhus. Förslaget blev på denna punkt under remissbehandlingen utsatt för kritik. *Strafflagberedningen* framhöll, att den av utredningen föreslagna prövningen rörande omhändertagande av psykopater vid sidan av sinnessjuklagen i själva verket innebar ett nytt administrativt frihetsberövande av mycket allvarlig beskaffenhet, som beredningen bestämt måste avstyrka. Ett flertal *andra remissinstanser* uttalade farhågor för att förslaget alltför mycket skulle begränsa samhällets möjligheter att ingripa med erforderliga tvångsåtgärder mot lösdrivarklientelet; särskilt kritiserades att endast vårdbehövande psykopater skulle kunna omhändertagas. Frågan om de legala förutsättningarna för att bereda psykopater mentalsjukvård utredes för närvarande av *sinnessjuklagstiftningskommittén*. Det är anledning att förvänta, att kommittén i sitt förestående förslag till lag om mentalsjukvård, vilken avses skola ersätta sinnessjuklagen, kommer att enligt meddelade direktiv upptaga de lagbestämmelser som befinnerse erforderliga för omhändertagande inom sinnessjukvårdens ram av sådana psykopater, som behöver vård antingen på sinnessjukhus eller på psykopatsjukhus.

Med hänsyn till föreliggande erfarenheter bör man inte överskatta de lagliga möjligheterna att framdeles i större omfattning än nu bereda psykopater tillhörande det asociala klientelet mentalsjukvård. Intagning på mentalsjukhus måste ske med stöd av vårdattest, som i många fall inte anses kunna medicinskt motiveras, då symtom på egentlig sinnessjukdom inte alltid föreligger. Även om sådan attest utfärdas och intagning på sjukhus kommer till stånd, visar det sig ofta efter kort tid att sjukvårdsläkaren finner behov av sjukhusvård inte längre föreliggande. I och för sig torde detta förhållande inte ändras genom tillkomsten av en ny mentalsjukvårdslag. Man kan nämligen inte gärna uppge det naturliga kravet på att vårdbehovet måste vara medicinskt indicerat, om mentalsjukvård skall kunna komma

i fråga. I den mån särskilda psykopatsjukhus skapas, som medger differentierad vård inom sinnessjukvårdens ram av sinnessjuka i egentlig mening och psykopater, bör man emellertid kunna räkna med att psykopatvård i större omfattning än nu kommer att framstå såsom medicinskt motiverad.

I det följande skall därför närmare undersökas i vilken utsträckning mentalsjukvården mot bakgrunden av nuvarande resurser och utbyggnadsplaner kan förväntas mottaga vårdbehövande psykopater tillhörande det asociala klientel, som samhället på ett eller annat sätt genom aktiva åtgärder måste draga försorg om.

Redan *lösdriveriutredningen* betraktade psykopatvårdsproblemet såsom en i allt väsentligt praktisk fråga (fråga om inrättande av erforderliga anstalter för modern psykopatvård), och utredningen fann inte skäl ifrågasätta annan ändring av sinnessjuklagen än att den skulle utvidgas till att medge även öppen mentalsjukvård tvångsvis. I sitt remissyttrande över förslaget framhöll *strafflagberedningen*, att lösdrivarlagens upphävande inte gärna kunde tänkas väsentligt öka antalet personer i behov av sluten psykiatrisk vård utöver de i 46 § sinnessjuklagen förutsatta fallen. Beredningen bedömde frågan om införande av öppen mentalsjukvård vara av större vikt. I *propositionen nr 90/1950* ansåg departementschefen det vara nödvändigt att innan tidpunkten för lösdrivarlagens upphävande fastställdes avvakta det förslag till förbättring av psykopatvården som kunde väntas från psykopatvårdsutredningen. Därjämte framhölls, att den möjlighet till direkt ingripande mot vissa grovt asociala element, som lösdrivarlagen ger polisen, inte helt kunde undvaras och att en förutsättning för lagens upphävande därför var att en lagstiftning av motsvarande innebörd kom till stånd.

Psykopatvårdsutredningen fullföljde i sitt år 1952 lämnade betänkande nu angivna tankegångar. Jämsides med förslaget att omhändertaga vårdbehövande psykopater vid sidan av sinnessjuklagen föreslog nämligen utredningen en sådan utbyggnad av mentalsjukvården, att den skulle omfatta även särskild psykopatvård. I sistnämnda hänseende vilade förslaget på principbeslutet vid 1947 års riksdag, enligt vilket till psykopatsjukhus skulle överföras sinnessjukhusens och nykterhetsvårdens svårskötta psykopatklientel samt psykopatklientelet från andra områden inom socialvården men däremot inte fångvårdens psykopatklientel. Förslaget innebar, att till en början skulle inrättas fem särskilda psykopatsjukhus, ettvar om 125 vårdplatser för män, varjämte omkring 100 vårdplatser för kvinnor skulle inrättas vid specialavdelningar, lokalt anslutna till sinnessjukhusen. Av de sålunda för män beräknade platserna — sammanlagt 625 — var

¹ I 46 § första stycket sinnessjuklagen stadgas, att icke någon, där anledning föreligger till antagande att han är sinnessjuk, må dömas till tvångsarbete utan att undersökning av hans sinnesbeskaffenhet ägt rum.

huvuddelen eller cirka 450 avsedda för sinnessjukhusens psykopatklientel, omkring 150 för alkoholmissbrukare samt 30 för socialvårdens klientel i övrigt, däribland lösdrivare. Av det kvinnliga socialvårdsklientelet beräknades 15 alkoholmissbrukare och ett tiotal i övrigt behöva överföras till specialavdelningarna för psykopater. I remissyttrandena kritiserades förslaget på flera punkter. Bland annat ifrågasattes lämpligheten av att till en början inrätta mer än ett av de föreslagna psykopatsjukhusen. Kungl. Maj:t fann vid prövningen av psykopatvårdsutredningens förslag, att frågan om uppförande av psykopatsjukhus borde bedömas i samband med den då redan planerade och pågående upprustningen av sinnessjukvården i dess helhet. I december månad 1953 fick därför den för handläggningen av hithörande upprustningsfrågor år 1950 tillsatta sinnessjukvårdskommittén uppdrag att pröva, hur och i vilken ordning den nya anstaltsorganisationen för psykopater borde uppbyggas och att samordna planerna för denna organisation med de förslag som kommittén skulle lämna beträffande de statliga sinnessjukhusens modernisering och utbyggnad.

Sinnessjukvårdskommittén lämnade den 20 juni 1957 ett stencilerat betänkande om uppförande av ett sjukhus för vård av psykopater. Inledningsvis anmärkte kommittén, att den sett som sin huvudsakliga uppgift att pröva, hur ett för psykopater avsett specialsjukhus borde organiseras och utformas med utgångspunkt från 1947 års principbeslut. Med denna avgränsning av psykopatklientelet uppskattade kommittén det omedelbara vårdplatsbehovet inom den statliga psykopatvårdsorganisationen till 580 för män och 100 för kvinnor. Av det för männen uppskattade platsantalet hänförde sig 400 till sinnessjukvården (bortsett från 38 redovisade expektanter), 150 till nykterhetsvården och 30 till socialvården i övrigt, medan motsvarande siffror för kvinnorna utgjorde 85, 5 och 10. I det sålunda för män och kvinnor uppskattade platsbehovet medräknades *inte* det i Stockholm, Göteborg och Malmö hemmahörande psykopatklientelet — för detta uppskattades platsbehovet till cirka 150 — eftersom dessa städer avtalsenligt är skyldiga att svara för vården av andra psykopater än strafffriförklarade. Enligt kommitténs förslag skulle föreliggande vårdplatsbehov tillgodoses *dels* genom inrättande av ett särskilt psykopatsjukhus, *dels* genom bibehållande av de båda specialavdelningarna vid S:t Sigfrids och Sidsjöns sjukhus med tillhoppa 202 platser. Kommittén föreslog, att ett sjukhus för män med omkring 250 vårdplatser och försett med fullständig medicinsk utrustning skulle uppföras såsom en första etapp i utbyggnaden av en i den statliga sinnessjukvården ingående psykopatvårdsorganisation. Eftersom frigörandet av det manliga psykopatklientelet från andra statliga sinnessjukhus än S:t Sigfrids och Sidsjöns sjukhus samt omhändertagandet av hithörande expektanter skulle kräva 236 (438 — 202) nya vårdplatser, ansåg kommittén inrättandet av ett nytt sjukhus för omkring 250 manliga patienter innebära ett avsevärt steg mot förverkligandet av

önskemålet att till särskild vård kunna överföra de svårskötta psykopaterna. I fråga om det kvinnliga psykopatklientelet förelåg enligt kommitténs mening inte ett så trängande behov av specialplatser, att en första utbyggnadsetapp av psykopatvården borde innefatta även en speciell vård-enhet för kvinnor av det slag som psykopatvårdsutredningen förordat. Vidkommande särskilt nykterhetsvårdens psykopatklientel — för vilket beräknats ett behov av cirka 150 vårdplatser, frånräknat klientelet i de tre största städerna — fann kommittén, att man inte borde taga ställning till frågan om psykopatvårdens utbyggnad, förrän möjlighet förelåg att bedöma behandlingsresultatet av de nya former för anstaltsvård som bland annat nykterhetsvårdsutredningens förslag innebar. Sammanfattningsvis ansåg kommittén vägande skäl tala för att det fortsatta utbyggandet av den helt nya vårdform som psykopatsjukhusen utgjorde borde bli beroende av erfarenheterna från det första sjukhuset.

Under remissbehandlingen rönt sinnessjukvårdskommitténs förslag kritik på olika punkter. Bland andra *mentalsjukvårdsdelegationen* och *socialstyrelsen* ansåg, att kommittén underskattat platsbehovet för psykopater. Man kunde inte rimligen bortse från tillskottet från de tre största städerna, eftersom dessa enligt gällande avtal kunde skicka svårskötta och opålitliga psykopater till specialavdelningar på statliga sinnessjukhus. I fråga om nykterhetsvårdens psykopatklientel hade staten åtagit sig att svara för all anstaltskostnad för alkoholmissbrukare och den borde inte undandraga sig detta ansvar för den händelse vården av tekniska skäl kom att förläggas inom sinnessjukvården. Man framhöll även, att det framför allt inom nykterhetsvården men också beträffande lösdrivarklientelet fanns ett latent vårdbehov, som skulle komma att ge sig tillkänna, sedan tillfredsställande vårdmöjligheter skapats.

I *propositionen nr 87/1959* angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m. för budgetåret 1959/60 erinrade departementschefen om det starka behovet av särskilda vårdmöjligheter för psykopatklientelet inom sinnessjukvården. Han fann det vara synnerligen angeläget, att det av kommittén såsom en första etapp föreslagna nya psykopatsjukhuset snarast möjligt kom till stånd. I propositionen föreslogs därför, att ett sjukhus för vård av s. k. psykopater om cirka 250 vårdplatser uppfördes i Katrineholm. Enligt departementschefen motiverade enbart antalet på statens sinnessjukhus vårdade psykopater jämte antalet expectanter inrättandet av det föreslagna sjukhuset. För att tillgodose vårdplatsbehovet därutöver förordades i propositionen vidare *dels* att de båda specialavdelningarna vid S:t Sigfrids och Sidsjöns sjukhus om sammanlagt 202 platser tills vidare helt skulle tagas i anspråk för vård av sådana manliga psykopater vilka inte lämpligen borde omhändertagas på det nya sjukhuset, *dels* att de fasta paviljongerna vid S:ta Gertruds och Sätters sjukhus allttjämt skulle tagas i anspråk för vården av de farligaste psykopa-

terna, *dels* att vårdavdelningen för alkoholmissbrukare vid Salberga sjukhus tills vidare skulle bibehållas för nuvarande klientel. I fråga om det kvinnliga psykopatklientelet framhölls slutligen, att frågan om inrättande av särskilda vårdplatser också för detta borde närmare övervägas av kommittén. Sedan riksdagen bifallit propositionen, påbörjades byggnadsarbetena. Det nya sjukhuset kan väntas bli färdigt tidigast under år 1963.

Psykopatvårdsproblemet har därutöver berörts under diskussioner rörande *huvudmannaskapet för mentalsjukvården*. Första gången, som frågan om huvudmannaskapet mera djupgående behandlades, synes ha varit i det år 1950 av statens sinnessjukvårdsberedning avgivna betänkandet med förslag till generalplan för sinnessjukvårdens tillgodoseende. Där i anfördes flera synpunkter till stöd för att huvudmannaskapet borde överflyttas från staten till landstingen. Sedan under 1950-talet enhetstanken på sjukvårdens alla områden vunnit allt allmänare anslutning, fann mentalsjukvårdsdelegationen i sitt huvudbetänkande om mentalsjukvårdens planering och organisation (SOU 1958: 38) ådagalagt, att medicinska och sjukvårdsorganisatoriska skäl klart talade för ett överförande av huvudmannaskapet till landstingen och de landstingsfria städerna. Detta principiella ställningstagande ansågs emellertid inte utesluta, att undantag kunde göras för vissa patientgrupper med speciella vårdproblem, om detta befanns lämpligt ur praktiska synpunkter. Delegationen ansåg, att staten i varje fall tills vidare borde ansvara för omhändertagande och vård av *dels* vissa psykiskt sjuka och abnorma (s. k. psykopater) — straffriförklarade och icke straffriförklarade — vilka krävde vård på specialsjukhus eller specialavdelning, *dels* särskilt farliga psykiskt sjuka och abnorma, d. v. s. det klientel som för närvarande vårdas på s. k. fasta paviljonger, och *dels* s. k. svårskötta psykiskt efterblivna, d. v. s. det klientel som faller under 4 § i 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna. Mentalsjukvårdens statsbidragsutredning gjorde sig till tolk för enahanda uppfattning, då utredningen i sitt betänkande om de ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården (SOU 1960: 9) uttalade, att den ifrågasatta ändringen av huvudmannaskapet inte lämpligen kunde avse samtliga psykiskt sjuka. Enligt sina direktiv utgick statsbidragsutredningen från den av mentalsjukvårdsdelegationen föreslagna gränsdragningen mellan framtida statliga och kommunala mentalsjukvårdsuppgifter och förutsatte, att de av delegationen angivna patientkategorierna kom att kvarstå under statligt huvudmannaskap. Under remissbehandlingen av de båda betänkandena framkom, att uppfattningen hos remissorganen inte var enhetlig rörande den föreslagna gränsdragningen. Medan exempelvis Malmö stads sjukhusdirektion uttalade, att vården av psykiskt sjuka och abnorma straffriförklarade inte kunde anses vara en kommunal uppgift, fann Göteborgs sjukhusdirektion det inte vara helt invändningsfritt att samla vissa psykiskt sjuka, abnorma etc. på särskilda centralanstalter

utan ifrågasatte, om det inte var bättre att utforma en räjongsjukvårdsplan för sagda klientel på sätt som nu skedde med vissa specialiteter inom kroppssjukvården. Statsmakterna har ännu inte tagit slutlig ställning till frågan om huvudmannaskapet för mentalsjukvården. Såsom ett steg på vägen mot huvudmannaskapets överförande till landstingen och de landstingsfria städerna kan man emellertid betrakta den av riksdagen bifallna propositionen nr 197/1961, vari framlagts förslag till avtal med Örebro läns landsting angående dess övertagande av driften vid Mellringe sjukhus från och med den 1 januari 1962. Organisationsfrågorna inom mentalsjukvården ligger numera hos mentalsjukvårdsberedningen, som övertagit sjuksjukvårdskommitténs uppgifter.

Av vad sålunda anförts torde framgå, att utsikterna för närvarande inte är gynnsamma för att inom överskådlig tid kunna bereda mentalsjukvård åt vårdbehövande psykopater, tillhörande det allmänt asociala klientelet. Redan därav att vårdbehovet rimligen måste vara medicinskt indexerat för att mentalsjukvård skall kunna komma i fråga torde följa, att många psykopater eller sociopater inte hör hemma ens under en fullt utbyggd mentalsjukvård. För många personer inom de särskilt i storstäderna befintliga skikten av socialt svårt förkomna med inslag av kriminalitet och svårare asocialitet torde ett medicinskt betingat vårdbehov över huvud taget inte kunna påvisas.

Sannolikt kommer det att dröja länge, innan mentalsjukvården utbyggs i sådan omfattning, att de psykopater som är i behov av mentalsjukvård också kan mottagas på sinnessjukhus eller psykopatsjukhus. Enligt beslut av statsmakterna uppföres för närvarande visserligen ett första psykopatsjukhus i Katrineholm, men detta torde huvudsakligen komma att beläggas med sådant manligt psykopatklientel vilket redan nu belastar mentalsjukvården. Frågan om det fortsatta utbyggandet av psykopatvården står öppen, och i dagens situation kan man inte skönja en tidpunkt, då socialvårdens manliga och kvinnliga psykopatklientel skulle kunna omhändertagas inom mentalsjukvården. Allvaret i situationen understryks därav, att det grovt asociala klientelet numera i huvudsak koncentrerats till Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa städer är avtalsenligt skyldiga att svara för vården av andra psykopater än straffrifyklarade samt vissa svårskötta och opålitliga. Det kan inte förväntas, att städerna bygger ut sin mentalsjukvård till att omfatta även särskild psykopatvård, förrän slutlig ställning tagits till frågan om huvudmannaskapet och därtill hörande gränsdragningsproblem.

Mentalsjukvård i övrigt

Inom det allmänt asociala klientelet torde — bland de psykiskt abnorma — psykopaterna eller sociopaterna dominera i så hög grad, att frågan om be-

handlingen av sinnessjuka i egentlig mening och psykiskt efterblivna inte kan påverka lösningen av lösdrivarproblemet i stort. Den år 1959 genomförda ändring i sinnessjuklagen, varigenom möjlighet öppnades för psykiskt sjuk person att underkasta sig vård på mentalsjukhus utan rätt för sjukhuset att kvarhålla honom mot hans vilja, förtjänar emellertid uppmärksamhet. Det kan inte anses uteslutet, att lagändringen i ett eller annat enstaka fall minskar behovet av ingripande enligt en särlagstiftning mot asocialitet. Däremot torde den i det föregående berörda frågan om möjlighet att bereda öppen mentalsjukvård tvångsvis kunna lämnas åsido i detta sammanhang. Det nya förslaget till lag om mentalsjukvård kommer sannolikt inte att upptaga bestämmelser om sådan vård.

Nyktershetsvård

På nyktershetsvårdens område har en ny lagstiftning tillkommit, sedan lösdriveriutredningen år 1949 lämnade sitt betänkande med förslag om lösdrivarlagens upphävande, nämligen lagen den 27 juli 1954 om nyktershetsvård. Vid sin behandling av frågan om lösdrivarnas förhållande till nyktershetsvården anknöt utredningen emellertid huvudsakligen till det i februari månad år 1948 av 1946 års alkoholistvårdsutredning framlagda betänkande (SOU 1948: 23) vilket sedermera låg till grund för 1954 års lag om nyktershetsvård. I det följande kommer därför huvudvikten att läggas vid vad som inträffat på nyktershetsvårdens område efter den 1 oktober 1955, då nyktershetsvårdslagen trädde i kraft.

Lösdriveriutredningen konstaterade, att alkoholmissbrukarna utgör en mycket stor grupp bland prostituerade och andra lösdrivare. Enligt en samlad erfarenhet leder ett asocialt levnadssätt som lösdriveri och prostitution, när därmed är förenat alkoholmissbruk, mycket ofta till ett djupt förfall. Även i den mån de alkoholmissbrukande lösdrivarna och prostituerade inte på annat sätt utgör en fara för samhället, kommer de i vart fall ofta så småningom, då förfallet nått tillräckligt långt, att förorsaka betydande kostnader för vård. Det kan därför enligt lösdriveriutredningens mening inte råda någon tvekan om att samhället till sitt eget skydd är berättigat ingripa, om så erfordras med tvångsåtgärder, i de fall lösdriveri eller prostitution är förenat med alkoholmissbruk. Då faran är betydande, att de ifrågavarande individerna kommer att sjunka mycket djupt med alla de lidanden detta innebär för dem själva, kan ett ingripande motiveras även utifrån individernas egen synpunkt.

I fråga om möjligheten att inom nyktershetsvårdslagstiftningen omhändertaga alkoholmissbrukare inom lösdrivarklientelet skilde utredningen mellan vagabonderande och stationära lösdrivare.

Lösdriveriutredningen ansåg de av alkoholistvårdsutredningen föreslagna möjligheterna till ingripande mot alkoholmissbrukare bland de kringflackande lösdrivarna vara fullt tillräckliga. Alkoholistvårdsutredningens för-

slag upptog liksom alkoholistlagen såsom grundförutsättning för tvångs-ingripande, att alkoholmissbrukaren skulle vara hemfallen åt alkoholmissbruk (generalindikationen). Därutöver uppställdes emellertid, likaledes såsom tidigare, krav på att den åt alkoholmissbruk hemfallne kunde hänfö-ras under någon eller några av särskilt angivna specialindikationer. I för-slaget begränsades den år 1938 i alkoholistlagen för vagabonderande in-förda specialindikationen till att avse dem, som utan att ärligen försörja sig förde ett kringflackande liv, och härigenom ville man från denna indi-kation undantaga de alkoholmissbrukare som på grund av sitt yrke flack-ade omkring. För att vidmakthålla möjligheten till ingripande mot den från indikationen sålunda undantagna gruppen föreslogs emellertid sam-tidigt, att provisoriskt omhändertagande av polismyndighet skulle få ske i större utsträckning än tidigare. Bland annat skulle det kunna tillgripas i fall, då det med hänsyn till den hemfallnes yrke eller levnadssätt kunde be-faras, att han, innan länsstyrelsen prövat ansökan om tvångsintagning å vårdanstalt, lämnade orten och därefter blev svår att anträffa. I lagen om nykterhetsvård återfinnes den av alkoholistvårdsutredningen för vagabon-derande föreslagna specialindikationen i oförändrad utformning, medan statsmakterna däremot avvisade utredningens förslag om vidgad möjlighet till provisoriskt omhändertagande av kringflackande alkoholmissbrukare. Nykterhetsvårdslagen ger sålunda inte fullt ut de möjligheter till ingripande mot alkoholmissbrukande och samtidigt kringflackande lösdrivare, som lösdriveriutredningen ansåg sig kunna räkna med.

Vad de stationära lösdrivarna beträffar fann lösdriveriutredningen det vara ställt utom tvivel, att någon av de övriga specialindikationerna var till-lämplig på flertalet alkoholmissbrukare, vilka förde ett sådant asocialt lev-nadssätt som lösdriveri. Samtliga här aktuella specialindikationer har med endast vissa modifikationer överförts från alkoholistlagen till nykterhets-vårdslagen, varför lösdriveriutredningens uttalande på denna punkt äger oförminskad giltighet. Enligt utredningens uppfattning syntes oftast vara fråga om det fallet, att den stationäre lösdrivaren dömts för upprepade fylleriförseelser. Inte sällan bedömdes också någon av följande indikatio-ner föreligga, nämligen att lösdrivaren låg det allmänna, sin familj eller annan till last, att han var ur stånd att taga vård om sig själv eller att han förde ett för andra grovt störande levnadssätt. Bland lösdrivarna utgjordes det övervägande flertalet av bettlare. Om, såsom lösdriveriutredningen fö-reslog, vissa former av bettleri kriminaliserades, skulle möjlighet öppnas att genom villkorlig dom anvisa den om straffbart bettleri övertygade nyk-hetsvård. Med hänsyn härtill ansåg lösdriveriutredningen, att det skulle bli möjligt att ingripa mot praktiskt taget samtliga av det fåtal bland de alkoholmissbrukande lösdrivarna, på vilka inte någon av specialindikatio-nerna var tillämplig. Från de synpunkter lösdriveriutredningen hade att beakta förelåg följaktligen inte skäl till jämkning av de i alkoholistvårds-

utredningens förslag upptagna specialindikationerna i fråga om deras tillämpning på stationära lösdrivare.

Lösdriveriutredningen behandlade i sammanhanget dessutom ett förslag som tidigare hade väckts av 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté med sikte på de prostituerade, nämligen att en ny specialindikation — hemfallenhet åt sedeslöst leverne i tillfälliga förbindelser — skulle upptagas i alkoholistlagen. Utredningen ansåg emellertid redan befintliga specialindikationer tillfyllest för de fall då tvångsätgärder inom nykterhetsvården bedömdes erforderliga för att komma till rätta med alkoholmissbrukande prostituerade.

Det hade framställts erinringar mot att lösdrivare och prostituerade skulle omhändertagas inom nykterhetsvården, då en dylik klientelblandning allvarligt kunde försvåra själva vården. Alkoholistsvårdsutredningen hade hävdat, att det måste anses vara ett lika stort samhällsintresse att komma till rätta med diverse löst folk, som missbrukade alkoholdrycker, som med de missbrukare, för vilka prognosen var mera gynnsam och den sociala skadan inte så framträdande. På behandlingsstadiet måste sedan beaktas, att klientelet differentierades så, att nu ifrågavarande missbrukargrupp i regel inte sammanblandades med vårdfall, som bedömdes ha en bättre prognos. Häri instämde lösdriveriutredningen och erinrade tillika om sin ståndpunkt, att lösdrivarlagen icke borde upphävas förrän psykopatvården ordnats. Därmed kom möjlighet att finnas att inom sistnämnda vårdform taga hand om de alkoholmissbrukande lösdrivare och prostituerade som var psykopater. Såsom allmänt slutomdöme beträffande frågan om lösdrivarna och nykterhetsvården uttalade lösdriveriutredningen, att ingripanden enligt nykterhetsvårdslagen, vid behov med tvångsmedel, skulle komma att kunna vidtagas i erforderlig utsträckning och att utredningen inte hyste någon tvekan om att för de alkoholmissbrukande lösdrivarna och prostituerade nykterhetsvård var lämpligare än en reformerad lösdrivarvård. För båda vårdformerna skulle visserligen de allmänna huvuddragen komma att vara desamma, och vårdformerna skulle därför i och för sig kunna vara lika lämpliga. Nykterhetsvården hade dock den högst väsentliga fördelen, att inom den måste komma att erbjudas en vida större sakkunskap och erfarenhet i fråga om just de problem som sammanhängde med alkoholmissbruket än vad fallet skulle bli inom en reformerad lösdrivarvård.

Sedan *nykterhetsvårdsutredningen* tillkallats år 1956 för att utreda vissa frågor rörande vården av alkoholmissbrukare och därmed sammanhängande spörsmål samt utredningen i en rad framställningar och skrivelser till chefen för socialdepartementet framlagt olika delförslag berörande nykterhetsvården, föreligger numera utredningens huvudbetänkande (SOU 1961: 58). Betänkandet, som är dagtecknat den 19 september 1961, innefattar en allmän översyn av nykterhetsvården och upptar ett flertal förslag, som påverkar bedömandet av i vilken utsträckning man kan räkna med att al-

koholmissbrukande personer tillhörande det allmänt asociala klientelet framdeles kommer att kunna hänvisas till nykterhetsvården.

Nykterhetsvårdsutredningen uppfattar alkoholmissbruket som ett sammansatt socialt och medicinskt problem. Den anser att rehabiliteringen av alkoholmissbrukare måste omfatta såväl sociala åtgärder som psykologisk och medicinsk behandling. Den fortsatta utbyggnaden av nykterhetsvården bör enligt utredningens mening inriktas på att ytterligare skjuta tvångsåtgärderna i bakgrunden och att utöka de öppna och frivilliga vårdformernas resurser. Denna utveckling anses kräva vidgad samverkan mellan nykterhetsvården och andra vårdområden, framför allt sjukvården och arbetsvården. Utredningen föreslår, att det skall ankomma på sjukvårdshuvudmännen att ansvara för såväl klinisk som poliklinisk medicinsk vård av alkoholskadade och att ytterligare utbyggnad av inackorderingshem stimuleras medelst höjda anordningsbidrag. Frivilligt vårdsökande skall hänvisas till särskilda vårdhem, där vårdtagaren inte skall kunna kvarhållas mot sin vilja. Landstingskommunerna föreslås skola svara för att behövliga vårdhem, drivna av antingen landsting eller annan stabil huvudman, står till buds för nykterhetsvården enligt fastställd vårdhemsplan. Upprepade fylleriförseelser såsom specialindikation för tvångsåtgärd finner utredningen böra utmönstras ur nykterhetsvårdslagen. Vidare bör den ändringen vidtagas i lagen, att upprepade på varandra följande intagningar på vårdanstalt inte längre skall kunna ske, utan att frågan om förnyad tvångsintagning av den som blivit utskrivet efter en återintagning skall prövas i den ordning som gäller för nya fall. För vården av tvångsintagna inrättas en statlig anstaltsorganisation. Som konsekvens av förskjutningen mot öppna och frivilliga vårdformer föreslås, att den statliga anstaltsorganisationen skall omfatta cirka 1 400 vårdplatser mot för närvarande befintliga omkring 2 100 platser. De för mera ordinära vårdfall avsedda anstalterna grupperas i två räjonger med Gudhem, respektive Venn-garn som centralanstalt samt i mindre upptagningsområden med var sin upptagningsanstalt. För asylfall och vissa andra klientgrupper är vissa riksanstalter avsedda. Dessa är för kvinnorna Brotorpanstalten och Hagbyhemmet och för männen Svartsjöanstalten, Åsbrohemmet med Rällsögården, Älvgården, Salberga och Hesseleby Sanatorium. Svartsjöanstalten är avsedd för det starkt belastade asylklientelet, Åsbrohemmet med Rällsögården och Älvgården för övriga kronikerfall, Salbergaanstalten för en inom nykterhetsvårdens psykopatklientel utpräglat svårskött grupp individer, som i allmänhet är negativistiskt inställda och ofta i avsevärd grad socialt belastade, och Hesseleby sanatorium för tuberkulossjuka.

Av intresse är särskilt i detta sammanhang de avsnitt i vilka nykterhetsvårdsutredningen närmare uppehåller sig vid vissa gränsdragningsfrågor. Utredningen konstaterar, att det under uppförande varande psykopatsjukhuset i Katrineholm huvudsakligen torde komma att beläggas med

det psykopatklientel som redan belastar mentalsjukvården och att frågan om det fortsatta utbyggandet av psykopatvården alltså står öppen. Under sådana omständigheter har det varit nödvändigt — framhåller utredningen — att inom nykterhetsvårdens ram eftersträva bättre resurser för vården av svårskötta, psykiskt belastade fall, och det är mot bakgrunden av detta uttalande som man har att bedöma utredningens förslag att bibehålla Salbergaanstalten för vissa psykiskt belastade alkoholmissbrukare.

Av än större betydelse för det här aktuella problemet är emellertid utredningens synpunkter beträffande allmänt asociala människor, vilka med sin asociala livsföring förenar alkoholmissbruk. Utredningen tänker härvidlag särskilt på sådana asociala, hos vilka visserligen ett mer eller mindre utvecklat alkoholmissbruk kan ge anledning till åtgärder enligt nykterhetsvårdslagen, men där missbruket inte har karaktären av centralt personligt problem utan snarare kan uppfattas som en biföreteelse till individens allmänna sociala missanpassning. Detta anses särskilt vara fallet beträffande vissa i de större städerna förekommande kretsar av ensamstående personer, vilka utan ordnade bostads- och arbetsförhållanden drar sig fram på vad de för dagen kan med mer eller mindre lagliga medel förskaffa sig till sitt uppehälle. Inom de här avsedda, särskilt i storstäderna befintliga skikten av socialt svårt förkomna med inslag av alkoholmissbruk, kriminalitet och annan missanpassning befinnes uppenbarligen en effektivare sanering önskvärd såväl med hänsyn till allmänna ordningskrav som i brottsförebyggande och nykterhetsfrämjande syfte. Utredningen anser att de nykterhetsvårdande organen självfallet intar en viktig plats bland de samhällsorgan som härvid måste vara verksamma i inbördes samarbete. Utredningen vill dock starkt ifrågasätta lämpligheten och effektiviteten av korrigerande åtgärder inom nykterhetsvårdens ram för hithörande kategori av människor; i fall av denna typ saknas enligt utredningens mening ofta de grundläggande praktiska och psykologiska förutsättningarna att vinna rättelse genom hjälpåtgärder och övervakning. Härtill kommer att behandling på vårdanstalt för alkoholmissbrukare framstår såsom en inadekvat åtgärd, eftersom de människor det här rör sig om ej finner anstaltsvården särskilt angelägen eller förtjänt av starkare personligt engagemang. Här konstateras ett visst motsatsförhållande råda mellan å ena sidan kravet på effektivare åtgärder av samhällets nykterhetsvård och å andra sidan betänkligheter mot att låta densamma påtaga sig uppgifter, för vilka den är mindre väl lämpad och vilka på olika sätt kan försvåra dess verksamhet i stort. Utredningen finner det vara önskvärt att hithörande spørsmål, som tangerar ett flertal vårdområden, blir föremål för speciell uppmärksamhet i samband med översyn av lagstiftningen om behandlingen av lösdrivare.

Den lämnade redogörelsen visar, att nykterhetsvårdslagen erbjuder stora möjligheter till ingripanden mot allmänt asociala människor, vilka med sin

asociala livsföring förenar alkoholmissbruk. Möjligheten att i fråga om lösdrivarklientelet anlita nykterhetsvårdande åtgärder har också tillvaratagits i ökad omfattning under 1950-talet, alltsedan i den tidigare nämnda promemorian från inrikesdepartementet i anslutning till 1950 års ändringar i lösdrivarlagen manades till återhållsamhet med lagens tillämpning. Denna utveckling bestyrkes klart av uttalanden i olika sammanhang från polismyndigheter och socialvårdande myndigheter och av att nykterhetsvårdsutredningen funnit sig föranlåten att särskilt uppmärksamma här ifrågasvarande klientel.

Av det nu anförda följer emellertid inte, att nykterhetsvårdande åtgärder skulle stå till förfogande i obegränsad utsträckning för alkoholmissbrukarna bland det allmänt asociala klientelet, så att inom denna grupp inte skulle finnas något restklientel. Till en början är härvidlag att märka, att inte alla alkoholmissbrukande asociala förtär alkoholdrycker i sådana kvantiteter och så vanemässigt, att hemfallenhet föreligger, vilket utgör en första förutsättning för att tvångsingripande skall kunna äga rum. Vid detta bedömande har hänsyn tagits till den omständigheten, att det synes vara en i praxis godtagen ståndpunkt att man, om den sociala skadan är allvarlig, inte synes fordra lika kvalificerat alkoholmissbruk för att hemfallenhet skall anses föreligga som i ett fall, då en angiven skadeverkan visserligen föreligger men inte är så utpräglad. Vad beträffar specialindikationerna, av vilka åtminstone någon i allmänhet torde vara tillämplig å en alkoholmissbrukande människa med allmänt asocial livsföring, må erinras om nykterhetsvårdsutredningens förslag, att upprepade fylleriförseelser såsom specialindikation för tvångsåtgärd skall utmönstras ur nykterhetsvårdslagen. Vinner förslaget statsmakternas bifall, torde möjligheterna att i fråga om alkoholmissbrukare tillhörande asocialitetsklientelet anlita tvångsåtgärder enligt nykterhetsvårdslagen märkbart minskas, eftersom fylleriindikationen dominerar bland de specialindikationer som tillämpats på detta klientel.

Därjämte måste man hålla i sikte den allmänna tendensen för närvarande inom nykterhetsvården att skjuta tvångsåtgärderna i bakgrunden till förmån för öppna och frivilliga vårdformer, vilken tendens föranlett nykterhetsvårdsutredningen att föreslå en väsentlig minskning av den statliga anstaltsorganisationen. Även ett godtagande av detta förslag måste leda till begränsade möjligheter att tillämpa nykterhetsvårdslagen på människor med allmänt asocial livsföring, eftersom dessa sällan är villiga att medverka till rent frivilliga åtgärder. Då det inte torde vara en framkomlig väg att kriminalisera vissa former av bettleri — till detta problem finns anledning att återkomma i det följande — erbjuder sig inte heller några ökade möjligheter att med anlitan av villkorlig dom åstadkomma erforderligt påtryckningsmedel för att förmå allmänt asociala bettlare, som tillika är alkoholmissbrukare, att underkasta sig nykterhetsvårdande åtgärd.

Till sist finns anledning att uppmärksamma, att nykterhetsvårdsutredningen ställt sig tveksam till lämpligheten och effektiviteten av korrigerande åtgärder inom nykterhetsvårdens ram för sådana asociala människor, hos vilka visserligen ett mer eller mindre utvecklat alkoholmissbruk kan motivera åtgärder enligt nykterhetsvårdslagen, men där missbruket inte har karaktären av centralt personligt problem utan snarare kan uppfattas som en biföreteelse till individens allmänna sociala missanpassning. Såsom ovan framhållits torde ett sådant klientel i inte ringa utsträckning ha hänvisats till nykterhetsvården såsom en direkt följd av den tidigare nämnda departementspromemorian. Det kan ifrågasättas, huruvida man inte härvid för att över huvud taget få ett samhällsngripande till stånd pressat nykterhetsvårdslagens generalindikation mera än vad som kan anses rimligt från renodlat nykterhetsvårdande synpunkter. Under alla förhållanden torde nykterhetsvårdens företrädare kunna resa befogade anspråk på att inte behöva inom denna vårdform mottaga allmänt asociala människor, vilkas alkoholmissbruk inte är av den omfattning och art att nykterhetsvård framstår såsom en adekvat hjälpform.

Slutsatsen blir följaktligen, att det inte låter sig göra att fixera någon gräns för nykterhetsvården i fråga om de allmänt asociala alkoholmissbrukarna men att det inom detta skikt även framdeles otvivelaktigt kommer att finnas ett inte ringa antal, som varken kan eller bör omhändertagas inom nykterhetsvården.

Socialhjälp

Även på socialhjälpens område finns numera ny lagstiftning. Fattigvårdslagen från 1918, vilken utgjorde utgångspunkt för lösdriveriutredningens synpunkter på frågan om lösdrivarnas förhållande till fattigvården, har ersatts av lagen den 4 januari 1956 om socialhjälp, vilken trädde i kraft den 1 januari 1957.

De fall bland lösdrivare och prostituerade som enligt *lösdriveriutredningens* mening lämpligen borde omhändertagas inom fattigvården omfattade väsentligen äldre, i hög grad förfallna individer. Deras livsföring befanns i de flesta fall vara sådan, att meddelande av fattigvård i hemmet måste anses uteslutet, och inte heller utackordering i enskilt hem ansågs i nämnvärd utsträckning kunna komma i fråga. Endast anstaltsvård bedömdes därför återstå, och utredningen ansåg att möjlighet borde finnas att bereda sådan vård tvångsvis. Eftersom *socialvårdskommittén* i sitt år 1948 avgivna betänkande funnit tvångsåtgärder inte höra hemma i en framtida socialhjälpstiftning, ansåg sig lösdriveriutredningen bära utgå från att bestämmelserna i fattigvårdslagen om tvångsintagning på fattigvårdsanstalt och om åtgärder mot bettleri skulle komma att utmönstras ur lagstiftningen. Utredningen föreslog, att samhällets ingripande mot

bettleri vid lösdrivarlagens upphävande skulle ske i den ordningen, att vissa former av bettleri kriminaliserades och att vård på fattigvårdsanstalt skulle kunna föreskrivas i samband med villkorlig dom. Frågan om möjligheten att kriminalisera bettleriet behandlas i ett följande avsnitt och lämnas därför här åsido. Därutöver ansåg utredningen, att reaktionsformerna varning och tvångsarbete för störande vårdtagare och försumliga försörjare inte borde bibehållas efter lösdrivarlagens upphävande.

I den nya lagen om socialhjälp saknas motsvarighet till de bestämmelser i fattigvårdslagen som reglerade frågorna om tvångsintagning på fattigvårdsanstalt och åtgärder mot bettleri. I här angivna hänseenden har socialvårdskommitténs och lösdriveriutredningens synpunkter på frågan om socialhjälpslagens natur och räckvidd följaktligen beaktats. I motsats till fattigvårdslagen innehåller socialhjälpslagen inte heller några bestämmelser om polishandräckning för överförande av störande vårdtagare från ålderdomshem till arbetshem eller liknande anstalt. Däremot har bestämmelserna i fattigvårdslagen om försumliga försörjare överförts till socialhjälpslagen med huvudsakligen endast formella jämkningar. Alltjämt kvarstår sålunda möjligheten att meddela försumlig försörjare varning och döma honom till tvångsarbete. Bestämmelserna är emellertid att betrakta såsom ett provisorium — socialvårdskommittén föreslog, att fattigvårdslagens och barnavårdslagens bestämmelser om försumliga försörjare skulle i grunden reformeras och sammanföras till en fristående lag — och flera lagförslag i ämnet har också därefter framlagts, senast av utredningen rörande administrativa frihetsberövanden i dess betänkande med förslag till lag om socialdomstol m. m. (SOU 1960: 19).

Om man bortser från försumliga försörjare, bereder följaktligen socialhjälpslagen för närvarande inte möjlighet att omhändertaga individer tillhörande lösdrivarklientelet, vilkas asocialitet är av så svår natur att tvångs-åtgärder är ofrånkomliga.

I och för sig kunde emellertid övervägas att efter mönster av barnavårdslagen ge socialnämnd befogenhet att ingripa med erforderliga åtgärder mot ett asocialt vuxenklientel. Det skulle sålunda kunna tänkas, att man ytterligare utvidgade den i 15 § tredje stycket socialhjälpslagen stadgade skyldigheten för socialnämnd att oavsett anmälan ombesörja socialhjälp åt hjälpbehövande till att avse en mera långt gående aktiv verksamhet i detta syfte. Därutöver kunde socialnämnd utrustas med befogenhet att i fråga om de grovt asociala antingen själv fatta beslut om tvångsåtgärder eller anhängiggöra fråga om sådan åtgärd hos annat organ, såsom länsstyrelse eller domstol. Tanken är i och för sig för övrigt inte ny. Såsom framgår av redogörelsen i andra kapitlet för tidigare reformförslag i lösdrivarfrågan, föreslogs i 1926 års betänkande, att fattigvårdsstyrelse eller av denna utsedda delegerade skulle vara organ i första instans beträffande vissa lösdrivare.

En närmare undersökning visar dock, att starka invändningar av såväl principiell som praktisk natur kan resas mot att beträda en sådan väg.

I barnavårdslagen har barnavårdsnämnderna tillerkänts förhållandevis långtgående befogenheter att ingripa i de enskilda fallen. Förutom allmänt förebyggande verksamhet har barnavårdsnämnderna att vidtaga en serie av olika åtgärder, från rena hjälpåtgärder till omhändertagande för samhällsvård med därpå följande möjlighet att få till stånd intagning på ungdomsvårdsskola. Inom barna- och ungdomsvården måste man nämligen i vissa situationer kunna ingripa i ett tidigt skede för att med utsikt till framgång kunna behandla uppkomna miljöskador hos en människa under utveckling. Därtill kommer, att barnavårdslagen utformas med sikte på att man i görligaste mån skall kunna undvika straffrättslig behandling av unga lagöverträdare, varför barnavårdslagen med följdförfattning i fråga om denna kategori är avsedd att fylla huvudsakligen samma funktion som strafflagstiftningen för vuxna människor. Av detta förhållande följer, att man vid tillämpningen av barnavårdslagen som regel inte behöver upprätthålla någon klart markerad åtskillnad mellan brottslighet och asocialitet, i vart fall inte då det gäller att taga ställning till frågan, huruvida ingripande enligt lagen är befogat. Framhållas bör också, att barnavårdslagen ger angivna befogenheter åt barnavårdsnämnd inte endast då fråga är om brottsligt eller asocialt beteende från den unge själv utan också om denne av sina föräldrar eller vårdare behandlas på sådant sätt att han utsättes för fara eller hans utveckling äventyras.

I samtliga nu angivna hänseenden råder andra förhållanden för vuxenklientelet. Mot vuxna människor kan i allmänhet inte komma i fråga att tillgripa tvångsåtgärder, förrän asocialiteten blivit manifest och nått den grad av samhällsfarlighet som motiverar ingripande från samhälleliga skyddssynpunkter. I en framtida lagstiftning för vuxna asociala kan rent kriminella beteenden inte heller få bestämma utformningen av åtgärdssystemet, eftersom strafflagstiftningen redan täcker hela fältet för brottsliga gärningar. Tvångsåtgärder mot en vuxen människa måste vidare — i den mån tvångsingripande motiveras av asocialitet — grundas endast på den ens egen asociala livsföring. Över huvud taget föreligger beträffande det asociala vuxenklientelet inte samma förutsättningar för ett intimt samband mellan förebyggande åtgärder, hjälpåtgärder och tvångsåtgärder som i fråga om barnavårdsklientelet. Förverkligades tanken att utforma lagstiftningen rörande vuxna asociala på huvudsakligen samma sätt som barnavårdslagen, skulle detta dessutom innebära återgång till tillståndet på fattigvårdslagens tid, då bettlare och lösdrivare mot sin vilja kunde intagas och kvarhållas på fattigvårdsanstalt.

Gentemot den här ifrågasatta lösningen kan dessutom invändas, att det måste vara en polisiär och inte en socialvårdande uppgift att hålla uppsikt över det asociala vuxenklientelet. Inte heller på denna punkt synes barna-

vårdslagen kunna tagas till förebild. Befogenheten och skyldigheten för barnavårdsnämnd att särskilt uppmärksamma underåriga, som löper risk att utvecklas i asocial riktning, har sin grund i att det här är fråga om människor under utveckling. Det gäller där att hjälpa och vid behov tillrättaföra, innan asocialiteten hunnit bli rotfast. Uppsikt över vuxna människor kan i ett fritt samhälle inte komma i fråga i tillnärmelsevis samma utsträckning, och det allmänt asociala vuxenklientelet kan rimligen inte stå under tillsyn av offentligt organ i vidare mån än som förestavas av samhälleliga skyddssynpunkter. Uppsikten över vuxna allmänt asociala människor måste följaktligen begränsas till det verkligt gravt asociala klientelet, och för en sådan uppgift står intet annat samhällsorgan till buds än polisen. Såsom tidigare framhållits är det nämligen här i stor utsträckning fråga om ensamstående personer utan social anknytning, vilka parasiterar på andra och för ett undandraget liv, och det är i vart fall svårt att tänka sig att socialnämnderna vid sidan av sin allmänna biståndsverksamhet skulle kunna fullgöra den här ifrågasatta övervakningsfunktionen med erforderlig effektivitet.

Inte heller synes kunna övervägas att ge socialnämnderna avgörande inflytande på besluten om tvångsingripanden i enskilda fall, och detta inte ens på sådant sätt att det skulle utgöra en normal uppgift för nämnderna att efter polisanmälan eller på annan förekommen anledning hos länsstyrelse eller domstol väcka talan om tvångsintagning på anstalt. Ett förslag i sådan riktning skulle nämligen stranda därpå, att frågan om behovet av frihetsberövande måste prövas främst från samhälleliga skyddssynpunkter och att det varken är eller kan vara en socialvårdande uppgift att verkställa en dylik prövning. Från allmänt socialvårdande synpunkter måste det i stället te sig angeläget att man undviker att utrusta ett organ, som har till uppgift att hjälpa människor, med befogenhet att vidtaga även tvångsåtgärder. Erfarenheten visar att risken för tvångsingripande minskar benägenheten hos verkligt hjälpbehövande människor med social belastning att vända sig till ett på angivet sätt med dubbla funktioner utrustat samhällsorgan. Beträffande det allmänt asociala klientelet skulle den här ifrågasatta ordningen följaktligen kunna leda till ökad benägenhet för hjälpbehövande att undandraga sig samhällets uppmärksamhet och bistånd. Svårigheterna att i ett tidigt skede komma till rätta med olika yttringar av asocial livsföring skulle bli större och samhället skulle försättas i ett försämrat utgångsläge vid bekämpande av de mera svårartade formerna av asocialitet.

Öppen straffrättslig vård

Den öppna straffrättsliga vården ägnade *lösdriveriutredningen* uppmärksamhet med hänsyn till den grupp bland lösdrivare och prostituerade som stod under övervakning enligt någon av lagarna om villkorlig dom, vill-

korlig frigivning, ungdomsfängelse samt förvaring och internering i säkerhetsanstalt med därtill hörande följdåtgärder. Det var alltså här fråga om en grupp asociala individer, vilka stod under straffrättslig tillsyn efter att ha blivit lagförda för brott. Utredningen fann sig kunna konstatera, att gruppen var förhållandevis liten och att den kriminella eftervårdens möjligheter att tillrättaföra dessa människor var minst lika stora som de vilka skulle stå till buds inom en reformerad lösdriverilagstiftning. Enligt utredningens mening förelåg med hänsyn till den här aktuella gruppen följaktligen intet hinder mot att upphäva lösdriverlagstiftningen utan att ersätta den med annan särskild lagstiftning.

Sedan straffrättslagstiftningen under 1950-talet varit föremål för djupgående översyn från strafflagberedningen och straffrättskommittén, har Kungl. Maj:t nyligen framlagt förslag till helt ny lagstiftning på området genom det i propositionen nr 10/1962 upptagna *förslaget till brottsbalk*. I första kapitlet av detta lagförslag anges såsom påföljder för brott bland annat fängelse, skyddstillsyn (motsvarande närmast kvalificerad villkorlig dom), ungdomsfängelse, internering samt överlämnande till barnavård, nykterhetsvård och sinnessjukvård. Om förslaget i denna del skulle bli lagfäst, skulle nämnda påföljder ge samhället minst samma legala möjligheter som tidigare till straffrättslig tillsyn över den grupp bland lösdriverklientelet vilken blivit lagförd för brott. Viktigare i detta sammanhang än angivna legala möjligheter är emellertid de faktiska resurserna. Härvidlag är 1956 års *eftervårdsutrednings* år 1961 lämnade betänkande om kriminalvård i frihet (SOU 1961: 16) av särskilt intresse.

Eftervårdsutredningen hade till uppgift att utreda frågan om effektivare åtgärder inom eftervård och annan kriminalvård i frihet. Utredningen gjorde sig till tolk för den principiella uppfattningen, att utvecklingen mot vård i frihet borde fortsätta, i den mån detta kunde ske, utan att hänsynen till de allmänpreventiva synpunkterna därigenom trädde för nära. Enligt utredningen måste man även i fortsättningen räkna med frihetsberövande åtgärder såsom en vanlig reaktion vid allvarigare brottslighet.

Utredningen fann samhällets insatser i fråga om den straffrättsliga eftervården otillräckliga och riktade härvidlag uppmärksamheten bl. a. på åtgärder för att förbereda frigivningen. Genom gradvis ökad frihet — överförande till öppen anstalt, frigång, permission, villkorlig frigivning — borde man ge den intagne tillfälle att vänja sig vid de anspråk som ställs på en vanlig samhällsmedlem. Härigenom skulle risken för återfall i brott minska. Man rekommenderade, att frigångshem av samma typ som ett år 1957 i Nacka för östra anstaltsgruppen anordnat kunde inrättas även inom övriga anstaltsgrupper. För att lösa den för de frigivna viktiga bostadsfrågan rekommenderade utredningen, att man gick vidare på den i Göteborg i fråga om inackorderingshem för villkorligt frigivna inslagna vägen ge-

nom att med statligt och kommunalt stöd söka få till stånd liknande hem på andra platser.

Eftersom huvudparten av det klientel som undergår kriminalvård i frihet utgöres av villkorligt dömda, befanns det vidare vara av vikt att denna vårdform utrustas med resurser för att tillgodose vårdbehovet för den växande grupp av kriminella som enligt förslaget till brottsbalk kommer att ställas under skyddstillsyn.

Däremot ansåg utredningen något väsentligt inte stå att vinna genom att sammanföra skyddskonsulentorganisationen med liknande organ inom socialvården. Erforderlig samverkan med organen för ungdomsvård, nykterhetsvård och annan socialvård bedömdes med fördel kunna upprätthållas och utbyggas i nuvarande former.

Eftervårdsutredningen föreslog på anförda skäl bland annat, att skyddskonsulentorganisationen skulle utvidgas till att omfatta 40 konsulentdistrikt från nuvarande 22. Denna utvidgning skulle fullföljas i fem etapper, och i anslutning härtill borde enligt utredningen i överensstämmelse med ett tidigare av strafflagberedningen väckt förslag successivt genomföras ett nytt system med obligatoriska övervakningsnämnder. Vid den etappvisa utbyggnaden ansågs det angeläget att i första hand tillgodose de behov som föreligger i storstäderna och inom andra områden där brottsligheten och därmed sammanhängande problem är särskilt framträdande och svårbemästrade. Dessutom föreslogs ändrade grunder för statsbidrag till föreningarna Skyddsvärnet i Stockholm och Göteborg, samtidigt som statsbidrag till övriga frivilliga skyddsföreningar ansågs framdeles skola utgå endast för speciella ändamål, exempelvis inrättande av inackorderingshem.

I statsverkspropositionen till 1962 års riksdag, fjärde huvudtiteln, framhöll föredragande departementschefen i anslutning till eftervårdsutredningens förslag, att reformsträvandena under 1900-talet inom det straffrättsliga reaktionssystemet bland annat syftat till att begränsa användningen av frihetsberövande åtgärder. Dessa strävanden, som främst kommit till uttryck i den villkorliga domen, hade föranletts av att man kommit till insikt om de nackdelar som ur resocialiseringssynpunkt är förbundna med anstaltsvård. Kriminalvården i frihet hade fått ökad betydelse även i fråga om de lagöverträdare som underkastats anstaltsbehandling, och en ännu vidsträcktare tillämpning av kriminalvård i frihet förutsattes i det förslag till brottsbalk som skulle föreläggas riksdagen. Departementschefen framhöll vidare, att han för egen del ansåg en fortsatt utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen vara under alla förhållanden nödvändig men att prövningen av förslaget rörande övervakningsnämnderna borde anstå i avvaktan på riksdagens ställningstagande till brottsbalksförslaget. Från dessa utgångspunkter förordades i propositionen, att den av utredningen föreslagna första etappen av konsulentorganisationens utbyggnad, vilken huvudsakligen avsåg Stockholm och Göteborg, genomfördes under budget-

året 1962/63 så långt detta var möjligt inom angiven kostnadsram. I fråga om distriktsindelningen tillstyrktes i enlighet härmed, att samtliga av utredningen för denna första etapp föreslagna distrikt inrättades, vilket skulle betyda en ökning av antalet distrikt med fem. Dessutom förordades, att utredningens förslag angående skyddsvärnen genomfördes med viss jämkning.

Den upprustning som sålunda förestår inom området för kriminalvård i frihet måste väntas ytterligare öka möjligheterna till resocialisering av den grupp inom asocialitetsklientelet som är aktuell i detta sammanhang. Gruppen är emellertid så liten, att den väntade förstärkningen av den öppna kriminalvårdens resurser inte i nämnvärd mån synes kunna påverka ställningstagandet till frågan, huruvida en särskild stiftning för det allmänt asociala klientelet alltjämt är behövlig. Frågan huruvida gruppen kan få numerärt större betydelse genom kriminalisering av vissa av asocialitetens yttringar kommer att behandlas i det följande.

Kriminaliseringsfrågan

Bettleri

Enligt de klientelundersökningar som redovisades av *lösdriveriutredningen* utgjordes inte mindre än 75 procent av det manliga varningsklientelet av bettlare. Med hänsyn till den stora grupp som bettlarna sålunda utgjorde bland lösdrivarna fann utredningen det vara otvivelaktigt, att åtskilliga bettlare inte kunde omhändertagas inom andra vårdformer. Samhället borde därför alltid ha möjlighet att ingripa, då ett asocialt levnadssätt som lösdriveri tog sig det uttrycket, att vederbörande försörjde sig genom bettleri.

Tidigare har framhållits, att socialhjälpslagen saknar motsvarighet till de bestämmelser i fattigvårdslagen, som reglerade frågorna om tvångsintagning på fattigvårdsanstalt och åtgärder mot bettleri. Eftersom lösdriveriutredningen redan omfattade den ståndpunkten att fattigvård inte borde meddelas tvångsvis, fann den ingen annan utväg stå till buds för att komma till rätta med restklientelet bland de lösdrivande bettlarna än att anlita straffrättslig reaktion. Utredningen föreslog därför, att vanemässigt bettleri under vissa förutsättningar skulle kriminaliseras. Då till ansvar förfallna bettlare ansågs kunna i många fall lämpligen omhändertagas på fattigvårdsanstalt, upptogs vidare förslag om ändring i lagen om villkorlig dom av innehåll, att föreskrift skulle kunna meddelas om skyldighet för den dömde att underkasta sig vård på fattigvårdsanstalt. För att uppnå erforderlig effektivitet gavs brottsbeskrivningen å bettleri en så vid utformning, att den omfattade även fall som lämpligen skulle kunna omhändertagas inom de särskilda vårdformerna. För att dylika fall skulle kunna undantagas från straffrättsligt ingripande föreslogs å andra sidan tillika bestämmelser om rätt att fria från straff och efterge åtal.

Under remissbehandlingen rönt förslaget om kriminalisering av bettleri stark kritik. Svea hovrätt framhöll, att det borde vara uteslutet att tillgripa kriminalisering av bettleri för att därmed vinna tillträde till ett ingripande, inte mot gärningen som sådan, utan mot en viss grupp av medborgare, vars allmänna livsföring man ville reformera. Tanken att lösdrivande bettlare skulle intagas på fattigvårdsanstalt avvisades av ett stort antal socialvårdsorgan, främst med hänsyn till klientelet's ofta djupt sociala karaktär.

Även i *propositionen till 1950 års riksdag* avvisades den föreslagna kriminaliseringen av bettleriet. Föredragande departementschefen ville inte under några förhållanden medverka till att det ofta mycket besvärliga lösdrivarklientelet via en villkorlig dom togs in på ålderdomshem. Därutöver anfördes mot förslaget principiella betänkligheter i förening med bevissvårigheter som kunde förväntas uppkomma. Andra lagutskottet anslöt sig under förslagets riksdagsbehandling till detta uttalande.

Psykopatvårdsutredningen framhöll, att det var långtifrån säkert att bettlare förde ett sådant levnadssätt som påkallade åtgärder från samhällets sida. Mången gång ansågs dock bettleriet kunna vara ett utslag av eller ett dominerande inslag i en livsföring som gjorde ett omhändertagande önskvärt. Den form, under vilken bettleriet utövades — om det skedde öppet eller i maskerad form, genom dörrknackning, försäljning av skosnören eller med anlitanande av barn — bedömdes spela mindre roll. Avgörande borde enligt utredningens mening vara den bakomliggande livsföringen. Under remissbehandlingen av psykopatvårdsutredningens förslag ansåg riksåklagarämbetet jämte två andra myndigheter, att lösdriveriet eller de allvarligaste beteenden som hörde ihop med lösdriveri borde kriminaliseras. Strafflagberedningen framhöll däremot, att det syntes uteslutet att tills vidare räkna med kriminaliseringar i vidsträcktare omfattning än straffrättskommittén föreslagit.

Förslaget till brottsbalk upptar inte någon lagbestämmelse, som till brott hänför bettleri eller därmed jämförlig form av lösdriveri. I *propositionen* uttalar föredragande departementschefen, att lösdriveriet främst bör bekämpas med andra medel än kriminalisering och att därför återhållsamhet bör iakttagas i detta avseende.

Lösdriveriutredningens förslag om kriminalisering av bettleri har sålunda utsatts för stark kritik från skilda håll. Kritiken måste anses vara i hög grad befogad. Bettleriet är långtifrån alltid någon företeelse, som kräver samhällets ingripande, och efter tillkomsten av socialhjälpslagen får det anses uteslutet att på grund av bettleri tvångsomhändertaga lösdrivande bettlare på ålderdomshem, även om tvånget skulle begränsas till det indirekta påtryckningsmedel som en föreskrift härom i samband med villkorlig dom skulle innebära. Då därtill kommer, att brottsbalksförslaget inte upptar någon bestämmelse om bettleri, måste frågan om behovet av

särslagstiftning rörande asocialitet tydligen i dagens läge bedömas från den utgångspunkten att man inte kan räkna med möjligheten att kriminalisera bettleriet.

Prostitution m. m.

Lösdriveriutredningen konstaterade, att de kvinnliga lösdrivarna nästan uteslutande utgöres av prostituerade. Utredningen intog den principiella ståndpunkten, att ingripande inte borde riktas mot de vuxnas prostitution som sådan. Mot vuxna prostituerade hade samhället enligt utredningens mening anledning att ingripa endast i vissa speciella fall, vilka kan indelas i två grupper. Till den första gruppen räknades sådana fall, då prostitutionen i förening med annat förhållande motiverar ingripande. Det var här i första hand fråga om prostituerade, som företer psykisk rubbning eller alkoholmissbruk eller som är föremål för öppen straffrättslig vård. Hit hörde även bettlande eller kriminella prostituerade, ehuru möjligheten att på grund av bettleri eller brott ingripa mot prostituerade bedömdes vara ganska liten. Till den andra gruppen hänfördes sådana yttringar av prostitutionen som utgör särskild samhällsfara. Hit ansåg utredningen höra förledande till prostitution samt på allmän plats på anstötligt sätt gjord inbjudan eller uppmaning till otukt. I ett tillägg till 18 kap. 11 § strafflagen föreslogs därför, att den skulle vara förfallen till ansvar vilken förleder eller förmår annan att mot ersättning öva otukt i tillfälliga förbindelser, så ock den som eljest förmedlar eller främjar sådan otukt. Enligt ett föreslaget andra stycke i 18 kap. 13 § strafflagen skulle det därutöver bli straffbart, om någon på allmän plats eller eljest offentligen uppmanar eller inbjuder till otukt på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten.

Tilläggen till 18 kap. 11 och 13 §§ strafflagen gavs sådan utformning att de ägde tillämpning inte endast på manliga eller kvinnliga prostituerade utan även på andra berörda, i främsta rummet sutenörerna. För att ytterligare öka möjligheterna att på straffrättslig väg ingripa mot dessa kriminaliserades genom tillägget till 18 kap. 11 § strafflagen även det förhållandet, att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans mot ersättning övade otukt i tillfälliga förbindelser.

Vidare konstaterade lösdriveriutredningen, att åtskilliga kvinnor började hemfalla åt prostitution något av åren närmast efter uppnådda 21 års ålder. Möjligheterna att vidtaga åtgärder mot dessa utan att taga prostitutionen som sådan till utgångspunkt för ingripandet befanns vara begränsade. I dessa fall ansåg utredningen emellertid, att hemfallenhet åt prostitution borde få utgöra tillräcklig grund för ingripande med tvångsåtgärder. Utredningen föreslog, att under e) i 22 § barnvårdslagen (i dess lydelse före den 1 januari 1961) skulle upptagas bestämmelse av innehåll, att bar-

navårdsnämnd hade att vidtaga åtgärder beträffande person i åldern 21—23 år, som vanemässigt mot ersättning inlät sig i tillfälliga sexuella förbindelser och beträffande vilken särskilda åtgärder uppenbarligen krävdes för hans eller hennes anpassning i samhället. I samband därmed föreslogs vissa andra ändringar i barnavårdslagen i syfte bland annat att effektivisera behandlingen av de för skyddsuffostran omhändertagna.

Lösdriveriutredningens ståndpunkt, att inskridande mot prostitutionen borde ske endast i speciella fall, delades av åtskilliga *remissinstanser*, bland andra strafflagberedningen och medicinalstyrelsen. Vissa andra instanser ansåg emellertid, att prostitutionen såsom sådan borde kunna föranleda tvångsåtgärder. Erinringar riktades mot förslaget att göra barnavårdslagen tillämplig på prostituerade i åldern 21—23 år. Dessa gick i huvudsak ut på att det inte var lämpligt att inordna äldre personer under barnavårdslagen, då det kunde befaras att barnavårdsnämnderna inte skulle kunna bemästra de svårigheter som härvidlag kunde uppkomma. Några remissorgan fann det visserligen vara önskvärt att tillfredsställande möjligheter fanns till ingripande mot unga prostituerade som fyllt 21 år men föredrog att spörsmålet reglerades genom särskild lag. Vidare framhölls från flera håll, att det inte var lämpligt att föregripa den förestående översynen av barnavårdslagen.

I *propositionen till 1950 års riksdag* uttalade föredragande departementschefen, att flera remissmyndigheter enligt hans förmenande överskattat prostitutionens samhällsfarlighet. Därmed ville han dock inte ha sagt, att samhället över huvud inte borde ingripa mot vuxna prostituerade. Denna form av lösdriveri ansågs nämligen ofta ha sådana konsekvenser både för samhället och för de prostituerade själva, att dessa inte helt kunde lämnas åt sitt öde. I fråga om de föreslagna kriminaliseringarna fann departementschefen inte anledning att föregripa straffrättskommitténs pågående överarbetning av 18 kap. strafflagen. Slutligen fann departementschefen det vara föga lämpligt att under barnavårdslagen inränga klientelet mellan 21 och 23 år, samtidigt som han påpekade, att även barnavårdslagen var föremål för översyn. I utlåtande över propositionen anförde andra lagutskottet, att det inte kunde ifrågakomma att samhället skulle underlåta att ingripa med tvångsåtgärder i de fall, då prostitutionen är förenad med yttringar som medför särskild samhällsfara. Utskottet underströk önskvärdheten av att samhället medelst hjälpåtgärder sökte förmå envar prostituerad att övergå till ett ordentligt och samhällsnyttigt liv. Av särskild vikt ansågs vara, att sådana åtgärder sattes in på ett så tidigt stadium som möjligt.

Psykopatvårdsutredningen fann det enligt sakens natur vara svårt att ange konkreta omständigheter som motiverade omhändertagande av prostituerade. Avgörande för behovet av ett omhändertagande bedömdes vara totalbilden av det levnadssätt som den prostituerade för. Sådana förhållanden borde beaktas som att grannar och närboende högggradigt störes, att

den prostituerade förleder andra, särskilt ungdomar, till prostitution och att den prostituerade uppsöker kunder på ett sätt som är ägnat att störa och oroa den allmänna ordningen. Den bakomliggande livsföringen bedömdes vara av vikt även i fråga om de kriminella element som ingick i lösdrivarklientelet. Vad särskilt angår koppleri anfördes, att detta är belagt med straff enligt 18 kap. 11 § strafflagen men att bestämmelsen sällan tillämpas på grund av svårigheten att bevisa stadigvarande utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt. Däremot ansågs det mera sällan möta svårigheter att konstatera, att en person saknade ordnat arbete och sammanbodde med en eller flera prostituerade under omständigheter som även i övrigt gjorde sannolikt, att han samarbetade med dessa i deras verksamhet.

Under *remissbehandlingen* av psykopatvårdsutredningens förslag föreslog strafflagberedningen, att lösdrivarlagen skulle omredigeras bland annat i den riktningen att sedeslöst leverne skulle utmönstras som indikation. För ingripande mot prostitution fann beredningen föreslagna kriminaliseringar och tillgängliga sociala vårdformer tillräckliga. Däremot uttalade beredningen, att hemfallenhet åt ett sådant asocialt levnadssätt att fara därav uppstår för allmän ordning och säkerhet borde föranleda ingripande, och ett sådant levnadssätt fick enligt beredningens mening bland andra de anses föra som vanemässigt bereder sig inkomst såsom sutenörer eller kopp-lare.

Prostitutionsproblemet ägnades därefter uppmärksamhet vid 1958 års *A-riksdag*. I två till denna riksdag väckta, likalydande motioner (I: 151 och II: 175) framhölls, att prostitutionsproblemet blivit allt svårare att bemästra, särskilt som kvinnor i allt yngre åldrar ägnade sig åt prostitution och även pojkkprostitutionen ökade. Motionärerna, som framhöll kundkretsens avgörande roll för prostitutionens omfattning, fann det kunna övervägas, huruvida inte prostitutionen borde kriminaliseras och båda parterna drabbas av samma ansvar.

Över motionerna inhämtades yttranden från ett flertal myndigheter, vilka samtliga underströk problemets allvarliga natur men av vilka flertalet avrådde från kriminalisering av prostitutionen som sådan. Här må i fråga om prostitutionens utbredning framför allt återges ett yttrande från poliskammaren i Malmö, vilket belyser problemets i en storstad mindre åtkomliga sidor. Poliskammaren framhöll sålunda:

De erfarenheter, som gjorts speciellt under senare år, ge vid handen, att gatuprostitutionens yttre fasad icke är den för polisens — och samhällets — del allvarligaste sidan av problemet; den yttre bilden är oftast relativt godartad, jämförd med den verklighet den döljer. Utvecklingen senare år visar, att prostitutionen, speciellt den kvinnliga gatuprostitutionen, är intimt förknippad med grov kriminalitet. Anledningen härtill är uppenbarligen, att flertalet prostituerade kvinnor med sig lierat eller tvingats liera sutenörer, hämtade från kretsen av samhällets grövsta och mest hämningsfria förbrytare. De senaste åren visar för

Malmös del ett påfallande antal grova brott, begångna av sutenörer i samförstånd med prostituerade kvinnor: rån, grov misshandel, stölder. I verkligheten förhåller det sig utan tvivel så, att åtskilliga grova brottslingar med sin övriga kriminella verksamhet mer eller mindre öppet förena sutenörskapet för kvinnliga prostituerade. De svårigheter, som äro förenade med försök från polisens sida att med tillräcklig bevisning binda sutenörer vid deras verksamhet, gynnar uppenbart utvecklingen av denna form av kriminalitet. Den kvinnliga prostitutionen i dess grövre, till gatorna förlagda former döljer enligt poliskammarens sålunda gjorda erfarenheter ett allvarligt samhällsont och förtjänar uppenbart en plats i förgrunden vid överbägandet av orsakerna till våra dagars starkt stegrade brottslighet.

Även andra remissorgan fann det vara nödvändigt att samhället mera aktivt än dittills bekämpade prostitutionen. Bland dem må nämnas överståthållarämbetet, som i sitt yttrande framhöll, att de prostituerades och sutenörernas verksamhet i Stockholm tagit sig sådana former i vissa stadsdelar, att ämbetet funnit det ofrånkomligt att polismyndigheterna vidtog åtgärder på den enda praktiskt användbara grundval som fanns vid sidan av nykterhets- och ungdomsvårdslagstiftningen, nämligen den alltjämt formellt gällande lösdrivarlagen. Socialstyrelsen, som delade motionärernas uppfattning att polisen alltid måste kunna ingripa mot gatuprostitutionen, framhöll att prostitutionsproblemet kunde angripas *dels* med allmänt förebyggande åtgärder av social och pedagogisk karaktär, *dels* med huvudsakligen på allmänpreventiva skäl grundade ingripanden mot de i prostitutionen deltagande — prostituerade, kunder och sutenörer — och *dels* med rena vårdåtgärder. En systematisk behandling av problemet förutsatte enligt styrelsens mening, att man behandlade var och en av dessa frågor för sig.

Allmänna beredningsutskottet framhöll i sitt utlåtande över motionerna, att det framför allt är sutenörerna, tillhörande bottenskiktet av kriminella element, som visat sig ha en förödande inverkan när det gällde att draga in prostituerade flickor i brottsliga sammanhang. Utskottet, som ansåg hitillsvarande klientelundersökningar i fråga om de prostituerade tillräckliga för att få deras situation närmare belyst, fann angeläget att stora ansträngningar gjordes för att komma till rätta med de problem som sammanhänge med prostitutionen. Beträffande lagstiftningen erinrade utskottet om att straffrättskommittén i sitt förslag till brottsbalk upptagit en ny brottstyp — inbjudan till otukt. Härigenom gavs möjligheter att lagföra och straffa jämväl de prostituerades kunder. Bestämmelsen kunde väl inte beräknas få någon avgörande effekt på prostitutionen men befanns, särskilt om polisen erhöll ökade resurser, ha ett obestridligt värde när det gällde den för allmänheten mest stötande formen av prostitution, gatuprostitutionen. Allra viktigast syntes det emellertid utskottet med bestämmelser, varigenom man i större utsträckning kunde komma åt de element inom prostitutionen som åstadkommer de ojämförligt största skadorna, sutenörerna. Straffrättskommittén var enligt utskottets mening här inne på rätt väg ge-

nom sitt förslag att det i strafflagens 18 kap. 11 § angivna villkoret för att en sutenör skulle kunna straffas, nämligen att han bedriver sin verksamhet stadigvarande, skulle utgå. Det syntes dock utskottet som om ytterligare möjligheter att komma åt sutenörerna borde övervägas, eventuellt i samband med en översyn av lösdrivarlagstiftningen.

I sitt betänkande år 1958 var också *polisverksamhetsutredningen* inne på prostitutionsproblemet och ansåg sig kunna konstatera, att både den hetero- och den homosexuella prostitutionen var mycket utbredd. Två faktorer gav utredningen anledning till särskild oro. För det första hade prostitutionen trängt djupt ner i de lägre åldersklasserna. För det andra gav prostitutionen ofta upphov till brott av olika slag såsom koppleri, misshandel, rån, stöld. Enligt utredningen blir samhällsskyddet i hög grad beroende av vad som kan åstadkommas för att förmå detta klientel till en mera ordnad livsföring, och utredningen fann samhället alltjämt vara i behov av en lösdrivarlagstiftning såsom en sista resurs för att hålla prostitution och annat lösdriveri inom rimliga gränser.

Frågan om ungdomsprostitutionen behandlades under *förarbetena till barnavårdslagen den 29 april 1960*. Till grund för propositionen nr 10/1960 med förslag till ny barnavårdslag låg ett år 1956 från barnavårdskommittén lämnat betänkande (SOU 1956: 61). I nära anslutning till kommitténs förslag ersattes i propositionen bestämmelserna i 22 § c) och d) barnavårdslagen den 6 juni 1924 med föreskrift att ingripande skall ske, om underårig på grund av brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att efter förmåga ärligen försörja sig, missbruk av rusdrycker eller narkotiska medel eller av annan jämförlig anledning är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida. Med sedeslöst levnadssätt åsyftades framför allt hetero- och homosexuell prostitution men även sexuell lösaktighet i övrigt av sådan art att den fick anses ådagalägga bristande social anpassning eller utsätta den underåriges hälsa och utveckling för skada eller fara. Enligt barnavårdskommitténs, av föredragande departementschefen utan erinran lämnade uppfattning måste tendenser till lösdriveri och sedeslöst leverne, när det gäller underåriga, så tidigt som möjligt bekämpas för deras eget bästa; de ansågs inte därvidlag få ordna sin livsföring efter egen önskan. Vad de försörjningsovilliga beträffar inbegreps bland dem underåriga, som är aktivt parasiterande — såsom sutenörer, bettlare, luffare — eller som eljest försörjer sig på ohederligt sätt, oavsett huruvida detta är av brottslig art eller inte.

Barnavårdskommittén avvisade den av lösdriveriutredningen ifrågasatta ändringen i barnavårdslagstiftningen, att barnavårdslagen skulle utvidgas att omfatta även ungdomar i åldern 21—23 år, vilka levde ett sedeslöst liv. Kommittén kunde inte anse det vara en uppgift för samhällets barn- och ungdomsvård att taga sig an och söka tillrättaföra myndigblivna personer som hemfallit åt asocialt leverne. Barnavårdsnämnderna befanns dessutom

knappast ha förutsättningar för att lyckas väl med en sådan verksamhet, och i vart fall ansågs deras krafter behöva till fullo tagas i anspråk för de uppgifter som redan åvilade dem. Departementschefen anslöt sig till barnavårdskommitténs mening.

Vad sålunda under förarbetena till nu gällande barnavårdslag anförts i fråga om ungdomsprostitutionen lämnades av riksdagen utan erinran. Den nya barnavårdslagen stadgar följaktligen en högsta åldersgräns av 21 år för möjlighet att inom barnavården omhändertaga unga personer med asocial livsföring, däribland prostituerade.

Till sist finns anledning att redogöra för innebörden av *brottsbalksförslaget* i vad detta berör prostitution och därmed sammanhängande företeelser.

Det är främst två kapitel i brottsbalksförslaget som i detta sammanhang är av intresse, nämligen *dels* 6 kapitlet om sedlighetsbrott, *dels* 16 kapitlet om brott mot allmän ordning. I sjätte kapitlet kriminaliseras bland andra följande gärningar, nämligen koppleri och främjande av otukt (7 §) samt förförelse av ungdom (8 §). Med *koppleri* avses att någon vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt eller att någon förleder den som är under 21 år till sådant levnadssätt. Straffet skall vara fängelse i högst fyra år eller, om brottet är att anse som grovt, fängelse i lägst två och högst sex år. Med *främjande av otukt* menas att någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra. *Förförelse av ungdom* åsyftar sådana fall som då någon genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under 18 år eller, om han är av samma kön, under 21 år. För de sistnämnda två gärningarna skall straffet utgöra böter eller fängelse i högst sex månader. Under sextonde kapitlet upptages bland brott mot allmän ordning i 11 § *sårande av tukt och sedlighet*, vilket kan ske antingen genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild eller genom att på allmän plats eller eljest offentligen i ord eller handling såra tukt och sedlighet. Även här är straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

I anslutning till sjätte kapitlet uppehåller sig föredragande departementschefen vid prostitutionsproblemet och anför, att vid de överläggningar för översyn och samordning av åtgärderna mot ungdomsbrottsligheten, som sedan 1957 pågår i justitiedepartementets regi, bland annat uppmärksammas det allvarliga problem som prostitutionen utgör. Detta problem har nyligen behandlats även av riksdagen (se allmänna beredningsutskottets utlåtande 1958: 17). Särskilt allvarligt är, att prostitutionen tenderar att sprida sig till lägre åldersgrupper. Tecken tyder på att det blir allt vanligare, att ungdomar även i de yngsta åldersklasserna — under 18 år — prostituerar sig.

För att minska prostitutionens skadeverkningar bör — fortsätter departementschefen — motåtgärder sättas in på flera områden, bland annat inom olika grenar av socialvården och inom den polisiära verksamheten. Möjligheterna att genom strafflagstiftningen komma till rätta med prostitutionsproblemet bör visserligen inte överskattas. Vissa åtgärder torde dock lämpligen böra vidtagas även inom detta område. Det i 7 § av sjätte kapitlet föreslagna stadgandet innebär i jämförelse med gällande rätt ökade möjligheter att ingripa mot sutenörer och andra som förleder underåriga till prostitution, och i 16 kap. 11 § föreslås en bestämmelse, som bland annat tar sikte på vissa yttringar av gatuprostitutionen.

I fråga om koppleribrottet, 6 kap. 7 §, anför departementschefen i fortsättningen, att ansvar för främjande eller utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt bör inträda inte blott vid vanemässighet utan även om vinnings syfte utan vanemässighet föreligger. Som koppleribrott bör vidare anses, att man till otuktigt levnadssätt förleder den som är under 21 år, oavsett om vanemässighet eller vinnings syfte föreligger.

Vad angår brottstypen förförelse av ungdom, 6 kap. 8 §, framhåller departementschefen, att nyssnämnda bestämmelse i 7 § inte är tillämplig på den som mot betalning bereder sig könsumgänge med en underårig prostituerad. För att ge de åldersgrupper som avses i förevarande paragraf ökat skydd mot att dragas in i heterosexuell eller homosexuell prostitution föreslås, att förförelse av ungdom införes såsom en ny brottstyp i brottsbalken. Brottstypen skall avse fall, då någon mot vederlag — varmed i regel åsyftas kontant betalning — övar heterosexuell otukt med den som är under 18 år eller homosexuell otukt med den som är under 21 år. På denna punkt framhåller lagrådet, att man för att stadgandet inte skall få för vidsträckt tillämpning måste hålla fast vid att det allenast avser att vända sig mot utnyttjandet av ungdom i gatuprostitution eller under liknande förhållanden.

Departementschefen återkommer till prostitutionsproblemet vid kommentaren till brottstypen sårande av tukt och sedlighet — 16 kap. 11 § — och anför härom ytterligare följande.

Frågan om lösdriverilagstiftningen har under senare tid varit föremål för överväganden i flera sammanhang. Därvid har bland annat livligt diskuterats i vad mån olika former av lösdriveri, bland annat prostitution, bör kriminaliseras. Departementschefen anser för sin del — såsom tidigare framhållits — att lösdriveriet främst bör bekämpas med andra medel än kriminalisering och att därför återhållsamhet bör iakttas i detta avseende. Möjlighet bör dock finnas till ingripande genom åtal mot sådana former av inbjudan till otukt som sker offentligen och i anstötliga former. Det synes emellertid inte påkallat att upptaga en särskild ansvarsbestämmelse i detta avseende. I stället bör finnas en allmän regel, som förutom nu avsedda handlingar inbegriper jämväl andra former av sedlighetssårande

uppträdande på offentlig plats. Denna regel, som äger motsvarighet i andra punkten av SL 18: 11, bör avfattas att gälla den som på allmän plats eller eljest offentligen i ord eller handling uppträder på sätt som sårar tukt och sedlighet. Bestämmelsen bör anses tillämplig, då någon inbjuder till köns- umgänge på ett för omgivningen störande och anstötligt sätt; detta bör i fråga om gatuprostitutionen gälla såväl den prostituerade som den andra parten samt både vid heterosexuell och homosexuell prostitution. Den närmare avgränsningen torde få ske i rättstillämpningen med ledning av gängse uppfattning i samhället om vad som ur allmän ordningssynpunkt kan tolereras på området.

Om man godtar lösdriveriutredningens principiella ståndpunkt till frågan i vilken utsträckning samhället bör ingripa mot prostitutionen och därmed sammanhängande företeelser samt granskar utredningens förslag mot bakgrunden av vad som anförts om behandlingen av prostitutionsproblemet efter år 1949, synes följande allmänna slutsatser kunna dragas i fråga om restklientelet bland de prostituerade.

Det kan inte övervägas vare sig att kriminalisera prostitutionen som sådan eller att genom utvidgning av barnavårdslagens tillämpningsområde tillgripa samhällsvård mot unga prostituerade i åldern 21—23 år. Härvidlag synes det vara tillräckligt att hänvisa till brottsbalksförslaget och förarbetena till den nya barnavårdslagen, där angivna alternativ avvisats.

I fråga om sådana vuxna prostituerade som företer tecken på psykisk abnormitet, missbrukar alkohol, är föremål för öppen straffrättslig vård, bettlar eller begår brott — den grupp vuxna människor mot vilka ingripande enligt lösdriveriutredningens uppfattning motiverades av att prostitution föreligger i förening med annat förhållande — torde framställningen i det föregående ha givit besked om de möjligheter till ingripande som man på realistisk grund kan räkna med stå till buds. Det synes emellertid vara på sin plats att här summera resultatet av undersökningarna rörande aktuella vårdområden med tanke särskilt på prostitutionen. Först må framhållas, att mentalsjukvård och då främst psykopatvård inte inom överskådlig tid torde kunna erbjudas socialvårdens psykopatkielntel i nämnvärt större omfattning än under 1940- och 1950-talen, och till detta klientel hör i stor utsträckning de kvinnliga prostituerade. Nykterhetsvården torde i och för sig erbjuda större möjligheter att omhändertaga alkoholmissbrukande prostituerade, men å andra sidan kan med fog ifrågasättas, huruvida detta vårdområde bör omfatta ett klientel, vilket visserligen missbrukar alkohol men för vilket alkoholmissbruket inte utgör ett centralt personligt problem utan snarare är en sekundär företeelse såsom en följd av en allmänt asocial livsföring. Vad de bettlande prostituerade angår må erinras om att bettleriet inte kriminaliserats i brottsbalksförslaget och att frågan om bettleriets kriminalisering därmed torde få anses slutgiltigt avskrivnen. Övriga i detta

sammanhang aktuella prostituerade — de som begår brott eller som efter att ha begått brott är föremål för öppen straffrättslig vård — torde tills vidare kunna lämnas åsido, eftersom frågan om möjligheten att på straffrättslig väg ingripa mot kriminella, med lösdriveri sammanhängande beteenden kommer att behandlas närmare i det följande. Beträffande den straffrättsliga öppna vården såsom sådan torde dock kunna uttalas, att den med avseende å effektiviteten inte behöver stå tillbaka för behandling enligt en särlagstiftning för asociala, däribland prostituerade.

Om brottsbalksförslaget blir upphöjt till lag, torde samhället däremot få större möjligheter än hittills att på straffrättslig väg ingripa mot sådana yttringar av prostitutionen som lösdriveriutredningen ansåg utgöra särskild samhällsfara. De i 6 kap. 7 § föreslagna brottstyperna koppleri och främjande av otukt innebär sålunda i förhållande till gällande rätt ökade möjligheter att ingripa mot sutenörer och andra som främjar annans otuktiga levnadssätt, och vissa yttringar av gatuprostitutionen har kriminaliserats i 16 kap. 11 § genom utvidgning av brottstypen sårande av tukt och sedlighet.

Man får emellertid vid bedömandet av möjligheterna att komma till rätta med de direkt samhällsfarliga yttringarna av prostitutionen inte överskatta betydelsen av den föreslagna utvidgningen av det straffbara området för sedlighetsbrotten. Brottsbalksförslaget präglas nämligen medvetet av stor återhållsamhet i fråga om kriminalisering av prostitutionens yttringar, eftersom departementschefen ansett lösdriveriet böra bekämpas i första hand med andra medel. Beträffande koppleribrottet är sålunda att märka, att vanemässighet eller vinningssyfte — vid sidan av främjande eller utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt — skall utgöra en förutsättning för straffbarhet, såvida inte fråga är om koppleri som riktar sig mot underårig, då det skall vara tillräckligt med förledande. Lösdriveriutredningens förslag att förledande till prostitution över huvud taget skulle kriminaliseras har alltså godtagits i brottsbalksförslaget endast i angiven begränsad omfattning. Begränsningen har betydelse framför allt därför, att svårigheterna för polisen att med tillräcklig bevisning binda sutenörerna vid deras verksamhet främst torde hänföra sig till rekvisiten vanemässighet eller vinningssyfte. Inte heller synes det vara tillrådligt att i någon större utsträckning lita till de ökade möjligheter till ingripande i straffrättslig ordning mot gatuprostitutionen som ges i brottsbalksförslaget, då enligt detta — bortsett från det fall att fråga är om förförelse av ungdom — inbjudan till otukt för att bli straffbar kräver att den sker på ett för omgivningen störande och anstötligt sätt och straffet normalt skall stanna vid böter.

Upphäves lösdrivarlagen utan att ersättas med motsvarande särlagstiftning på det här aktuella området, skulle samhället sålunda utom tilllämpningsområdet för barnavårdslagen avhända sig möjligheten att ingripa mot prostitutionen som sådan. Endast i begränsad utsträckning synes för

vuxna prostituerade andra vårdformer kunna komma i fråga, såsom psykopatvård, nykterhetsvård, kriminalvård. Restklientelet bland de prostituerade skulle bli betydande. Även gatuprostitutionen skulle tydligen i stor utsträckning få försiggå ostörd, eftersom större svårigheter inte torde föreligga vare sig för de prostituerade eller för deras kunder att undvika det störande och anstötliga uppträdande som skall utgöra förutsättning för ingripande mot dem i straffrättslig väg. Då särskilt gatuprostitutionen utgör ett allvarligt samhällsont med verkningar långt utöver prostitutionsproblemet som sådant — den yttre fasaden anses relativt godartad i förhållande till den verklighet den döljer — måste det väcka betänkligheter, om samhället skulle ställas i situationen att inte ens kunna ingripa mot denna form av prostitution. Mot bakgrunden av att åtskilliga av de prostituerade befinner sig i åldern 21—25 år måste det dessutom te sig särskilt betänkligt med en utveckling, varigenom samhället skulle avhända sig möjligheten att enbart på grund av deras levnadssätt ingripa mot prostituerade över 21 år samtidigt som dessa inte skulle erhålla det större skydd mot sutenörer som brottsbalksförslaget bereder de underåriga.

Övrig kriminalitet

Lösdriveriutredningen ägnade vidare uppmärksamhet åt sådana lösdrivare, som betecknades såsom yrkestjuvar, bondfångare, spritlangare och yrkes- eller falskspelare. I fråga om *yrkestjuvarna* befanns det vara de bristande möjligheterna att bevisa brottsligheten som utgjorde det enda egentliga hindret för ingripande i straffrättslig väg. Ur samhällets synpunkt ansåg utredningen det dock vara bättre, om en och annan sådan lösdrivare i rätts-säkerhetens intresse undgår ingripande än att långvariga frihetsberövanden grundas på något så obestämt som ett oordentligt leverne, när det i själva verket är fråga om en inte bestyrkt misstanke om tjuvnadsbrott. Med *bondfångare* åsyftades sådana lösdrivare, som skaffar sig medel till sitt uppehålle genom bedrägliga förfaranden, stölder i samband med spritorgier o. d. från personer med vilka de mer eller mindre tillfälligt sammanträffar. Utredningen fann det troligt, att dessa lösdrivare inte utgjorde någon bestämt avskild grupp — gruppen hade inte närmare undersökts — utan att de kunde hänföras till de kategorier av lösdrivare som brukade betecknas såsom *spritlangare* och *yrkes- eller falskspelare*. De förfaranden som sådana lösdrivare begagnar för att finna sin utkomst ansågs i allmänhet falla under någon av de i strafflagstiftningen upptagna brottsbeskrivningarna. Svårigheten att på straffrättslig väg kunna ingripa mot dem befanns ligga i de begränsade bevisningsmöjligheterna och kanske framför allt i den omständigheten att brott av denna art ofta inte kommer till polisens kännedom. Dessa lösdrivares samhällsfarlighet bestod emellertid enligt utredningens åsikt inte huvudsakligen i de brott som de begår. Mera betänklig ansågs den fara vara som dessa element — huvudsakligen en storstadsföre-

teelse — utgör för yngre och oerfarna personer, som råkar komma i deras sällskap och som därigenom löper stor risk att taga allvarlig skada.

Jämsides med att lösdriveriet allt mera blivit en storstadsföreteelse, har det på olika sätt förändrat karaktär. En sådan förändring utgör det ökade inslag av kriminalitet som enligt samstämmiga vittnesbörd från myndigheterna i rikets större städer numera kan konstateras i livet i dessa städers »träskområden», där de mera samhällsfarliga elementen företrädesvis uppehåller sig. Ju grövre former brottsligheten tar sig, desto större bör visserligen möjligheterna bli att genom straffrättsliga ingripanden komma till rätta även med den asociala livsföringen i övrigt, eftersom svårare brott i allmänhet både blir uppdagade och för gärningsmannen leder till en individualpreventivt inriktad kriminalvård. Vad som i detta sammanhang är ägnat att inge den största oron är emellertid de mera svåråtkomliga typer av brottslighet som enligt tillgängliga uppgifter utgör ett allt vanligare inslag i storstadsasocialiteten, såsom spritlangning, illegal narkotikahandel, småstöld, bedrägliga beteenden. Sådan brottslighet kommer endast i begränsad utsträckning till polisens kännedom, och vad som i så fall uppdagas är ofta en enstaka gärning, som förskyller endast böter eller på sin höjd ett kortvarigt frihetsstraff. Den enstaka gärningen ter sig vanligen föga allvarlig mot bakgrunden av individens asociala livsföring sedd i dess helhet. Den skärpning av straffbestämmelserna för brott mot narkotikalagstiftningen som genomfördes år 1958 — numera kan fängelse ådömas för brott mot narkotikakungörelsen även om försvårande omständigheter inte föreligger — liksom 1961 års ändring i rusdrycksförordningen (prop. nr 135), varigenom innehav av rusdrycker kan bestraffas om uppenbart syfte föreligger att försälja dem olovligen, kan inte i väsentlig mån ändra detta bedömande. Tidigare har framhållits, att storstädernas träskområden i allt större utsträckning drar till sig ungdom på glid och att den ungdom som en gång infångats i dessa områdens asociala miljöer riskerar att sjunka så djupt i kriminalitet och asocialitet att resocialiseringsmöjligheterna helt äventyras. Inte minst med hänsyn härtill måste man noga beakta de begränsade möjligheterna att med hjälp av strafflagstiftningen kunna ingripa mot asocialiteten i storstäderna, då man tar ställning till frågan om behovet av en särslagstiftning på området.

Slutsatser

Av de föregående redogörelserna i detta kapitel torde framgå, att det allmänt asociala klientelet, framför allt i storstäderna, rymmer element av så samhällsfarlig natur att samhället på något sätt måste ingripa mot dessa men att klientelet endast i begränsad omfattning kan omhändertagas inom sjuk- eller socialvården eller bli föremål för straffrättslig behandling. I den mån legala förutsättningar för omhändertagande inom angivna vårdområ-

den föreligger, ger undersökningarna vidare vid handen, att i och för sig tillämplig vårdform inte alltid kan erbjuda den adekvata behandlingen.

Inom *mentalsjukvården* är det sålunda i främsta rummet psykopatvården som i detta sammanhang är av betydelse, men det har visat sig, att man inte i nämnvärd omfattning kan påräkna sådan vård för det allmänt asociala klientelet, i vart fall inte inom överskådlig tid. Inom *nykterhetsvården* synes de legala möjligheterna till omhändertagande av asociala människor som missbrukar sprit vara ganska stora, men företrädare för denna vårdform har inte utan fog hävdat att människor, vilkas alkoholmissbruk inte utgör ett centralt personligt problem utan snarare en perifer yttring av en allmänt asocial livsföring, inte lämpligen hör hemma inom detta vårdområde. *Socialhjälpslagen* rymmer — bortsett från bestämmelserna om försumlige försörjare — inte några möjligheter till tvångsåtgärder, och mot bakgrunden av vad som uttalades i tvångsfrågan under lagens förarbeten synes sådana åtgärder inte heller kunna övervägas genom ändring av lagen. Vidare kan man endast i begränsad utsträckning räkna med *straffrättslig vård* för allmänt asociala människor. Kriminalisering av bettleri har bestämt avvisats i flera sammanhang och har inte heller ansetts böra övervägas i brottsbalksförslaget. På samma sätt förhåller det sig i huvudsak med prostitutionen, låt vara att brottsbalksförslaget ger vissa möjligheter till ingripande mot gatuprostitutionen, om den sker i utmanande former. Sutenörer och andra bland det asociala klientelet förekommande kriminella element kan man på grund av bevisvärigheter eller svårigheter att uppdaga brotten endast undantagsvis komma åt genom ingripanden i straffrättslig väg. Ett sådant ingripande ter sig dessutom föga ändamålsenligt, om det — såsom ofta sker — träffar endast en enstaka, från kriminell synpunkt mindre allvarlig gärning inom en asocial livsföring, vilken sedd i sin helhet måste anses såsom samhällsfarlig.

Slutsatsen måste följaktligen bli, att en särskild lagstiftning rörande asocialitet alltjämt behövs.

Grunderna för särlagstiftningen

Avgränsningen av lagstiftningen

Samhällsfarlig asocialitet

När det gäller att taga ställning till på vad sätt en särlagstiftning rörande asocialitet lämpligen bör avgränsas möter omedelbart den svårigheten, att man inte kan bestämma lagstiftningens tillämpningsområde utan att samtidigt beakta vilka åtgärder som kan tänkas komma i fråga och hur dessa bör utformas. Omvänt kan bedömningen beträffande åtgärdssystemets uppbyggnad påverkas av ställningstagandet till frågan om klientelet avgränsning. I praktiken synes endast två huvudtyper av åtgärder kunna bli aktuella, nämligen hjälpåtgärder och tvångsåtgärder. Hjälpåtgärderna utmärkes av att samhället inskränker sig till att bereda möjlighet till hjälp i

olika former, medan det ankommer på människan själv att avgöra om möjligheten skall utnyttjas eller inte. Från rättssäkerhetssynpunkt kan hinder rimligen inte möta mot att göra förutsättningarna för tillämpningen av hjälpåtgärder vida. Erfarenheten visar emellertid, att hjälpåtgärder inte alltid är tillfyllest för att komma till rätta med svårare former av asocialitet utan att möjlighet måste finnas att i vissa fall tillgripa tvång. Så snart tvångsingripanden kommer med i bilden, aktualiseras individens krav på rättsskydd. Betyggande garantier måste ges för att tvång tillgripes endast då godtagbara skäl därtill föreligger. Det är framför allt i två hänseenden som kravet på sådana garantier gör sig gällande med styrka. Dels måste förutsättningarna för tillämpligheten av en med tvång förenad åtgärd i görligaste mån angivas på sådant sätt, att de täcker endast det område där behov av en så ingripande åtgärd föreligger. Dels måste förfarandet anordnas så, att det ger trygghet för att de föreskrivna förutsättningarna verkligen är för handen, innan beslut fattas om tvångsåtgärd.

Det är långtifrån någon lätt uppgift att på ett objektivt godtagbart sätt ange förutsättningarna för tvångsåtgärder i anledning av samhällsfarlig asocialitet. De olika synpunkter som tidigare utredningar lagt på denna fråga får helt naturligt bli vägledande. 1948 års lösdriveriutredning fann det visserligen vara praktiskt taget ogörligt att med erforderlig exakthet ange de fall då sådan samhällsfara föreligger som kräver tvångsingripande, utan att det samtidigt skulle bli möjligt att tillgripa åtgärden även i andra fall. Utredningens ståndpunkt var att behovet av tvångsåtgärder bör bedömas med hänsyn, inte i första hand till obenägenheten för ordnat arbete och den därpå grundade samhällsfaran, utan i stället i första hand till de andra drag som utmärker den asociala livsföringen eller också till själva grunden för nämnda livsföring. Härmed undkom man dock knappast problemet. Utredningens beskrivning på det bettleri, som skulle kriminaliseras, gavs nämligen så vid utformning, att den fann det vara erforderligt att samtidigt föreslå särskilda regler om åtalseftergift för hithörande förselser. Inte heller är det lättare att avgränsa tillämpningsområdet för tvångsåtgärder genom att se till sådana grunder för den asociala livsföringen som sammanhänger med psykiska avvikelser. Synpunkter av nu angiven natur torde också ha legat bakom uttalandena från de remissinstanser som vände sig mot att psykopatvårdsutredningen i sitt förslag till omhändertagandelag såsom en av förutsättningarna för lagens tillämplighet angav, att det skulle föreligga behov av vård på sluten anstalt. Endast genom att ange objektiva kriterier på den asociala livsföring som bör få föranleda tvångsingripande kan man få garantier för att rättssäkerhetssynpunkterna blir vederbörligen tillgodosedda vid den prövning som måste föregå ett beslut om tvångsomhändertagande. Om samhällsskyddet i det enskilda fallet kan bli beaktat på annat sätt — exempelvis genom att de i sinnessjuklagen eller nykterhetsvårdslagen angivna förutsättningarna för tvångsinternering samtidigt

är uppfyllda — kan detta å andra sidan utgöra ett skäl att sätta det tvångs-omhändertagande varom här är fråga ur kraft.

Om man i likhet med utredningsmannen anser särslagstiftning vara nödvändig för att komma till rätta med de svårare formerna av asocialitet, torde det sålunda vara ofrånkomligt att till utgångspunkt för lagens tillämpningsområde taga den asociala livsföringen i förening med den därav föranledda samhällsfaran. Såsom tidigare utredningar funnit, är obenägenheten för ordnat arbete ett gemensamt drag för alla lösdrivare eller allmänt asociala människor. Uppenbart är till en början, att denna obenägenhet ensam inte från synpunkten av samhällets skyddsbehov utgör tillräckligt skäl för tvångsingripande. Sådant ingripande bör inte få komma i fråga, då lösdriveri är en isolerad företeelse, såsom i fråga om vissa prostituerade och oförargliga luffare. Man bör vidare hålla i sikte, att ordnat arbete inte alltid utesluter asocialt levnadssätt av samhällsfarlig karaktär. Exempel härför utgör en helt och hållet till fritiden förlagd asocial verksamhet, innefattande spritlangning, narkotikahandel m. m. I det följande skall nu granskas vissa former av asocial livsföring, där ovilligheten att söka sin utkomst av hederligt arbete utgör ett dominerande inslag.

Det faller sig naturligt att härvid börja med *bettlarna*. I samtliga föregående utredningar rörande lösdriverfrågan har bettleriet intagit en framskjutet plats. Även om bettleriet som sådant inte utgör tillräcklig anledning till ingripande från samhällets sida, måste man likväl godtaga psykopatvårdsutredningens uppfattning, att samhället inte kan förhålla sig passivt till alla former av bettleri. Den bakomliggande livsföringen spelar stor roll liksom även den bettlandes förmåga att försörja sig på hederligt sätt. Uppenbarligen måste sådana bettlare ställas utanför området för tvångsingripande vilka tigger enbart därför att de saknar förmåga att genom arbete skapa sig erforderliga försörjningsmöjligheter. Det sagda gäller framför allt invalider och psykiskt efterblivna, som bettlar för livets nödtorft och som av olika skäl inte får den hjälp som det bör åvila samhället att lämna inom sjukvårds- eller sociallagstiftningen. Tvångsingripande synes inte ens vara motiverat mot sådana människor, för vilka bettleriet väl har sin grund i motvilja mot arbete men vilkas tiggeri varken tar sig några utmanande former eller utgör ett led i en i övrigt påvisbar asocial livsföring. Annorlunda ställer sig saken, om bettleriet brukar ske under hot eller uppträdande som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten eller utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt. Till bettlare, mot vilka tvångsingripande kan vara befogat, hör bland andra sådana dagdrivare, vilka riktar sitt bettleri företrädesvis mot äldre personer i syfte att få pengar till sprit eller som eljest bettlar på ett påträngande och efterhängset sätt och därigenom stör den allmänna ordningen. Hit hör emellertid framför allt de i storstädernas träskområden förekommande kriminella och alkoholiserade element, som bettlar i mer eller mindre utmanande former vid sidan av sin asociala verksamhet i övrigt. Härvid

saknar det betydelse, om bettleriet sker öppet eller genom försäljning av skosnören eller på annat maskerat sätt.

Vad härefter angår de bland lösdrivarna förekommande *kriminella element* vilka företrädesvis ägnar sig åt sådan brottslig verksamhet som snatterier eller stölder, bondfångeri eller andra bedrägliga beteenden, utpressning, falskspel, spritlangning och olaga narkotikahandel — sutenörerna kommer att behandlas särskilt i samband med prostitutionen — må först erinras om att det här är fråga framför allt om gärningsmannens livsföring och mindre om den markerade yttring av samhällsfarlighet som en enstaka brottslig gärning kan utgöra. En livsföring, innefattande hela skalan av asociala beteenden hos en person som är aktiv på alla andra områden än då det gäller att försörja sig genom hederligt arbete, kan uppenbarligen vara mera samhällsfarlig än en och annan enstaka brottslig gärning som utgör ett led i samma livsföring. Härmed sammanhänger, att lösdriveri — såsom framhållits i propositionen med förslag till brottsbalk — måste bekämpas med huvudsakligen andra medel än kriminalisering av vissa av lösdriveriets olika yttringar. Många bland lösdrivare vanligen förekommande brott blir sällan anmälda, och ofta föreligger bevissvårigheter. Lagföring och straff i anledning av ett enstaka brott inom en allmänt asocial livsföring kan dessutom sakna varje mening, exempelvis då en i asocialitet djupt sjunken människa dömes till böter för en i och för sig föga anmärkningsvärd, tillfälligt uppdagad spritlangning. Personer som flera gånger straffats för brott av den art som här beskrivits eller i vart fall upprepade gånger förekommit i samband med dylik brottslighet och som underlåter att utnyttja de arbetstillfällen som erbjuder sig och fortsätter att förekomma i misstänkt sammanhang — beskrivningen är i huvudsak psykopatvårdsutredningens — bör därför kunna omhändertagas inom en särlagstiftning som har till syfte att motverka samhällsfarlig asocialitet.

Naturligtvis låter det sig inte göra att upprätthålla en sådan fast skiljelinje mellan kriminalitet och asocialitet, att man i praktiken skulle kunna undvika gränsdragningsvårigheter. Av legalitetsprincipen torde emellertid följa, att brott som hör under allmänt åtal eller angivelsebrott som vederbörligen anmälts skall åtalas, oberoende av huruvida samhällelig reaktion befinnes vara motiverad även på grund av gärningsmannens allmänt asociala livsföring. För att undvika dubbla åtgärder, då sådana inte är påkallade, torde det vara erforderligt att utvidga institutet åtalseftergift. Sådan eftergift synes framför allt böra kunna komma i fråga, då en mindre allvarlig brottslig gärning uppdagas först sedan beslut fattats om tvångsåtgärd på grund av det asociala levnadssättet. Frågan kommer att närmare uppmärksammas i det följande i samband med den särskilda motiveringen till det här framlagda lagförslaget.

En annan grupp av asociala människor, för vilka obenägenheten att försörja sig på hederligt sätt utgör ett vanligen dominerande drag, bildar de

prostituerade. Enligt samstämmiga vittnesbörd från bland andra polismyndigheterna i rikets största städer utgör prostitutionen, och då särskilt de grövre formerna av gatuprostitution, en av de viktigare orsakerna till våra dagars starkt stegrade brottslighet och asocialitet. Speciellt den kvinnliga gatuprostitutionen har befunnits vara intimt förknippad med grov kriminalitet, främst av den anledningen, att flertalet prostituerade med sig lierat eller tvingats liera *sutenörer*, hämtade från kretsen av samhällets mest hänsynslösa förbrytare.

I likhet med flertalet tidigare utredningar finner utredningsmannen, att samhället inte rimligen kan tillgripa tvångsåtgärder mot prostitutionen som sådan, d. v. s. mot alla former av prostitution. Lika litet kan samhället, såsom närmare utvecklats i det föregående, sid. 156 f., förhålla sig helt passivt till denna företeelse, vilken i sina mest avancerade former utgör en påtaglig samhällsfara och dessutom, om den får försiggå ostörd under längre tid, ofta leder till individens djupa förfall. Särskilt sutenörernas parasiterande och samhällsskadliga verksamhet lär inte kunna effektivt bekämpas med mindre samhället får möjlighet att ingripa mot den gatuprostitution som utgör en förutsättning för verksamheten. Att ange konkreta omständigheter, som motiverar omhändertagande är enligt sakens natur mycket svårt. Avgörande för behovet av tvångsåtgärder måste vara totalbilden av det levnadssätt som den prostituerade för. Härvid kommer i betraktande sådana förhållanden som den prostituerades ungdom och sättet för prostitutionens bedrivande; den prostituerade stör genom sitt levnadssätt närboende eller uppsöker kunder i former, som är ägnade att störa den allmänna ordningen, eller förleder andra, särskilt yngre personer till samma levnadssätt, etc. Med hänsyn till de personliga risker som är förenade med prostitutionen måste också s. k. halvyrkesprostitution få kunna föranleda ingripande i mera flagranta fall; mycket unga kvinnor som prostituerar sig på gator och andra allmänna platser bör exempelvis kunna få omhändertagas, även om de har ett avlönat förvärvsarbete.

Vad sutenörerna angår, gäller i huvudsak samma synpunkter som ovan anförts beträffande andra bland lösdrivarklientelet förekommande kriminella element. Även om det möter stora svårigheter att binda sutenörerna med tillräcklig bevisning för ingripande i straffrättslig väg, torde man likväl inte sällan kunna konstatera eller bevisa, att en person saknar ordnat arbete och sammanbor med eller regelmässigt sällskapar med en eller flera prostituerade under omständigheter, som även i övrigt gör det sannolikt, att han utnyttjar dem i sin verksamhet. I ett dylikt fall måste en asocial livsföring av så samhällsfarlig art anses vara för handen, att tvångsingripande är motiverat.

Beträffande *parasiterna* — av lösdriveriutredningen beskrivna såsom vuxna arbetsföra men arbetsovilliga personer, vilka för egen räkning utnyttjar understöd eller hjälp som beredes deras föräldrar eller nära an-

höriga — synes tvångsingripande kunna få komma i fråga endast då ett parasiterande levnadssätt är förenat med kriminalitet, såsom bedrägeri eller utpressning, eller utgör ett led i en även på annat sätt påvisbar asocial livsföring av allvarlig natur. Eljest skulle riskerna bli stora för onödigt intrång i privatlivet från myndigheternas sida.

Med de nu angivna typerna av asocialt beteende är den samhällsfarliga asocialitetens olika yttringar naturligtvis inte uttömda. De anförda exemplen torde emellertid belysa de allvarligaste och vanligaste formerna av sådan asocialitet, som måste få föranleda ingripande från samhällets sida. Samtidigt kan de tjäna till vägledning vid bedömandet, huruvida i ett enskilt fall även andra yttringar av asocialitet bör få föranleda tvångsåtgärder. Utanför särslagstiftningen måste dock under alla förhållanden falla sådana beteenden och attityder, vilka är asociala i den meningen, att de strider mot en av statsmakterna hävdad eller eljest i samhället hävdvunnen uppfattning, men som bottnar i politisk, religiös eller ideell överstygelse. Lagen bör sålunda inte få tillämpas på exempelvis värnpliktsvägrare eller människor, som av angivna motiv i tal eller skrift manar till ohörsamhet mot statliga förordningar eller på annat inkonstitutionellt sätt motarbetar de lagliga samhällsfunktionerna. I fråga om sådana handlingar och beteenden måste samhällsingripande uteslutande få grundas på strafflagstiftningen. Kräver man för tillämpning av en särslagstiftning rörande asocialitet att själva livsföringen skall vara asocial, synes berörda människor också falla utanför lagstiftningen redan på den grund att deras ifrågasatta asocialitet hänföra sig inte till livsföringen utan till deras uppfattning i livsåskådningsfrågor.

Mot bakgrunden av det anförda bör rekvisitet för tvångsingripande i den här aktuella särslagstiftningen utformas så, att tvångsåtgärd skall kunna tillgripas mot envar som för ett sådant asocialt liv, att uppenbar fara föreligger för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet.

Annan asocialitet

I det föregående har framhållits, att bestämmelser om tvångsåtgärder måste utformas så att betryggande garantier ges för att tvång inte tillgripes utan godtagbara skäl, men att däremot förutsättningarna för tillämpning av rena hjälpåtgärder kan göras mycket vida. Ur här angiven synvinkel skulle följaktligen någon mera allvarlig invändning knappast kunna resas mot en lagstiftning med ett vidsträckt tillämpningsområde, om man skulle kunna dra en klar skiljelinje mellan förutsättningarna för tvångsåtgärder och förutsättningarna för hjälpåtgärder.

Svårigheter möter emellertid redan då det gäller att i lagen ange förutsättningarna. Härvidlag kan hänvisas till 1926 års utredning, som delade upp lösdrivarna i en lindrigare och en svårare grupp men som till den svårare gruppen fann sig nödsakad att under vissa förhållanden hänföra även

de lindrigare fallen, nämligen för den händelse återfall konstaterats eller mindre ingripande åtgärder befunnits gagnlösa. Om man i en och samma lag upptar såväl hjälpåtgärder som tvångsåtgärder, bör väl det avgörande skälet härför också vara önskemålet att i varje enskilt fall kunna välja den åtgärd, som ter sig mest ändamålsenlig. I så fall bör emellertid med hänsyn till rättssäkerhetssynpunkterna räckvidden av lagstiftningen bestämmas med utgångspunkt från den strängaste åtgärden, d. v. s. tvångsomhändertagande på anstalt. Även om i lagen skulle upptagas ett på angivet sätt differentierat åtgärdssystem, måste dess tillämpningsområde likväl begränsas i huvudsaklig överensstämmelse med de i föregående avsnitt uppdragna riktlinjerna.

Även andra synpunkter än rättssäkerhetssynpunkter är härvidlag av betydelse. Det avgörande skälet för att en särskild lagstiftning rörande asocialitet behövs har ju befunnits vara, att lagstiftningen inom angränsande vårdområden inte medger omhändertagande av asociala personer i den utsträckning som påkallas av hänsyn till samhällsskyddet. Det måste därför kunna påvisas mycket starka motiv för en utvidgning av särskild lagstiftningens tillämpningsområde utöver denna ram. I fråga om de asociala människor, vilkas hjälpbehov kan tillgodoses inom andra vårdområden, föreligger uppenbarligen inte något dylikt motiv. Inte heller finns tillräckliga skäl att ge lagstiftningen ett vidsträcktare tillämpningsområde med hänsyn till dem, som på grund av bristande resurser inte kan få erforderlig hjälp inom angränsande vårdområden. Det naturliga är i så fall att ombesörja dessa människors hjälpbehov genom att bygga ut dessa vårdområden. Däremot skulle hjälpåtgärder inom en lagstiftning med syfte att motverka asocialitet möjligen kunna övervägas beträffande sådana människor, som utan att vara samhällsfarliga har svårigheter att försörja sig på hederligt sätt och som inte uppfyller förutsättningarna för hjälpåtgärder inom andra vårdområden.

Den ifrågasatta utvidgningen av lagstiftningens tillämpningsområde skulle huvudsakligen beröra den grupp av socialt förkomna individer, för vilka socialvårdskommittén förordade särskilda av landstingen drivna försörjningshem. Dessa socialt förkomna har kommit att utgöra ett växande problem, framför allt i storstäderna. Bland dem finner man arbetsskygga och ofta alkoholiserade män och kvinnor, en del av dem prostituerade. Socialstyrelsen, nykterhetsvårdsutredningen och samarbetskommittén för brottsförebyggande verksamhet i Göteborg har ansett att åtgärder beträffande ett sådant försörjningsklientel bör övervägas i detta sammanhang. Till den del dessa människor varken tillhör den samhällsfarliga gruppen eller kan beredas hjälp inom mentalsjukvården, nykterhetsvården eller den öppna straffrättsliga vården, synes de emellertid vara att betrakta såsom ett socialhjälpklientel. Enligt socialhjälpslagen är nämligen socialnämnd pliktig inte endast att oavsett anmälan ombesörja socialhjälp åt hjälpbehövande

(15 § tredje stycket) utan också att föranstalta om sådan vård som med hänsyn till vårdbehovets art och omständigheterna i övrigt prövas lämplig (14 § fjärde stycket). Sådan vård skall lämnas antingen i den hjälpbehövandes eget hem eller efter inackordering i enskilt hem eller vårdhem, eller också skall plats beredas honom på sjukvårdsinrättning eller annan vårdanstalt eller i ålderdomshem. Bakom nu nämnda stadganden ligger ett uttalande från socialvårdskommittén i dess huvudbetänkande (SOU 1950: 11), att socialhjälpen med hänsyn till de skiftande förhållanden, under vilka sådan hjälp är påkallad, måste kunna varieras rent individuellt i fråga om formen och sättet för hjälpen samt att man skulle få möjlighet att meddela även asociala hjälpbehövande hjälp i lämplig form, om bestämmelserna utformades tillräckligt smidigt. Visserligen är kommun skyldig att utge socialhjälp endast till dem som helt eller delvis inte kan försörja sig genom arbete (12 §), varför arbetsföra arbetslösa inte är berättigade till obligatorisk sådan hjälp. Den med en asocial livsföring ofta förenade arbetsskyggheten torde emellertid i det övervägande flertalet fall bottna i psykisk insufficiens eller andra själsliga abnormtillstånd, som gör att den vård- eller hjälpbehövande måste anses vara mer eller mindre arbetsförmögen. Skulle till äventyrs förekomma sådana fall, där arbetsskyggheten inte kan påvisas ha sin grund i bristande kropps- eller själskrafter, finns möjlighet för kommun att sörja även för deras hjälpbehov genom frivillig socialhjälp.

Många socialt svårt förkomna människor söker emellertid i det längsta undandraga sig samhällets bistånd, inte sällan med påföljd att de sjunker så djupt ner i asocialitet att deras återupprättande omöjliggöres eller åtminstone äventyras. Här möter ett allvarligt problem, som inte bara gäller samhällets vårdresurser utan ytterst berör människans frihet att forma sitt eget liv. När det är fråga om ett asocialt vuxenklientel, på vilket varken sjuksjuklagen eller nykterhetsvårdslagen är tillämplig, kan antaganden rörande ett förment vårdbehov inte rimligen få utgöra ett avgörande skäl för tvångsomhändertagande på anstalt. Erforderlig hjälp och önskvärd vård måste därför beredas på frivillighetens väg. Utredningsmannen vill understryka vikten av att särskilt storstäderna gör allt för att kunna erbjuda hithörande klientel lämpligt avpassad hjälp eller vård och att de vårdformer som härvidlag kan komma i fråga utformas på sådant sätt, att de verkligen behövande inte drar sig för att frivilligt anlita vården.

Övriga grunder för lagstiftningen

Ingripanden enligt lagen

Den omständigheten att en asocial livsföring befinnes vara samhällsfarlig behöver inte innebära, att samhällsfaran kan undanröjas endast genom att beslut fattas om tvångsåtgärd. Inte sällan torde det vara tillräckligt med mindre ingripande åtgärd inom sjukvården eller socialvården, exempelvis

frivillig vård på mentalsjukhus eller hjälpåtgärd enligt nykterhetsvårdslagen. I vart fall är det rimligt att man först prövar dylika åtgärder, om lagliga förutsättningar föreligger härför och klara skäl inte talar emot det. För den skull bör såsom en förutsättning för tvångsingripande enligt lagen anges, att det skall vara uppenbart att den som avses därmed inte kan förmå till ordnad livsföring genom sociala hjälpåtgärder eller andra liknande, mindre ingripande åtgärder.

Skulle sådana åtgärder visa sig inte räcka till måste vidare beaktas möjligheten att tillämpa bestämmelserna inom angränsande vårdlagstiftning om omhändertagande på anstalt. Framför allt kan komma i fråga intagning på sinnessjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Sker sådan tvångsinternering, beredes den intagne en med hänsyn till hans situation speciellt lämpad vård som inte kan komma honom tillgodo annorstädes, samtidigt som det genom omhändertagandet får anses ha blivit tillräckligt sörjt för samhällsskyddet. Tvångsingripande enligt lagen bör därför vidare inte få ske, om vård på sinnessjukhus kan komma till stånd eller tvångsintagning på allmän vårdanstalt befinner mera ändamålsenlig. Såsom nykterhetsvårdsutredningen funnit, är behandling på allmän vårdanstalt inte alltid lämplig för människor, vilkas alkoholmissbruk visserligen är så allvarligt, att intagning på sådan anstalt lagenligt kan ske, men inte ter sig såsom ett centralt personligt problem i förhållande till deras asociala livsföring i övrigt.

Göres lagen om samhällsfarlig asocialitet på angivet sätt sekundär i förhållande till angränsande vårdlagstiftning, vinnes dessutom fördelen, att lagen automatiskt anpassas efter utvecklingen inom sinnessjukvården och nykterhetsvården. Tillämpningsområdet för tvångsåtgärd enligt lagen kommer sålunda att krympa i samma mån som ökade kunskaper och resurser inom dessa vårdområden vidgar möjligheterna för hithörande människor att där få lämplig behandling.

Lagens förhållande till strafflagstiftningen bör såsom tidigare framhållits regleras genom vidgade möjligheter till åtalseftergift.

Det måste ankomma på polisen att hålla uppsikt över ett asocialt vuxen-klientel, som stör den allmänna ordningen, och att vidtaga erforderliga åtgärder mot dem vilkas livsföring befinner vara uppenbart samhällsfarlig. I första hand måste polisman vid behov få omhändertaga en person som beträdes med sådan livsföring. Däremot synes inte tillräckliga skäl föreligga att efter mönster av den nuvarande lösdrivarlagen inleda förfarandet med obligatoriskt anhållande. Inte heller bör enligt särlagstiftningen andra asociala personer än de uppenbart samhällsfarliga få omhändertagas i syfte att få deras personliga förhållanden närmare undersökta. I fråga om dessa personer får man i stället återfalla på allmänna polisinstruktionen. Skulle dess bestämmelser om s. k. polisiering inte anses vara tillfyllest, torde frågan få närmare övervägas i samband med den översyn av polislagstiftningen

som måste göras, om polisväsendet förstatligas på sätt föreslås i den nyligen för 1962 års riksdag framlagda propositionen nr 148.

Den av polisman omhändertagne bör utan dröjsmål bli föremål för utredning. Polismyndigheten skall därför omedelbart pröva, huruvida den omhändertagne måste hållas i förvar. Ett sådant tillfälligt frihetsberövande bör inte få fortvara längre än vad som är oundgängligen nödvändigt. En vecka bör vara tillräcklig för polismyndigheten för att kunna taga ställning till frågan, huruvida talan bör väckas om tvångsåtgärd.

Polismyndighetens utredning skall vara förutsättningslös. Utredningen skall därför omfatta alla omständigheter av betydelse för fallets bedömande. Eftersom särslagstiftningen är avsedd att tillämpas såsom en sista utväg, måste utredningen först syfta till att få klarlagt, huruvida sociala hjälpåtgärder eller andra liknande åtgärder kan komma i fråga. För den skulle måste polismyndigheten samråda med vederbörliga kommunala nämnder, såsom nykterhetsnämnd, socialnämnd, barnavårdsnämnd. För ett sådant samråd får förutsättningarna anses vara gynnsamma, då numera särskilda samarbetsorgan upprättats i praktiskt taget alla rikets större städer mellan polisen och de socialvårdande myndigheterna i brottsförebyggande syfte. Därutöver bör den som är föremål för utredningen läkarundersökas. Anser sig kommunal nämnd vara i stånd att vidtaga åtgärd i fallet, bör polismyndigheten låta sig åtnöja härmed, om det inte är uppenbart att hänsynen till samhällsskyddet kräver tvångsomhändertagande. När ärendet har övertagits av den kommunala nämnden kan det tills vidare avskrivas av polismyndigheten. I förekommande fall bör polismyndigheten själv taga de initiativ som behövs för att få prövat, huruvida tvångsinternering enligt sinnessjuklagen eller nykterhetsvårdslagen kan komma till stånd. Först om polismyndigheten finner, att det inte räcker med hjälpåtgärder, eller att förutsättningar saknas för tvångsinternering som nyss sagts, bör den väcka talan om tvångsåtgärd enligt lagen.

Beslutande myndighet, förfarande och besvär

Enligt nuvarande lösdrivarlag är det länsstyrelsen som dömer till tvångsarbete, medan besvär över länsstyrelsens beslut anföres i hovrätten.

Från vissa håll har man uttalat sig för att de nuvarande lösdrivarärendena överflyttas till allmän domstol redan i första instans. Senast skedde detta av några myndigheter i deras remissyttranden över 1960 års betänkande med förslag till lag om socialdomstol. Härvid hänvisade de till den nära överensstämmelsen mellan kriminalitet och asocialitet. Alternativet bör övervägas även i fråga om prövningen av ärenden rörande tvångsåtgärd enligt den nya lagen.

Mot domstolsalternativet talar flera skäl. Den nya lagen överensstämmer i viktiga delar, särskilt i fråga om grunderna för tvångsingripande, med flera andra lagar på socialvårdens områden, framför allt barnavårdslagen

och nykterhetsvårdslagen. Det ankommer på länsstyrelsen att pröva frågor rörande samhällsvård enligt barnavårdslagen och tvångsintagning på allmän vårdanstalt enligt nykterhetsvårdslagen. En domstolsprövning av ärenden om tvångsåtgärd enligt den här aktuella lagen skulle i första hand få till följd, att man går miste om möjligheterna att utnyttja den särskilda sakkunskap som länsstyrelsen förfogar över i socialvårdsärenden. Vidare skulle man äventyra det enhetliga bedömande som måste eftersträvas och som har till förutsättning, att olika typer av socialvårdsärenden prövas av ett och samma organ. Den avgörande invändningen mot att anförtro de allmänna domstolarna hithörande ärenden är emellertid, att de inte är lämpade för den särskilda prövning som i varje ärende måste göras beträffande frågan, huruvida inte åtgärd som står till buds inom angränsande vårdområden bör ges företräde framför tvångsåtgärd enligt den nya lagen.

På förvaltningsrättskipningens område pågår emellertid ett omfattande reformarbete, vars resultat ännu inte kan överblickas. Remissbehandlingen av det förenämnda betänkandet om socialdomstol har först nyligen avslutats. Förslaget innebär, såsom framhållits i det föregående, att en socialdomstol inrättas inom länsstyrelserna med uppgift att handlägga mål om administrativa frihetsberövanden rörande alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare, lösdrivare och vissa psykiskt efterblivna. En minoritet inom utredningen har velat ge socialdomstolen en fristående ställning. Även andra utarbetade förslag har framlagts, vilka berör förvaltningsrättskipningen, bland andra ett förslag till kompetensfördelning mellan statsrådet och regeringsrätten (SOU 1959:4). Dessutom har Kungl. Maj:t nyligen — den 2 mars 1962 — utfärdat direktiv för en utredning av frågan om den administrativa rättskipningens omfattning och organisation. Enligt direktiven bör inte upptagas spörsmålet om de förvaltande myndigheternas organisation i vidare mån än detta påkallas av reformer i fråga om själva förvaltningsförfarandet. Sistnämnda problem överväges av besvärssakkunniga, som väntas framlägga ett förslag i ämnet under senare halvåret 1962. På grund av det anförda har utredningsmannen beträffande frågan om det beslutande organet sett som sin viktigaste uppgift att föreslå sådana regler rörande förfarandet, som i avbidan på en slutlig lösning av det här aktuella problemkomplexet ger erforderliga garantier för att rätts säkerhetssynpunkterna blir tillgodosedda i huvudsak inom det nuvarande systemet.

Förfarandet inför länsstyrelsen vid prövningen av ärenden om tvångsåtgärd enligt den nya lagen bör i första hand regleras efter mönster av nykterhetsvårdslagen. Redan härigenom kommer rättssäkerhetssynpunkterna att ges ett betydande utrymme. Den som avses med ansökningen om intagning får sålunda en garanterad rätt att — med de inskränkningar som följer av sekretesslagen — bli delgiven samtliga handlingar i ärendet och att få bli muntligen hörd i saken. Förhöret blir i princip offentligt. För att ytter-

ligare stärka rättssäkerhetsgarantierna i hithörande ärenden bör emellertid härutöver den som är föremål för utredningen tillerkännas rätt att anlita biträde och att, om det befinnes erforderligt för att tillvarataga hans rätt, få offentligt biträde förordnat på det allmännas bekostnad. Gives dessutom föreskrift att den sökande polismyndigheten skall vara skyldig att närvara vid förhör med den som avses med ansökningen, får man till stånd en regelrätt förhandling inför länsstyrelsen, något som bör vara ägnat att skapa ett tillförlitligt underlag för prövningen.

Av vikt är att länsstyrelsen självmant föranstaltar om den komplettering av utredningen som befinnes påkallad. Detta kan taga lång tid; förnyad läkarundersökning måste kanske göras, eventuellt av annan läkare, eller ytterligare utredning behövs i fråga om förutsättningarna för tillämpning av nykterhetsvårdslagen. Länsstyrelsen bör därför få förordna, att den som är föremål för utredningen skall omhändertagas för fortsatt utredning, om det föreligger sannolika skäl att han behöver intagas på anstalt och det kan befaras att han på fri fot försvårar utredningen eller verkställigheten av ett kommande intagningsbeslut. Ett sådant omhändertagande synes inte få vara längre än två, undantagsvis tre veckor.

Vad till sist besvärsrätten angår bör besvär över länsstyrelsens beslut prövas i regeringsrätten. Det synes med hänsyn till karaktären av den prövning som skall ske enligt den nya lagen inte påkallat att bibehålla den domstolsprövning som för närvarande gäller i lösdriivarärenden från och med andra instans. De utförliga bestämmelser om förfarandet vid länsstyrelsen, vilka enligt det ovan anförda föreslås skola inskrivas i den nya lagen för att stärka den enskildes rätt, ger likvärdiga garantier för att rättssäkerhets-synpunkterna blir vederbörligen tillgodosedda.

Villkorligt anstånd, anstaltsbehandling och eftervård

Ett beslut om frihetsberövande åtgärd kan under vissa betingelser åstadkomma den rättelse som åsyftas utan att beslutet verkställles. På denna insikt vilar den villkorliga domen i straffrätten och möjligheten enligt nykterhetsvårdslagen att bevilja villkorligt anstånd med verkställigheten av ett interneringsbeslut. Motsvarande möjlighet bör tillvaratagas i fråga om det klientel som faller under en särslagstiftning om samhällsfarlig asocialitet. Villkorligt anstånd med verkställigheten av ett beslut om tvångsåtgärd bör sålunda kunna komma i fråga, om grundad anledning finns att antaga att den som avses med beslutet kan förmås till ordnad livsföring utan att detta verkställles. Anståndet bör ovillkorligen förenas med övervakning under en prøvotid av lämplig längd, och vid behov bör särskilda föreskrifter kunna meddelas, såsom föreskrifter om utbildning, arbetsanställning, vistelseort. Prövotiden bör bestämmas till två år. Särskilda föreskrifter torde vara nödvändiga i det övervägande flertalet fall, framför allt beträffande dem som kommer från storstädernas träskområden och som måste förhindras

att återvända till sina tidigare asociala miljöer. Med hänsyn till den från flera håll påvisade tendensen hos asocialiteten att tränga allt djupare ner i yngre åldersgrupper, är det särskilt viktigt att kunna ge föreskrift om utbildning för det unga klientelet. För att inte föreskrifterna skall stanna på papperet fordras emellertid gemensamma aktiva insatser av länsstyrelsen, befintliga eftervårdsorgan och arbetsmarknadsorganen, främst länets arbetsförmedling. Om ansträngningarna att anskaffa arbete visat sig fruktlösa, är det bättre att beslutet verkställas än att anstånd beviljas i förening med föreskrifter som saknar verklighetsunderlag.

Villkorligt anstånd bör av länsstyrelsen kunna förklaras förverkat, om den som erhållit sådant anstånd inte fullgör sina skyldigheter. Det torde inte vara lämpligt att binda länsstyrelsen vid närmare bestämmelser om arten och svårhetsgraden av de förseelser som skall leda till förverkande. Länsstyrelsen bör härvidlag få samma fria prövningsrätt som den i motsvarande fall har enligt nykterhetsvårdslagen. Förverkande torde emellertid främst bli aktuellt i sådana situationer som då den som erhållit anståndet återfaller i sitt tidigare asociala liv, undandrar sig övervakning eller bryter mot meddelade föreskrifter. Mindre allvarliga förseelser bör i första hand leda till att meddelade föreskrifter skärpes eller att nya särskilda föreskrifter meddelas.

Efter mönster av lagstiftningen inom angränsande vårdområden bör behandlingen efter verkställandet av ett intagningsbeslut normalt följa schemat »anstaltsvård — villkorlig utskrivning — eftervård — slutlig utskrivning». För att kunna bli framgångsrik kräver en sådan ordning väl tilltagna resurser, framför allt i fråga om personal med arbetsuppgifter i huvudsak inriktade på eftervården. Det är angeläget, att samhället är berett till sådana insatser som gör systemet funktionsdugligt.

Vad anstaltsvistelsen beträffar är det främst frågorna om behandlingens inriktning och behandlingstidens längd som måste övervägas närmare.

I de tidigare angivna grunderna för lagen ligger innesluten en nödvändig begränsning av verksamheten vid de anstalter där behandlingen skall äga rum. Denna varken kan eller bör inriktas på specialvård, såsom mentalsjukvård, psykopatvård, nykterhetsvård. Är sådan vård motiverad, skall den nämligen beredas inom angivna vårdområden. Behandlingen får inskränkas till att huvudsakligen avse arbetsträning. Fasta normer måste upprätthållas för den dagliga arbetsrutinen, så att de intagna vänjer sig vid ordnat arbete. Arbetsträningen skall ha till ändamål att söka åstadkomma så goda betingelser som möjligt för de intagna att efter utskrivning skaffa sig och behålla en arbetsanställning eller sysselsättning som ger dem rimlig försörjning. De intagna bör stå under kontinuerlig läkarkontroll, och psykiatrisk konsult bör vara knuten till anstalterna.

Frågor som berör anstalternas organisation och administration kommer att behandlas i följande kapitel.

Tiden för anstaltsvistelsen måste vara tillräckligt lång för att kunna ge arbetsträningen någon mera varaktig effekt men inte längre än att den intagne skall kunna skönja slutet av behandlingen och snarast möjligt bereda sig för ett liv i frihet. Kvarhållningstiden eller den tid varunder en intagen längst bör kunna kvarhållas på anstalten bör bestämmas till två år.

Erfarenheten visar, att mycket långa vårdtider ofta förfelar sitt syfte. Villkorlig utskrivning måste därför kunna ske före kvarhållningstidens utgång. Eftersom det också visat sig, att alltför stora variationer i de individuella vårdtiderna på en och samma anstalt lätt leder till disciplinära svårigheter och till och med kan motverka syftet med behandlingen, bör i lagen en tidrymd fastställas, efter vars utgång villkorlig utskrivning senast bör ske. Hinder bör dock inte möta att en anstalt enligt lagen med hänsyn till klienteletts speciella sammansättning och vunna erfarenheter bestämmer en kortare tid såsom normal första vårdtid. Så snart den sålunda bestämda tiden gått till ända, bör villkorlig utskrivning ske, om inte i det enskilda fallet särskilda omständigheter gör längre vistelse på anstalten erforderlig.

Anstaltsbehandlingen måste kompletteras med åtgärder för att hjälpa den villkorligt utskrivne till anställning eller annat avlönat arbete. Även bostadsfrågan måste uppmärksammas. Då villkorlig utskrivning sker, bör därför sådana föranstaltningar ha vidtagits att sysselsättning av lämplig beskaffenhet och ordnade bostadsförhållanden kan beredas den utskrivne. Detta ställer stora krav på anstalterna i fråga om deras planering och verksamhet i övrigt för eftervården. Härför behöver de stöd av skyddskonsulenter och eftervårdskonsulenter.

Den villkorligt utskrivne skall stå under övervakning, och särskilda föreskrifter rörande anställning, bostad, vistelseort m. m. bör som regel meddelas honom. Härvidlag bör gälla detsamma som då villkorligt anstånd beviljas med verkställandet av ett intagningsbeslut.

Återintagning bör ske, om den villkorligt utskrivne missköter sig allvarligt. Smärre förseelser kan beivras på annat sätt, i sista hand genom ändring av meddelade föreskrifter. Sker återintagning, skall tiden för vistelsen utom anstalten inte inräknas i kvarhållningstiden. Inte minst med hänsyn härtill är det viktigt att möjligheten till återhämtande tillvaratages i verkligt allvarliga situationer.

Slutlig utskrivning bör ske senast, då två år gått till ända efter beslutet om villkorlig utskrivning. Förlöper eftervården mycket gynnsamt, bör slutlig utskrivning kunna ske tidigare. Om eftervården misslyckats med flera beslut om återhämtande som följd, måste slutlig utskrivning likväl ske senast när kvarhållningstiden går till ända. Även den som slutligt utskrives direkt från anstalten bör beredas hjälp till arbete och bostad.

Övriga grunder för lagstiftningen behandlas i det följande i anslutning till den särskilda motiveringen till lagen.

SJUNDE KAPITLET

Samordningsfrågor

Anstaltsorganisationen

Det möter stora svårigheter att uppskatta behovet av antalet platser för dem som skulle tagas om hand på anstalt enligt en särlagstiftning rörande samhällsfarlig asocialitet. Så mycket synes dock stå klart, att det behövs minst två anstalter eller från varandra skilda anstaltsenheter för män och en anstalt för kvinnor för att man skall bli i stånd att göra den differenciering av klientelet som fordras från behandlingssynpunkt.

I en framställning den 28 januari 1961 till Kungl. Maj:t rörande arbetshemmens framtida ställning m. m. — närmare redovisad i Bilaga 3 — har socialstyrelsen föreslagit, att organisationen förstatligas och att endast ett av de nuvarande fyra arbetshemmen behålles med hela riket såsom upptagningsområde. Betydande fördelar skulle vinnas, om man kunde utnyttja arbetshemmen inte bara för försumliga försörjare utan även för särlagstiftningens asociala klientel.

De försumliga försörjarna liknar på många sätt det allmänt asociala klientelet. Detta framgår bland annat vid en jämförelse av den utredning om klientelet på arbetshemmen som under senare delen av 1940-talet verkställdes på socialstyrelsens uppdrag av Gunnar Inghe (SOU 1949: 37) och lösdriveriutredningens undersökningar rörande lösdrivarklientelet (SOU 1949: 4). Utvecklingen under 1950-talet torde inte ha åstadkommit någon väsentlig ändring av detta förhållande.

Verksamheten vid arbetshemmen är inriktad på sådan arbetsträning som får anses lämpad även för särlagstiftningens asocialitetsklientel. Sålunda förekommer bl. a. jordbruksarbete, hantverk, verkstadsarbete, maskintvättning, köksarbete, städnings- och renhållningsarbete.

Arbetshemmen har avtal med läkare, som svarar för fortlöpande läkar kontroll av de intagna. Därjämte anlitas vid varje arbetshem psykiatrisk konsult.

Vid ett av arbetshemmen — Västergården — finns en sluten avdelning med 11 platser. Överföring till denna avdelning sker vid arbetsvägran och rymning under försvårande omständigheter. Vidare överförs dit den som uppträder otillbörligt eller hotfullt och den som av psykiater rekommenderas till behandling på avdelningen. Uppenbarligen måste möjligheter

finnas att i motsvarande fall kunna överföra sÄrlagstiftningens asocialitets-klientel till slutet avdelning.

Av organisationens fyra arbetshem utnyttjas för närvarande endast VÄstergården för försumliga försörjare. På den öppna avdelningen finns 79 platser. Den 1 maj 1962 var endast 47 platser belagda av försumliga försörjare från hela riket. 32 platser var sålunda outnyttjade. Försumliga försörjare från Långmora arbetshems upptagningsområde hänvisas enligt medgivande av Kungl. Maj:t den 2 februari 1962 tills vidare, dock längst till och med den 31 december 1963 till VÄstergårdens arbetshem. Hemmet disponeras provisoriskt av fångvårdsstyrelsen under motsvarande tid. Övriga två arbetshem — Malmö stads arbetshem och arbetshemmet i Malmköping för kvinnor — har i praktiken redan förlänats karaktären av vårdhem och är enligt socialstyrelsens förslag avsedda att användas för ett försörjningsklientel. De bör inte framdeles tagas i anspråk inom arbetshemsorganisationen. Särskilt arbetshemmet för kvinnor i Malmköping är heller inte lämpat för sÄrlagstiftningens kvinnliga asocialitetsklientel. Följaktligen skulle Långmora arbetshem med sina 50 platser framdeles kunna utnyttjas som anstalt för män, vartill kommer ett sannolikt inte ringa antal lediga platser också för män vid VÄstergården.

Utredningsmannen ansluter sig till socialstyrelsens förslag, att arbetshemsorganisationen förstatligas, men föreslår samtidigt, att organisationen tages i anspråk även för sÄrlagstiftningens asocialitetsklientel. Detta innebär i första hand, att såväl Långmora som VÄstergården kvarstår inom en förstatligad arbetshemsorganisation och att denna tillföres ytterligare ett arbetshem för kvinnor.

Förslaget förutsätter, att varje arbetshem förses med specialavdelning och att de öppna avdelningarna jämte verkstads- och andra arbetslokaler upprustas, så att de fyller sitt nya ändamål och tillfredsställer rimliga standardkrav. Även andra nybyggnader och ombyggnader kan bli nödvändiga. Hithörande frågor torde böra övervägas närmare, sedan ställning tagits till förslaget om sÄrlagstiftning.

I 25 § lagförslaget rörande åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet har föreslagits, att arbetshemmen skall stå under tillsyn av socialstyrelsen och att Konungen skall meddela närmare bestämmelser om arbetshemmens organisation samt om verksamheten och ordningen vid arbetshemmen. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att med stöd av denna bestämmelse utfärda stadga för arbetshemmen. I denna bör upptagas föreskrifter om arbetshems styrelse och personal samt om behandlingen av de intagna. I tillämpningskungörelse till lagen bör vidare regler ges rörande intagningsförfarandet. Det bör föreskrivas, att det skall ankomma på socialstyrelsen att efter ansökan besluta på vilket arbetshem intagning skall ske och att förordna om överflyttning av intagen person från ett arbetshem till ett annat. Socialstyrelsen bör därvid inte äga ingå i saklig prövning av ett beslut om

intagning i arbetshem. Den som avses med intagningsbeslutet skall tagas emot, om plats finns på lämpligt arbetshem. Hinder bör inte möta att hänvisa försumliga försörjare och särlagstiftningens asocialitetsklientel till ett och samma arbetshem, om detta befinnes lämpligt från behandlingssynpunkt. Det torde få ankomma på socialstyrelsen att som tillsynsmyndighet lämna arbetshemmen de ytterligare anvisningar som befinnes påkallade.

Eftervårdsorganisationen

Det är viktigt att anstaltsbehandlingen kompletteras med åtgärder för att hjälpa en från arbetshem utskrivnen till anställning eller arbete. Erfarenheterna från olika vårdområden visar, att anstaltsbehandling nästan undantagslöst blir fruktlös, om inte den intagne i samband med utskrivningen kan beredas ett arbete som ger honom rimlig inkomst. Även bostadsfrågan måste beaktas, då det visat sig att många eljest lofvärda resocialiseringsförsök strandat på att den utskrivne stått utan bostad. Kraven på arbetshemmens ledning och personal blir sålunda utomordentligt stora, när det gäller planering av och verksamheten i övrigt för eftervården. Hithörande uppgifter kommer arbetshemmen inte att kunna lösa på ett tillfredsställande sätt, om de inte får stödet av en effektiv eftervårdsorganisation. Även härvidlag synes det vara mest praktiskt och lämpligt att återfalla på redan bestående organisation. Skyddskonsulentorganisationen står inför en förstärkning och bör bli rustad att taga sig an även arbetshemmens klientel. För det yngsta klientelet — särskilt dem som tidigare varit intagna på ungdomsvårdsskola — bör socialstyrelsens eftervårdskonsulenter kunna anlitas. Utredningsmannen föreslår, att nu angivna eftervårdsorganisationer skall få hand om även arbetshemmens klientel i den utsträckning som är erforderlig och i överensstämmelse med de bestämmelser som gäller för deras hittillsvarande verksamhet.

Lagstiftningen

I betänkandet med förslag till lag om socialdomstol (SOU 1960: 19) har utredningen om administrativa frihetsberövanden framlagt även ett flertal andra lagförslag, däribland förslag till lag om åtgärder mot försumlig försörjare. Remissbehandlingen av betänkandet har avslutats. Lagförslaget bygger på förutsättningen, att försumliga försörjare även framdeles skall kunna intagas på arbetshem, men innefattar väsentliga ändringar i det nuvarande förfarandet, främst i syfte att stärka den enskildes rättssäkerhet. Skulle enligt utredningsmannens förslag arbetshemsorganisationen komma att utnyttjas inte endast för försumliga försörjare utan även för ett samhällsfarligt asocialt klientel, kan man tänka sig en samordning även på lagstiftningsplanet. Erforderliga åtgärder mot de båda kategorierna skulle

sålunda kunna regleras i en och samma lag. De båda lagförslagen företräda stora överensstämmelser såväl i fråga om förfarandet inför länsstyrelsen som beträffande anstaltsbehandlingen och eftervården. En sådan samordning skulle vara till fördel från lagtekniska synpunkter, eftersom det därigenom skulle bli möjligt att göra ett flertal bestämmelser gemensamma för de båda kategorierna. Enligt utredningsmannens mening är frågan förtjänt att övervägas i samband med statsmakternas ställningstagande till de här aktuella lagförslagen.

ÅTTONDE KAPITLET

Särskild motivering

Förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Ingripanden enligt lagen

1 §.

Paragrafen anger lagstiftningens räckvidd genom att upptaga förutsättningarna för intagning i arbetshem och därmed också för övriga ingripanden enligt lagen. Ingripande skall kunna ske endast vid samhällsfarlig asocialitet. För asociala personer under 21 år är liksom hittills barnavårdslagen avsedd att gälla. För att ingripande mot det asociala vuxenklientelet inte skall kunna ske annat än om detta påkallas av hänsyn till samhällsskyddet har såsom första förutsättning för intagning i arbetshem angivits, att den som ifrågasättes för sådan åtgärd skall *föra ett asocialt liv*. Härefter ligger krav på asocial livsföring under längre tidrymd av kontinuerlig och inte tillfällig karaktär. Därutöver har för ingripande enligt lagen uppställts såsom villkor, att *uppenbar fara* skall föreligga för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet. Ordet *uppenbar* anger, att det skall vara fråga om en verkligt allvarlig fara i den angivna riktningen. Med uttrycket *allmän ordning, säkerhet eller sedlighet* avses att markera, att faran måste hänföra sig till vitala samhällsintressen. I sjätte kapitlet sid. 159 ff. har utförligt beskrivits vilka asociala beteenden som måste anses vara av den art, att de uppfyller villkoret om *uppenbar samhällsfara*.

2 §.

Såsom framhållits tidigare är den här aktuella lagen avsedd att utgöra en undantagslagstiftning. Man skall söka komma till rätta även med det samhällsfarliga asociala klientelet i första hand genom att pröva sociala hjälpåtgärder eller andra liknande, mindre ingripande åtgärder. Detta har kommit till uttryck i första punkten av förevarande paragraf. Såsom exempel på sådana åtgärder kan nämnas anskaffande av arbete, hjälpåtgärder eller övervakning enligt nykterhetsvårdslagen, socialhjälp, anlitande av social hjälporganisation, sjukvård.

Lagens karaktär av undantagslagstiftning framgår även av andra punkten. Här regleras den situationen, att samhällsskyddet motiverar tvångsomhändertagande på anstalt men sådant omhändertagande kan åstadkom-

mas på annat sätt än genom intagning i arbetshem. Vad som framför allt kan ifrågakomma såsom alternativ till sådan intagning är omhändertagande inom nykterhetsvården eller mentalsjukvården. I detta sammanhang bortses från straffrättsliga ingripanden; förhållandet mellan brott och asocialitet kommer att behandlas i kommentaren till 35 §. Skulle förutsättningar för tvångsomhändertagande inom nykterhetsvården eller mentalsjukvården inte föreligga men väl frivillig intagning på vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller sinnessjukhus kunna komma i fråga, finns för länsstyrelsen utvägen — för den händelse inte första punkten är tillämplig — att besluta om intagning i arbetshem och samtidigt enligt 16 § bevilja villkorligt anstånd med beslutets verkställande. Enligt 19 § andra stycket skall nämligen villkorligt anstånd kunna förenas med föreskrift, att den som avses med anståndet skall i eller utom sjukhus eller annan inrättning underkasta sig särskild vård eller behandling.

Enligt nykterhetsvårdslagen tillkommer det länsstyrelse att handlägga bland annat frågor om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare men däremot inte frågor om tvångsintagning på mentalsjukhus. Genom att länsstyrelsen sålunda prövar även ärenden rörande tvångsinternering enligt nykterhetsvårdslagen har den särskilda förutsättningar att bedöma, huruvida omhändertagande bör ske enligt nykterhetsvårdslagen i stället för jämlikt den här aktuella lagen. Ter sig saken tveksam redan för polismyndigheten, är det lämpligt att denna framställer alternativa yrkanden om intagning i arbetshem och om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, om polismyndigheten är behörig att göra ansökan även i sistnämnda hänseende (jfr 19 § nykterhetsvårdslagen). Länsstyrelsen bör emellertid enligt de allmänna grunderna för den här ifrågavarande lagstiftningen inte vara formellt bunden av det i ärendet framställda yrkandet. Ger utredningen vid handen att förutsättningar föreligger för tvångsinternering enligt nykterhetsvårdslagen och är tillika upplýst att den som avses med ansökningen också lämpligen bör och kan beredas plats på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, skall sålunda beslut meddelas om sådan tvångsinternering, oavsett om yrkandet begränsats till att gälla intagning i arbetshem. I den mån förutsättningarna för omhändertagande inom nykterhetsvårdens ram inte är helt klarlagda i ärendet, åvilar det länsstyrelsen att enligt 6 § andra stycket ombesörja erforderlig komplettering av utredningen. Det ligger i sakens natur, att länsstyrelsen i dylika fall bör bereda nykterhetsnämnden tillfälle att yttra sig. En bestämd förutsättning för att länsstyrelsen i en situation sådan som den här angivna inte skall behöva vara bunden av det i ärendet framställda yrkandet måste dock vara, att 1 § är tillämplig på den person som prövningen gäller. Är så inte fallet, har länsstyrelsen att i slutligt beslut lämna ansökningen om intagning i arbetshem utan bifall, varefter frågan om eventuellt omhändertagande inom nykterhetsvårdens ram får prövas

i härför stadgad ordning. Det anförda föranleder viss ändring av 19 § nykterhetsvårdslagen; härvidlag kan hänvisas till den i det följande å sid. 197 lämnade kommentaren till ifrågasvarande bestämmelse i dess föreslagna nya lydelse.

Skulle utredningen däremot visa, att den som ifrågasättes för intagning i arbetshem sannolikt behöver vård på mentalsjukhus utan att tidigare prövats, huruvida mentalsjukvård med kvarhållningsrätt kan beredas honom, ankommer det på länsstyrelsen att jämlikt 46 § sinnessjuklagen förordna om sinnesundersökning. I så fall får ärendet vila hos länsstyrelsen i avbidan på resultatet av undersökningen. I många fall torde det dock vara tillräckligt med läkarundersökning av enklare beskaffenhet.

3 §.

Möjligheten för polisman att omhändertaga och för polischef eller den han bemyndigat att hålla i förvar den som för ett sådant asocialt liv som avses i 1 § är avsedd att ersätta det anhållande, varmed den nuvarande lösdriveriprocessen undantagslöst inleds. Det har inte ansetts erforderligt att behålla detta tillfälliga frihetsberövande såsom ett obligatoriskt institut. Omhändertagande blir aktuellt så snart den som beträdes med den asociala livsföringen vägrar att medfölja till förhör, medan förvar är avsett att användas då det kan befaras att den som avses med utredningen eljest skulle förhindra eller försvåra denna. Termen anhållande har inte längre ansetts böra begagnas i detta sammanhang, då den lätt kan förväxlas med anhållande jämlikt rättegångsbalken. Förvar bör äga rum i polisarrest eller häkte.

I nuvarande lösdriverlag saknas föreskrift om huru länge ett anhållande enligt lagen får fortgå. I praxis synes tiden för anhållandet i allmänhet sträcka sig över en natt. I särskilda fall kan dock anhållningstiden bli längre. Från rättssäkerhetssynpunkt bör krävas, att i lagen anges en viss längsta tid under vilken förvar får bestå. Som regel synes frigivning av den som hålles i förvar böra ske senast tredje dagen efter omhändertagandet. Föreligger särskilda skäl — inledd läkarundersökning hinner exempelvis inte slutföras inom denna tid — bör tiden för hållandet i förvar kunna utsträckas ytterligare högst tre dagar. Polischefen eller den han bemyndigat bör fatta beslut i förvarsfrågan utan dröjsmål efter omhändertagandet.

4 §.

Syftet med det här föreslagna stadgandet är att skapa garantier för att den, mot vilken talan om intagning i arbetshem väckts vid länsstyrelsen, inte får möjlighet att hindra eller försvåra den fortsatta utredningen och verkställigheten av ett sannolikt intagningsbeslut. Stadgandet anknyter till nästföregående paragraf, enligt vilken den, som för ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, kan omhändertagas av polisman och efter polischefens

beslut kvarhållas i polisarrest eller häkte högst sex dagar. Inom denna tidrymd måste sålunda talan om intagning i arbetshem väckas vid länsstyrelsen, för att omhändertagande enligt denna paragraf skall kunna följa omedelbart efter förvar, varom polischef fattat beslut. Stadgandet är emellertid tillämpligt även om beslut om förvar inte meddelats tidigare. Länsstyrelsen måste fatta slutligt beslut i intagningsfrågan senast efter två, i undantagsfall senast efter tre veckor från det länsstyrelsen förordnat om tillfälligt omhändertagande, för att detta skall kunna bestå tills ett intagningsbeslut meddelas. Sådant beslut kan verkställas utan hinder av att det inte äger laga kraft (39 §). Även en av länsstyrelsen tillfälligt omhändertagen bör förvaras i polisarrest eller häkte.

Föreligger i stället sannolika skäl för att den som avses med ansökan om intagning i arbetshem kommer att tvångsintagas på sinnessjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, må även beslut fattas om tillfälligt omhändertagande enligt denna paragraf. Detta sammanhänger med bestämmelsen i 2 §, att beslut om intagning i arbetshem inte får meddelas, om den som avses med ansökningen befinnes vara i behov av vård på sinnessjukhus eller intagning på vårdanstalt för alkoholmissbrukare prövas utgöra en lämpligare åtgärd. Särskilt för sådana fall som de här ifrågavarande kan den längre tidsfristen om tre veckor bli aktuell. För att tillfälligt omhändertagande enligt denna paragraf skall kunna äga rum krävs emellertid under alla förhållanden, att den som avses med åtgärden faller under bestämmelsen i första stycket av 1 §.

Om länsstyrelsen jämlikt 46 § sinnessjuklagen förordnar om sinnesundersökning, måste omhändertagandet få bestå i avbidan på resultatet av denna. Sinnessjuklagen stadgar för sådana här fall i 47 § till en början, att den som intagits på sinnessjukhus eller sinnessjukavdelning vid fångvården för undersökning må kvarbliva där tills vidare. Om den undersökte finnes vara i behov av vård på sinnessjukhus och länsstyrelsen i laga kraft vunnet beslut på denna grund avslagit ansökningen om hans intagning i arbetshem, skall han, om han är intagen på sinnessjukhus, anses vara intagen där för vård och, om han förvaras på sinnessjukavdelning vid fångvården, förbli där för vård intill dess plats kan beredas honom på sinnessjukhus. Förklaras den undersökte däremot i utlåtandet inte vara i behov av vård på sinnessjukhus — i vilket fall intagning i arbetshem må ske — får han inte på grund av något stadgande i sinnessjuklagen längre kvarhållas på sinnessjukhuset eller sinnessjukavdelningen. Är han häktad, varmed får likställas tillfälligt omhändertagen enligt denna paragraf, skall han återföras till häktet. Med hänsyn till dessa bestämmelser bör i förevarande sammanhang stadgas, att tillfälligt omhändertagande som här avses skall bestå intill dess utlåtande föreligger om sinnesundersökningen och länsstyrelsen i intagningsfrågan meddelat beslut som vunnit laga kraft. Det ligger i sakens natur, att länsstyrelsen skall meddela sitt

beslut i intagningsfrågan utan dröjsmål, sedan utlåtandet över sinnesundersökningen kommit länsstyrelsen till handa.

I övrigt må hänvisas till vad som anföres i det följande, sid. 196, i anslutning till den ändring av 46 § sinnessjuklagen som är erforderlig för anpassning av sinnessjuklagens här aktuella bestämmelser till den i detta betänkande föreslagna lagen.

Förfarandet

5 §.

Första stycket anger vilken polismyndighet som äger göra ansökan om intagning i arbetshem. Om person som avses i 1 § anträffas på annan ort än den där han är bosatt, blir båda polismyndigheterna behöriga. I ett dylikt fall bör det ankomma på den polismyndighet som lättast kan göra utredning i ärendet att taga sig an detta. Ansökan skall inges till länsstyrelsen i det län som polisdistriktet tillhör.

Om utredningen ges bestämmelser i andra och tredje styckena. Såsom framhållits i flera sammanhang tidigare — senast i kommentaren till 2 § — skall man söka komma till rätta med den samhällsfarliga asocialiteten i första hand genom att överväga sociala hjälpåtgärder eller andra liknande, mindre ingripande åtgärder. Polismyndigheten måste därför bedriva utredningen på sådant sätt, att den ger erforderligt underlag för ställningstagandet till frågan, huruvida dylik åtgärd kan anses tillräcklig. Det är mot bakgrunden härav som det föreskrivna samrådet med socialvårdsorganen och den samtidigt föreskrivna läkarundersökningen bör ses. Utredningen skall emellertid även syfta till att klarlägga, huruvida den som är föremål för denna är så samhällsfarlig, att intagning på anstalt är ofrånkomlig. Under alla förhållanden bör krävas, att han höres personligen. För att få utredningen fullständig bör även utomstående person kunna höras.

Polismyndigheten bör om möjligt själv verka för att sociala hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder prövas, innan ansökan om intagning i arbetshem göres. Avgörandet huruvida sådan ansökan till sist bör göras måste tillkomma polismyndigheten ensam även i en situation då ett socialvårdsorgan tillstyrkt att ärendet överlämnas till detta, eftersom hänsyn måste tagas även till samhällsskyddet.

Föreskrifter om kallelse till förhör, om hämtning m. m. meddelas i 13 §.

6 §.

Med föreskriften i första punkten av första stycket rörande uppgifter i relevanta delar om livsföringen hos den som avses med ansökningen åsyftas främst att tillförsäkra länsstyrelsen erforderligt underlag för bedömning av frågan, huruvida ingripande är påkallat från samhälleliga skyddsynpunkter. Andra punkten med dess föreskrift om redogörelse för utred-

ningen och vidtagna åtgärder i övrigt har till huvudsakligt ändamål att möjliggöra för länsstyrelsen att taga ställning till spørgsmålet, huruvida inte annan åtgärd än intagning i arbetshem bör ges företräde; att omhändertagande enligt annan lagstiftning i visst fall utesluter beslut om intagning i arbetshem framgår av 2 § första stycket andra punkten. Vid ansökningen bör dessutom fogas prästbevis och läkarbetyg. Det torde få ankomma på Konungen eller den myndighet som Konungen bestämmer att enligt 42 § fastställa formulär till sådant bevis och betyg liksom till den redogörelse för utredningen som skall åtfölja ansökningen.

Beträffande den i andra stycket upptagna regeln att länsstyrelsen har att ombesörja erforderlig komplettering, står flera möjligheter länsstyrelsen till buds. Länsstyrelsen kan förelägga sökanden att inkomma med det som felas eller också själv införskaffa bristande utredning, exempelvis genom att införskaffa utlåtande av socialnämnd eller nykterhetsnämnd. Vill länsstyrelsen föranstalta om läkarundersökning, äger den enligt 14 § kalla den som ansökningen avser att inställa sig inför anvisad läkare; denne kan, om läkarundersökning tidigare skett genom polismyndighetens försorg, vara annan person än den som polismyndigheten anlitat. Vägrar den som ansökningen avser att efterkomma i behörig ordning utfärdad kallelse eller är han omhändertagen för utredning, ankommer det på polismyndigheten att jämlikt 40 § lämna erforderlig handräckning för hans inställande hos läkaren.

7 §.

I denna paragraf ges bestämmelser om delgivning av ansökningshandlingarna med den som ansökningen avser. Första stycket torde behöva kommenteras endast med avseende å möjligheten att lämna muntlig förklaring över ansökningen om intagning i arbetshem. I lagen har eftersträfvats att ge största möjliga utrymme för muntlighet i intagningsprocessen. Denna strävan kommer tydligast till uttryck i nästföljande paragraf men framgår även av första stycket i denna paragraf. Den som avses med ansökningen äger sålunda inte blott skriftligen utan även i muntlig form avgiva förklaring däröver. Muntlig förklaring torde främst bli aktuell i sådana fall, då länsstyrelsen redan vid meddelande av föreläggande att inkomma med förklaring beslutat anordna förhör. I dessa fall skall — såsom framgår av nästföljande paragraf — i föreläggandet tillkännages, förutom att länsstyrelsen beslutat hålla muntligt förhör, att förklaring kan avges vid förhöret.

Beträffande vissa andra med delgivning sammanhängande spørsmål hänvisas till 41 §.

Då det fordras, att delgivning med den som avses med ansökningen skett för att beslut skall kunna meddelas om intagning i arbetshem, kan ansökningen komma att bli vilande hos länsstyrelsen under avsevärd tid, om han

ej anträffas. För att inte ett mål av nu angiven anledning skall kunna bli vilande under obestämd tid, stadgas i andra stycket, att målet skall avskrivas, om delgivning inte kunnat ske inom ett år från det ansökningen inkom till länsstyrelsen.

8 §.

Såsom framhållits i kommentaren till 7 § ges i första stycket av denna paragraf huvudstadgandet om muntlighet i det processuella förfarandet inför länsstyrelsen. Ett ingripande i den personliga friheten som kan sträcka sig över flera år bör inte ske utan att den som avses med ansökningen om intagning fått tillfälle att muntligen yttra sig inför den i första instans beslutande myndigheten. För den skull föreskrives såsom huvudregel, att muntligt förhör skall äga rum på hans begäran. Även i övrigt ankommer det på länsstyrelsen att anordna muntligt förhör, om omständigheterna ger anledning därtill. I undantagsfall bör länsstyrelsen emellertid medges rätt att underlåta att anordna förhör, även om den som avses med ansökningen begärt att bli hörd. Denna möjlighet att vägra förhör bör begagnas med största varsamhet och endast då det av särskild anledning är uppenbart att förhöret ej skulle fylla någon uppgift. Såsom exempel kan nämnas vissa fall, då det föreligger en ny ansökan om intagning av förut på arbetshem intagen som tidigare hörts av länsstyrelsen, och ärendet, där den som avses med ansökningen i förklaringen till länsstyrelsen gjort sådana medgivanden eller lämnat så fullständiga uppgifter i saken, att beslutet kan grundas enbart härpå och på faktorer som objektivt kan fastställas. Även om länsstyrelsen har full frihet att avgöra om förhör skall hållas, om någon framställning härom inte gjorts, bör förhör äga rum så snart det kan antagas att det skulle gagna utredningen i målet.

Andra stycket har berörts vid behandlingen av närmast föregående paragraf, med vilken det äger nära samband.

9 §.

Paragrafen behandlar proceduren vid förhör inför länsstyrelsen. Huvudregeln är att all förhandling är offentlig. Åldersgränsen för den vilken på grund av sin låga ålder må avvisas från förhör i intagningsärende är densamma som i domstolsprocessen. I överensstämmelse med vad som gäller för domstolsförfarandet bör offentligheten i vissa fall kunna uteslutas och förhandlingen helt eller delvis äga rum inom stängda dörrar. Länsstyrelsen bör emellertid efter lämplighetsprövning få bedöma, huruvida förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Hålles förhöret på så sätt, bör länsstyrelsen kunna medge personer, vilkas närvaro kan förväntas bli till nytta under förhöret, att övervara detta. Det har ansetts erforderligt att särskilt föreskriva, att polismyndigheten skall närvara vid förhöret såsom företrädare för det allmänna. I sakens natur ligger, att biträde till

den som avses med ansökningen om intagning äger bistå denne vid förhöret.

10 §.

Denna paragraf reglerar länsstyrelsens rätt att förordna om förhör inför domstol. Denna förhørsform motiveras i första hand därav, att vittnen kan höras på ed vid domstol men däremot inte vid länsstyrelsen. För att länsstyrelsen skall äga förordna om vittnesförhör, skall sådant enligt lagen vara av förhållandena påkallat. Ett typiskt fall torde vara att länsstyrelsen själv hört någon upplysningsvis men är tveksam om sanningshalten i den avgivna utsagan, därför att riktigheten bestrides av den som ansökningen avser. Är frågan av avgörande betydelse för intagningsärendets utgång, är det uppenbarligen påkallat med domstolsförhör, så att vittnet får fästa sin utsaga med ed. Ett annat fall är att två eller flera personer som hörts upplysningsvis lämnat inbördes motstridande uppgifter. Bakom den stadgade möjligheten att anställa förhör upplysningsvis inför domstol ligger praktiska synpunkter. Den som behöver höras kan bo så avlägset, att hans hörande vid länsstyrelsen är förenat med oskälig omgång eller kostnad. I denna situation kan länsstyrelsen emellertid också anlita utvägen att sända någon av sina tjänstemän att hålla förhöret.

För den domstol som lämpligen bör komma i fråga för förhöret skall noggrant uppges vad förhöret närmare skall avse. Domstolen bör dessutom få tillgång till hela akten i intagningsärendet.

Efter mönster av en motsvarande bestämmelse i 39 § 3. sinnessjuklagen och 29 § andra stycket nykterhetsvårdslagen föreskrives i andra stycket, att rätten äger förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Utöver eljest gällande bestämmelser — 5 kap. 1 § rättegångsbalken och lagen den 10 juli 1947 (nr 630) om inskränkning av offentligheten vid domstol beträffande allmänna handlingar — har denna föreskrift ansetts erforderlig för att säkerställa samma sekretess för domstolsförhörets del som gäller enligt närmast föregående paragraf för handläggningen inför länsstyrelsen.

11 §.

I denna paragraf tillerkännes den, mot vilken ingripande enligt den föreslagna lagen ifrågasättes eller som omhändertagits av polisman, rätt att anlita biträde redan under polismyndighetens utredning. Krav på särskilda kvalifikationer hos biträdet, såsom viss juridisk eller annan utbildning, har inte uppställts. Hinder bör inte finnas att såsom ombud eller biträde anlita person, vilken allmänt sett kan antagas ha förmåga att bedöma behovet av de åtgärder som ifrågasättes mot den som är föremål för utredningen och att komma till rätta med de uppgifter som förfarandet i målet kan ställa

honom inför. På förekommen anledning bör dock olämpligt biträde kunna avvisas.

Rättssäkerheten blir emellertid illusorisk, om inte möjlighet ges till förordnande av offentligt biträde på det allmännas bekostnad, eftersom endast ett mindre antal av dem som blir föremål för ingripande enligt lagen torde ha ekonomisk möjlighet att själva bekosta biträdeshjälp. Offentligt biträde skall därför av länsstyrelsen förordnas, så snart det visar sig erforderligt för tillvaratagandet av den enskilda partens rätt. Förordnande av offentligt biträde kan bli aktuellt redan under polismyndighetens utredning, om den enskilda parten gör framställning härom till länsstyrelsen. Polismyndigheten bör uppmärksamma honom på denna möjlighet, så snart det befinnes att han behöver hjälp på det allmännas bekostnad. Har ärendet anhängiggjorts hos länsstyrelsen utan att offentligt biträde förordnats, bör det ankomma på länsstyrelsen att självmant pröva, huruvida behov av sådant biträde föreligger. Den omständigheten att parten själv utsett biträde bör därvid inte utgöra hinder att förordna offentligt biträde för honom. Finnes i dylikt fall offentligt biträde böra förordnas, bör därtill kunna utses den som parten redan vänt sig till, om denne inte anses olämplig.

Regeln i tredje stycket avser att tillvarataga den enskilda partens rätt att kunna anlita offentligt biträde vid talans fullföljande hos Konungen.

12 §.

Ersättning till offentligt biträde skall utgå av allmänna medel och bestämmas av länsstyrelsen. Beträffande ersättning till offentlig försvarare i brottmål gäller att tilltalad, som inte åtnjuter fri rättegång, som regel ålägges att återbetala vad som utgivits i dylik ersättning. Att på motsvarande sätt göra återbetalningsskyldighet för ersättning till offentligt biträde beroende av om ingripande mot den enskilde beslutas eller inte synes med hänsyn till karaktären av de ingripanden vilka här kunna komma i fråga inte lämpligt. Ersättning till offentligt biträde bör därför alltid stanna på statsverket. Detta har kommit till uttryck i första stycket av förevarande paragraf.

Andra stycket överensstämmer med motsvarande stadgande i 21 kap. 10 § rättegångsbalken.

13 §.

Första stycket reglerar frågan om kallelse till förhör inför polismyndigheten eller läkarundersökning. Bestämmelser om sådant förhör och sådan undersökning har meddelats i 5 §. I första hand bör den som är föremål för utredningen kunna kallas att inställa sig inför polismyndigheten eller hos den anvisade läkaren. Kallelse till den som utredningen avser blir emellertid inte aktuell, om han hålles i förvar enligt 3 §. I sådant fall skall polismyndigheten själv ombesörja inställelse till förhöret eller läkar-

undersökningen. Annan person som förväntas kunna lämna upplysning i ärendet bör också kunna kallas till förhör. Med sådan person kan dock ofta kontakt erhållas på ett enklare och för honom mindre besvärande sätt, exempelvis genom att han uppsökes av den som skall hålla förhöret. Denna möjlighet bör beaktas med hänsyn till att det inte torde låta sig göra att för den som blivit hörd införa lagstadgad rätt till ersättning för inställelsen. Av 7 § första stycket framgår, att protokoll eller annan handling rörande förhör med utomstående skall delges den som utredningen avser, om denne inte varit närvarande vid förhöret.

Andra stycket har till närmaste förebild 23 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken. Hämtning får ske endast om den kallade utan giltig orsak underlåter att inställa sig. En sådan orsak kan vara, att han inte erhållit tillräcklig tid för att förbereda sin inställelse. Om så kan ske och det inte finnes olämpligt med hänsyn till utredningen, bör därför den som skall höras i god tid kallas till förhöret. I kallelsen bör anges, att hämtning kan ske, om den kallade utan anmält laga förfall inte inställer sig på förelagd tid. Hämtning får däremot inte ifrågakomma för att kalla utomstående person till inställelse på plats, som ligger mer än femton kilometer från dennes bostad eller uppehållsort. Överstiger avståndet till förhörslokalen denna vägsträcka, kan sammanträdet utsättas på annan plats inom femtonkilometersgränsen, eller också kan kontakt tagas med vederbörande på sätt som ovan angivits.

14 §.

Första stycket motsvarar 13 § första stycket. Enda skillnaden är att länsstyrelsen skall äga föreskriva vite. Vitesbeloppet är maximerat till etthundra kronor.

Andra stycket reglerar liksom motsvarande stycke i närmast föregående paragraf påföljd för utevaro. Hämtning får ske, om den som kallats till förhör eller läkarundersökning utan giltig orsak underlåter att hörsamma kallelsen. Som regel torde den som kallas till förhör inför länsstyrelse höra få längre tid på sig att förbereda förhöret än den som kallas till förhör inför polismyndigheten. För hämtning och inställelse av den som är omhändertagen enligt 4 § äger länsstyrelsen enligt 40 § påkalla polishandräckning. Sker ej hämtning, äger länsstyrelsen i stället utdöma föreskrivet vite. Detta tillfaller Kronan jämlikt lagen den 20 april 1951 (nr 175) med vissa bestämmelser om böter och viten. Utomstående person får inte hämtas, förrän det visat sig att han inte efterkommit vitesföreläggande. Motsvarighet saknas här till den i föregående paragraf stadgade femtonkilometersgränsen.

Tredje stycket avser kallelse till förhör vid domstol enligt 10 §. Det bör ankomma på rättens ordförande att efter framställning av länsstyrelsen låta inkalla den som skall höras. Likaså bör rättens ordförande om förhöret underrätta både sökanden och den om vars intagning är fråga.

15 §.

I denna paragraf upptages regler om ersättning till vittne och upplysningsvis hörd person. Den som avses med utredningen bör inte erhålla ersättning för inställelse till förhör. Hänvisningen till vad som finnes stadgat avser bestämmelserna i lagen den 10 juli 1947 (nr 632) angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. Då ersättning till vittne skall utgå av allmänna medel, skall enligt denna lag resekostnadsersättning bestämmas enligt lägsta reseklassen i allmänna resereglementet samt med iakttagande i tillämpliga delar även i övrigt av föreskrifterna i samma reglemente. Ersättning för kostnad till uppehälle ävensom för tidsspillan som föranleder inkomstförlust utgår med vissa i lagen maximerade belopp. Beslut över vittnes yrkande om ersättning skall meddelas utan dröjsmål.

I regel skall det tillkomma länsstyrelsen att besluta om ersättning. Talan mot länsstyrelsens beslut i ersättningsfrågan föres hos Konungen (38 §). Beträffande den som hörts av domstol beslutar domstolen. Över domstolens beslut kan talan föras i särskild ordning genom besvär i hovrätten.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

16 §.

Den i paragrafen stadgade möjligheten för länsstyrelsen att förordna om villkorligt anstånd med verkställigheten av ett intagningsbeslut utgör ett viktigt led i det föreslagna påföljdssystemet, för vilket redogjorts i stora drag i det föregående. Genom att vara förenat med övervakning och vid behov särskilda föreskrifter bör ett villkorligt anstånd i många fall vara tillräckligt för att förmå den som avses med intagningsbeslutet att föra ett ordentligt liv. Det har befunnits lämpligare att anknyta övervakningen jämte de särskilda föreskrifterna till det villkorliga anståndet än att behandla dem såsom självständiga åtgärder efter mönster av nykterhetsvårdslagens övervakningsinstitut. Vid detta bedömande har i huvudsak två synpunkter varit avgörande. Dels har — genom att eventuellt intagningsbeslut skall föregås av utredning, som syftar till att klarlägga huruvida inte sociala hjälpåtgärder eller andra liknande åtgärder bör ifrågakomma i första hand — i det övervägande flertalet fall redan prövats frågan om möjligheten och lämpligheten av en sådan åtgärd som övervakning enligt annan lagstiftning eller på frivillighetens väg. Dels torde klienteletts svårhetsgrad göra det befogat att räkna med avsedd effekt av övervakningen, endast om den övervakade har insikt om att övervakningens misslyckande kan föranleda frihetsberövande utan den omständliga prövning som måste föregå ett först efter misslyckandet aktualiserat intagningsbeslut.

17 §.

Enligt bestämmelserna i första och andra styckena skall villkorligt anstånd undantagslöst förenas med övervakning under en prövotid av två år.

Liksom närmast efterföljande stadganden i detta avsnitt av lagförslaget har bestämmelsen till huvudsaklig förebild vad som i motsvarande fall ansetts böra lagfästas rörande skyddstillsyn i 28 kap. av det nya brottsbalksförslaget. Beaktats har även motsvarande föreskrifter i bland annat barnavårdslagen och nykterhetsvårdslagen. Villkorligt anstånd utan övervakning synes inte i något fall böra ifrågakomma för sådana samhällsfarligt asociala som faller under den här aktuella lagstiftningen, och inte heller bör länsstyrelsen få medge kortare tid för övervakningen än de två år som föreslagits såsom prövotid. Motiverar en asocial livsföring ett så långtgående ingripande som ett beslut om intagning i arbetshem, torde den praktiskt taget utan undantag vara så allvarlig, att den som avses med anståndet behöver stödet av övervakning under hela prövotiden.

Tredje stycket har till förebild 26 kap. 14 § brottsbalksförslaget.

18 §.

Bestämmelsen motsvarar i stort sett 26 kap. 15 § brottsbalksförslaget. Avvikelserna hänför sig till den omständigheten, att det i det här föreliggande lagförslaget är asocialitet och inte enbart kriminalitet som skall utgöra grunden för beslutet om frihetsberövande.

19 §.

Paragrafen har till förebild 26 kap. 16 § första och andra styckena brottsbalksförslaget. Materiellt överensstämmer den i huvudsak med sin förebild, då de däri upptagna exemplen på föreskrifter har syntts väl ägnade att tillämpas även på ett asocialt klientel. Bland de olika föreskrifter som kan ifrågakomma finns här anledning att särskilt uppmärksamma dem som avser vistelseort och utbildning. Ofta torde det vara nödvändigt att föreskriva helt ny vistelseort för den som anståndet avser för att hindra honom att återvända till sin tidigare asociala miljö. Utbildning tar sikte särskilt på det unga klientelet.

I fråga om andra stycket må anmärkas, att detta inte åsyftar vård på sinnessjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare med kvarhållningsrätt, eftersom i en situation då sådan vård är aktuell intagning i arbetshem skall vara utesluten enligt vad som stadgas i 2 § första stycket.

Liksom beslut om övervakning skall beslut om särskilda föreskrifter, inbegripet föreskrift om särskild vård eller behandling, meddelas samtidigt med förordnande om villkorligt anstånd. Anstånd bör inte beviljas med mindre de yttre betingelserna finns för nödvändiga särskilda föreskrifter.

20 §.

Enligt första stycket skall det åvila den länsstyrelse som förordnat om villkorligt anstånd med intagningsbeslutet att utöva tillsyn å övervakningen. I tillämpningsföreskrifterna till lagen torde det vara lämpligt att meddela bestämmelser om hur tillsynen bör utövas.

Överflyttning av tillsynen enligt andra stycket kan bli aktuell exempelvis i en sådan situation, då den övervakade till följd av ny arbetsanställning flyttar till ort inom annat län.

21 §.

I kommentaren till 17 § har framhållits skälen för att övervakning inte skall få upphöra förrän vid prövotidens slut. När det gäller övervakarens person eller meddelade föreskrifter kan under prövotiden inträffa händelser, som motiverar ändring av tidigare beslut. Bestämmelser härom har upptagits i den föreslagna paragrafens första och andra stycken. Det må framhållas, att bestämmelserna inte åsyftar den situationen, att den som erhållit villkorligt anstånd åsidosatt sina förpliktelser; för denna situation har särskilt stadgande upptagits i nästföljande paragraf.

Tredje stycket innehåller den naturliga regeln, att beslut i frågor som avses i första och andra styckena skall meddelas av den länsstyrelse som utövar tillsyn å övervakningen.

22 §.

Beslut om förverkande av villkorligt anstånd kan bli aktuellt främst då den som erhållit sådant anstånd åsidosätter sina allmänna skyldigheter (18 §), försvårar övervakningen genom att inte hålla förbindelse med övervakaren (17 § tredje stycket) eller bryter mot meddelade föreskrifter (19 §). Det har inte ansetts lämpligt att binda länsstyrelsen vid närmare bestämmelser om arten och svårhetsgraden av förseelserna för att de skall leda till anståndets förverkande. Det ligger emellertid i sakens natur, att mindre allvarliga förseelser i första hand bör föranleda påföljd av den art som anges i 21 § andra stycket och att förverkande på grund av sådana förseelser bör komma i fråga först efter upprepande. Bestämmelser härom har givits i första stycket.

Det torde i första hand böra ankomma på polismyndighet eller övervakare att väcka talan om förverkande av villkorligt anstånd, och länsstyrelsen bör vara skyldig att på deras framställning pröva fråga om förverkande. I övrigt synes det böra ankomma på länsstyrelsen att självmant upptaga sådan fråga, så snart anledning föreligger därtill. En sådan anledning kan vara, att annan myndighet än polismyndigheten eller annan enskild person än övervakaren riktat anmärkning mot den övervakades livsföring. Ett annat fall då länsstyrelsen kan ha anledning att självmant pröva fråga om förverkande är, då länsstyrelsen när den som tillsynsmyndighet (20 §) granskar övervakarens befattning med övervakningsuppdraget finner, att den övervakade allvarligt åsidosatt sina skyldigheter utan att detta lett till erforderliga åtgärder från övervakarens sida.

Efter prövotidens utgång bör beslut som avses i denna paragraf inte få meddelas. Det är alltså inte tillräckligt med att frågan anhängiggjorts hos

länsstyrelsen under prövotiden utan länsstyrelsen måste även fatta beslut i saken inom samma tid.

23 §.

Förverkande av villkorligt anstånd eller skärpning av meddelade föreskrifter bör inte ifrågakomma utan att den av åtgärden berörde får tillfälle att yttra sig i saken. Ofta torde det vara nödvändigt att kalla honom till muntligt förhör. Muntligt förhör bör som regel äga rum, om han själv begär det eller om det är första gången som talan väckes mot honom om anståndets förverkande. Tidigare meddelade bestämmelser om förfarandet vid muntligt förhör och om biträde bör äga motsvarande tillämpning. Däremot synes det inte påkallat att i denna situation tillerkänna den som erhållit villkorligt anstånd rätt till offentligt biträde. Ej heller synes tillfälligt omhändertagande behöva komma ifråga. Vägrar den som avses med anståndet att inställa sig till förhör, torde detta utgöra ett skäl för att i hans frånvaro förklara anståndet förverkat.

Anstaltsvård och eftervård

24 §.

I första stycket föreslås den naturliga regeln, att det skall ankomma på den sökande polismyndigheten att utan dröjsmål verkställa ett intagningsbeslut, som inte förenats med villkorligt anstånd.

Som regel torde den polismyndighet på vars ansökan intagningsbeslutet meddelats böra bringa även förverkandebeslut till verkställighet. Har emellertid upplysts, att den som avses med åtgärden vistas inom annan polismyndighets distrikt, bör denna polismyndighet erhålla sådant uppdrag. Stadgande härom har meddelats i andra stycket.

Att ett intagnings- eller förverkandebeslut skall gå i verkställighet utan hinder av förd klagan, om länsstyrelsen inte förordnar annorlunda, framgår av 39 §.

Beslut om intagning i arbetshem bör vara förfallet, om verkställighet inte påbörjats inom viss tid efter beslutets meddelande. Denna tid har i tredje stycket bestämts till samma tid som prövotiden eller till två år.

25 §.

Såsom framhållits tidigare bör de arbetshem, som anses erforderliga för omhändertaganden av samhällsfarliga asociala och försumliga försörjare, övertagas av staten. Landstingen bör sålunda befrias från skyldigheten att för försumliga försörjare anordna och driva sådana hem. Kommer arbetshemmen att överföras till staten, torde i detta sammanhang inga andra lagbestämmelser rörande dem vara påkallade än de i denna paragraf föreslagna.

26 §.

Behandlingen av de intagna måste som tidigare utvecklats inskränkas till att i huvudsak avse arbetsträning under iakttagande av fasta normer för den dagliga arbetsrutinen. Av särskild vikt är, att man genom arbetsträningen söker åstadkomma goda betingelser för den intagne att efter utskrivningen skaffa sig och behålla en arbetsanställning.

27 §.

Med denna paragraf börjar de bestämmelser som är avsedda att reglera kvarhållningstiden på arbetshem samt utskrivningsförfarandet och eftervården. Enligt det här föreslagna systemet, som är uppbyggt i stort sett efter mönster av nykterhetsvårdslagen, men som även söker tillgodose vunna erfarenheter från andra sociala vårdområden, skall behandlingen efter verkställighet av ett intagningsbeslut regelmässigt börja såsom slutenvård eller vård på anstalt. Efter försök med öppen vård i anslutning till villkorlig utskrivning från anstalten skall behandlingen avslutas med slutlig utskrivning, vars tidpunkt i görligaste mån bestämmas med hänsyn till eftervårdens resultat.

Paragrafen föreskriver en kvarhållningstid eller en tid, varunder en på arbetshem intagen längst bör kunna kvarhållas där. Eftersom det här är fråga om ett samhällsfarligt klientel, torde denna böra bestämmas till två år. Att viss tid inte medräknas vid kvarhållningstidens bestämmande framgår av 28 och 33 §§.

28 §.

Enligt denna paragraf skall vid beräkning av kvarhållningstiden i vissa närmare angivna fall frånräknas den tid under vilken en intagen vistas utom arbetshemmet. Jämväl vid bedömning av den tid av nio månader före vars utgång villkorlig utskrivning som regel senast bör äga rum (29 § andra punkten) skall i förevarande paragraf åsyftade avbrott i vistelsen på arbetshem beaktas.

I kvarhållningstiden skall däremot inräknas tid varunder den på anstalten intagne vistas på sjukhus. Föreskrifter om överflyttning till sjukhus torde böra meddelas i instruktionen för arbetshemmen. Blir en på arbetshem intagen så allvarligt sjuk, att sjukhusvistelsen får avsevärd varaktighet, måste slutlig utskrivning ske senast när kvarhållningstiden gått till ända, d. v. s. senast inom två år efter intagningen.

29 §.

Syftet med den i 27 § meddelade bestämmelsen om en tvåårig kvarhållningstid är att bereda möjlighet för arbetshemmets ledning att binda den intagne vid hemmet under den för hans förbättring behövligen tiden. I enlighet härmed bör för den intagne betonas möjligheten att genom ordentlig-

het och arbetsamhet kunna bli villkorligt utskrivnen före kvarhållningstidens utgång. Såsom huvudregel har föreslagits, att villkorlig utskrivning bör ske senast då nio månader av kvarhållningstiden gått till ända. I fråga om kvarhållningstidens beräkning hänvisas till vad som anförts i det föregående i anslutning till 27 §. Det torde få ankomma på varje arbetshem för sig att med hänsyn till vunna erfarenheter och klienteletts speciella sammansättning bestämma vilken minsta tidrymd som normalt skall utgöra den första vårdtiden. Härvid måste naturligtvis beaktas, att denna inte blir så kort att ändamålet med tvångsintagningen förfelas. Så snart den sålunda bestämda tiden gått till ända, bör villkorlig utskrivning kunna äga rum, om inte i det enskilda fallet särskilda omständigheter talar för längre anstaltsvård.

Det kan tilläggas, att i nästföljande paragraf ges föreskrift om att den polismyndighet som föranstaltat om verkställighet av intagningsbeslutet alltid skall underrättas om beslutad villkorlig utskrivning. I den mån samråd med denna myndighet före utskrivningsbeslutet befinnes lämpligt, bör sådant förekomma. Samråd kan bli aktuellt exempelvis rörande lämplig vistelseort för den utskrivne.

30 §.

Den underrättelseplikt varom stadgas i första stycket har ansetts böra omfatta, förutom den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet, såväl den polismyndighet som föranstaltat om beslutets verkställande som polismyndigheten i det distrikt, dit den villkorligt utskrivne beger sig. Om möjligt bör de enligt denna lag i arbetshem intagna utskrivnas till annan ort än den där de tidigare vistats, och det är därför som det ansetts erforderligt med underrättelse även till sistnämnda polismyndighet. Länsstyrelsen bör få underrättelse främst i sin egenskap av myndighet som utövar tillsyn å övervakningen.

Stadgandet i andra stycket utgör en hörnsten i utskrivningsförfarandet. Synnerlig vikt måste fästas vid att anstaltsbehandlingen kompletteras med åtgärder för att hjälpa den villkorligt utskrivne till anställning eller arbete. All erfarenhet från olika vårdområden ger vid handen, att anstaltsbehandling nästan undantagslöst blir fruktlös, om inte den intagne i samband med utskrivningen kan beredas arbete, som ger honom skälig inkomst. Även bostadsfrågan måste beaktas, då det visat sig att många eljest lofvärda resocialiseringsförsök strandat på att den villkorligt utskrivne stått utan bostad. Villkorlig utskrivning bör följaktligen i allmänhet inte ske utan att dessförinnan trygghet vunnits, att sysselsättning av lämplig beskaffenhet och ordnade bostadsförhållanden kan beredas den intagne.

31 §.

Liksom det enligt 17 och 19 §§ skall ankomma på länsstyrelsen att i samband med förordnande om villkorligt anstånd fatta beslut i fråga om ut-

seende av övervakare och meddelande av särskilda föreskrifter, bör det åvila arbetshemmets styrelse att taga ställning till motsvarande frågor i samband med villkorlig utskrivning. Föreskrifter torde som regel böra meddelas med avseende på arbetsanställning och vistelseort.

32 §.

I första stycket fastställles såsom huvudregel, att den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet skall utöva tillsyn å övervakningen av villkorligt utskriven. Överflyttning av tillsynen till annan länsstyrelse må ske på förekommen anledning i överensstämmelse med vad som stadgas i 20 §. Det har inte befunnits möjligt att anförtro tillsynen åt arbetshemmen, eftersom dessa är för få till antalet för att kunna bedriva tillsynsarbetet med erforderlig effektivitet.

Andra stycket motsvarar 21 §. I fråga om motiven till bestämmelsen kan sålunda hänvisas till kommentaren till nämnda paragraf. Det bör observeras, att övervakning skall fortgå intill dess återintagning eller slutlig utskrivning skett och att ändring inte är avsedd att kunna vidtagas i fråga om övervakningen som sådan.

33 §.

Första stycket motsvarar 22 §. Vad som anförts i kommentaren till denna paragraf har giltighet i tillämpliga delar även i detta sammanhang. För att eftervården skall kunna ge bästa möjliga resultat är det av vikt, att återintagning sker endast då verklig anledning föreligger därtill. Smärre förseelser bör sålunda kunna beivras på annat sätt, exempelvis genom ändring av meddelade föreskrifter enligt 32 § andra stycket. Å andra sidan är det inte mindre betydelsefullt, att möjligheten till återintagning också tillvarogtages i allvarliga situationer. Observeras bör att ju längre man dröjer med återintagningen desto mera framflyttas på grund av regeln i andra stycket den tidpunkt då kvarhållningstiden löper ut. Under inga förhållanden bör det få förekomma, att man vid upprepade allvarliga förseelser dröjer med ställningstagandet till frågan om återintagning därför att regeln i andra stycket medger ett betydande sådant uppskov utan risk för att möjligheten till återintagning försittes.

Beslut som avses i denna paragraf skall fattas av den länsstyrelse som utövar tillsyn å övervakningen. Beslutet skall ankomma på länsstyrelsen såsom tillsynsmyndighet, och några föreskrifter om förfarandet synes inte erforderliga.

34 §.

Första stycket anger när slutlig utskrivning skall ske av en på arbetshem intagen i två skilda fall, nämligen dels om han är villkorligt utskriven från anstalten, dels om han befinner sig på denna. I första punkten har föreskri-

vits, att slutlig utskrivning skall ske senast då två år gått till ända efter beslutet om villkorlig utskrivning. Förlöper eftervården gynnsamt, bör slutlig utskrivning äga rum tidigare. Föreskriften i andra punkten att slutlig utskrivning skall ske senast då kvarhållningstiden löper ut tar sikte på en situation, då den intagne befinner sig på anstalten. Regeln blir aktuell att tillämpa framför allt i sådana fall, då villkorlig utskrivning misslyckats med flera beslut om återintagning som följd.

Kan slutlig utskrivning på grund av bestämmelsen i 27 § inte undvikas i en situation, då den intagne alltjämt vistas på arbetshemmet, bör han med avseende på möjligheten att beredas arbete m. m. inte försättas i ett sämre läge än en villkorligt utskriven. Bestämmelse om skyldighet att hjälpa även en slutligt utskriven till rätta har meddelats i andra stycket.

Särskilda bestämmelser

35 §.

I det föregående har framhållits, att det ofta ter sig meningslöst med straffrättsligt ingripande i anledning av en enstaka brottslig gärning, som utgör ett led i en svårartad asocial livsföring, men som inte kan leda till någon svårare straffrättslig reaktion. Syftet med detta stadgande är att förhindra att personer, beträffande vilka beslut fattats om intagning i arbetshem, lagföres för mindre svåra brott. Med sådana menas här brott, å vilka inte kan följa högre straff än fängelse i ett år. Anledningen till att gränsen dragits vid så pass allvarliga brott är, att den som avses med ett beslut om intagning i arbetshem efter dettas verkställande kan kvarhållas på arbetshemmet minst två år. Det må anmärkas att hänsyn härvid tagits till att brottbalksförslaget upptager flera brott med ett års fängelse såsom straffmaximum än nu gällande strafflag.

Uppstår misstanke om brottslig gärning redan då ansökan om intagning i arbetshem överlämnats till länsstyrelsen men innan länsstyrelsen fattat beslut i saken, kan åtalsfrågan lämpligen vila i avbidan på utgången av det hos länsstyrelsen anhängiggjorda ärendet. För denna situation har därför särskild reglering av frågan om åtalseftergift inte ansetts erforderlig.

När det gäller spörsmålet, huruvida åtalseftergift bör beviljas en person, beträffande vilken beslut meddelats om intagning i arbetshem, måste man skilja på två olika situationer. Den ena är, då den som ifrågasättes för åtalseftergift alltjämt är föremål för åtgärd enligt den här aktuella lagstiftningen; han har beviljats villkorligt anstånd med verkställandet av intagningsbeslutet utan att prövotiden gått till ända eller befinner sig på arbetshemmet eller är villkorligt utskriven därifrån. Den andra situationen är, då brottet upptäckes först sedan prövotiden gått till ända eller slutlig utskrivning ägt rum.

I fråga om den första situationen träder i förgrunden syftet med ett be-

slut om intagning i arbetshem, nämligen att om möjligt återanpassa den som avses med beslutet till ett ordnat samhällsliv. Lagföres en sådan person under tid då han alltjämt är föremål för åtgärd enligt den här ifrågavarande lagen för ett mindre allvarligt brott, som begåtts före beslutet om intagning i arbetshem, kan detta av honom uppfattas såsom en orättvisa och även i övrigt försvåra hans resocialisering. Har brottet begåtts efter intagningsbeslutet, finns möjligheten att i förekommande fall antingen förklara ett villkorligt anstånd med verkställigheten av intagningsbeslutet förverkat eller att besluta om återintagning i arbetshemmet. Några allmänna regler rörande när eftergift av åtal bör ifrågakomma torde inte kunna ges, utan avgörandet får träffas från fall till fall. Ställning bör emellertid inte få tagas i åtalsfrågan, utan att statsåklagaren hört den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet. Befinner sig den som avses med prövningen om åtalseftergift på arbetshem, bör länsstyrelsen bereda arbetshemmets styrelse tillfälle att yttra sig, innan länsstyrelsen delger statsåklagaren sin uppfattning i saken. Står den som beslutet avser under övervakning och utövas tillsynen å övervakningen av annan länsstyrelse skall denna höras i stället.

För åtalseftergift i sådana fall, då brottet uppdragas först sedan prövotiden gått till ända eller slutlig utskrivning skett, talar främst billighetssynpunkter. Ju lindrigare det begångna brottet är, desto större skäl finns för åtalseftergift. I dylika fall torde det vara tillräckligt att höra den länsstyrelse som meddelat intagningsbeslutet.

36—39 §§.

Här ifrågavarande paragrafer innehåller lagförslagets bestämmelser om besvärsmätt. Av polismyndighets beslut bör följande få överklagas, nämligen beslut som innebär tagande i förvar och avvisande av biträde. Däremot bör klagan inte kunna föras över andra beslut av polismyndighet, såsom beslut om läkarundersökning och hämtning till förhör. Samtliga beslut av styrelse för arbetshem föreslås skola få överklagas. Dessa är beslut om villkorlig och slutlig utskrivning samt om utseende av övervakare och meddelande av särskilda föreskrifter. Klagan skall föras hos länsstyrelsen av den som beröres av beslutet. Härmed avses i första hand den som blivit föremål för ingripande enligt lagen, men även polismyndigheten äger besvärsmätt. Ett fall då polismyndighet kan ha intresse av att få ett beslut omprövat av länsstyrelse är, då arbetshemmets styrelse enligt polismyndighetens förmenande verkställt villkorlig utskrivning för tidigt eller meddelat mindre lämpliga föreskrifter i samband med sådan utskrivning. Undantagsvis kan även annan person få överklaga ett beslut; exempelvis en person som av polismyndighet avvisats såsom biträde. Samtliga beslut av polismyndighet och arbetshems styrelse skall få gå i verkställighet utan hinder av att de inte vunnit laga kraft.

Över beslut av länsstyrelse bör talan kunna föras av den som beröres av beslutet, om detta avser intagning i arbetshem, avslag på ansökan härom, villkorligt anstånd med verkställighet, förverkande av dylikt anstånd, meddelande av särskilda föreskrifter, återintagning i arbetshem, utdömmande av vite, omhändertagande för utredning, avslag på ansökan om förordnande av offentligt biträde, ersättning åt sådant biträde och ersättning åt den som kallats att höras upplysningsvis inför länsstyrelse. Även länsstyrelsens beslut bör kunna verkställas utan hinder av att det inte vunnit laga kraft, dock att länsstyrelsen skall äga i beslutet förordna om uppskov med verkställigheten i avbidan på ärendets utgång hos Kungl. Maj:t.

40—42 §§.

Erforderliga handräckningsbestämmelser föreslås samlade i ett gemensamt stadgande, 40 §. Särskilda handräckningsbestämmelser har inte ansetts erforderliga för sådana fall, då det skall ankomma på polismyndighet att vidtaga åtgärd direkt på grund av stadgande i den föreslagna lagen. Därvid skall nämligen polismyndigheten enligt sakens natur kunna utöva det tvång som befinnes erforderligt och som skulle ha kunnat användas om fråga varit om ett i lag reglerat handräckningsförfarande.

41 § överensstämmer med 66 § nykterhetsvårdslagen.

Bestämmelsen i 42 § har berörts i olika sammanhang tidigare.

Sinnessjuklagen

Enligt 2 § lagförslaget om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet får beslut om intagning i arbetshem inte meddelas, om den som avses med åtgärden befinnes vara i behov av vård på sinnessjukhus. I kommentaren till nämnda paragraf, sid. 177 f., har framhållits, att det ankommer på länsstyrelsen att jämlikt 46 § sinnessjuklagen förordna om sinnesundersökning, därest utredningen skulle visa att den som avses med ansökningen om intagning i arbetshem sannolikt skulle behöva vård på sinnessjukhus. Den här föreslagna ändringen av nämnda stadgande i sinnessjuklagen är i själva verket av formell natur. Ådömmande av tvångsarbete har ersatts med beslut om intagning i arbetshem jämlikt den föreslagna lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Det har inte ansetts påkallat att låta ändringen omfatta även försumliga försörjare, vilka kan intagas i arbetshem med stöd av socialhjälpslagen eller barnavårdslagen. Med hänsyn till det speciella förfarande som gäller i fråga om intagning i arbetshem av försumliga försörjare, låter sig nämligen sinnessjuklagens regler om sinnesundersökning inte utan vidare tillämpas även på denna kategori. Eftersom försumliga försörjare enligt stadgad praxis inte intages i arbetshem utan att dessförinnan undersökas av läkare, om det finns anledning att antaga att han är psykiskt sjuk, torde man också utan att ändra sinnessjuklagen för deras vidkom-

mande kunna avvakta statsmakternas ställningstagande till det förslag till ny lag om åtgärder mot försumliga försörjare som framlagts av utredningen om administrativa frihetsberövanden. Såsom närmare framgår av sjunde kapitlet i det föregående har utredningsmannen dessutom anfört vissa skäl för att samhällsfarligt asociala och försumliga försörjare bör hänföras till en och samma lagstiftning.

Nyktersvårdslagen

Såsom framhållits i olika sammanhang tidigare, senast i kommentaren till 2 § lagförslaget rörande åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, sid. 177 ff., bör länsstyrelsen inte vara formellt bunden av att i ett ärende rörande ansökan om intagning i arbetshem polismyndigheten begränsat sin talan till att avse sådan intagning. Ger utredningen vid handen, att förutsättningar föreligger för tvångsinternering enligt nyktersvårdslagen och är tillika upplyst att den som avses med ansökningsen också lämpligen bör och kan beredas plats på allmän vårdanstalt, skall beslut meddelas om sådan tvångsinternering, oavsett om yrkandet begränsats till att gälla intagning i arbetshem. För att möjliggöra detta fordras, att 19 § nyktersvårdslagen tillföres ett nytt moment av föreslagen lydelse.

Socialhjäpplagen och barnavårdslagen

Det har befunnits lämpligt att i anslutning till socialstyrelsens förslag om arbetshemmens förstärkning taga dessa i anspråk även för det asociala klientel, mot vilket tvångsomhändertagande skall kunna tillgripas enligt förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Tvångsarbetsanstalterna skulle härigenom kunna nedläggas. Även om arbetshemmen i framtiden skulle reserveras endast för försumliga försörjare, bör tvångsarbetsanstalterna likväl försvinna och ersättas med erforderligt antal lämpligt utrustade arbetsträningsanstalter, avsedda för behandling av samhällsfarligt asociala. Icke under några förhållanden synes därför tvångsarbete längre få förekomma för försumliga försörjare. De här föreslagna ändringarna i socialhjäpplagen och barnavårdslagen sammanhänger med att tvångsarbete sålunda föreslås skola helt upphöra. Däremot har i detta sammanhang inte upptagits de ändringar i socialhjäpplagen som är erforderliga, om arbetshemmen förstärkas.

NIONDE KAPITLET

Sammanfattning

Utvecklingen efter mitten av 1940-talet av den asocialitet som i allmänhet förknippas med lösdriveri kännetecknas av att landsbygdens ofta oförargliga luffare nästan helt försvunnit för att efterträdas av ett till storstäderna koncentrerat stationärt asocialitetsklientel, sannolikt mindre omfattande men betydligt samhällsfarligare. De mera svårartade fallen återfinns framför allt i storstädernas träskområden, som enligt erfarenhet utgör grogrund för kriminalitet och bildar det huvudsakliga rekryteringsunderlaget för ungdomsasocialiteten. Klientelet företer i stor utsträckning tecken på psykisk abonormitet (psykopati eller sociopati). Alkoholmissbruk är vanligt. Prostitution i förening med grov kriminalitet utgör ett vanligt inslag i bilden. Bettleri bedrivs i utmanande former eller på ett påträngande sätt. Särskilt betänklig är den från flera håll påvisade tendensen hos asocialiteten att tränga allt djupare ner i yngre åldersklasser. Till de mera samhällsfarliga elementen ansluter sig över ett flytande gränsområde ett stort antal förslummade och djupt förkomna individer, vilka behöver hjälp eller vård i en eller annan form men som antingen inte kan eller inte vill mottaga hjälp från samhällets sida.

Intet tvivel kan råda om nödvändigheten av att samhället på ett eller annat sätt ingriper mot de mera allvarliga formerna av asocialitet. Enighet råder också om att den föräldrade lösdrivarlagen inte längre får utgöra ett instrument för samhället i dess bekämpande av asocialiteten.

Meningarna har emellertid varit delade om sättet för lösdrivarlagens reformering. Enligt en meningsriktning bör asocialitet kunna bemästras inom befintliga, i erforderlig omfattning utbyggda medicinska och sociala vårdformer och genom kriminalisering av vissa yttringar av lösdriveri. En annan meningsriktning gör gällande, att det erfordras en ny generell lagstiftning rörande asocialitet.

Frågeställningen sammanhänger med restklienteletets storlek och karaktär. Med restklientelet menas personer, vilkas asocialitet är av så allvarlig art att samhället inte kan förhålla sig passivt därtill men som inte heller skulle kunna omhändertagas inom angränsande vårdområden (främst nykterhetsvården, mentalsjukvården och kriminalvården), om lösdrivarlagen upphävdes.

Förutsättningarna får numera anses bättre än för tidigare utredningar i lösdrivarfrågan att renodla de här aktuella problemen. Gällande nykter-

hetsvårdslag, socialhjälpslag och barnavårdslag har alla tillkommit under det senaste decenniet. På mentalsjukvårdens område bedrivs sedan flera år ett ingående utredningsarbete, och statsmakterna torde inom kort taga ställning till mentalsjukvårdens framtida utformning, organisation och uppbyggnad. Strafflagstiftningen har blivit förmål för en genomgripande översyn, som resulterat i den nyligen för riksdagen framlagda propositionen med förslag till brottsbalk.

Inom mentalsjukvården är främst psykopatvården av betydelse för restklientelet, men det har visat sig, att man inte i nämnvärd omfattning kan påräkna sådan vård för detta klientel, i vart fall inte inom överskådlig tid. Inom nykterhetsvården synes de legala möjligheterna till omhändertagande av asociala människor som missbrukar sprit vara ganska stora, men företrädare för denna vårdform har inte utan fog hävdad, att människor, vilkas alkoholmissbruk inte utgör ett centralt personligt problem utan snarare en perifer yttring av en allmänt asocial livsföring, inte lämpligen hör hemma inom detta vårdområde. Socialhjälpslagen rymmer — bortsett från bestämmelserna om försumliga försörjare — inte några möjligheter till tvångsåtgärder. Mot bakgrunden av lagens förarbeten synes sådana åtgärder inte heller kunna övervägas genom ändring av lagen. Man kan endast i begränsad utsträckning räkna med straffrättslig vård för allmänt asociala människor. Kriminalisering av bettleri har bestämt avvisats i flera sammanhang och har inte heller ansetts böra övervägas i brottsbalksförslaget. På samma sätt förhåller det sig i huvudsak med prostitutionen, låt vara att brottsbalksförslaget ger vissa möjligheter till ingripande mot gatuprostitutionen, om den sker i utmanande former. Sutenörer och andra bland det asociala klientelet förekommande kriminella element kan man på grund av bevisvärigheter eller svårigheter att uppvisa brottsligheten endast undantagsvis komma åt genom ingripanden å straffrättslig väg. Ett sådant ingripande ter sig dessutom föga ändamålsenligt, om det — såsom ofta sker i hithörande fall — träffar endast en enstaka, från kriminell synpunkt mindre allvarlig gärning inom en asocial livsföring, vilken sedd i sin helhet måste anses vara samhällsfarlig.

Slutsatsen måste bli att en särskild lagstiftning rörande asocialitet alltjämt är nödvändig.

Utredningsmannen föreslår, att lagens räckvidd begränsas till att avse samhällsfarlig asocialitet. Tvångsåtgärd skall enligt lagen kunna äga rum endast mot dem som för ett sådant asocialt liv, att uppenbar fara föreligger för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet. Hit hör företrädesvis påträngande bettlare, arbetsskygga personer med stark kriminell belastning, svårartat prostituerade och sutenörer.

Tvångsåtgärd skall emellertid inte få tillgripas annat än såsom en sista utväg. I första hand skall sociala hjälpåtgärder eller andra liknande, mindre ingripande åtgärder prövas. Vård på sinnessjukhus eller allmän vårdanstalt

för alkoholmissbrukare skall ha företrädare, om förutsättningar för sådan vård samtidigt föreligger, sinnessjukvård ovillkorligen och alkoholistvård, om sådan befinnes ändamålsenligare. Härigenom kommer tillämpningsområdet för tvångsätgård enligt lagen att krympa i samma mån som behandlingsmöjligheterna inom dessa vårdområden vidgas.

Det skall ankomma på polismyndigheten att väcka talan om tvångsätgård enligt lagen. Polisman skall kunna omhändertaga den som för ett sådant asocialt liv som avses i lagen, och polismyndigheten skall kunna besluta om kortare tids förvaring för utredningen.

Talan om tvångsätgård skall föras hos länsstyrelsen. För förfarandet föreslås särskilda regler i syfte att tillgodose den enskildes anspråk på rättssäkerhet. Den som avses med ansökningsen skall äga anlita biträde redan under polisutredningen. Offentligt biträde skall förordnas för honom, om det behövs för att tillvarata hans rätt. Besvär skall prövas i regeringsrätten.

Beslut om tvångsätgård skall kunna förenas med villkorligt anstånd med verkställigheten. Beviljas anstånd, skall den som avses därmed ställas under övervakning under en prövotid av två år. Särskilda föreskrifter skall kunna meddelas honom rörande exempelvis vistelseort, arbetsanställning och utbildning.

Verkställighet av beslut om tvångsätgård skall innebära behandling på anstalt. Där skall i huvudsak bedrivas arbetsträning. Den intagne skall stå under läkartillsyn. Psykiatrisk konsult skall vara knuten till anstalten.

Behandlingstiden på anstalt föreslås till högst två år (kvarhållningstid). Villkorlig utskrivning skall äga rum i allmänhet senast nio månader efter intagningen. Därvid skall den utskrivne ställas under övervakning och vid behov meddelas särskilda föreskrifter. Slutlig utskrivning skall ske senast då två år gått till ända efter beslutet om villkorlig utskrivning. Förlöper eftervården gynnsamt, skall slutlig utskrivning kunna äga rum tidigare. Måste återintagning ske, skall den tid under vilken den villkorligt utskrivne vistats utom arbetshemmet inte inräknas i kvarhållningstiden.

Socialstyrelsen har i framställning till Konungen föreslagit, att den för försämliga försörjare avsedda arbetshemsorganisationen förstatligas och att av de nuvarande fyra arbetshemmen endast ett behålles med hela riket såsom upptagningsområde för denna kategori. Utredningsmannen ansluter sig till detta förslag såvitt avser förstatligandet men föreslår samtidigt, att organisationen tages i anspråk även för särslagstiftningens asocialitetsklientel. Detta innebär i första hand, att både Långmora och Västergårdens arbetshem skulle kvarstå inom en förstatligad arbetshemsorganisation och att denna skulle tillföras ett nytt arbetshem för kvinnor.

För att ge arbetshemmen tillräckligt stöd i deras eftervårdande uppgifter föreslås, att skyddskonsulenterna och socialstyrelsens eftervårdskonsulenter skall medverka i eftervården.

BILAGA 1

Undersökning rörande lösdrivarlagens tillämpning under åren 1945—1959

verkställd med biträde av förste aktuarien i socialstyrelsen Jonas Elmdahl

Allmänna synpunkter på undersökningen

För att få lösdrivarlagens tillämpning under åren 1945—1959 kartlagd tillställdes genom överståthållarämbetets och länsstyrelsernas försorg samtliga polisdistrikt i landet i slutet av juni månad 1960 en blankett, på vilken begärdes uppgifter dels om årliga antalet under perioden för lösdriveri anhållna män och kvinnor, dels om de åtgärder som vidtagits mot dessa. Svar inkom från samtliga polisdistrikt.

Vid ett senare tillfälle anmodades polismyndigheterna att komplettera den verkställda undersökningen med uppgifter om lösdrivarklienteletets ålderssammansättning. Polismyndigheterna ombads att fördela de anhållna på följande fem åldersklasser: 21—25 år, 26—29 år, 30—39 år, 40—59 år samt 60 år och däröver.

Undersökningen ansluter sig till den av lösdriveriutredningen redovisade statistiska undersökningen rörande lösdrivarlagens tillämpning i vissa delar för tiden fram till mitten av 1940-talet. Avsikten med den här aktuella undersökningen har närmast varit att få till stånd ett material för senare delen av 1940-talet och hela 1950-talet, vilket kan jämföras med lösdriveriutredningens motsvarande material. Båda undersökningarna avser trots den använda terminologien antalet per år gjorda anhållanden och inte anhållna personer, varför här full överensstämmelse föreligger. På denna punkt ger undersökningarna följaktligen i fråga om lösdriveriets omfattning sannolikt något för höga siffror, eftersom det kan ha förekommit att en och samma person anhållits flera gånger under ett redovisningsår. Däremot föreligger såtillvida en skillnad mellan de båda undersökningarna, som den här aktuella inte omfattar s. k. polisieringar. Härmed avses ingripanden närmast med stöd av allmänna polisinstruktionen vilka inte lett till sådant förhör inför stadsfiskal eller landsfiskal som stadgas i lösdrivarlagen. Det material, som ligger till grund för den här aktuella undersökningen, redovisas statistiskt i tabellbilaga till denna bilaga. Här nedan följer närmast en redogörelse för resultatet av undersökningen.

Lösdriveriets omfattning före och under 1940-talet

1948 års utredning redovisar för perioden 1928—44 genomsnittligt per år 4 704 anhållanden bland män. Maximum nåddes under depressionsåren på 1930-talet, då årligen mer än 7 000 anhållanden företogs. År 1938 utgjorde antalet 3 055. Antalet minskade därefter årligen och utgjorde år 1944 1 458. Bland kvinnorna

redovisades under perioden 1928—44 genomsnittligt per år 619 anhållanden med maximum åren 1934—36, då 7—800 anhållanden årligen företogs. År 1938 företogs 470 anhållanden bland kvinnor, varefter antalet ökade fram till år 1944 då det uppgick till 683. Föreliggande undersökning redovisar för år 1945 729 anhållanden bland män och 376 bland kvinnor. Då som tidigare nämnts 1948 års undersökning inkluderar s. k. polisieringar kan dessa siffror inte utan vidare tagas som belägg för en kraftig nedgång. För en sådan talar dock de siffror 1948 års utredning publicerat rörande anhållanden bland kvinnor i Stockholm, Göteborg och Malmö åren 1945, 1946 och 1947 (SOU 1949: 4, sid. 89). År 1945 företogs enligt 1948 års utredning i de tre städerna 348 anhållanden bland kvinnor. Då, som ovan nämnts, kvinnliga lösdriverare nästan enbart redovisats i dessa städer, bör detta antal kunna jämföras med de 683 anhållanden som enligt utredningen företogs år 1944 i hela riket. Här kan nämnas att föreliggande undersökning för dessa tre städer år 1945 redovisar 366 anhållanden, alltså 18 flera än vad som redovisades av 1948 års utredning. Anledning till skillnaden får tillskrivas brister i det statistiska underlaget.

Innan en närmare redogörelse lämnas för undersökningen avseende åren 1945—59 skall här redovisas siffror över anhållanden som resulterat i offentlig varning eller häktning under åren 1941—51. Det är ju framför allt dessa åtgärder som tillgripits mot det svårast belastade klientelet, varför siffrorna kan ge en antydning om lösdriveriets omfattning under 1940-talet. Uppgifterna är för åren 1941—44 hämtade ur tab. 1 och 4, bilaga 1, i ovan nämnda betänkande.

År	Antalet anhållanden som resulterat i			
	Offentlig varning		Häktning	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1941	294	155	108	47
1942	245	123	103	41
1943	253	130	71	46
1944	193	114	63	50
1945	152	58	52 (65)	27 (29)
1946	79	56	27 (39)	17 (18)
1947	97	59	18	11
1948	150	61	46	25
1949	175	69	45	30
1950	62	26	21	19
1951	8	11	6	4

Av tablån framgår att antalet anhållanden, som resulterat i offentlig varning, såväl bland män som kvinnor minskade under 1940-talet. Bland männen sker i slutet av 1940-talet en kraftig uppgång som dock följs av en ännu kraftigare nedgång i början av 1950-talet. En nedgång i antalet anhållanden förekommer även bland kvinnorna vid denna tidpunkt.

Beträffande åtgärden »häktning» är utvecklingen i stort densamma, med undantag för att nedgången bland männen sker tidigare än då det gäller offentlig varning. Siffrorna inom parentes anges av 1948 års utredning. Även denna diskrepans torde bero på brister i det statistiska materialet. Generellt kan sägas att siffrorna i tablån bestyrker att lösdriveriet under mitten av 1940-talet minskade i omfattning, varför den nedgång i antalet anhållanden som tidigare redovisats, bör vara riktig.

1960 års undersökning av frekvensen åtgärder enligt lösdrivarlagen åren 1945—59

Lösdriveriets omfattning åren 1945—59

Av tab. 1 framgår att antalet anhållanden når ett minimum år 1947, då 533 anhållanden företogs bland män. En ökning därefter kulminerade år 1949, då antalet var 794. Antalet är det högsta som uppmätts under den undersökta perioden. Redan år 1950 började antalet åter minska men det är framför allt år 1951 som en markant nedgång inträffar. Detta år redovisades endast 261 anhållanden. Nedgången får ses mot bakgrunden av en cirkulärskrivelse från inrikesdepartementet till de berörda myndigheterna om en mera rigorös tillämpning av lösdrivarlagen. Med små variationer har antalet anhållanden bibehållits på denna låga nivå. En viss ökning år 1955 kulminerade år 1957, då 446 anhållanden företogs. Antalet anhållanden var 244 år 1959.

I tab. 2 redovisas anhållandena i treårsklasser. En sådan redovisning gör det lättare att analysera undersökningens resultat men på bekostnad av att vissa skillnader mellan olika år inom samma grupp utplånas.

Redogörelsen ovan har gällt hela riket. Då det genom undersökningen dokumenterats att lösdriveriet även när det gäller män är ett storstadsproblem har i tab. 5—10 Stockholm, Göteborg och Malmö särredovisats.¹ Av tabellerna framgår att antalet anhållanden i Stockholm (tab. 5 och 6), efter en uppgång under 1940-talets senare år till ca 400, minskade till 138 år 1951 och att antalet under hela 1950-talet, med få undantag, varit färre än 100 per år. År 1959 var antalet 57.

Karaktäristiskt för Göteborg (tab. 7 och 8) är ett mycket lågt antal anhållanden åren 1951—55 med endast 16 år 1953. Ökningen år 1956, då 142 anhållanden gjordes, fortsatte år 1957. Trots en nedgång därefter företogs år 1959 99 anhållanden eller nästan dubbelt så många som i Stockholm.

I Malmö (tab. 9 och 10) företogs år 1953 90 anhållanden, vilket är maximum för den undersökta perioden. Den i Stockholm och Göteborg observerade nedgången år 1951 har ingen motsvarighet i Malmö. Från år 1956, då 25 anhållanden företogs, har antalet minskat och var år 1959 endast 11.

I tab. 11 och 12 redovisas antalet anhållanden i övriga polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 invånare (1 januari 1959). Gruppen omfattar 9 städer av vilka Borås, Västerås, Eskilstuna och Uppsala redovisar blott ett fåtal anhållanden, huvudsakligen aktuella under åren före 1951. I dessa städer redovisas under perioden endast 65 anhållanden bland män, därav 38 i Uppsala under åren 1945—50. Gemensamt för de övriga städerna gäller att antalet anhållanden minskade under 1950-talets förra hälft, men att det därefter åter ökat. Detta framgår av nedanstående tablå.

År	Antalet anhållanden i				
	Norrköping	Hälsingborg	Örebro	Linköping	Gävle
1945—47	70	9	55	35	55
1948—50	10	—	49	56	24
1951—53	15	1	18	34	2
1954—56	39	16	28	64	50
1957—59	40	49	31	99	104

¹ År 1960 var antalet anhållanden i Stockholm 50 män och 53 kvinnor, i Göteborg 100 män och 68 kvinnor och i Malmö 30 män och 63 kvinnor.

Inom övriga polisdistrikt har, som framgår av tab. 13 och 14, endast ett litet antal anhållanden företagits.

Lösdriveriet bland kvinnor är i än högre grad än bland männen koncentrerat till de tre största städerna. Inom övriga områden har, som framgår av tab. 11 och 13, endast ett färre antal anhållanden företagits. År 1959 företogs endast 12 anhållanden bland kvinnor utanför de 3 största städerna. I Stockholm (tab. 5 och 6) var det genomsnittliga antalet anhållanden under 1940-talets senare hälft mer än 200 per år. En nedgång år 1951, då 63 anhållanden företogs, inledde en period med relativt få anhållanden. Denna period avbröts dock år 1954, då antalet var 155. Från år 1957 har antalet anhållanden åter minskat och var 58 år 1959. Under hela senare delen av 1950-talet har dock fler anhållanden gjorts bland kvinnor än bland män.

Omfattningen av lösdriveriet bland kvinnor i Göteborg framgår av tab. 7 och 8. Fram till år 1955, då 80 anhållanden företogs, översteg antalet blott sällan 50. Därefter har antalet åter minskat och uppgick år 1959 till 57, vilket dock är ungefär detsamma som i Stockholm. I Malmö (tab. 9 och 10) är utvecklingen likartad. Mot ca 20 anhållanden per år under 1940-talet svarar 54 år 1957 och 66 år 1959. Detta senare år var alltså antalet högre än i Stockholm och Göteborg.

För att ge en mera översiktlig bild av utvecklingen har i tab. 3 för de tre största städerna, för polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 invånare (exkl. Stockholm, Göteborg och Malmö) och för hela riket, redovisats indextal för antalet anhållanden åren 1945—59, varvid det genomsnittliga antalet anhållanden åren 1945—50 har satts lika med 100. Index talet 39,1 för hela riket år 1951 visar alltså att detta år ca 61 % färre anhållanden gjordes än genomsnittligt under åren 1945—50. I tab. 4 anges på motsvarande sätt index talet för antalet anhållanden som resulterat i att åtgärd vidtagits.

Lösdrivarklienteletets åldersfördelning

De av polismyndigheterna redovisade anhållandena har av dessa fördelats i fem åldersgrupper efter den ålder den anhållne vid tillfället befann sig i. De fem åldersgrupperna är: 21—25 år, 26—29 år, 30—39 år, 40—59 år och 60 år och däröver. Åldersfördelningen redovisas i tab. 15—26, med årsvis redovisning i tabeller med udda nummer och i treårsklasser i tabeller med jämna nummer.

Av tabellerna med årsvis redovisning framgår att variationerna mellan olika år är betydande varför det är svårt att med ledning av dessa dra några slutsatser om förändringar i klienteletets ålderssammansättning. Det som torde vara av största betydelse att få belyst är dock om det föreligger skillnader i åldersfördelningen mellan män och kvinnor, om man generellt kan säga att vissa åldersgrupper under någon del av perioden varit mera representerade än andra samt om olikheter i detta avseende föreligger mellan de tre största städerna.

Med ledning av tab. 15 och 16 kan man utan vidare fastslå att det kvinnliga lösdrivarklientelet är betydligt yngre än det manliga. Under åren 1957—59 var således 63 % av kvinnorna ej fyllda 30 år mot 39 % av männen. Då motsvarande andelar åren 1945—47 var 42 % respektive 30 % kan man också påstå att klientelet blivit yngre och att förändringen är mest påfallande beträffande kvinnorna. Åren 1951—53 märks framför allt en relativ ökning inom åldersgruppen 21—25 år bland kvinnorna, då andelen var ca 46 %. Denna andel har därefter minskat till 39 % åren 1957—59, medan däremot åldersgruppen 26—29 år ökat. Av tab. 15 framgår att år 1959 andelen män i åldersgrupperna 21—25 år och 26—29 år ökat kraftigt. Mer än hälften av anhållandena bland män riktades detta år mot personer i åldern 21—29 år.

Bland männen är det framför allt åldersgruppen 40—59 år som minskat sin andel, medan bland kvinnorna detta gällt såväl åldersgruppen 30—39 år som åldersgruppen 40—59 år.

För att lättare kunna observera de eventuella olikheter som i åldershänseende föreligger mellan anhängandena i de tre större städerna har i nedanstående tablå de två lägsta åldersgrupperna sammanslagits liksom de två högsta, medan mellangruppen kvarstår oförändrad. Kommentarer görs huvudsakligen med ledning av materialet fördelat i treårsklasser. Möjligheter till felaktiga slutsatser föreligger givetvis om upprepade anhänganden företagits mot en och samma person i större utsträckning. Riskerna blir uppenbarligen större ju längre tidsperiod som väljs.

År	Antalet anhänganden (%) i åldersgruppen								
	21—29 år i			30—39 år i			40 år o. däröver i		
	Stock- holm	Göte- borg	Malmö	Stock- holm	Göte- borg	Malmö	Stock- holm	Göte- borg	Malmö
<i>Män</i>									
1945—47	28.7	31.9	51.6	31.0	28.1	21.1	40.4	39.9	27.3
1948—50	32.7	35.8	35.3	27.1	26.6	33.5	40.2	37.7	31.2
1951—53	33.6	36.9	38.4	26.2	36.9	26.5	40.1	26.2	35.2
1954—56	28.7	43.7	44.4	29.5	31.5	33.8	41.8	24.8	21.9
1957—59	29.0	47.0	31.7	35.5	25.2	34.1	35.5	27.7	34.1
<i>Kvinnor</i>									
1945—47	40.9	36.8	67.8	33.9	38.3	20.3	25.2	24.8	11.9
1948—50	47.4	47.5	56.4	31.2	34.8	17.9	21.4	17.7	25.6
1951—53	60.9	67.0	71.7	28.1	24.5	20.0	11.0	8.5	8.3
1954—56	63.6	58.5	80.0	20.1	26.7	19.0	16.3	14.9	1.0
1957—59	63.6	66.3	58.2	27.6	19.9	26.6	8.8	13.9	15.2

Det manliga klientelet har uppenbarligen varit yngre i Göteborg och Malmö än i Stockholm. Medan andelen anhänganden i den lägre åldersgruppen i Stockholm efter en ökning fram till åren 1951—53 minskat, har andelen ökat i Göteborg liksom i Malmö, om åren 1957—59 undantas. Under dessa år var emellertid i Malmö antalet anhänganden litet. I Stockholm har andelen inom åldersgruppen 30—39 år, efter en nedgång fram till åren 1951—53, åter ökat medan utvecklingen i Göteborg varit den motsatta. Inom åldersgruppen 40 år och däröver har andelen i Stockholm under hela perioden legat på en konstant nivå, som varit högre än i Göteborg och Malmö. En minskad andel kan konstateras under den senaste treårsperioden samtidigt som en ökning skett i Göteborg.

Beträffande kvinnorna har andelen i den lägsta åldersgruppen varit högre i Malmö än i Stockholm och Göteborg med undantag för åren 1957—59, då andelen — efter en kraftig nedgång i Malmö — är högst i Göteborg. I Stockholm har andelen under varje treårsperiod ökat. Av tablå framgår också att anhänganden bland kvinnor oftare riktas mot personer i yngre åldrar än bland män. Anhänganden bland kvinnor i åldersgruppen 40 år och däröver uppgick i Stockholm och Göteborg till ca 25 % åren 1945—47 mot 9 % resp. 14 % åren 1957—59. Ökningen i Malmö åren 1957—59 är markant liksom också den låga andelen i Göteborg åren 1951—53.

Tab. 17, 19 och 21 (ettårsklasser) visar starka variationer mellan olika år. År 1951 redovisas bland männen i Stockholm en stark ökning av andelen i åldersgrupperna 21—25 och 26—29 år, medan i Göteborg detta år en ökning i den förra

åldersgruppen motsvaras av en minskning (inträffade redan år 1950) i den senare. Ökningen i Göteborg i gruppen 21—25 år har redan året därpå förbytts i en minskning. Andra exempel på isolerade ökning eller minskningar återfinns i tabellerna. För en tolkning av dessa fordras måhända lokal kännedom om det aktuella problemet.

Följderna av ett anhållande

De åtgärder som kan vidtas mot de för lösdriveri anhållna är: överlämnande till socialvård, hänvisning till arbete, enskild varning, offentlig varning samt häktning. Resultatet av de flesta anhållanden blir dock, som nedan skall visas, att den anhållne frigges utan att någon åtgärd vidtages. Vilka följder ett anhållande fått framgår av tab. 1 (årsvis) och tab. 2 (treårsklasser).

För att anknyta till förhållandena före år 1945 har i nedanstående tablå den relativa fördelningen under åren 1945—59 kompletterats med motsvarande under åren 1939—41 och 1942—44 (SOU 1949: 4, bilaga 1, tab. 4).

Anhållandenas procentuella fördelning på olika åtgärder

År	Frigivna utan åtg.		Överlämn. till soc. vård ¹		Enskild varning		Offentlig varning		Häktning	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
1939—41	49.4	14.6	2.0	4.3	30.1	47.1	15.1	28.3	7.0	11.9
1942—44	49.2	26.9	3.2	2.8	30.8	47.6	13.4	18.5	4.6	6.9
1945—47	34.6	36.8	9.8	3.2	32.9	34.9	17.5	19.1	5.2	6.1
1948—50	36.7	34.6	11.4	5.5	28.4	31.5	18.2	19.3	5.3	9.0
1951—53	58.7	38.4	18.1	17.2	14.4	26.4	6.0	12.8	1.7	3.7
1954—56	51.2	49.2	19.3	7.6	8.2	14.1	17.5	19.8	3.0	8.6
1957—59	39.7	42.3	32.3	14.9	6.3	8.6	17.1	25.0	4.3	9.1

¹ I äldre terminologi: sjuka och överlämnade till fattigvården.

Vid studiet av tablån bör man hålla i minnet att om de s. k. polisieringarna före år 1945 hade eliminerats, så hade andelen »frigivna utan åtgärd» blivit mindre, medan däremot de andra andelarna blivit större än de i tablån angivna. Av detta skulle man kunna dra den slutsatsen, att andelen »frigivna utan åtgärd» har ökat både bland män och kvinnor. Bland kvinnorna är detta särskilt markant. Vad åtgärden »överlämnad till socialvård» beträffar, har andelen ökat under periodens senare del. Till viss del beror detta på bl. a. i Göteborg ändrat tekniskt förfarande, varom mera nedan. Denna åtgärd tillgreps sålunda mot en tredjedel av männen under 1957—59. Åtgärden »enskild varning» har däremot tillgripits i allt mindre utsträckning, vilket också kan sägas om åtgärden »offentlig varning» fram till åren 1954—56, då den åter ökade i omfattning, dock troligen ej till samma nivå som före år 1945. Åtgärden tillgreps mot en fjärdedel av kvinnorna åren 1957—59. Den andel av de anhållna mot vilka åtgärden »häktning» tillgripits minskade fram till åren 1954—56 då den åter ökade, i synnerhet bland kvinnorna, av vilka ca 10 % häktades åren 1957—59. Åtgärden »hänvisning till arbete» har ej redovisats i tablån, då den ytterst sällan åberopats. Troligen har denna åtgärd ej ensam ansetts till fyllest att hjälpa en person till rätta. Ett överlämnande

till socialvård kan däremot innebära att man vid sidan av andra hjälpformer även söker hjälpa vederbörande till rätta genom omskolning, arbetsanskaffning etc.

I vilken utsträckning häkttingsframställan resulterat i ådömt tvångsarbete framgår av tab. 27 av vilken tablån nedan, kompletterad med uppgifter för åren 1939—41 och 1942—44 enligt 1948 års utredning (SOU 1949: 4, tab. 2 a och b), är ett sammandrag. Fr. o. m. 1945 har Stockholm, Göteborg och Malmö särredovisats.

Antalet till tvångsarbete dömda

År	SOS »Brotts- ligheten» och 1948 års utredning)		Undersök- ningen år 1960 (hela riket)		därav:					
	Män	Kv.	Män	Kv.	Stockholm		Göteborg		Malmö	
					Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
1939—41	249	65	—	—	—	—	—	—	—	—
1942—44	140	94	—	—	—	—	—	—	—	—
1945—47	86	32	61	31	36	16	18	8	1	6
1948—50	103	60	97	52	53	38	42	12	—	1
1951—53	11	12	8	13	5	9	2	2	—	2
1954—56	26	63	26	65	7	42	7	18	—	2
1957—59	39	48	37	48	23	27	13	13	—	6

Av tablån framgår att antalet till tvångsarbete dömda ökade åren 1948—50 efter att ha minskat under 1940-talet i synnerhet bland männen. Därefter minskade antalet åren 1951—53, varefter en ökning åter kan konstateras, framför allt bland kvinnorna. Anledningen till den bristande överensstämmelsen mellan de från de officiella källorna hämtade siffrorna och undersökningens siffror torde bero på att polisdistrikten ej har fullständiga anteckningar rörande tvångsarbete, vilket ju ådömts av länsstyrelserna. Av tablån framgår vidare att flertalet till tvångsarbete dömda personer återfinns i de tre största städerna.

Vilka åtgärder som vidtagits mot de för lösdriveri anhållna framgår även av tab. 5 och 6 (Stockholm), tab. 7 och 8 (Göteborg), tab. 9 och 10 (Malmö), tab. 11 och 12 (övriga polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 invånare) samt tab. 13 och 14 (övriga polisdistrikt). Nedan skall undersökas om några skillnader föreligger beträffande vidtagna åtgärder mot de anhållna i de tre största städerna och i övriga städer med minst 50 000 invånare.

Frigivning utan åtgärd

Antalet anhållanden (%) som resulterat i frigivning utan åtgärd

År	Män				Kvinnor		
	Stock- holm	Göteborg	Malmö	Övr. stör- re städer	Stock- holm	Göteborg	Malmö
1945—47	27.9	38.7	61.1	45.6	34.8	41.8	47.5
1948—50	30.6	24.5	92.5	71.0	31.5	38.0	71.8
1951—53	51.7	33.3	81.6	68.5	42.1	19.1	58.3
1954—56	60.8	22.8	85.0	50.0	51.2	34.4	74.0
1957—59	35.0	24.0	90.2	58.1	42.0	25.4	68.4

Denna följd av ett anhållande har varit mycket vanlig i Malmö, där den under 1950-talets senare del omfattat mer än 85 % av anhållanden bland män, och närmare 70 % bland kvinnor. Däremot förekommer åtgärden relativt sällan i Göteborg. I Stockholm ökade andelen fram till den senaste treårsperioden, då den minskade kraftigt bland männen. Av de städer som ingår i »övriga större städer» har denna åtgärd framför allt varit vanlig i Gävle, Linköping och Örebro, medan den varit mindre vanlig i Norrköping och Hälsingborg, vilket framgår av nedanstående tablå.

År	Antalet anhållanden (anh.) och antalet frigivna utan åtgärd (u å) i									
	Norrköping		Hälsingborg		Örebro		Linköping		Gävle	
	anh	u å	anh	u å	anh	u å	anh	u å	anh	u å
1945—47	70	22	9	0	55	28	35	18	55	38
1948—50	10	4	0	0	49	27	56	50	24	23
1951—53	15	0	1	0	18	16	34	31	2	2
1954—56	39	4	16	0	28	16	64	31	50	48
1957—59	40	8	49	23	31	8	99	67	104	79

Överlämnade till socialvård

Antalet anhållanden (%) som resulterat i överlämnande till socialvård

År	Män				Kvinnor		
	Stock- holm	Göteborg	Malmö	Övr. stör- re städer	Stock- holm	Göteborg	Malmö ¹
1945—47	8.7	11.9	9	20	3.3	2.1	2
1948—50	7.3	24.3	4	7	3.4	13.3	—
1951—53	19.0	51.0	17	3	5.7	53.2	1
1954—56	9.7	44.9	5	26	1.3	27.7	—
1957—59	21.5	52.7	1	65	2.8	45.9	—

¹ Absoluta tal.

Åtgärden har varit betydligt vanligare i Göteborg än Stockholm. I Göteborg har den i stor utsträckning tillgripits både mot män och kvinnor, medan den i Stockholm tillgripits endast mot männen. Den högre andelen i Göteborg från år 1957 kan till en del förklaras av att man detta år sammanförde dem som varnades enskilt, med dem som överlämnades till socialvård. Åtgärden har sällan anlitats i Malmö, medan den däremot i större utsträckning börjat tillgripas i Hälsingborg och Linköping. I dessa städer återfinns man 24 resp. 21 av de 65 anhållanden, som åren 1957—59 resulterade i denna åtgärd inom gruppen »övriga större städer».

Enskild varning

Denna åtgärd, som tillgreps mot ca 40—45 % av männen och kvinnorna i Stockholm under 1940-talet, har därefter i allt mindre utsträckning anlitats. Dock resulterade mer än 10 % av anhållandena i Stockholm åren 1957—59 i denna åtgärd. Andelen var i Göteborg av ungefär samma storlek då redovisningen, som

Antalet anhållanden (%) som resulterat i enskild varning

År	Män				Kvinnor		
	Stock-holm	Göteborg	Malmö	Övr. stör-re städer	Stock-holm	Göteborg	Malmö
1945—47	45.3	17.1	7.4	28.1	43.4	8.5	8.5
1948—50	40.4	16.3	1.7	11.0	38.5	14.6	5.1
1951—53	23.1	9.5	3.2	5.5	35.5	19.1	8.3
1954—56	8.3	9.8	3.8	5.6	19.5	6.2	7.0
1957—59	12.1	—	2.4	9.7	12.0	—	7.7

ovan nämnts, ändrades. Bland kvinnorna i Malmö, där det totala antalet dock varit litet, har åtgärden tillgripits mera sällan. Variationer mellan olika år har dock förelegat. Inom gruppen »övrige större städer» har åtgärden i större utsträckning endast tillgripits i Gävle (13 %) och Örebro (35 %) under åren 1957—59 och i Norrköping (37 %) under åren 1945—47.

Offentlig varning

Antalet anhållanden (%) som resulterat i offentlig varning

År	Män				Kvinnor		
	Stock-holm	Göteborg	Malmö	Övr. stör-re städer	Stock-holm	Göteborg	Malmö
1945—47	13.5	24.8	20.0	16.3	13.9	36.9	28.8
1948—50	15.9	27.5	3.5	11.6	16.8	26.6	20.5
1951—53	4.6	3.6	2.7	17.8	12.3	6.4	18.3
1954—56	18.3	19.7	5.0	24.7	18.4	22.6	12.0
1957—59	19.2	19.6	2.4	10.9	30.4	20.4	19.6

Offentlig varning, som i Stockholm och Göteborg tillgreps mot ca 15 % resp. 25 % av männen under 1940-talets senare hälft, har efter en mycket låg frekvens under åren 1951—53 åter börjat tillgripas i större utsträckning. Bland männen i Malmö har frekvensen, efter en nedgång i slutet av 1940-talet, legat på en låg nivå. Bland kvinnorna i Göteborg har utvecklingen varit likartad den, som förekommit bland männen, medan i Stockholm frekvensen hela perioden varit relativt hög med en ökning till 30 % under åren 1957—59. Ungefär densamma har utvecklingen varit bland kvinnorna i Malmö.

Hur vanlig åtgärden i »övrige större städer» varit framgår av nedanstående tablå.

År	Antalet anhållanden (anh) och antalet offentligt varnade (off. v.) i									
	Norrköping		Hälsingborg		Örebro		Linköping		Gävle	
	anh	off. v.	anh	off. v.	anh	off. v.	anh	off. v.	anh	off. v.
1945—47	70	9	9	8	55	16	35	3	55	3
1948—50	10	3	—	—	49	12	56	1	24	0
1951—53	15	12	1	0	18	1	34	0	2	0
1954—56	39	22	16	0	28	1	64	25	50	1
1957—59	40	15	49	0	31	7	99	8	104	6

Av tablån framgår att antalet varit högt i Norrköping och Linköping under åren 1954—56 medan åtgärden däremot inte alls eller endast i liten utsträckning förekommit i de övriga städerna under 1950-talet.

Häktning

Antalet anhållanden (%) som resulterat i häktning

År	Män				Kvinnor		
	Stock- holm	Göteborg	Malmö	Övriga städer	Stock- holm	Göteborg	Malmö
1945—47	4.6	7.6	2.1	1.9	4.6	10.6	11.9
1948—50	5.7	7.3	—	1.3	9.9	7.6	2.6
1951—53	1.5	2.4	—	1.4	4.4	2.1	3.3
1954—56	2.9	2.8	—	5.6	9.6	9.2	2.0
1957—59	12.1	3.7	—	0.9	12.8	8.3	3.8

Denna åtgärd, som ju endast tillgrips i de svårare fallen, har under 1950-talets senare del ökat sin andel såväl bland män, som kvinnor i Stockholm, däremot endast bland kvinnorna i Göteborg. I Malmö har ingen man och endast ett fåtal kvinnor varit föremål för häktning under 1950-talet. Av städerna i »övriga större städer» har Norrköping och Linköping redovisat 6 resp. 5 häktade åren 1954—56. I övrigt har av städerna i denna grupp endast ett fåtal häktade personer redovisats.

TABELLBILAGA

Tabell 1. Antalet på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor. Hela riket

År	Gjorda anhållanden		därav som resulterat i											
			frigivn. utan åtgärd		överlämn. till soc.vård		hänvisn. till arbete		enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män														
1945	729	100	220	30,2	61	8,4	1	0,1	243	33,3	152	20,9	52	7,1
1946	613	100	256	41,8	57	9,3	—	—	194	31,6	79	12,9	27	4,4
1947	533	100	173	32,5	65	12,2	—	—	180	33,8	97	18,2	18	3,4
1948	703	100	219	31,2	80	11,4	—	—	208	29,6	150	21,3	46	6,5
1949	794	100	273	34,4	92	11,6	—	—	209	26,3	175	22,0	45	5,7
1950	634	100	291	45,9	70	11,0	1	0,2	189	29,8	62	9,8	21	3,3
1951	261	100	149	57,1	60	23,0	1	0,4	37	14,2	8	3,1	6	2,3
1952	270	100	150	55,6	39	14,4	1	0,4	53	19,6	20	7,4	7	2,6
1953	237	100	152	64,1	40	16,9	6	2,5	21	8,9	18	7,6	—	—
1954	239	100	153	64,0	39	16,3	1	0,4	15	6,3	29	12,1	2	0,8
1955	308	100	175	56,8	49	15,9	5	1,6	19	6,2	49	15,9	11	3,6
1956	379	100	146	38,5	91	24,0	1	0,3	42	11,1	84	22,2	15	4,0
1957	446	100	179	40,1	136	30,5	2	0,4	31	7,0	83	18,6	15	3,4
1958	326	100	134	41,1	106	32,5	—	—	22	6,7	48	14,7	16	4,9
1959	244	100	90	36,9	86	35,2	1	0,4	11	4,5	43	17,6	13	5,3
Kvinnor														
1945	376	100	140	37,2	13	3,5	—	—	138	36,7	58	15,4	27	7,2
1946	278	100	101	36,3	9	3,2	—	—	95	34,2	56	20,1	17	6,1
1947	252	100	92	36,5	7	2,8	—	—	83	32,9	59	23,4	11	4,4
1948	289	100	101	34,9	14	4,8	—	—	88	30,4	61	21,1	25	8,7
1949	324	100	105	32,4	12	3,7	—	—	108	33,3	69	21,3	30	9,3
1950	199	100	75	37,7	19	9,5	—	—	60	30,2	26	13,1	19	9,5
1951	103	100	41	39,8	22	21,4	4	3,9	21	20,4	11	10,7	4	3,9
1952	161	100	55	34,2	23	14,3	—	—	55	34,2	24	14,9	4	2,5
1953	142	100	60	42,3	25	17,6	2	1,4	31	21,8	17	12,0	7	4,9
1954	235	100	108	46,0	14	6,0	1	0,4	48	20,4	52	22,1	12	5,1
1955	303	100	159	52,5	22	7,3	4	1,3	28	9,2	61	20,1	29	9,6
1956	251	100	121	48,2	24	9,6	1	0,4	35	13,9	43	17,1	27	10,8
1957	233	100	94	40,3	29	12,4	1	0,4	27	11,6	60	25,8	22	9,4
1958	203	100	89	43,8	35	17,2	—	—	14	6,9	46	22,7	19	9,4
1959	193	100	83	43,0	30	15,5	—	—	13	6,7	51	26,4	16	8,3

Tabell 2. Antalet på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor. Hela riket. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav som resulterat i											
			frigivn. utan åtgärd		överlämn. till soc.vård		hänvisn. till arbete		enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män														
1945—47	1 875	100	649	34,6	183	9,8	1	0,0	617	32,9	328	17,5	97	5,2
1948—50	2 131	100	783	36,7	242	11,4	1	0,0	606	28,4	387	18,2	112	5,3
1951—53	768	100	451	58,7	139	18,1	8	1,0	111	14,5	46	6,0	13	1,7
1954—56	926	100	474	51,2	179	19,3	7	0,8	76	8,2	162	17,5	28	3,0
1957—59	1 016	100	403	39,7	328	32,3	3	0,3	64	6,3	174	17,1	44	4,3
Kvinnor														
1945—47	906	100	333	36,8	29	3,2	—	—	316	34,9	173	19,1	55	6,1
1948—50	812	100	281	34,6	45	5,5	—	—	256	31,5	157	19,3	73	9,0
1951—53	406	100	156	38,4	70	17,2	6	1,5	107	26,4	52	12,8	15	3,7
1954—56	789	100	388	49,2	60	7,6	6	0,8	111	14,1	156	19,8	68	8,6
1957—59	629	100	266	42,3	94	14,9	1	0,2	54	8,6	157	25,0	57	9,1

Tabell 3. *Indextal (genomsnittliga antalet åren 1945—50 = 100) för antalet på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59. Män och kvinnor*

År	Stockholm		Göteborg		Malmö		Övriga polisdistrikt, omfattande städer med mer än 50 000 inv. (1/1-59)		Hela riket t	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
1945	99,5	134,9	113,2	134,5	40,3	79,8	156,4	132,4	109,2	131,1,3
1946	88,3	96,7	92,3	86,3	76,1	135,0	119,1	102,9	91,8	97,7,1
1947	82,6	86,8	63,3	62,2	96,2	147,2	101,9	176,5	79,8	88,6,0
1948	114,1	104,2	101,0	78,3	116,3	122,7	66,0	117,6	105,3	100,9,9
1949	112,7	114,6	155,0	134,5	129,8	61,3	70,3	44,1	118,9	113,3,2
1950	102,9	62,7	75,4	104,4	140,9	55,2	86,1	29,4	95,0	69,9,5
1951	38,8	29,7	22,1	46,2	125,3	85,9	21,5	14,7	39,1	36,6,0
1952	45,3	39,6	17,4	82,3	87,2	147,2	40,2	147,1	40,4	56,3,2
1953	25,3	38,2	9,3	60,2	201,3	135,0	43,0	102,9	35,5	49,0,6
1954	28,1	73,1	23,2	88,4	132,0	184,0	38,7	88,2	35,8	82,2,1
1955	21,4	81,1	41,8	160,6	170,0	276,1	103,3	88,2	46,1	105,5,8
1956	28,7	66,0	82,4	142,6	55,9	153,4	142,0	205,9	56,8	87,7,7
1957	20,5	49,1	105,0	124,5	33,6	331,3	245,3	191,2	66,8	81,1,4
1958	23,6	41,5	74,3	124,5	33,6	233,1	129,1	205,9	48,8	70,9,9
1959	16,0	27,4	57,5	114,5	24,6	404,9	97,6	176,5	36,5	67,7,4

Tabell 4. *Indextal (genomsnittliga antalet åren 1945—50 = 100) för antalet på grund av lösdriveri gjorda anhållanden, som resulterat i att åtgärd vidtagits, åren 1945—5-59. Män och kvinnor*

År	Stockholm		Göteborg		Malmö		Övriga polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 inv. (1/1-59)		Hela riket et	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
1945	104,7	130,7	114,9	126,7	9	8	191,7	4	118,6	128,3,3
1946	85,2	96,1	62,1	73,3	12	15	127,0	3	83,2	96,2,2
1947	86,4	84,1	61,2	73,3	16	8	137,4	10	83,9	87,6,0
1948	119,8	106,7	113,3	80,0	6	5	70,3	7	112,8	102,2,2
1949	108,2	118,7	182,9	166,7	4	1	35,1	—	121,4	119,9,0
1950	95,9	63,6	65,4	80,0	3	5	38,3	2	80,0	67,4,7
1951	25,9	24,7	19,3	56,7	13	9	9,6	—	26,1	33,3,7
1952	31,8	37,5	18,5	116,7	5	8	31,9	8	28,0	57,6,6
1953	17,1	31,1	9,2	80,0	16	8	31,9	5	19,8	44,4,6
1954	8,8	53,7	26,8	120,0	6	10	60,7	5	20,0	69,6,0
1955	9,6	54,4	42,8	166,7	16	13	108,6	4	31,0	78,3,3
1956	25,1	53,0	94,8	140,0	2	3	147,0	9	54,3	70,7,7
1957	18,3	41,7	120,8	160,0	1	19	223,6	13	62,2	75,7,5
1958	18,7	33,9	73,8	146,7	1	10	150,2	11	44,8	62,6,0
1959	18,3	26,9	65,4	143,3	2	21	67,1	8	35,9	59,5,8

Tabell 7. Antalet i Göteborg på grund av lösdriveri gjorda anhänganden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor

År	Gjorda anhänganden		därav som resulterat i										
			frigivn. utan åtg.		överlämn. till soc. vård		hänvisn. till arb.	enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%		Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män													
1945	195	100	58	29,7	22	11,3	—	29	14,9	66	33,8	20	10,3
1946	159	100	85	53,5	11	6,9	—	27	17,0	24	15,1	12	7,5
1947	109	100	36	33,0	22	20,2	—	23	21,1	25	22,9	3	2,8
1948	174	100	39	22,4	44	25,3	—	33	19,0	46	26,4	12	6,9
1949	267	100	49	18,4	57	21,3	—	40	15,0	102	38,2	19	7,1
1950	130	100	52	40,0	38	29,2	—	20	15,4	9	6,9	11	8,5
1951	38	100	15	39,5	19	50,0	—	4	10,5	—	—	—	—
1952	30	100	8	26,7	14	46,7	—	3	10,0	3	10,0	2	6,7
1953	16	100	5	31,3	10	62,5	—	1	6,3	—	—	—	—
1954	40	100	8	20,0	20	50,0	—	4	10,0	8	20,0	—	—
1955	72	100	21	29,2	27	37,5	—	6	8,3	14	19,4	4	5,6
1956	142	100	29	20,4	67	47,2	—	15	10,6	28	19,7	3	2,1
1957	181	100	37	20,4	97	53,6	—	—	—	40	22,1	7	3,9
1958	128	100	40	31,3	65	50,8	—	—	—	18	14,1	5	3,9
1959	99	100	21	21,2	53	53,5	—	—	—	22	22,2	3	3,0
Kvinnor													
1945	67	100	29	43,3	1	1,5	—	4	6,0	24	35,8	9	13,4
1946	43	100	21	48,8	1	2,3	—	3	7,0	13	30,2	5	11,6
1947	31	100	9	29,0	1	3,2	—	5	16,1	15	48,4	1	3,2
1948	39	100	15	38,5	5	12,8	—	8	20,5	7	17,9	4	10,3
1949	67	100	17	25,4	6	9,0	—	12	17,9	28	41,8	4	6,0
1950	52	100	28	53,8	10	19,2	—	3	5,8	7	13,5	4	7,7
1951	23	100	6	26,1	15	65,2	—	2	8,7	—	—	—	—
1952	41	100	6	14,6	17	41,5	—	12	29,3	5	12,2	1	2,4
1953	30	100	6	20,0	18	60,0	—	4	13,3	1	3,3	1	3,3
1954	44	100	8	18,2	12	27,3	—	1	2,3	21	47,7	2	4,5
1955	80	100	30	37,5	18	22,5	—	4	5,0	17	21,3	11	13,8
1956	71	100	29	40,8	24	33,8	—	7	9,9	6	8,5	5	7,0
1957	62	100	14	22,6	28	45,2	—	—	—	17	27,4	3	4,8
1958	62	100	18	29,0	27	43,5	—	—	—	10	16,1	7	11,3
1959	57	100	14	24,6	28	49,1	—	—	—	10	17,5	5	8,8

Tabell 8. Antalet i Göteborg på grund av lösdriveri gjorda anhänganden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhänganden		därav som resulterat i										
			frigivn. utan åtg.		överlämn. till soc. vård		hänvisn. till arb.	enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%		Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män													
1945—47	463	100	179	38,7	55	11,9	—	79	17,1	115	24,8	35	7,6
1948—50	571	100	140	24,5	139	24,3	—	93	16,3	157	27,5	42	7,3
1951—53	84	100	28	33,3	43	51,2	—	8	9,5	3	3,6	2	2,4
1954—56	254	100	58	22,8	114	44,9	—	25	9,8	50	19,7	7	2,8
1957—59	408	100	98	24,0	215	52,7	—	—	—	80	19,6	15	3,7
Kvinnor													
1945—47	141	100	59	41,8	3	2,1	—	12	8,5	52	36,9	15	10,6
1948—50	158	100	60	38,0	21	13,3	—	23	14,6	42	26,6	12	7,6
1951—53	94	100	18	19,1	50	53,2	—	18	19,1	6	6,4	2	2,1
1954—56	195	100	67	34,4	54	27,7	—	12	6,2	44	22,6	18	9,2
1957—59	181	100	46	25,4	83	45,9	—	—	—	37	20,4	15	8,3

Tabell 9. Antalet i Malmö på grund av lösdriveri gjorda anhänganden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor

År	Gjorda anhänganden		därav som resulterat i											
			frigivn. utan åtg.		överlämn. till soc. vård		hänvisn. till arb.		enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män														
1945	18	100	9	50,0	5	27,8	—	—	1	5,6	3	16,7	—	—
1946	34	100	22	64,7	1	2,9	—	—	3	8,8	7	20,6	1	2,9
1947	43	100	27	62,8	3	7,0	—	—	3	7,0	9	20,9	1	2,3
1948	52	100	46	88,5	1	1,9	—	—	1	1,9	4	7,7	—	—
1949	58	100	54	93,1	3	5,2	—	—	1	1,7	—	—	—	—
1950	63	100	60	95,2	—	—	—	—	1	1,6	2	3,2	—	—
1951	56	100	43	76,8	9	16,1	1	1,8	2	3,6	1	1,8	—	—
1952	39	100	34	87,2	1	2,6	1	2,6	2	5,1	1	2,6	—	—
1953	90	100	74	82,2	7	7,8	4	4,4	2	2,2	3	3,3	—	—
1954	59	100	53	89,8	2	3,4	1	1,7	2	3,4	1	1,7	—	—
1955	76	100	60	78,9	2	2,6	3	3,9	4	5,3	7	9,2	—	—
1956	25	100	23	92,0	1	4,0	1	4,0	—	—	—	—	—	—
1957	15	100	14	93,3	1	6,7	—	—	—	—	—	—	—	—
1958	15	100	14	93,3	—	—	—	—	1	6,7	—	—	—	—
1959	11	100	9	81,8	—	—	1	9,1	—	—	1	9,1	—	—
Kvinnor														
1945	13	100	5	38,5	1	7,7	—	—	1	7,7	4	30,8	2	15,4
1946	22	100	7	31,8	1	4,5	—	—	2	9,1	8	36,4	4	18,2
1947	24	100	16	66,7	—	—	—	—	2	8,3	5	20,8	1	4,2
1948	20	100	15	75,0	—	—	—	—	1	5,0	3	15,0	1	5,0
1949	10	100	9	90,0	—	—	—	—	—	—	1	10,0	—	—
1950	9	100	4	44,4	—	—	—	—	1	11,1	4	44,4	—	—
1951	14	100	5	35,7	—	—	4	28,6	3	21,4	2	14,3	—	—
1952	24	100	16	66,7	—	—	—	—	2	8,3	6	25,0	—	—
1953	22	100	14	63,6	1	4,5	2	9,1	—	—	3	13,6	2	9,1
1954	30	100	20	66,7	—	—	1	3,3	1	3,3	6	20,0	2	6,6
1955	45	100	32	71,1	—	—	3	6,7	4	8,9	6	13,3	—	—
1956	25	100	22	88,0	—	—	1	4,0	2	8,0	—	—	—	—
1957	54	100	35	64,8	—	—	1	1,9	7	13,0	11	20,4	—	—
1958	38	100	28	73,7	—	—	—	—	3	7,9	6	15,8	1	2,6
1959	66	100	45	68,2	—	—	—	—	2	3,0	14	21,2	5	7,6

Tabell 10. Antalet i Malmö på grund av lösdriveri gjorda anhänganden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhänganden		därav som resulterat i											
			frigivn. utan åtg.		överlämn. till soc. vård		hänvisn. till arb.		enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män														
1945—47	95	100	58	61,1	9	9,5	—	—	7	7,4	19	20,0	2	2,1
1948—50	173	100	160	92,5	4	2,3	—	—	3	1,7	6	3,5	—	—
1951—53	185	100	151	81,6	17	9,2	6	3,2	6	3,2	5	2,7	—	—
1954—56	160	100	136	85,0	5	3,1	5	3,1	6	3,8	8	5,0	—	—
1957—59	41	100	37	90,2	1	2,4	1	2,4	1	2,4	1	2,4	—	—
Kvinnor														
1945—47	59	100	28	47,5	2	3,4	—	—	5	8,5	17	28,8	7	11,9
1948—50	39	100	28	71,8	—	—	—	—	2	5,1	8	20,5	1	2,6
1951—53	60	100	35	58,3	1	1,7	6	10,0	5	8,3	11	18,3	2	3,3
1954—56	100	100	74	74,0	—	—	5	5,0	7	7,0	12	12,0	2	2,0
1957—59	158	100	108	68,4	—	—	1	0,6	12	7,6	31	19,6	6	3,8

Tabell 11. Antalet i polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 invånare (exkl. Stockholm, Göteborg och Malmö) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas¹ art. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden		därav som resulterat i									
			frigivn. utan åtg.		överlämn. till soc. vård		enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945	109	100	49	45,0	7	6,4	30	27,5	21	19,3	1	0,9
1946	83	100	43	51,8	7	8,4	18	21,7	12	14,5	3	3,6
1947	71	100	28	39,4	6	8,5	26	36,6	10	14,1	1	1,4
1948	46	100	24	52,2	4	8,7	12	26,1	6	13,0	—	—
1949	49	100	38	77,6	3	6,1	4	8,2	3	6,1	1	2,0
1950	160	100	48	80,0	—	—	1	1,7	9	15,0	1	1,7
1951	15	100	12	80,0	2	13,3	—	—	1	6,7	—	—
1952	28	100	18	64,3	1	3,6	4	14,3	4	14,3	1	3,6
1953	130	100	20	66,7	—	—	—	—	8	26,7	—	—
1954	27	100	8	29,6	6	22,2	—	—	11	40,7	2	7,4
1955	172	100	38	52,8	12	16,7	5	6,9	11	15,3	4	5,6
1956	99	100	53	53,5	8	8,1	6	6,1	27	27,3	5	5,1
1957	171	100	101	59,1	27	15,8	19	11,1	20	11,7	2	1,2
1958	90	100	43	47,8	27	30,0	9	10,0	10	11,1	1	1,1
1959	68	100	47	69,1	11	16,2	4	5,9	6	8,8	—	—
Kvinnor												
1945	9		5		—		2		—		2	
1946	7		4		—		1		2		—	
1947	12		2		1		3		6		—	
1948	8		1		4		1		1		1	
1949	3		3		—		—		—		—	
1950	2		—		—		—		2		—	
1951	1		1		—		—		—		—	
1952	10		2		3		1		4		—	
1953	7		2		3		—		2		—	
1954	6		1		—		—		4		1	
1955	16		2		—		—		2		1	
1956	14		5		—		1		7		1	
1957	13		—		—		4		6		3	
1958	14		3		4		4		3		—	
1959	12		4		—		4		3		1	

¹ Åtgärden »hänvisning till arbete» har ej redovisats (8 män, 1 kvinna)

Tabell 12. Antalet i polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 invånare (exkl. Stockholm, Göteborg och Malmö) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav som resulterat i											
			frigivn. utan åtg.		överlämn. till soc. vård		hänvisn. till arbete		enskild varning		offentlig varning		häktning	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Antal	%
Män														
1945—47	263	100	120	45,6	20	7,6	1	0,4	74	28,1	43	16,3	5	1,9
1948—50	155	100	110	71,0	7	4,5	1	0,6	17	11,0	18	11,6	2	1,3
1951—53	73	100	50	68,5	3	4,1	2	2,7	4	5,5	13	17,8	1	1,4
1954—56	198	100	99	50,0	26	13,1	2	1,0	11	5,6	49	24,7	11	5,6
1957—59	329	100	191	58,1	65	19,8	2	0,6	32	9,7	36	10,9	3	0,9
Kvinnor														
1945—47	28	100	11	39,3	1	3,6	—	—	6	21,4	8	28,6	2	7,1
1948—50	13	100	4	30,8	4	30,8	—	—	1	7,7	3	23,1	1	7,7
1951—53	18	100	5	27,8	6	33,3	—	—	1	5,6	6	33,3	—	—
1954—56	26	100	8	30,8	—	—	1	3,8	1	3,8	13	50,0	3	11,5
1957—59	39	100	7	17,9	4	10,3	—	—	12	30,8	12	30,8	4	10,3

Tabell 13. Antalet i övriga polisdistrikt (exkl. städer med mer än 50 000 inv.) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de vidtagna åtgärdernas art. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden	därav som resulterat i				
		frigivn. utan åtgärd	överlämn. till socialvård	enskild varning	offentlig varning	häktning
		Antal	Antal	Antal	Antal	Antal
Män						
1945	53	13	6	12	13	9
1946	23	6	7	4	5	1
1947	16	5	2	5	3	1
1948	25	5	3	11	6	—
1949	19	3	2	4	9	1
1950	15	6	1	4	4	—
1951	14	6	1	2	2	3
1952	12	9	—	—	2	1
1953	11	6	1	1	3	—
1954	13	6	2	3	2	—
1955	12	4	5	1	—	2
1956	11	2	—	7	2	—
1957	6	—	—	1	5	—
1958	9	—	1	2	6	—
1959	9	2	—	2	5	—
Kvinnor						
1945	1	—	—	—	1	—
1946	1	—	1	—	—	—
1947	1	—	—	—	1	—
1948	1	—	—	—	1	—
1949	1	1	—	—	—	—
1950	3	—	—	—	2	1
1951	2	1	—	—	1	—
1952	2	—	—	1	—	1
1953	2	1	—	1	—	—
1954	—	—	—	—	—	—
1955	—	—	—	—	—	—
1956	1	—	—	—	1	—
1957	—	—	—	—	—	—
1958	1	—	—	—	1	—
1959	—	—	—	—	—	—

Tabell 14. Antalet i övriga polisdistrikt (exkl. städer med mer än 50 000 inv.) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de viddagna åtgärdernas art. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav som resulterat i										
			frigivning utan åtgärd		överlämn. till soc. vård		enskild varning		offentlig varning		häktning		
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Män													
1945—47	92	100	24	26,1	15	16,3	21	22,8	21	22,8	11	12,0	
1948—50	59	100	14	23,7	6	10,2	19	32,2	19	32,2	1	1,7	
1951—53	37	100	21	56,8	2	5,4	3	8,1	7	18,9	4	10,8	
1954—56	36	100	12	33,3	7	19,4	11	30,6	4	11,1	2	5,6	
1957—59	24	100	2	8,3	1	4,2	5	20,8	16	66,7	—	—	
Kvinnor													
1945—47	3		—		1		—		2		—		
1948—50	5		1		—		—		3		1		
1951—53	6		2		—		2		1		1		
1954—56	1		—		—		—		1		—		
1957—59	1		—		—		—		1		—		

Tabell 15. Antalet på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Hela riket

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)										
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 o. flera		
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Män													
1945	729	100	113	15,5	89	12,2	195	26,7	298	40,9	34	4,7	
1946	613	100	112	18,3	72	11,7	180	29,4	225	36,7	24	3,9	
1947	533	100	126	23,6	49	9,2	160	30,0	171	32,1	27	5,1	
1948	703	100	122	17,4	111	15,8	204	29,0	241	34,3	25	3,6	
1949	794	100	154	19,4	119	15,0	232	29,2	257	32,4	32	4,0	
1950	634	100	124	19,6	74	11,7	151	23,8	253	39,9	32	5,0	
1951	261	100	63	24,1	39	14,9	53	20,3	85	32,6	21	8,0	
1952	270	100	53	19,6	39	14,4	77	28,5	94	34,8	7	2,6	
1953	237	100	49	20,7	26	11,0	81	34,2	77	32,5	4	1,7	
1954	239	100	54	22,6	39	16,3	71	29,7	69	28,9	6	2,5	
1955	308	100	66	21,4	50	16,2	103	33,4	80	26,0	9	2,9	
1956	379	100	68	17,9	57	15,0	122	32,2	126	33,2	6	1,6	
1957	446	100	84	18,8	70	15,7	140	31,4	136	30,5	16	3,6	
1958	326	100	58	17,8	53	16,3	97	29,8	112	34,4	6	1,8	
1959	244	100	75	30,7	54	22,1	58	23,8	54	22,1	3	1,2	
Kvinnor													
1945	376	100	74	19,7	79	21,0	139	37,0	80	21,3	4	1,1	
1946	278	100	61	21,9	46	16,5	91	32,7	72	25,9	8	2,9	
1947	252	100	68	27,0	54	21,4	76	30,2	51	20,2	3	1,2	
1948	289	100	84	29,1	57	19,7	85	29,4	60	20,8	3	1,0	
1949	324	100	84	25,9	67	20,7	97	29,9	72	22,2	4	1,2	
1950	199	100	64	32,2	34	17,1	72	36,2	27	13,6	2	1,0	
1951	103	100	47	45,6	16	15,5	32	31,1	8	7,8	—	—	
1952	161	100	76	47,2	28	17,4	38	23,6	19	11,8	—	—	
1953	142	100	63	44,4	31	21,8	34	23,9	14	9,9	—	—	
1954	235	100	119	50,6	40	17,0	56	23,8	20	8,5	—	—	
1955	303	100	124	40,9	74	24,4	60	19,8	44	14,5	1	0,3	
1956	251	100	91	36,3	61	24,3	52	20,7	47	18,7	—	—	
1957	233	100	101	43,3	48	20,6	60	25,8	23	9,9	1	0,4	
1958	203	100	77	37,9	51	25,1	51	25,1	24	11,8	—	—	
1959	193	100	65	33,7	52	26,9	47	24,4	26	13,5	3	1,6	

Tabell 16. Antalet på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Hela riket. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 o. flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945—47	1 875	100	351	18,7	210	11,2	535	28,5	694	37,0	85	4,5
1948—50	2 131	100	400	18,8	304	14,3	587	27,5	751	35,2	89	4,2
1951—53	768	100	165	21,5	104	13,5	211	27,5	256	33,3	32	4,2
1954—56	926	100	188	20,3	146	15,8	296	32,0	275	29,7	21	2,3
1957—59	1 016	100	217	21,4	177	17,4	295	29,0	302	29,7	25	2,5
Kvinnor												
1945—47	906	100	203	22,4	179	19,8	306	33,8	203	22,4	15	1,7
1948—50	812	100	232	28,6	158	19,5	254	31,3	159	19,6	9	1,1
1951—53	406	100	186	45,8	75	18,5	104	25,6	41	10,1	—	—
1954—56	789	100	334	42,3	175	22,2	168	21,3	111	14,1	1	0,1
1957—59	629	100	243	38,6	151	24,0	158	25,1	73	11,6	4	0,6

Tabell 17. Antalet i Stockholm på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 o. flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945	354	100	64	18,1	42	11,9	104	29,4	130	36,7	14	4,0
1946	314	100	49	15,6	34	10,8	103	32,8	112	35,7	16	5,1
1947	294	100	62	21,1	25	8,5	91	31,0	103	35,0	13	4,4
1948	406	100	69	17,0	64	15,8	120	29,6	137	33,7	16	3,9
1949	401	100	75	18,7	66	16,5	121	30,2	124	30,9	15	3,7
1950	366	100	59	16,1	51	13,9	77	21,0	154	42,1	25	6,8
1951	138	100	32	23,2	24	17,4	23	16,7	49	35,5	10	7,2
1952	161	100	34	21,1	15	9,3	47	29,2	63	39,1	2	1,2
1953	90	100	17	18,9	9	10,0	32	35,6	31	34,4	1	1,1
1954	100	100	13	13,0	15	15,0	30	30,0	39	39,0	3	3,0
1955	76	100	13	17,1	9	11,8	26	34,2	24	31,6	4	5,3
1956	102	100	13	12,7	17	16,7	26	25,5	42	41,2	4	3,9
1957	73	100	13	17,8	13	17,8	21	28,8	23	31,5	3	4,1
1958	84	100	12	14,3	13	15,5	27	32,1	31	36,9	1	1,2
1959	57	100	5	8,8	6	10,5	28	49,1	17	29,8	1	1,8
Kvinnor												
1945	286	100	57	19,9	62	21,7	103	36,0	60	21,0	4	1,4
1946	205	100	44	21,5	32	15,6	67	32,7	54	26,3	8	3,9
1947	184	100	49	26,6	32	17,4	59	32,1	41	22,3	3	1,6
1948	221	100	64	29,0	40	18,1	69	31,2	45	20,4	3	1,4
1949	243	100	67	27,6	51	21,0	69	28,4	52	21,4	4	1,6
1950	133	100	38	28,6	23	17,3	48	36,1	22	16,5	2	1,5
1951	63	100	27	42,9	7	11,1	24	38,1	5	7,9	—	—
1952	84	100	40	47,6	15	17,9	17	20,2	12	14,3	—	—
1953	81	100	32	39,5	18	22,2	23	28,4	8	9,9	—	—
1954	155	100	77	49,7	23	14,8	37	23,9	18	11,6	—	—
1955	172	100	69	40,1	38	22,1	32	18,6	32	18,6	1	0,6
1956	140	100	60	42,9	30	21,4	25	17,9	25	17,9	—	—
1957	104	100	50	48,1	26	25,0	23	22,1	5	4,8	—	—
1958	88	100	26	29,5	25	28,4	29	33,0	8	9,1	—	—
1959	58	100	19	32,8	13	22,4	17	29,3	9	15,5	—	—

Tabell 18. Antalet i Stockholm på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945—47	962	100	175	18,2	101	10,5	298	31,0	345	35,9	43	4,5
1948—50	1 173	100	203	17,3	181	15,4	318	27,1	415	35,4	56	4,8
1951—53	389	100	83	21,3	48	12,3	102	26,2	143	36,8	13	3,3
1954—56	278	100	39	14,0	41	14,7	82	29,5	105	37,8	11	4,0
1957—59	214	100	30	14,0	32	15,0	76	35,5	71	33,2	5	2,3
Kvinnor												
1945—47	675	100	150	22,2	126	18,7	229	33,9	155	23,0	15	2,2
1948—50	597	100	169	28,3	114	19,1	186	31,2	119	19,9	9	1,5
1951—53	228	100	99	43,4	40	17,5	64	28,1	25	11,0	—	—
1954—56	467	100	206	44,1	91	19,5	94	20,1	75	16,1	1	0,2
1957—59	250	100	95	38,0	64	25,6	69	27,6	22	8,8	—	—

Tabell 19. Antalet i Göteborg på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945	195	100	26	13,3	31	15,9	52	26,7	81	41,5	5	2,6
1946	159	100	32	20,1	22	13,8	39	24,5	61	38,4	5	3,1
1947	109	100	25	22,9	12	11,0	39	35,8	29	26,6	4	3,7
1948	174	100	34	19,5	30	17,2	44	25,3	60	34,5	6	3,4
1949	267	100	58	21,7	41	15,4	69	25,8	87	32,6	12	4,5
1950	130	100	34	26,2	7	5,4	39	30,0	47	36,2	3	2,3
1951	38	100	15	39,5	1	2,6	10	26,3	10	26,3	2	5,3
1952	30	100	4	13,3	5	16,7	13	43,3	8	26,7	—	—
1953	16	100	3	18,8	3	18,8	8	50,0	2	12,5	—	—
1854	40	100	9	22,5	6	15,0	14	35,0	11	27,5	—	—
1955	72	100	20	27,8	20	27,8	18	25,0	12	16,7	2	2,8
1956	142	100	33	23,2	23	16,2	48	33,8	38	26,8	—	—
1957	181	100	44	24,3	27	14,9	53	29,3	54	29,8	3	1,7
1958	128	100	29	22,7	17	13,3	39	30,5	43	33,6	—	—
1959	99	100	50	50,5	25	25,3	11	11,1	13	13,1	—	—
Kvinnor												
1945	67	100	12	17,9	7	10,4	30	44,8	18	26,9	—	—
1946	43	100	9	20,9	8	18,6	14	32,6	12	27,9	—	—
1947	31	100	6	19,4	10	32,3	10	32,3	5	16,1	—	—
1948	39	100	10	25,6	11	28,2	11	28,2	7	17,9	—	—
1949	67	100	11	16,4	15	22,4	24	35,8	17	25,4	—	—
1950	52	100	21	40,4	7	13,5	20	38,5	4	7,7	—	—
1951	23	100	12	52,2	5	21,7	4	17,4	2	8,7	—	—
1952	41	100	16	39,0	8	19,5	13	31,7	4	9,8	—	—
1953	30	100	15	50,0	7	23,3	6	20,0	2	6,7	—	—
1954	44	100	18	40,9	10	22,7	14	31,8	2	4,5	—	—
1955	80	100	22	27,5	29	36,3	19	23,8	10	12,5	—	—
1956	71	100	13	18,3	22	31,0	19	26,8	17	23,9	—	—
1957	62	100	23	37,1	12	19,4	18	29,0	8	12,9	1	1,6
1958	62	100	32	51,6	16	25,8	7	11,3	7	11,3	—	—
1959	57	100	27	47,4	10	17,5	11	19,3	9	15,8	—	—

Tabell 20. Antalet i Göteborg på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945—47	463	100	83	17,9	65	14,0	130	28,1	171	36,9	14	3,0
1948—50	571	100	126	22,1	78	13,7	152	26,6	194	34,0	21	3,7
1951—53	84	100	22	26,2	9	10,7	31	36,9	20	23,8	2	2,4
1954—56	254	100	62	24,4	49	19,3	80	31,5	61	24,0	2	0,8
1957—59	408	100	123	30,1	69	16,9	103	25,2	110	27,0	3	0,7
Kvinnor												
1945—47	141	100	27	19,1	25	17,7	54	38,3	35	24,8	—	—
1948—50	158	100	42	26,6	33	20,9	55	34,8	28	17,7	—	—
1951—53	94	100	43	45,7	20	21,3	23	24,5	8	8,5	—	—
1954—56	195	100	53	27,2	61	31,3	52	26,7	29	14,9	—	—
1957—59	181	100	82	45,3	38	21,0	36	19,9	24	13,3	1	0,6

Tabell 21. Antalet i Malmö på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945	18	100	3	16,7	1	5,6	5	27,8	5	27,8	4	22,2
1946	34	100	17	50,0	3	8,8	6	17,6	7	20,6	1	2,9
1947	43	100	20	46,5	5	11,6	9	20,9	6	14,0	3	7,0
1948	52	100	9	17,3	6	11,5	21	40,4	14	26,9	2	3,8
1949	58	100	12	20,7	7	12,1	21	36,2	15	25,9	3	5,2
1950	63	100	22	34,9	5	7,9	16	25,4	19	30,2	1	1,6
1951	56	100	14	25,0	9	16,1	11	19,6	14	25,0	8	14,3
1952	39	100	10	25,6	9	23,1	11	28,2	6	15,4	3	7,7
1953	90	100	21	23,3	8	8,9	27	30,0	31	34,4	3	3,3
1954	59	100	18	30,5	14	23,7	16	27,1	10	16,9	1	1,7
1955	76	100	20	26,3	11	14,5	30	39,5	15	19,7	—	—
1956	25	100	5	20,0	3	12,0	8	32,0	8	32,0	1	4,0
1957	15	100	3	20,0	1	6,7	6	40,0	2	13,3	3	20,0
1958	15	100	—	—	6	40,0	4	26,7	5	33,3	—	—
1959	11	100	2	18,2	1	9,1	4	36,4	4	36,4	—	—
Kvinnor												
1945	13	100	4	30,8	5	38,5	3	23,1	1	7,7	—	—
1946	22	100	8	36,4	3	13,6	7	31,8	4	18,2	—	—
1947	24	100	12	50,0	8	33,3	2	8,3	2	8,3	—	—
1948	20	100	5	25,0	5	25,0	2	10,0	8	40,0	—	—
1949	10	100	4	40,0	1	10,0	4	40,0	1	10,0	—	—
1950	9	100	4	44,4	3	33,3	1	11,1	1	11,1	—	—
1951	14	100	6	42,9	4	28,6	4	28,6	—	—	—	—
1952	24	100	13	54,2	4	16,7	6	25,0	1	4,2	—	—
1953	22	100	12	54,5	4	18,2	2	9,1	4	18,2	—	—
1954	30	100	22	73,3	3	10,0	5	16,7	—	—	—	—
1955	45	100	30	66,7	6	13,3	9	20,0	—	—	—	—
1956	25	100	15	60,0	4	16,0	5	20,0	1	4,0	—	—
1957	54	100	22	40,7	8	14,8	16	29,6	8	14,8	—	—
1958	38	100	16	42,1	6	15,8	10	26,3	6	15,8	—	—
1959	66	100	18	27,3	22	33,3	16	24,2	7	10,6	3	4,5

Tabell 22. Antalet i Malmö på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945—47	95	100	40	42,1	9	9,5	20	21,1	18	18,9	8	8,4
1948—50	173	100	43	24,9	18	10,4	58	33,5	48	27,7	6	3,5
1951—53	185	100	45	24,3	26	14,1	49	26,5	51	27,6	14	7,6
1954—56	160	100	43	26,9	28	17,5	54	33,8	33	20,6	2	1,3
1957—59	41	100	5	12,2	8	19,5	14	34,1	11	26,8	3	7,3
Kvinnor												
1945—47	59	100	24	40,7	16	27,1	12	20,3	7	11,9	—	—
1948—50	39	100	13	33,3	9	23,1	7	17,9	10	25,6	—	—
1951—53	60	100	31	51,7	12	20,0	12	20,0	5	8,3	—	—
1954—56	100	100	67	67,0	13	13,0	19	19,0	1	1,0	—	—
1957—59	158	100	56	35,4	36	22,8	42	26,6	21	13,3	3	1,9

Tabell 23. Antalet i polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 invånare (exkl. Stockholm, Göteborg och Malmö) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945	109	100	14	12,8	12	11,0	25	22,9	54	49,5	4	3,7
1946	83	100	7	8,4	12	14,5	26	31,3	36	43,4	2	2,4
1947	71	100	15	21,1	5	7,0	18	25,4	29	40,8	4	5,6
1948	46	100	10	21,7	8	17,4	9	19,6	18	39,1	1	2,2
1949	49	100	8	16,3	3	6,1	18	36,7	19	38,8	1	2,0
1950	60	100	8	13,3	9	15,0	13	21,7	27	45,0	3	5,0
1951	15	100	2	13,3	2	13,3	4	26,7	7	46,7	—	—
1952	28	100	5	17,9	5	17,9	4	14,3	13	46,4	1	3,6
1953	30	100	7	23,3	4	13,3	10	33,3	9	30,0	—	—
1954	27	100	9	33,3	4	14,8	8	29,6	5	18,5	1	3,7
1955	72	100	10	13,9	10	13,9	26	36,1	24	33,3	2	2,8
1956	99	100	15	15,2	13	13,1	39	39,4	31	31,3	1	1,0
1957	171	100	24	14,0	28	16,4	59	34,5	53	31,0	7	4,1
1958	90	100	15	16,7	16	17,8	24	26,7	30	33,3	5	5,6
1959	68	100	16	23,5	21	30,9	11	16,2	18	26,5	2	2,9
Kvinnor												
1945	9		1		5		2		1		—	
1946	7		—		3		2		2		—	
1947	12		1		4		4		3		—	
1948	8		5		1		2		—		—	
1949	3		1		—		—		2		—	
1950	2		—		1		1		—		—	
1951	1		—		—		—		1		—	
1952	10		6		1		1		2		—	
1953	7		4		2		1		—		—	
1954	6		2		4		—		—		—	
1955	6		3		1		—		2		—	
1956	14		3		5		2		4		—	
1957	13		6		2		3		2		—	
1958	14		3		4		5		2		—	
1959	12		1		7		3		1		—	

Tabell 24. Antalet i polisdistrikt omfattande städer med minst 50 000 inv. (exkl. Stockholm, Göteborg och Malmö) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhållanden		därav riktade mot personer i åldern (år)									
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män												
1945—47	263	100	36	13,7	29	11,0	69	26,2	119	45,2	10	3,8
1948—50	155	100	26	16,8	20	12,9	40	25,8	64	41,3	5	3,2
1951—53	73	100	14	19,2	11	15,1	18	24,7	29	39,7	1	1,4
1954—56	198	100	34	17,2	27	13,6	73	36,9	60	30,3	4	2,0
1957—59	329	100	55	16,7	65	19,8	94	28,6	101	30,7	14	4,3
Kvinnor												
1945—47	28	100	2	7,1	12	42,9	8	28,6	6	21,4	—	—
1948—50	13	100	6	46,2	2	15,4	3	23,1	2	15,4	—	—
1951—53	18	100	10	55,6	3	16,7	2	11,1	3	16,7	—	—
1954—56	26	100	8	30,8	10	38,5	2	7,7	6	23,1	—	—
1957—59	39	100	10	25,6	13	33,3	11	28,2	5	12,8	—	—

Tabell 25. Antalet i polisdistrikt (exkl. städer med mer än 50 000 inv.) på grund av lösdriveri gjorda anhållanden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor

År	Gjorda anhållanden	därav riktade mot personer i åldern (år)				
		21—25	26—29	30—39	40—59	60 o. flera
Män						
1945	53	6	3	9	28	7
1946	23	7	1	6	9	—
1947	16	4	2	3	4	3
1948	25	—	3	10	12	—
1949	19	1	2	3	12	1
1950	15	1	2	6	6	—
1951	14	—	3	5	5	1
1952	12	—	5	2	4	1
1953	11	1	2	4	4	—
1954	13	5	—	3	4	1
1955	12	3	—	3	5	1
1956	11	2	1	1	7	—
1957	6	—	1	1	4	—
1958	9	2	1	3	3	—
1959	9	2	1	4	2	—
Kvinnor						
1945	1	—	—	1	—	—
1946	1	—	—	1	—	—
1947	1	—	—	1	—	—
1948	1	—	—	1	—	—
1949	1	1	—	—	—	—
1950	3	1	—	2	—	—
1951	2	2	—	—	—	—
1952	2	1	—	1	—	—
1953	2	—	—	2	—	—
1954	—	—	—	—	—	—
1955	—	—	—	—	—	—
1956	1	—	—	1	—	—
1957	—	—	—	—	—	—
1958	1	—	—	—	1	—
1959	—	—	—	—	—	—

Tabell 26. Antalet i polisdistrikt (exkl. städer med mer än 50 000 inv.) på grund av lösdriveri gjorda anhänganden åren 1945—59, fördelade efter de anhållnas ålder. Män och kvinnor. Treårsklasser

År	Gjorda anhänganden		därav riktade mot personer i åldern (år)										
			21—25		26—29		30—39		40—59		60 och flera		
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Män													
1945—47	92	100	17	18,5	6	6,5	18	19,6	41	44,6	10	10,9	
1948—50	59	100	2	3,4	7	11,9	19	32,2	30	50,8	1	1,7	
1951—53	37	100	1	2,7	10	27,0	11	29,7	13	35,1	2	5,4	
1954—56	36	100	10	27,8	1	2,8	7	19,4	16	44,4	2	5,6	
1957—59	24	100	4	16,7	3	12,5	8	33,3	9	37,5	—	—	
Kvinnor													
1945—47	3		—		—		3		—		—		
1948—50	5		2		—		3		—		—		
1951—53	6		3		—		3		—		—		
1954—56	1		—		—		1		—		—		
1957—59	1		—		—		—		1		—		

Tabell 27. Antalet till tvångsarbete dömda män och kvinnor åren 1945—59 enligt SOS »Brottsligheten» och enligt undersökningen

År	Hela riket				Därav							
	Antalet enl. SOS »Brottsligheten»		Undersökningen		Stockholm		Göteborg		Malmö		Övriga städer med mer än 50 000	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
1945	45	11	30	10	17	6	10	2	—	1	1	1
1946	22	15	15	15	9	6	5	5	—	4	1	—
1947	19	6	16	6	10	4	3	1	1	1	1	—
1948	32	23	38	21	25	15	12	4	—	1	—	—
1949	48	20	40	18	20	14	19	4	—	—	1	—
1950	23	17	19	13	8	9	11	4	—	—	—	—
1951	5	2	2	3	2	3	—	—	—	—	—	—
1952	5	3	6	3	3	2	2	1	—	—	—	—
1953	1	7	—	7	—	4	—	1	—	2	—	—
1954	2	12	2	12	—	7	—	2	—	2	2	1
1955	8	25	10	27	1	15	4	11	—	—	3	1
1956	16	26	14	26	6	20	3	5	—	—	5	1
1957	11	15	12	14	6	12	5	1	—	—	1	1
1958	16	17	14	18	9	10	5	7	—	1	—	—
1959	12	16	11	16	8	5	3	5	—	5	—	—

BILAGA 2

Specialundersökning rörande Stockholms stads nykterhetsnämnds rörliga klientel

Redogörelse lämnad av inspektören Egon Burman¹

Den våldsamma stegringen av antalet fylleriförseelser i Stockholm efter oktober månad 1955 föranledde på sin tid Stockholms stads nykterhetsnämnd att företaga vissa undersökningar rörande fylleriklienteletets storlek och karaktär. Det visade sig därvid, att mer än 20 procent utgjordes av personer som bodde på ungarshotell eller saknade fast bostad. Inom klientelet kunde man urskilja en viss grupp, som genom mängden av upprepade fylleriförseelser utgjorde huvudorsaken till stegringen. Som ett exempel härpå kan nämnas, att 25 personer under fyra veckor i november månad 1955 svarade för 96 fylleriförseelser.

Nykterhetsnämnden hade år 1954 vid sidan av de regionalt arbetande nykterhetsvårdsbyråerna med familjeklientel upprättat en särskild byrå för klienter boende på ungarshotell. Ansvällningen av missbrukarfall där den enskilde individen saknade familjrelationer eller andra nära sociala kontakter ledde så småningom till att ytterligare två dylika specialbyråer inrättades. Sedan år 1961 fördelas klientelet mellan de tre byråerna på så sätt, att begynnelsebokstaven i klientens namn får bestämma vilken byrå som skall taga hand om hans ärende.

De tre byråerna, som är lokalt samordnade i nämndens nya lokaler på Södermalm, har under ettvar av de senaste åren handlagt sammanlagt cirka 1 200—1 500 ärenden. På varje byrå med en inspektör och två eller tre assistenter har sålunda genomsnittsbelastningen varierat mellan 400 och 500 ärenden, vilket är avsevärt mera än för byråer med familjeärenden.

Sedan år 1959 bedrivs i Stockholm av nykterhetsnämnden och polisen ett gemensamt fältarbete i syfte att komma till rätta med de stora problem som är förenade med det hithörande klienteletets livsföring.

Bakom fältarbetets igångsättande låg vissa undersökningar och iakttagelser på stadens mera undanskymda platser, som visade att det var nödvändigt att »ta itu med de stora fylleriproducenterna» och att rensa upp vissa träsk av utelogerande missbrukargrupper, som tenderade att bli allt större och mera skadebringande. Fältarbetet började som en försöksverksamhet bland det bostadslösa fylleriklientelet. I syfte att få till stånd ett samarbete främst med distriktpolisens »civilpatruller» skapades inom nykterhetsnämnden en särskild arbetsenhet, som fick det officiella namnet »Rörlig arbetsenhet för handläggning i samverkan med polisen av visst klientel i trängande behov av vård». Den ursprungliga personaluppsättningen bestod av en inspektör, en förste socialassistent och ett kanslibitråde.

Gruppens första arbetsuppgift var att ta kontakt med nämndens byråer för ungarshotellklientel för att där sortera ut de »storfyllerister» som byråerna inte kunnat

¹ Redogörelsen är intagen i sin helhet i tidskriften Nykterhetsvärden, nr 8/1961.

anträffa. Efter kompletterande utredningar, bland annat genom kontakter med civilpatrullerna i polisvakt-distrikten, sammanställdes utredningsmaterialet i en promemoria, som överlämnades till kriminalpolisintendenten med yrkande på omhändertagande enligt 21 § nykterhetsvårdslagen. På detta sätt fick man ganska snart under vård ett eljest svårbehandlat klientel, och fyllerisituationen i Stockholm förbättrades märkbart.

Det framkom emellertid snart, att det förelåg ett behov av löpande kontinuerlig kontakt mellan polisen och nykterhetsvården även i fråga om själva fältarbetet. Personal ur arbetsenheten började i allt större utsträckning att jämte civilpatrullerna genomsöka grönområden, portar, brofästen, vissa utsatta torgområden, daghärbargen och andra platser, där det alkoholiserade dagdrivarklientelet mestadels samlas och håller till. Härvid visade det sig, att staden uppvisade en intressant topografi beträffande spridningen av dagdrivar- och uteliggarklientelet. De polisvakt-distrikt som geografiskt omfattar innerstadens gränsområden hade en stor del av uteliggarna. De brukade långa tider, även vintertid, övernatta i bunkers, träskjul och skrotbilar. Deras »luffartillvaro» beledsagades oftast av ett grovt alkoholmissbruk, där även rödsprit och blåsprit ingick. De levde av bettleri, gick in i affärer och fick kantbitar av limpor och annat bröd, som de sedan förtärde vid improviserade rödsprittfester i sina bunkers. Äldre personer, pensionärer m. fl. utsattes ofta för dessa alkoholmissbrukares bettleri. I de centrala delarna av staden var det inte så mycket uteliggare, men särskilt i träskområdet i city förekom nattetid en livlig trafik av alkoholiserade och kriminella element. Polisdistrikten på Söder hade ett speciellt parkklientel, föranlett av lokalisationen till detta distrikt av försörjningshemmet Högalids vårdhem och en del ungar-karls-hotell.

Under fältarbetet gjorda iakttagelser rapporterades till vederbörande nykterhetsvårdsbyråer för vidare åtgärder. När det gällde de mer nergångna fallen tog arbetsenheten själv itu med vårdåtgärder. Under år 1960 gjordes drygt 200 spaningsturer med olika civilpatruller, varav 52 i Klara-distriktet, stadens mest utsatta polisvakt-distrikt. Ungefär 1 340 kontroller gjordes, och man kan uppskatta att inemot ett tusental män och kvinnor på detta sätt kartlades på fältet.

Till följd av de positiva erfarenheterna från samarbetet på fältet utökades den rörliga arbetsenhetens personalstyrka den 1 januari 1960 med två socialassistenter, och man kan nu tala om en nykterhetsnämndens utesektion.

Avslutningsvis konstaterar Burman, att utesektionens verksamhet på det hela taget mött en positiv förståelse från både myndigheternas och allmänhetens sida. Effekten av arbetet anses svår att fånga, men otvivelaktigt har en bättre insats kunnat göras på det öppna vårdområdet. I ett läge av ökad social missanpassning, det må vara alkoholmissbruk, kriminalitet eller annat, finner Burman gemensamt fältarbete av här angivet slag vara en av vägarna att förbättra situationen. Bakom välfärdsfasaden döljer sig enligt honom mycket elände, som man inte kommer åt på annat sätt än genom att effektivisera fältarbetet.

BILAGA 3

Utredning och förslag angående arbetshemmens framtida ställning m. m. 1961

Socialstyrelsens framställning

Den 17 augusti 1960 uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att i samband med remissbehandlingen av sakkunnigbetänkandet om rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden (SOU 1960:19) utreda frågan om arbetshemmens framtida ställning och behandlingen av störande vårdtagare samt till Kungl. Maj:t avge det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Socialstyrelsen redovisade utredningsuppdraget i en skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 januari 1961. I det följande kommer en redogörelse att lämnas för socialstyrelsens utredning, såvitt den avser frågan om arbetshemmens framtida ställning.

I inledningskapitlet redogör socialstyrelsen för uppdragets innebörd och omfattning samt framhåller därvid, att styrelsen, som i sitt förenämnda remissutlåtande i det väsentliga biträtt det framlagda förslaget till lag om åtgärder mot försumliga försörjare, begränsat sin utredning till att avse arbetshemmens framtida ställning i materiellt avseende, d. v. s. huvudsakligen frågorna om behovet av platser på arbetshem och om administrationen av dylika anstalter.

Efter att därefter ha lämnat en redogörelse för arbetshemmens nuvarande ställning och verksamhet lämnar socialstyrelsen uppgifter om *beläggningen* på arbetshemmen under åren 1958—1960 (1961). Uppgifterna omfattar kvartalssiffror för hela beläggningen samt särskilt för försumliga försörjare och för störande vårdtagare. Styrelsen konstaterar i anslutning till dessa uppgifter, att variationerna i beläggningen är små på de små arbetshemmen — Malmö stads hem för män och arbetshemmet i Malmköping för kvinnor — med deras relativt höga andel, 70—90 procent av totalbeläggningen, av störande vårdtagare. Beläggningen på de större hemmen Västergården och Långmora med sammanlagt 140 platser företer däremot dels tydliga säsongvariationer under de berörda kalenderåren, dels en märklig tendens till kraftig minskning av beläggningen från sommaren 1959. Under hösten 1960 var beläggningen den lägsta som förekommit under perioden 1952—1960. Sålunda var den totala beläggningen på båda hemmen med deras 140 platser den 1 oktober 1960 endast 56 intagna eller 40 procent. På Västergården var totalbeläggningen 33 (37 procent) och på Långmora 23 (46 procent). Antalet försumliga försörjare var vid samma tidpunkt 33 på Västergården och 13 på Långmora. Det sammanlagda antalet försumliga försörjare var alltså 46, vilket var 44 färre än platstillgången på Västergården och 4 färre än platstillgången på Långmora. Utvecklingen finner socialstyrelsen belyst också därigenom, att Västergården ännu den 1 april 1958 var belagd med 94 försumliga försörjare och 6 störande vårdtagare, d. v. s. med tillhoppa 100 klienter på 90 platser. Den 1 oktober 1960 var totalbeläggningen på anstalten som nyss nämnts 33 klienter.

Sedan socialstyrelsen uppmärksammat den nu skildrade starka och snabba minskningen av beläggningen på Västergårdens och Långmora arbetshem, ställde

styrelsen i cirkulärskrivelse den 8 november 1960 till socialnämnder och barnavårdsnämnder i 62 kommuner några frågor för att vinna upplysning om orsakerna till minskningen. De tillfrågade nämnderna hade tidigare i jämförelsevis stor omfattning tagit i anspråk platser för försumliga försörjare på de båda hemmen och kunde därför antas ha erfarenheter av värde för belysning av utvecklingen under år 1960.

De frågor, i vilka korta uttalanden på grund av nämndernas erfarenhet skulle göras, rörde

1) verkningarna av den genom Kungl. Maj:ts cirkulär den 13 november 1959 föreskrivna och i socialstyrelsens Råd och anvisningar nr 119, februari 1960, kommenterade noggranna utredningen före utfärdandet av arbetsföreläggande;

2) sexmånadersgränsen för giltigheten av ett arbetsföreläggande som anledning till minskning av handräckning för överförande av försumliga försörjare till arbetshem; samt

3) andra omständigheter och hänsyn som kunde ha verkat minskande på efterfrågan av platser på arbetshem.

Socialstyrelsen redovisar enkätens resultat på så sätt, att 97 svar hade den innebörden, att noggranna utredningar och sexmånadersgränsen inte föranlett minskning av beläggningen på arbetshemmen under år 1960, men att 74 svar angav, att följden blivit en minskning. Härtill kommer 41 svar, som tillskriver den inträffade minskningen den stora efterfrågan på arbetskraft i rådande goda konjunkturläge samt pågående omorganisation på vissa håll av krav- och indrivningsverksamheten. Enligt sistnämnda 41 svar skulle minskningen vara av övergående natur.

Styrelsen framhåller, att det är mycket vanskligt att avgöra, hur stort behovet av platser för försumliga försörjare på arbetshem kan bli om några år. Den i det föregående redovisade starka nedgången i beläggningen synes innebära en uppreppning av nedgången under åren 1945—1952. Under inflytande av resultatet av klientelundersökningen 1945—1949 på arbetshemmen kunde antalet arbetshemsplatser minskas från 372 till 185. Nu har från och med sommaren 1959 en minskning av beläggningen konstaterats i fråga om manliga försörjare; från 130 den 1 januari 1959 till 105 den 1 januari 1960 och 60 den 1 januari 1961. Sedd i belysning av de kommunala socialvårdsmyndigheternas uppfattningar om orsakerna synes minskningstendensen enligt socialstyrelsens mening innebära tillräcklig grund för en ytterligare komprimering av platstillgången på arbetshem. En sådan komprimering är lättare att genomföra, därest störande vårdtagare enligt styrelsens samtidigt framlagda förslag hänvisas till särskilda vårdhem i stället för till arbetshem.

Socialstyrelsen övergår härefter till frågan om arbetshemmens *kostnader för personal m. m.* och framhåller till en början, att personalen på arbetshemmen varierar långsammare än antalet klienter. När beläggningen snabbt nedgår — som skett åren 1959—1961 — minskas antalet klienter per personalenhet.

Vid minskad beläggning är — fortsätter styrelsen — även antalet underhållsdagar lägre. Under förutsättning att driftskostnaderna håller sig på samma höjd, blir effekten då en ökning av kostnaden per underhållsdag.

Sedan socialstyrelsen härefter redogjort för nuvarande former för behandling av störande vårdtagare och tidigare reformförslag, sammanfattar styrelsen sina *förslag* under tre olika avdelningar, nämligen A. Frågan om arbetshemmens framtida ställning, B. Frågan om behandlingen av störande vårdtagare och C. Frågan om statsbidrag till särskilda åldersdomshem för alkoholiserade åldringar.

I fråga om *arbetshemmens framtida ställning*, vilken i detta sammanhang närmast är av intresse, förutsätter socialstyrelsen, att institutet arbetshem bibehålles

vid i stort sett oförändrad legislativ och administrativ karaktär enligt bestämmelserna i den av utredningen om administrativa frihetsberövanden föreslagna lagen om åtgärder mot försumlig försörjare.

Styrelsen föreslår, att arbetshem skall reserveras endast för försumliga försörjare, som avses i förenämnda lagförslag om behandling av sådana personer.

Styrelsen föreslår vidare, att Västergårdens arbetshem bibehålles såsom enda arbetshem för män med 90 platser, av vilka 11 på den till anstalten hörande slutna avdelningen.

Detta förslag innebär, att Långmora arbetshem och Malmö stads arbetshem nedlägges. I samband därmed måste de försumliga försörjare, som vistas på dessa hem, överflyttas till Västergårdens arbetshem.

Då Långmora arbetshems storlek och läge inte kan anses lämpliga för hemmets användning såsom vårdhem för störande vårdtagare, synes de störande vårdtagare, som vistas där vid nedläggningen av verksamheten — den 1 januari 1961 var antalet 14 — förslagsvis och i mån av platstillgång kunna inkvarteras på det vårdhem, som av Kopparbergs läns landsting torde komma att öppnas under år 1961 i Grytnäs. Särskild överenskommelse härom anser styrelsen böra träffas. Det anses inte uteslutet, att några vårdtagare åtminstone tills vidare kan återgå till vederbörande ålderdomshem. Byggnaderna vid Långmora synes socialstyrelsen efter upprustning lämpade för annat vårdändamål, som inkluderar sysselsättning utomhus och i verkstäder.

Vad Malmö stads arbetshem beträffar har socialstyrelsen med styrelsen för arbetshemmet dryftat ett förslag att definitivt förvandla anstalten till ett vårdhem i anslutning till Malmö stads ålderdomshem, vilket enligt socialstyrelsens mening skulle ugöra den bästa lösningen för detta arbetshems vidkommande.

Södermanlands läns landstings arbetshem för kvinnor i Malmköping bör enligt socialstyrelsens förslag, grundat på hemmets redan för närvarande dominerande karaktär som vårdhem, upphöra att vara arbetshem och övergå till att även formellt fungera såsom vårdhem för störande kvinnliga vårdtagare. Hinder anses inte möta för att vårdhemmet mottar enstaka försumliga försörjare, då hemmet med fördel kan bibehålla nuvarande karaktär och regim.

Vad angår frågorna om *huvudmannaskapet* och verksamhetens *finansiering* föreslår socialstyrelsen beträffande det enda kvarstående arbetshemmet Västergården, att verksamhetens förvaltning och ekonomi överförs till staten.

Det erinras om att de nuvarande huvudmännen för denna anstalt är landstingen i Älvsborgs, Skaraborgs samt Göteborgs och Bohus län. Socialstyrelsen säger sig förvisso inse, att fördelar följt med landstingens förvaltning av arbetshemmen, i synnerhet som dessa hem delvis ombesörjt vårduppgifter. För statens övertagande av Västergårdens arbetshem befins emellertid främst tala att enligt socialstyrelsens förslag endast ett arbetshem, Västergården, skall fungera för hela riket och dessutom inte längre motta vårdtagare utan reserveras för manliga försörjare. Kontinuiteten i landstingens utmärkt skötta administration av Västergårdens arbetshem skulle kunna bevaras genom bibehållande av styrelsens och personalens erfarenhet även framdeles i arbetshemmets ledning. Socialstyrelsen anser, att den föreslagna ändringen av arbetshemmets karaktär genom avskiljande av vårduppgifterna förlägger arbetshemmets tvångsbetonade verksamhet utanför landstingens egentliga, alltmer krävande sjukvårdsuppgifter. Det synes därför rimligt, att landstingen kopplas bort från ansvar för den föreslagna nya typen av arbetshem. Arbetshemmets verksamhet inrymmer moment av tvångsingripanden, vilande på ansvar för rättssäkerheten, och måste enligt socialstyrelsens uppfattning med hänsyn härtill anses vara en statens angelägenhet. Med arbetshemmets överförande till staten skulle därutöver bland annat följa en avsevärd för-

enkling av finansieringsformerna. Sålunda skulle såväl grundavgifterna från de landsting, som avtalat om plats på arbetshem, som statsbidragen bortfalla. För den som intagits på arbetshem skulle ingen avgift erläggas.

Socialstyrelsen föreslår, att *nytt reglemente* utarbetas för Västergårdens arbetshem och fastställs av Konungen; för närvarande pågående revision av reglementena bör därför inställas.

I ett nytt reglemente anses särskilda föreskrifter behövligen rörande den slutna avdelningen; om disciplinöverträdelser, som kan leda till överflyttning till avdelningen, handräkning för överflyttningen, tid för vistelsen där och om rapport till tillsynsmyndigheten om överflyttning.

Det befinner sig också erforderligt, att föreskrifter ges med hänsyn till hemmets uppgift att »främja arbetsvilja och arbetsförmåga hos de intagna» (18 § förutnämnda lagförslag) om hälsokontrollen och läkarvården samt om verksamhetens arbetspedagogiska inriktning och utskrivningen.

Socialstyrelsen föreslår därjämte, att åt styrelsen anförtros uppgiften att vara *tillsynsmyndighet* för arbetshemmet med rätt att meddela råd och anvisningar. I enlighet härmed anses ordet »uppsikten» i 28 § förutnämnda lagförslag böra ändras till »tillsynen».

Till sist må här framhållas vad styrelsen i samband med förslaget om behandlingen av störande vårdtagare särskilt yttrat rörande det s. k. *försörjningsklientelet*. Styrelsen anför härom:

Socialvårdskommitténs förslag i betänkandet angående lag om socialhjälp m. m. (SOU 1950: 11) rörande inrättandet av särskilda av landstingen drivna försörjningshem för det s. k. försörjningsklientelet finner socialstyrelsen numera sakna tillräckligt underlag för att genomföras. — — — Socialstyrelsen har därför i sin utredning fört frågan om behandlingen av försörjningsklientelet åt sidan. Styrelsen föreslår, att denna fråga hänskjutes till beaktande i samband med den översyn av lösdrivarlagen jämte angränsande lagstiftning, som för närvarande pågår inom inrikesdepartementet.

Remissbehandlingen av förslaget

Det övervägande flertalet remissinstanser tillstyrker i allt väsentligt socialstyrelsens förslag utan att närmare ingå på prövning av den rent principiella frågan, huruvida försummelse av försörjningsplikt bör föranleda ingripande i administrativ väg, i sista hand administrativt frihetsberövande.

Några instanser anser sig kunna tillstyrka förslaget endast på villkor, att man inte finner en bättre lösning av problemet rörande försummelse av försörjningsplikt än den som utgörs av institutet arbetsföreläggande i förening med frihetsberövande.

Endast två myndigheter avstyrker socialstyrelsens förslag, att kvarstående arbetshem skall drivas av staten. Under hänvisning till klientelet mer eller mindre psykopatbetonade karaktär, framhåller *statskontoret*, att det bör undersökas, om inte platsbehovet för omhändertagande av det för Västergårdens arbetshem avsedda fåtaliga klientelet kunde tillgodoses inom ramen för en större organisation. Enligt ett uttalande från *socialvårdskonsulenten i sjätte distriktet* skulle det uppenbarligen vara till fördel för arbetshemmens framtida verksamhet, om skötseln av dessa kunde anförtros det landsting, inom vars område arbetshemmet är beläget. Man skulle härigenom vinna både större smidighet i förvaltningen och sannolikt lägre kostnader. Staten skulle ändå ha möjligheter att ekonomiskt kompensera vederbörande landsting för dess utlägg. Enligt konsulenten torde man utan över-

drift kunna påstå, att statens huvudmannaskap för mentalsjukhusen varit föga lyckosamt.

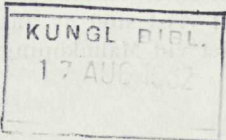
Ett antal remissorgan upphåller sig närmare vid den ställning, som Malmköpingshemmet för kvinnor föreslås få. *Statskontoret* finner den omständigheten, att hemmet såsom vårdhem föreslås skola kvarstanna under landstinget med skyldighet att framdeles motta kvinnliga försumlige försörjare, utgöra ytterligare ett skäl mot att arbetshemmen förstatligas. *Länsstyrelsen i Uppsala län* finner det vara inkonsekvent, att Malmköpingshemmet framdeles skall få mottaga såväl störande vårdtagare som försumlige försörjare och att man sålunda för det kvinnliga klientelet vidkommande inte sört för behovet av differentiering. *Södermanlands läns landsting*, som är huvudman för Malmköpingshemmet, anser särskilt arbetshem för kvinnliga försörjare inte vara av behovet påkallat. Om så likväl skulle anses vara fallet, förutsätter landstinget, att staten i konsekvens med vad socialstyrelsen föreslagit beträffande arbetshem för män kommer att påta sig de totala kostnaderna även för de kvinnliga försumlige försörjare, som kommer att omhändertas på vårdhem för kvinnor. I samma riktning uttalar sig *svenska landstingsförbundet*.

Åtskilliga remissinstanser varnar för ett ställningstagande i dagens läge till frågan om behovet av antalet platser på arbetshem och därmed också av antalet sådana hem. I denna riktning uttalar sig *länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs* och *Västmanlands län* samt *socialvårds-konsulenten i åttonde distriktet, Kopparbergs läns landsting* och *svenska socialvårdsförbundet*. Nämnda remissorgan bortsett från länsstyrelsen i Västmanlands län anser inte, att den av socialstyrelsen redovisade utredningen om beläggningen på arbetshemmen är tillräckligt entydig för att man skall våga sig på att utan avvaktan av ytterligare erfarenheter begränsa antalet arbetshem till endast ett. Sistnämnda länsstyrelse ifrågasätter, huruvida Västergården kommer att bli tillräckligt men anser ändå förslaget kunna godtagas.

Slutligen tar några remissinstanser upp frågan om verksamheten vid kvarstående arbetshem och utskrivningen härifrån. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller vikten av att vistelsen vid hemmet för de intagna får formen av en arbetsträning, d. v. s. en fortlöpande anpassning till en arbetsmiljö och en arbetsrutin, som kommer den öppna marknaden så nära som möjligt. Arbetsträningen bör vara differentierad och i största möjliga utsträckning produktionsinriktad. Vid Västergårdens arbetshem förekommer för närvarande sysselsättning endast i jordbruks-, skogs- och trädgårdsarbete samt för hantverkskunnig intagen arbete i respektive yrken så långt detta låter sig göra. Också resurser för verkstadsbetonad arbetsträning bör emellertid finnas vid hemmet, förslagsvis arbete i mekanisk verkstad, såsom metallarbete, smide, svetsning etc. och arbete i snickeriverkstad, omfattande såväl bänk- som maskinsnickeri. Någon yrkesundervisning i egentlig mening kan det av flera skäl inte bli fråga om, men moment av förberedande yrkesundervisning — liksom av arbetsprövning och yrkesorientering — kan dock ingå i arbetsträningen. Styrelsen finner det önskvärt, att lönesystemet för klienterna i görligaste mån liknar den öppna marknaden samt att ackordsarbete får förekomma i största möjliga omfattning. *Socialnämnden i Trollhättan* uttalar sig i samma riktning och framhåller riskerna för att vistelsen vid arbetshemmet eljest endast kommer att innebära ett frihetsberövande. *Socialvårdsförbundet* finner det inte vara utan vidare givet, att anstaltstillvaron i dess traditionella former alltid är det bästa korrektivet för det här aktuella klientelet. Redan under anstaltstiden torde det således vara värdefullt för klienten att i möjligaste mån få arbeta under normala förhållanden men med ett visst stöd av anstaltsorganisationen. Förbundet föreslår att efter mönster av det vid Malmköpingshemmet praktiserade syste-

met förutsättningar för en utvidgning av institutet med arbetsanställningar utanför anstalten för manliga försumlige försörjare närmare prövas. Detta kan enligt förbundets mening lämpligen ske i samband med utarbetande av nytt reglemente. Det bör övervägas, om inte sådan arbetsanställning, där så är lämpligt och möjligt, skall kunna ifrågakomma även i ett tidigare skede av anstaltsvistelsen och inte enbart — som nu synes vara fallet vid Malmköpingshemmet — som en övergångsform inför utskrivningen från hemmet.

Vad utskrivningen beträffar bör denna enligt *arbetsmarknadsstyrelsens* mening i princip förberedas i samarbete med närmaste arbetsförmedling. I god tid före tidpunkten för utskrivningen skulle därvid arbetsförmedlingen underrättas och få del av resultatet av arbetsträningen för att därefter förbereda den intagnes arbetsplacering, antingen denna skall ske genom direktplacering eller via yrkesutbildning eller genom placering i skyddad verksamhet.

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1962

1. Helsetjeneste for søfarende.
2. Nordiskt samarbete inom radio och television.
3. Vattenkraften i Torne och Kalix älvar.
4. Nordisk bogmarked.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Atomansvarighet II. [14]
Utländssvenskars deltagande i allmänna val. [19]
Nedre Justitierevisionens arbetsorganisation. [20]

Utrikesdepartementet

Aspekter på utvecklingsbiståndet. [12]

Försvarsdepartementet

Totalförsvarets personalfrågor. [3]

Socialdepartementet

Skogstillgångarna i Jämtlands län. [1]
Arbetsstidsförkortningens omfattning och utläggning.
[17]

Kommunikationsdepartementet

Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. [6]

Finansdepartementet

Finansplan för budgetåret 1962/63 samt Preliminär
nationalbudget för år 1962. [8]
Städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i
förhållande till staten. [9]
1959 års långtidsutredning. 1. Svensk ekonomi 1960
—1965. [10] 2. Svensk ekonomi 1960—1965. Bilagor
1—5. [11]
Skärpta regler för rusdrycksinköp. [13]
Automatisk databehandling inom folkbokförings-
och uppbördsväsendet. Del II. [18]

Ecklesiastikdepartementet

Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. [5]
Korrespondensundervisningen inom skolväsendet.
[16]

Jordbruksdepartementet

Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. [2]

Handelsdepartementet

Den allmänna näringslagstiftningen. [15]

Inrikesdepartementet

Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårds-
personal. [4]
Kommunalrättskommittén. 2. Kommunal beredskap.
[7] 3. Kommunalt stöd åt studerande från utveck-
lingsländerna. [21]
Samhällsfarlig asocialitet. [22]